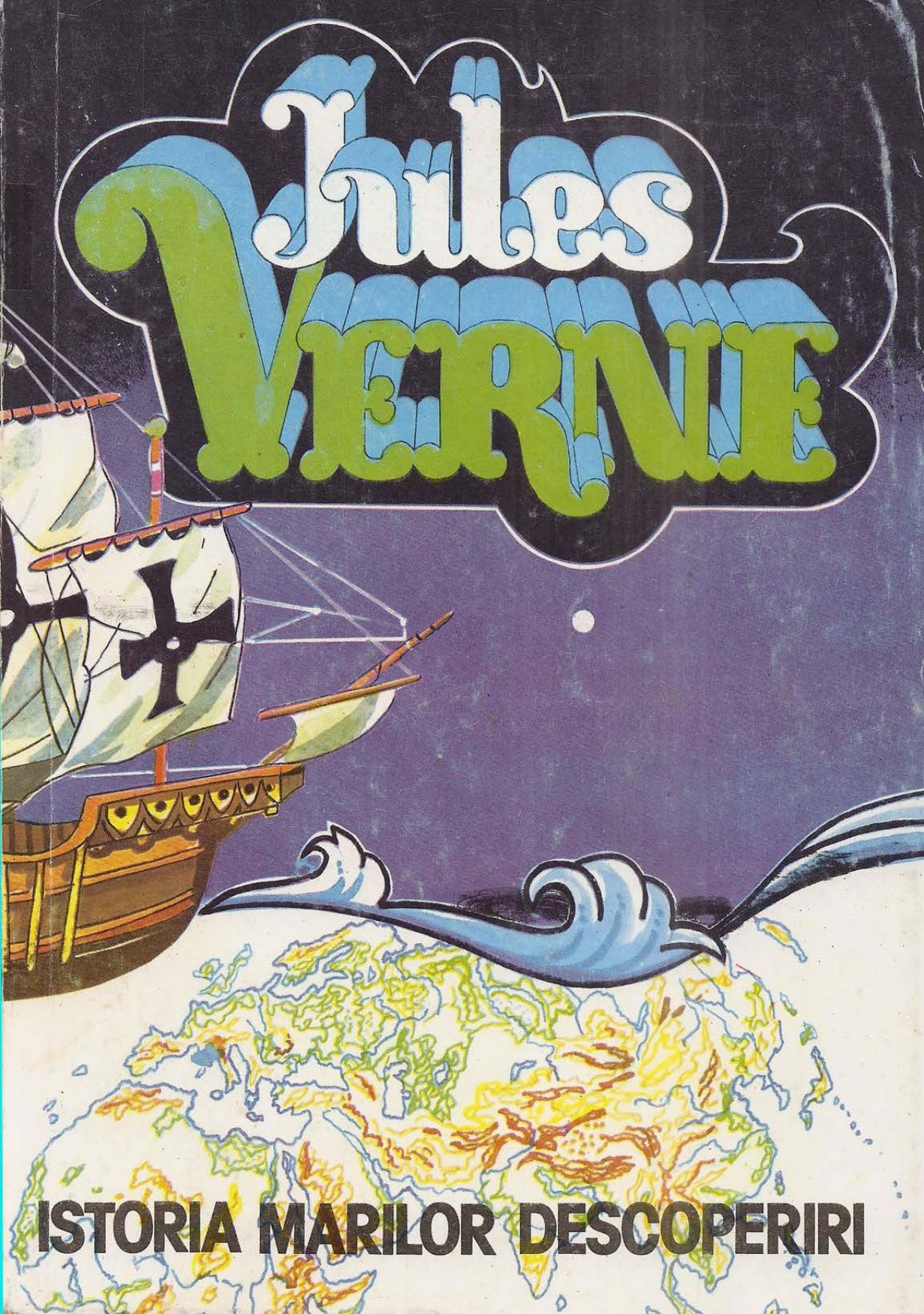
Jules
VERNE
ISTORIA MARILOR DESCOPERIRI

JULES VERNE

•

Istoria marilor descoperiri

Coperta de ANA MARIA SMIGELSCHI

Jules Verne

La Découverte de la Terre
Les Grands Navigateurs du XVIII-e siècle
Ediție îngrijită în redacție de G. Zarafu.

JULES VERNE

•

Descoperirea pămîntului

În româneşte de G. NICOLAE

Lia și Sorin.
Cu drag
-1. Iunie - 1995-

EDITURA ION CREANGĂ, BUCUREŞTI, 1994

CUPRINS

Cuvînt înainte 5

Partea întîi 13

Capitolul I. Călători celebri înainte de era noastră 13

Capitolul II. Călători celebri din sec. I pînă în sec. IX 26

Capitolul III. Călători celebri din sec. X pînă în sec. XIII 32

Capitolul IV. Marco Polo 44

Capitolul V. Ibn Battuta 75

Capitolul VI. Jean de Béthencourt 81

Capitolul VII. Cristofor Columb 87

Capitolul VIII. Descoperirea Indiei şi a Ţărilor mirodeniilor 142

ISBN 973-25-0430-7

Tiparul executat la
Imprimeria „Oltenia" — Craiova
B-dul Mareşal Ion Antonescu, 102
ROMÂNIA
Comanda nr. 176.

CUVÎNT ÎNAINTE

Într-o notă introductivă la romanul Hector Servadac — Călătorii și peripeții prin lumea solară *(1877), editorul Hetzel scria :*

„Începînd seria «Călătoriilor extraordinare», domnul Jules Verne a urmărit să înfățișeze cititorilor, sub forma romanului, diferite regiuni ale lumii.

Africa, în Cinci săptămîni în balon *și în* Aventurile a trei ruși și trei englezi, *Asia centrală în* Mihail Strogov, *America de Sud și Australia în* Copiii căpitanului Grant, *regiunile arctice în* Aventurile căpitanului Hatteras, *America de Nord în* Țara blănurilor, *oceanele în* 20 000 de leghe sub mări, *Lumea Nouă și Lumea Veche în* Ocolul lumii în optzeci de zile *(...) acestea sînt locurile pe unde și-a purtat el pînă acum cititorii, pe urmele eroilor săi imaginari (...) și un alt roman în pregătire,* Un erou de cincisprezece ani*, *este menit să ne conducă în regiunile cele mai stranii și abia de curînd cercetate ale globului pămîntesc".*

Dacă această notă introductivă ar fi apărut la sfîrșitul prodigioasei cariere literare a lui Jules Verne, tabloul geografic al operei sale ar fi căpătat o amploare mult mai impresionantă. Iată doar cîteva dintre titlurile care s-ar fi cuvenit adăugate : pentru Africa, Steaua Sudului, Satul aerian, Invazia mării, Uimitoarea aventură a misiunii Barsac ; *pentru Asia,* Casa cu aburi, Tribulațiile unui chinez în China ; *pentru America de Sud,* Jangada (Opt sute de leghe pe Amazon), Superbul Orinoco ; *pentru America de Nord,* Cele cinci sute de milioane ale Begumei, Robur Cuceritorul, Nord contra Sud, Testamentul unui excentric, Stăpînul lumii, Goana după meteor. *Iar ultimele pete albe de pe harta „Călătoriilor extraordinare", Oceania și Antarctica, ar fi dispărut o dată cu publicarea romanelor* Insula cu elice *și* Sfinxul gheților.

Urmînd jaloanele notei lui Hetzel, enumerarea noastră a omis prezența statornică în cărțile lui Jules Verne a bătrînei Europe. E o prezență care exprimă totuși, de multe ori, contactul nemijlocit al scriitorului cu obiectul inspirației sale. Și făcînd această afirmație, ne vom îngădui să spulberăm încă o dată mitul potrivit căruia Jules Verne n-a trecut niciodată hotarele Franței, fiind prototipul „călătorului în fotoliu".

E adevărat că, la vîrsta de doisprezece ani, Jules îi promisese tatălui său „să nu mai călătorească decît în vis". Asta se întîmpla după ce fusese descoperit pe bordul velierului „La Coralie", care pornise către, pe atunci încă, fabuloasele Indii. Dar asemenea promisiuni nu sînt menite să dureze o veșnicie. Și iată-l pe tînărul Verne îmbarcîndu-se într-o frumoasă zi a anului 1857 pe un vas cu destinația Scoția...

---

* Titlul definitiv : *Un căpitan de cincisprezece ani.*

Era începutul unui șir de croaziere care aveau să-l poarte în Norvegia, la Vigo, Cádiz, Tanger, Gibraltar, Alger, în Irlanda și din nou în Scoția, în Marea Nordului și Marea Baltică, trecînd prin portul german Kiel, apoi iar la Vigo, Gibraltar, Alger, continuînd cu Tunis, Cartagina, Malta, Sicilia, Italia. Acestui periplu european și nord-african trebuie să-i adăugăm trecerea Atlanticului, cu prilejul călătoriei în Statele Unite (1866). Și fără îndoială că marele iubitor al mării, artistul însetat de oameni și peisaje noi nu s-ar fi oprit aici, dacă glonțul tras de un adolescent pe jumătate nebun n-ar fi făcut din el un infirm.

Ni s-ar putea obiecta, pe bună dreptate, că aria totuși limitată a acestor croaziere este departe de a se suprapune ariei atotcuprinzătoare a „Călătoriilor extraordinare". De unde atunci impresia de absolută autenticitate care se desprinde din întreaga operă verniană?...

Pentru a răspunde, trebuie să ne întoarcem la acea perioadă febrilă a vieții lui Jules Verne în care se plămădea ideea romanului de tip nou, „romanul științei", cum îl numea scriitorul în corespondența cu tatăl său. Compunînd drame și vodeviluri, luîndu-și licența în drept pentru că așa-i ceruse familia, cîștigîndu-și apoi existența ca agent de schimb la bursă, tînărul Verne se pregătește pentru cotitura definitivă. El își petrece o mare parte din timpul liber în sala de lectură a Bibliotecii Naționale, vizitează muzee și expoziții, frecventează savanți, inventatori, ingineri, călători și exploratori. Mai ales aceștia din urmă îl atrag cu relatarea peripețiilor lor. Căci dintre toate științele, geografia îi cucerise cel mai mult inima.

Din această perioadă datează, de pildă, prietenia cu Jacques Arago, fratele cunoscutului astronom. Orbind la vîrsta de cincizeci de ani, Jacques nu renunță la călătorii și conduce spre zăcămintele din Colorado un grup de căutători de aur, pe care parizienii amatori de calambururi îi botează „Aragonauți". Jules Verne e subjugat de acest bătrîn entuziast, ale cărui amintiri poate îi oferă materialul Castelelor din California, *o povestire despre aventurile unui căutător de aur. Printre altele, Arago îi mai descrie și „o liană lungă de cîteva leghe, descoperită de el, odinioară, pe colinele din preajma orașului Rio de Janeiro". Peste treizeci de ani, în* Jangada, *copiii lui Joam Dacosta aveau să urmeze în pădurea braziliană meandrele unei liane „din familia salselor, una din acele cipos cunoscute sub numele de «japicanga», roșie, a cărei lungime măsoară uneori mai multe leghe"...*

În casa lui Jacques Arago, Jules Verne îl cunoaște pe pictorul peruvian Merino, fondator al Academiei de artă din Lima, stabilit pentru cîteva luni la Paris. Credem că lui i se datorează ideea romanului istoric despre Peru Martin Paz, *apărut în revista „Muzeul familiilor". În orice caz, Merino este autorul schițelor documentare ale romanului. Și nu e de crezut că iscoditorul Jules a lăsat să-i scape această ocazie de a afla lucruri noi despre America de Sud.*

Mai tîrziu, scriitorul se împrietenește cu Felix Tournachon, cunoscut mai mult sub numele Nadar ca publicist, caricaturist, fotograf și... călător. Amîndoi sînt cuprinși de febra navigației aeriene, care-l va duce pe Nadar la fabricarea balonului „Uriașul", iar pe Jules Verne la publicarea primului său roman de tip nou, binecunoscutul Cinci săptămîni în balon.

Nu putem să întîrziem atît cît ar trebui asupra tuturor celor care i-au oferit lui Jules Verne materialul brut al multor pagini vibrînd de

fiorul autenticității. Vom aminti doar că fratele său mai mic, Paul Verne, era căpitan de cursă lungă și că secundul de pe „Saint-Michel I", Alfred Berlot, navigase pe toate mările globului și trecuse prin nenumărate aventuri. În sfîrșit, exploratorul Jean Chaffanjon, care descoperise izvoarele înalte ale lui Coari și Orinocului, i-a dat scriitorului notele de călătorie pe care le-a putut salva de furnicile albe venezuelene. Rezultatul : romanul* Superbul Orinoc, *apărut în 1898.*

Acestui contact direct cu eroii anonimi sau cu cei ai desăvîrșirii cunoașterii lumii, Jules Verne îi adăuga studiul permanent, sistematic, pătimaș, al celor mai variate documente geografice — de la notele de călătorie la atlasuri și la dările de seamă ale societăților științifice. Despre asta ar fi putut să stea mărturie o bună parte a celor douăzeci și cinci de mii de fișe rînduite în turnul casei de la Amiens. Corespondența scriitorului oferă și ea destule puncte de reper. Se știe, astfel, că ideea utilizării motrice a vînturilor alizee din Cinci săptămîni în balon *i-a dat-o comunicarea făcută de căpitanul de geniu Meusnier la Academia de Științe. Iar* Călătoria spre centrul pămîntului *îi datorează mult lui Charles Saint-Claire Deville. Acesta, specialist în studiul fenomenelor seismice, explorase vulcanii din Antile și Tenerife și coborîse în craterele lui Stromboli. Jules Verne îl ascultase vorbind și-i citise scrisorile adresate lui Elie de Beaumont.*

Am vorbit despre autenticitatea descrierilor din opera lui Jules Verne. Uneori avem însă de-a face cu ceva mai mult decît fidelitate înaripată în transcrierea observațiilor și opiniilor altora. Exploratorul Charcot afirma că Jules Verne i-a pus la îndemînă, prin romanele sale, cea mai bună carte de bord a regiunilor arctice. El se referea, desigur, și la faptul că scriitorul preconiza trecerea prin Strîmtoarea Smith pentru a ajunge la Polul Nord. Uimitoare este și precizia cu care se indică locul de unde izvorăște Nilul, în Cinci săptămîni în balon, *ținînd seama că expediția lui Speke s-a întors la Londra după un an de la apariția romanului.*

Să fie vorba despre divinația pe care o invocă la tot pasul unii exegeți ai operei verniene ?

Da — dacă prin această pretinsă divinație înțelegem rodul sublimat al unui efort de durată de a se informa, de a cerceta arhive, de a consulta lucrări de specialitate, de a sta de vorbă cu călători și savanți. „Documentarea sa de la prima mînă era de-a dreptul extraordinară, spune nepotul scriitorului, magistrat în Toulon. Îngrămădea note, se ținea la curent cu toate călătoriile de explorare, citea toate dările de seamă asupra acestor călătorii și, întemeindu-se pe date reale, construia ipoteze raționale".

S-au găsit însă și detractori care să afirme că geografia lui Jules Verne este fantezistă. Grijuliu cu renumele principalului său colaborator, Hetzel îi propune atunci să demonstreze contrariul, condensînd imensul său bagaj de cunoștințe într-o carte de popularizare, scrisă la un ton aproape didactic.

Cu cîțiva ani în urmă, Jules Verne se mai înhămase la o treabă asemănătoare, continuînd Geografia ilustrată a Franței, *începută de*

---

* Primul dintre cele trei iahturi ale lui Jules Verne — de fapt, o șalupă de pescuit amenajată, de bine de rău, ca vas de plăcere.

Theophile Lavalée. De data aceasta era vorba însă de o monumentală Istorie a marilor descoperiri, *care avea să-i ceară opt ani pentru elaborarea celor trei părți: Descoperirea pămîntului (antichitatea, evul mediu, Renașterea), Marii navigatori ai secolului al XVIII-lea (secolele XVII și XVIII), Călătorii veacului al XIX-lea. „Cu pași de Guliver — scrie doamna M. Allotte de la Fuye, și ea nepoată a scriitorului, în cartea* Jules Verne, sa vie, son oeuvre *(Hachette, 1953) — Jules Verne pornește la drum pe urmele traficanților, cruciaților, căpitanilor de caravele, portughezilor, hughenoților, cadeților Franței, emigranților, savanților, în sfîrșit pe urmele exploratorilor moderni care isprăvesc de etichetat planeta Pămînt. Se pare că această muncă satisface și necesitatea de a clasifica a autorului, și nesățioasa lui foame de necunoscut".*

Această „nevoie de a clasifica" poate fi întîlnită, de altfel, încă din primele romane ale lui Jules Verne. Chiar în Cinci săptămîni în balon *există numeroase pagini care înfățișează succint pătrunderea exploratorilor europeni în Africa. Dar cea mai strălucită demonstrație de acest gen o întîlnim în* Copiii căpitanului Grant. *Incitat de Mac Nabbs să-i enumere pe descoperitorii Australiei, Paganel desfășoară o erudiție impregnată de lirismul aventurii cunoașterii, de suflul eroic al luptei omului împotriva unei naturi ostile.*

În Istoria marilor descoperiri, *operă enciclopedică de popularizare științifică, autorul folosește o altă modalitate de expresie. Aducînd cu consecvență în prim plan personalitatea celor pe care-i înfățișează publicului cititor, el folosește citate, deseori ample, din rapoartele și jurnalele lor de călătorie. Cît despre pasajele de legătură și paginile expozitive, ele dovedesc parcă, grija de a ascunde stilul vernian îndărătul unor fraze avînd un rol mai mult funcțional:*

„Darea de seamă se sfîrșește printr-o descriere a Hyderabadului, fortăreață ce cu greu s-ar fi putut împotrivi unor atacuri dușmane ale europenilor — și prin cîteva aprecieri asupra rosturilor ambasadei, al cărei scop parțial era să închidă francezilor intrarea în Sindhi. Îndată ce tratatul fu încheiat, englezii se reîntoarseră la Bombay" (II, p. 190, Editura științifică, 1963),

sau

„Bussa, unde ajunse în sfîrșit călătorul, nu era un oraș propriu-zis, fiind alcătuit din grupuri de case răvășite pe o insulă a rîului Kuara, la 10°14′ latitudine nordică și la 6°11′ longitudine estică, după meridianul Greenwich. El este capitala celei mai populate provincii a Borgului. Locuitorii erau păgîni, aidoma sultanului — cu toate că se numea Mahomed. Ei se hrăneau cu carne de maimuță, cu cîini, pisici, șoareci, pește, carne de vită și de berbec" (II, p. 234, Editura științifică, 1963).

Cum se explică această abandonare voită de către scriitor a uneltelor sale, ținînd seama că în anii elaborării Istoriei marilor descoperiri *el publică unele dintre cele mai izbutite romane purtînd pecetea geniului vernian* (Aventurile a trei ruși și trei englezi, Ocolul Pămîntului în optzeci de zile, Insula misterioasă, Mihail Strogov *etc.)?*.

Pentru a răspunde, vom recurge la o analogie îndreptățită din mai multe puncte de vedere. Vorbind despre Edgar Allan Poe, pe care l-a tradus cu inegalabilă strălucire în franțuzește, Baudelaire spunea: „Ca și Balzac, care a murit poate trist că nu e un adevărat savant, el avea furii de știință. A scris un Manual al conchiliologului... *Or, influența*

lui Poe asupra lui Jules Verne este uneori atît de manifestă încît s-au găsit comentatori care să o introducă în ecuații de felul «Chateaubriand + Edgar Poe = Jules Verne»".*

Fără a împărtăși această viziune contabilicească, credem că admirația mărturisită a lui Jules Verne față de opera stranie și lucidă a nefericitului scriitor american constituie și ea un semn al afinității lor spirituale. Afinitate mai ales pe linia miraculosului științific, a deducției logice și a incursiunilor în necunoscut. Afinitate în ceea ce privește foamea de știință „pură" și stăruința de a demonstra că extrapolările pornesc de pe tărîmul solid al datelor experimentale.

Prin prisma acestor considerații, ni se pare că stilul neutru al Istoriei marilor descoperiri *se datorește tocmai dorinței autorului de a preciza caracterul oarecum singular al lucrării în ansamblul operei sale de ficțiune. Fiindcă și Jules Verne regreta poate, uneori, că „nu e un adevărat savant..." Spre lauda scriitorului, trebuie să aducem o precizare: efortul spre sobrietate și conciziune nu are nimic de-a face, pentru el, cu autoizolarea de problemele social-politice. Enciclopedistul Jules Verne rămîne același dușman neîmpăcat al absolutismului, al războiului și al asupririi coloniale.*

Într-o vreme în care mitul Bonaparte subjuga încă o parte a Franței — Franța însîngerată de ambițiile stupide ale ultimului ei Napoleon, încoronat — Jules Verne nu se sfia să scrie: „...cînd Napoleon «răzbi pe de-a-ntregul din Bonaparte», suveranul egoist, sacrificînd totul pentru război, detestabila lui patimă, nu mai vru să audă vorbindu-i-se de explorări, de călătorii și de viitoare descoperiri, căci asemenea întreprinderi l-ar fi lipsit de bani și de oameni" (II, p. 165, Editura științifică, 1963). Iar în altă parte, pornind de la același personaj, dar generalizînd, el vorbește despre „războaiele care întotdeauna stăvilesc propășirea științifică a omenirii" (II, p. 214, Editura științifică, 1963).

Republicanismul lui Jules Verne se manifestă în Istoria marilor descoperiri *nu numai prin asemenea referiri la rolul negativ al absolutismului în ceea ce privește lărgirea orizontului cercetării științifice. Autorul își exprimă fără echivoc dezacordul față de falsa ierarhie a valorilor care domnea în Franța monarhică, „Sub vechiul regim, în care toate erau arbitrare — scrie el — gradele și posturile se dădeau după bunul plac..." (I, p. 366, Editura științifică, 1963). Sau, mai departe: „...Duclos-Guyot, un marinar destoinic îmbătrînit în grade inferioare pentru că nu era de neam nobil..." (I, p. 368, Editura științifică, 1963). Și, revenind asupra acestui aproape anonim secund al celebrului Bougainville: „Cît despre Duclos-Guyot, postul lui de mîna a doua în săvîrșirea călătoriei, cît și faptul că se trăgea dintr-o familie modestă nu-i aduseră nici o răsplată...*

---

* Spațiul ne îngăduie un singur exemplu. În studiul despre Poe, publicat în *Muzeul familiilor* (1959), Jules Verne scria: „Povestirea aventurilor lui Pym este întreruptă. Cine o va relua? Cineva mai cutezător decît mine să se avînte pe tărîmul imposibilului". După aproape patruzeci de ani, el avea să cuteze totuși, identificînd marea siluetă albă care atrage irezistibil barca lui Arthur Gordon Pym ca un munte magnetic *(Sfinxul gheţurilor, 1897).*

Deşi s-a născut în 1722 şi a navigat din 1734, în 1791 nu era decît locotenent şi numai datorită unor oameni de stat, pătrunşi de spiritul nou al vremii, a fost înaintat la gradul de căpitan de navă, răsplată tardivă a îndelungatelor lui servicii" (p. 387, Editura ştiinţifică, 1963).

Dar atitudinea cea mai categoric şi consecvent protestatară a scriitorului rămîne, după părerea noastră, în Istoria marilor descoperiri, *ca şi în întreaga lui operă, aceea anticolonialistă.*

Contemporan cu întemeietorii marxismului, Jules Verne n-a cunoscut lucrările lor — sau, dacă le-a cunoscut, n-a izbutit să asimileze cîte ceva din acea concepţie asupra legilor de dezvoltare a naturii şi societăţii. Dar nu s-a lăsat totuşi înşelat de frazele despre „misiunea civilizatoare a omului alb" cu care se încerca justificarea înrobirii şi exploatării crîncene a sute de milioane de oameni. Mai mult decît atît, el ştia că istoria marilor şi micilor descoperiri geografice ar putea fi numită adeseori istoria căutării unor noi pieţe de desfacere, surse de materii prime şi de forţă de muncă. Iată, de pildă, cum începe capitolul închinat lui Marco Polo:

„Negutătorii genovezi şi veneţieni... nu puteau să rămînă nepăsători faţă de explorările pe care îndrăzneţii călători le întreprindeau în Asia Centrală, în India şi în China. Ei înţelegeau că meleagurile acestea le vor oferi curînd noi pieţe de desfacere pentru mărfurile lor şi că, pe de altă parte, dacă ar aduce în Occident mărfuri orientale, cîştigurile ar fi uriaşe. Interesele negoţului cereau să trimită noi exploratori pentru a sonda în acest sens meleagurile prea puţin cunoscute" (I, p. 40, Editura ştiinţifică, 1963).

Jules Verne dezvăluie şi mobilurile reale ale primei expediţii franceze, condusă de baronul normand Jean de Béthencourt. După ce aflăm că baronul avea „gustul descoperirilor", ni se mărturiseşte că, de fapt, marea fertilitate a Insulelor Canare este aceea care-l determină să încerce cucerirea lor. Cît despre comportarea membrilor expediţiei acestei ţări creştine faţă de băştinaşi, vom reproduce un singur pasaj revelator: „cei rămaşi pe insulă (Insula Lanzarote — I. H.), războindu-se necontenit cu localnicii, făcuseră numeroşi prizonieri, iar canarienii, demoralizaţi, veneau tot mai numeroşi să li se supună, acceptînd creştinismul numai ca să scape de crîncenele persecuţii" (I, p. 14, Editura ştiinţifică, 1963).

Persecuţii crîncene — acesta este lait-motivul capitolelor Istoriei marilor descoperiri. *Chiar cînd preţuirea autorului se îndreaptă către un personaj de talia lui Cristofor Columb, el nu trece cu vederea faptele care întunecă gloria marelui descoperitor: „În 1493 Columb începuse colonizarea Españolei (azi Haiti — I. H.) şi întemeiase oraşul Isabella. Peste doi ani, Cristofor Columb parcuse el însuşi insula, îi supuse pe bieţii indigeni cu ajutorul îngrozitorilor cîini dresaţi pentru vînarea indienilor şi-i forţă pe bieţii oameni, obişnuiţi să trăiască din dărnicia naturii, la munca istovitoare din mine" (I, p. 158, Editura ştiinţifică, 1963). Şi după ce înşiră alte asemenea isprăvi ale cuceririlor spanioli, Jules Verne se consideră pe drept cuvînt îndreptăţit să conchidă: „Nenumărate au fost atrocităţile săvîrşite de oameni care se socoteau civilizaţi şi ţineau morţiş să convertească la creştinism popoare poate mai puţin sălbatice decît ei înşişi" (I, p. 158, Editura ştiinţifică, 1963).*

Lăsînd cititorului satisfacţia de a întîlni la tot pasul mărturiile unei atitudini cu puternice rezonanţe contemporane, nu putem să nu menţionăm un aspect deosebit de pregnant al anticolonialismului lui Jules Verne. Cu mai multă hotărîre şi consecvenţă decît în operele sale de

ficțiune, scriitorul se ridică în Istoria marilor descoperiri *deasupra îngustimii naționaliste și nu caută circumstanțe atenuante pentru exploratorii francezi. Am văzut asta încă din relatarea asupra expediției lui Jean de Béthencourt. Mai tîrziu, vorbind despre una dintre isprăvile echipajului lui Bougainville în Noile Hebride, el exclamă: „Cît e de tristă ușurința cu care toți navigatorii au abuzat de puterea lor! Oare mania aceasta de a distruge, fără nici un motiv, fără necesitate, ba chiar fără nici un țel, nu umple de indignare pe oricine?" (I, p. 380, Editura științifică, 1963).*

De altfel, întreaga lucrare este străbătută de spiritul acesta de nepărtinire și probitate științifică. Se știe, de pildă, că Jules Verne împărtășea antipatia oarecum tradițională a compatrioților săi față de „perfidul Albion" și că, în multe dintre cărțile sale, englezii sînt tratați cu o ironie acidă. Urme ale acestei antipatii răzbat și în Istoria marilor descoperiri. *Autorul subliniază lipsa de patriotism a echipajelor lui Byron, însuflețite mai ales de speranța avansărilor și a gratificațiilor, consemnează în legătură cu expediția lui Carteret „ridicola ceremonie a luării în stăpînire a insulei (Noua Britanie — I. H.) în numele lui George al III-lea" (I, p. 362, Editura științifică, 1963) și precizează că „rușinea trimiterii unui vas atît de dărăpănat („Swallow" — I.H.) cade în întregime asupra Amiralității Britanice" (I, p. 365, Editura științifică, 1963). Dar cînd e vorba despre o apreciere de ansamblu, el scrie cu toată răspunderea, referindu-se la celebrul căpitan Cook: „Explorările lui, conduse totdeauna cu grijă și cu o rară perseverență, l-au situat, din pricina aceasta, cu mult deasupra navigatorilor francezi" (I, p. 380, Editura științifică, 1963).*

Tălmăcirea în românește a Istoriei marilor descoperiri *ar fi fost justificată, după părerea noastră, fie și numai pentru nenumăratele pasaje de felul celor citate pînă acum, care conferă o nouă dimensiune figurii marelui scriitor. Lucrarea are însă și alte virtuți printre care nu cea din urmă este caracterul ei aproape exhaustiv. Și asta fiindcă strălucirii unor stele ca Marco Polo, Vasco da Gama, La Perouse, Cook, i se adaugă și licăririle modeste ale puzderiei de mici exploratori.*

Să fie la mijloc numai „necesitatea de a clasifica a autorului"?

Sîntem convinși că avem de-a face, de fapt, cu o altă trăsătură înaintată a concepției științifice a lui Jules Verne. Acordînd importanța cuvenită marilor personalități, el înțelege că descoperirea Pămîntului constituie totuși rodul unui uriaș efort colectiv, în care isprăvile de mai mică anvergură pregătesc în mod necesar exploziile spectaculare de genul celei legate de numele lui Columb.

Pentru cititorii atenți ai operei lui Jules Verne, lucrarea de față prezintă interes și dintr-un alt punct de vedere. Ei vor recunoaște în repetate rînduri materialul brut care, topit și înnobilat în creuzetul fanteziei scriitorului, dăruiește „Călătoriilor extraordinare", nu o palidă culoare locală, ci suflul autentic al vieții. Ne referim, de pildă, la pasajele extrase din jurnalele de călătorie ale descoperitorilor Oceaniei și folosite mai tîrziu în Insula cu elice *sau la avatarurile exploratorilor Africii, descrise într-un șir de romane care începe cu* Cinci săptămîni în balon *și se sfîrșește cu* Uimitoarea aventură a misiunii Barsac.

Au existat critici care să susțină că succesul mondial al operei lui Jules Verne se datorește unei conjuncturi favorabile. Ei subliniau fap-

tul că primul său roman își desfășoară acțiunea în Africa, aflată atunci în centrul atenției datorită eforturilor depuse de Stanley pentru a-l găsi pe Livingstone. O situație asemănătoare a înrîurit și apariția Aventurilor căpitanului Hatteras; *expediția căpitanului Franklin dispăruse în ghețuri și cercetările expedițiilor de salvare rămăseseră încă fără urmări.*

Exemplele s-ar putea înmulți. Ele dovedesc însă altceva, și anume legătura scriitorului cu întreaga mișcare științifică a timpului său, influența statornică pe care au exercitat-o asupra lui cele mai variate înfăptuiri ale geniului uman. E ridicol să pui pe seama împrejurărilor succesul unei opere care înfruntă cu atîta măreție fluturarea grăbită a deceniilor, descoperind mereu alte valențe generațiilor de cititori.*

Nu putem încheia aceste considerații sumare fără a vorbi despre influența pe care, la rîndul său, Jules Verne a exercitat-o asupra contemporaneității. Ne gîndim la influența directă, hotărîtoare uneori în alegerea unei cariere sau în descrierea unei traiectorii scînteietoare pe firmamentul științei. Savantul sovietic V. A. Obrucev a recunoscut că lectura cărților lui Jules Verne l-a determinat să aleagă profesiunea de geolog și de geograf. La vîrsta de zece ani, citind Douăzeci de mii de leghe sub mări, *Simon Lake jură să urmeze pilda căpitanului Nemo; cartea în care descrie rezultatele cercetărilor întreprinse mai tîrziu cu submarinul său se încheie cu cuvintele: „Fantezia lui Jules Verne este realitatea zilelor noastre". Se pare că amiralul Byrd, luîndu-și zborul spre Pol, ar fi spus: „Jules Verne mă poartă cu el într-acolo". Charcot mărturisea: „Am citit și recitesc cu pasiune «Călătoriile extraordinare». Biblioteca vasului «Pourqoi pas?» le are pe toate și le văd nu numai în mîna membrilor statului-major; în momentele grele sînt foarte cerute și de membrii echipajului". În sfîrșit, vorbind și în numele celorlalți călători în necunoscut, Hourst se exprima astfel: „Noi toți am fost și sîntem încă însuflețiți de Jules Verne". Să se fi învechit oare toate aceste aprecieri astăzi, cînd Pămîntul a devenit prea strîmt pentru setea de cunoaștere a umanității?*

*M. Allotte de la Fuye relatează că, la sfîrșitul unui banchet, un alt explorator spunea: „Încrederea mea în simțul previziunii al lui Jules Verne merge atît de departe, încît sînt gata să-l cred pe cuvînt că într-o zi, și cu mijloace similare celor pe care le-a preconizat, vom pune piciorul pe continentul lunar întrezărit de Michel Ardan"**. Nu știm cînd a fost făcută această declarație, dar pentru noi, contemporanii atîtor cosmonauți, explorarea continentului lunar a devenit o chestiune la ordinea zilei. Și nu datorită unei întîmplări vor găsi cosmonauții, pe fața nevăzută a palidului nostru satelit, un crater purtînd numele marelui scriitor. Căci după descoperirea Pămîntului, Jules Verne ne îndeamnă și el, prin nepieritoarea lui operă, să pornim la descoperirea Universului.*

---

* Anul acesta (1963) s-a împlinit un veac de la apariția primei „călătorii extraordinare"", binecunoscutul *Cinci săptămîni în balon* (N.Tr.).

** Unul din eroii romanelor *De la pămînt la Lună și Împrejurul Lunii.*

ION HOBANA

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I

CĂLĂTORI CELEBRI ÎNAINTE DE ERA NOASTRĂ

HANNON (505). HERODOT (484), PYTHEAS (340). NEARCHOS (326). EUDOXUS (146). CAESAR (100). STRABON (50)

Hannon Cartaginezul. Insulele Fericite, Cornul Serii, Cornul de Sud, Golful lui Rio de Oro. Herodot vizitează Egiptul, Libia, Etiopia, Fenicia, Arabia, Ţara Babilonului, Persia, India, Ţara mezilor, Colchida, Marea Caspică, Sciţia, Tracia şi Grecia. Pytheas explorează ţărmurile Iberiei şi ale Ţării celţilor, Canalul Mînecii, Insula Albionului, Orcadele, Ţara Thule. Nearchos vizitează coasta asiatică de la Ind pînă la Golful Persic. Eudoxus cercetează ţărmul apusean al Africii. Caesar cucereşte Galia şi Marea Britanie. Strabon parcurge Asia interioară, Egiptul, Grecia şi Italia.

Primul călător, în ordinea cronologică, pomenit de istorie, este Hannon, pe care senatul Cartaginei[1] l-a trimis să colonizeze noi teritorii pe coasta vestică a Africii. Relatarea acestei expediţii a fost scrisă în limba punică[2] şi tradusă în limba greacă ; ea e cunoscută sub numele de *Călătoria pe mare a lui Hannon*. În ce epocă a trăit acest explorator ? Părerile istoricilor sînt împărţite, dar versiunea cea mai demnă de crezare indică anul 505 î.e.n. ca dată a explorării coastelor africane săvîrşite de el.

Hannon părăsi Cartagina[3] cu o flotă de şaizeci de galere, cu cîte cincizeci de vîslaşi fiecare, purtînd treizeci de mii de oameni şi pro-

---

[1] *Cartagina* — a fost întemeiată de fenicieni, aproximativ în anul 850 î.e.n. pe coasta nordică a Africii în Golful Tunisiei.

[2] *Punii* astfel erau denumiţi cartaginezii de către romani ; de aci denumirea limbii punice şi a războaielor punice, pe care le-au avut romanii cu ei.

[3] Este imposibil de stabilit data exactă a expediţiei lui Hannon. Savanţii contemporani cred că ea a avut loc în secolul al V-lea sau al VI-lea î.e.n. Descrierea acestei călătorii ne-a parvenit sub forma unui „roman de aventuri" în care faptele adevărate se îmbină cu cele născocite. Totuşi, descrierea geografică a coastei apusene a Africii, descrierea incendiilor de stepă din interiorul ţării dovedesc îndeajuns realitatea călătoriei care ulterior a fost înflorită cu diferite poveşti. Hannon a fost primul navigator care a vizitat coasta apuseană a Africii. El a navigat aproximativ 4 500 km de-a lungul acestei coaste, la sud de Strîmtoarea Gibraltar. După nouăsprezece secole, navigatorii portughezi au avut nevoie de cincizeci de ani pentru a explora litoralul parcurs de Hannon.

viziile necesare pentru o lungă călătorie. Emigranții aceștia — căci pot fi numiți astfel — erau hărăziți să populeze noile orașe pe care Cartagina voia să le întemeieze pe coasta vestică a Libiei, adică a Africii.

Flota izbuti să treacă cu bine de Coloanele lui Hercule[1], de munții Gibraltarului și ai Ceutei, care domină strîmtoarea, și se aventură spre sud în Oceanul Atlantic. La două zile după trecerea strîmtorii, Hannon ancoră în fața coastei și întemeie orașul Thymaterion; apoi porni iar în larg, trecu de Capul Solois, legă relații de negoț cu băștinașii și înaintă pînă la gurile unui mare fluviu african, pe ale cărui maluri își ducea viața un trib de păstori nomazi. După ce încheie un tratat de alianță cu păstorii aceia, navigatorul cartaginez își continuă exploatarea spre sud. Și astfel ajunse lîngă Insula Kerna[2], așezată în apele unui mic golf, insulă a cărei circumferință măsura cinci stadii, adică nouă sute douăzeci și cinci de metri. După însemnările zilnice ale lui Hannon, insula ar fi situată față de Coloanele lui Hercule la o distanță egală cu aceea care desparte Coloanele de Cartagina. Despre ce insulă e vorba? Fără doar și poate despre vreo insuliță din grupul Insulelor Fericite (astăzi Canare).

Călătoria pe mare fu reluată și Hannon ajunse la locul de revărsare a fluviului Hretes[3], care formează un fel de golf interior. Cartaginezii porniră în susul fluviului și fură întîmpinați cu pietre de băștinașii negri. Crocodilii și hipopotamii erau numeroși pe meleagurile acelea.

După explorarea făcută, flota se întoarse spre gurile fluviului și, douăsprezece zile mai tîrziu, ajunge în fața unui ținut muntos, unde se aflau o mulțime de arbori și de plante aromatice. Apoi pătrunse într-un golf imens, cu țărmul lin, puțin ridicat. Ținutul acesta, liniștit în timpul zilei, era luminat noaptea de vîlvătăile flăcărilor provenite, fie de la focurile pe care le aprindeau băștinașii, fie din aprinderea spontană a ierbii uscate.

Peste cinci zile, Hannon și tovarășii lui de drum au ocolit un promotoriu și pătrunseră într-un golf pe care-l numiră Cornul Serii. Iar acolo, după cum spune el însuși, „auzi sunete de flaut, zgomot de cimbale[4] și de tamburine, precum și zarva unei nenumărate mulțimi omenești". Ghicitorii care însoțeau expediția cartagineză îl sfătuiră să nu

---

[1] *Coloanele lui Hercule* — doi munți pe coastele europeană și africană ale Strîmtorii Gibraltar. Ar fi fost ridicate de eroul mitologic Hercule. După concepțiile grecilor antici, Coloanele lui Hercule reprezentau extremitatea apuseană a lumii cunoscute.

[2] *Kerna* — identificarea acestei insule nu este cu totul rezolvată. Există două ipoteze mai importante: Kerne — o insulă nisipoasă la gura rîului Sakiet el Hanora și Kerno — mica insulă Herne din Golful lui Rio de Oro.

[3] Probabil fluviul Senegal.

[4] *Cimbal* — instrument muzical din antichitate avînd forma unor tăviițe de aramă. Tamburina — instrument muzical de percuție, care seamănă cu o dairea.

se apropie de țărmul acela înfricoșător. Sfatul lor fu ascultat, iar flota își reluă drumul spre latitudini mai sudice.

Și astfel călătorii ajunseră la un cap care forma un golf numit Cornul de Sud[1]. Geografii consideră că golful acesta ar fi însăși gura fluviului Rio de Oro, care se varsă în Atlantic în apropierea Tropicului Cancerului. În fundul golfului aceluia se vedea o insulă locuită de numeroase gorile[2], pe care cartaginezii le luară drept niște sălbatici păroși. Ei izbutiră să prindă vreo trei „femei", dar se văzură nevoiți să le ucidă, într-atît de neîmblînzită era furia acestor maimuțe femele.

Cornul de Sud este cu siguranță limita extremă atinsă de expediția punică. Unii istorici susțin chiar că flota lui Hannon n-a depășit Capul Bojador, care se întinde cu două grade deasupra tropicului, dar părerea contrarie pare să fie mai vrednică de crezare. Ajuns la Cornul de Sud, Hannon, care începea să simtă lipsa proviziilor, reluă drumul spre nord și se întoarse în Cartagina, unde se îngriji ca descrierea călătoriei să-i fie gravată în templul lui Baal Moloch.

După exploratorul cartaginez, cel mai vestit călător al antichității în timpurile istorice a fost învățatul grec Herodot[3], supranumit *părintele istoriei*. Pentru ceea ce ne-am propus în lucrarea noastră, îl vom despărți pe călător de istoric și îl vom însoți prin ținuturile pe care le-a străbătut.

Herodot s-a născut în Halicarnas, oraș din Asia Mică, în anul 484 î.e.n. El se trăgea dintr-o familie înstărită și cu vaste legături comerciale, fapt care îi dădea posibilitatea să-și pună în aplicare înclinațiile de explorator.

Pe atunci, părerile asupra formei Pămîntului erau felurite. Școala pitagoriciană începuse să răspîndească teoria că Pămîntul trebuie să fie rotund. Dar Herodot nu se amestecă în disputa aceasta, care îi pasiona pe învățații vremii și, cu toate că era încă tînăr, plecă din patrie cu scopul de a explora cît se poate de atent ținuturile cunoscute pe vremea lui și asupra cărora nu existau decît date nesigure.

Părăsind Halicarnasul în anul 464, la vîrsta de douăzeci de ani, tînărul călător se îndreptă, după cît se pare, mai întîi spre Egipt, unde

---

[1] *„Cornul de Sud"* — în prezent Golful Cherbro în Sierra Leone, situată pe coasta Golfului Guineii.

[2] Credem că nu era vorba de gorile, ci de cimpanzei.

[3] Datele biografice despre Herodot sînt extrem de sărace. Nu se cunoaște cu exactitate perioada în care a trăit; se crede că s-a născut aproximativ în anul 484 î.e.n. și a murit în anul 424 sau 426 î.e.n. Herodot este autorul primei opere istorice mari care ne-a parvenit — vestitele *Istorii* care cuprind bogatul material geografic pe care l-a cules în timpul lungilor sale călătorii. Nu putem afirma cu exactitate ce țări anume au fost vizitate de Herodot în timpul călătoriilor sale. Este sigur că el a fost în Egipt și pe coasta nordică a Mării Negre. La răsărit el a ajuns probabil pînă la Babilon. Herodot descria și călătoria sa în India, dar această descriere nu are o bază istorică.

vizită Memfis, Heliopolis și Teba. În călătoria aceasta, Herodot făcu observații utile asupra revărsărilor Nilului. În însemnările sale el citează feluritele presupuneri care existau în acea vreme cu privire la izvoarele fluviului pe care egiptenii îl adorau ca pe un zeu. „Cînd Nilul se revarsă, spune Herodot, nu se mai zăresc decît orașele ; ele se ivesc deasupra apelor și se aseamănă oarecum cu insulele Mării Egee".

Herodot descrie ritualurile religioase ale egiptenilor, jertfele pe care ei le aduc zeilor, povestește cu cîtă solemnitate se desfășoară sărbătorile zeiței Isis, mai cu seamă la Busiris, ale cărui ruine se mai văd încă lîngă Busyr, venerația lor pentru animalele sălbatice sau domestice, pe care le socotesc sfinte și le înmormîntează cu mare pompă. De asemenea, descrie ca un adevărat naturalist crocodilul Nilului, înfățișarea și obiceiurile lui, felul în care e prins ; apoi hipopotamul, după care descrie un soi de șopîrlă mare, precum și pasărea Fenix, pasărea Ibis și șerpii consacrați lui Jupiter. Herodot notează viața casnică a egiptenilor, obiceiurile lor, îmbălsămările morților, în care erau neîntrecuți. Apoi face istoricul țării, începînd de la Menes, primul ei rege ; vorbește despre înălțarea piramidelor pe timpul domniei lui Keops și despre felul în care au fost ele construite ; descrie labirintul clădit ceva mai sus de Lacul Moeris[1], ale cărui urme au fost descoperite în 1799 ; descrie Lacul Moeris, pe care îl socotește săpat de mîna omului, și cele două piramide care se înălțau deasupra apelor lui ; admiră emoționat templul Minervei din Saïs, templele lui Vulcan și Isis, clădite la Memfis, și monolitul colos, pentru a cărui aducere de la Elefantina[2] la Saïs[3] două mii de oameni, toți luntrași, au muncit trei ani de zile !

După vizitarea minuțioasă a Egiptului, Herodot se îndreaptă spre alte țări din Libia, adică din Africa propriu-zisă ; dar, după cîte se pare, tînărul călător nici nu bănuia că Africa s-ar întinde și dincolo de Tropicul Cancerului, fapt ce reiese din presupunerea sa că fenicienii au putut face ocolul continentului, revenind în Egipt prin Strîmtoarea Gibraltar[4]. Herodot enumeră apoi popoarele Libiei, care erau simple tri-

---

[1] *Moeris* — lac în vechiul Egipt alimentat cu apă din Nil în perioada revărsărilor. În mijlocul acestui lac se găseau construite două piramide (a lui Anenemhat I și a soției sale).

[2] *Insula Elefantina* (a osului de elefant) se află pe fluviul Nil în apropiere de primele cataracte, la frontiera dintre Egipt și Sudan.

[3] *Sais* — oraș în vechiul Egipt de Jos, capitală a dinastiei saite.

[4] Autorul se referă aici la povestirea auzită de Herodot în Egipt despre călătoria navigatorilor fenicieni în jurul Africii, efectuată din ordinul faraonului egiptean Nechao, aproximativ în anul 600 î.e.n. Această expediție este fără egal în istoria descoperirilor geografice, de aceea cităm în întregime scurta povestire a lui Herodot :

„Se vede că Libia este înconjurată cu ape de jur împrejur, cu excepția acelei părți unde ea se învecinează cu Asia : după cum știm, primul care a dovedit acest lucru a fost faraonul egiptean Nechao. Oprind săparea canalului între Nil și Golful Arabiei (Marea Roșie), el a trimis pe mare nave cu fenicieni cu ordinul

buri nomade pribegind de-a lungul coastelor Africii; în plus, îi pomenește pe amonizi, locuitori dinăuntrul ținuturilor bîntuite de fiare și stăpînitorii vestitului templu al lui Jupiter-Ammon[1], ale cărui ruine au fost descoperite în nord-estul Deșertului Libiei, la cinci sute de kilometri de Cairo. Totodată, prezintă amănunte prețioase asupra moravurilor libienilor; le descrie obiceiurile, indică animalele care trăiesc în ținuturile lor: șerpi de mărimi nemaipomenite, lei, elefanți, măgari cu coarne, — pesemne rinoceri, — maimuțe-babuini, „animale fără capete, avînd ochii pe piept", vulpi, hiene, porci-spinoși, berbeci sălbatici, pantere etc.

În încheiere, el arată că întreg ținutul acesta nu e locuit decît de două popoare băștinașe, libienii și etiopienii. După Herodot, etiopienii se aflau mai sus de Elefantina. Să fi călătorit oare cu adevărat învățatul explorator prin ținutul acela? Istoricii nu prea cred lucrul acesta. E mai probabil ca el să fi aflat de la egipteni amănuntele pe care le dă despre Meroe, capitala etiopiană, despre cultul lui Jupiter și al lui Bachus, despre longevitatea locuitorilor. Dar ceea ce nu poate fi pus la îndoială, căci în privința aceasta călătorul dă amănunte mai precise, e faptul că Herodot a navigat spre Tir, în Fenicia. Acolo a admirat cele două mărețe temple ale lui Hercule. Apoi a vizitat Thasos și a folosit informațiile culese la fața locului ca să facă o descriere, foarte scurtă, a Feniciei, Siriei și Palestinei.

De pe meleagurile acestea, Herodot a coborît din nou spre sud, spre Arabia, în țara pe care o numește Etiopia Asiei, adică în partea cea mai de sud a Arabiei, socotită de el drept ultimul ținut locuit de oameni. Pe arabi Herodot îi consideră poporul care își păstrează cu cea mai mare strășnicie credința; singurii lor zei sînt Urania[2] și Bachus; prin partea locului cresc din belșug tămîie, smirnă, scorțișoară, cinamon și rozmarin; călătorul dă amănunte interesante despre recoltarea acestor mirodenii.

Apoi îl regăsim pe Herodot în vestitele ținuturi pe care el le numește fără deosebire, fie Asiria, fie Babilonia. Mai întîi de toate, călătorul

---

de a naviga în sens invers prin Coloanele lui Hercule (Strîmtoarea Gibraltar) pînă cînd vor pătrunde în Marea Nordică (Mediterană) și vor ajunge în Egipt. Fenicienii au pornit din Marea Eritree (Roșie) și au pătruns în Marea de Sud (Oceanul Indian). O dată cu sosirea toamnei, ei acostau la țărm și, în orice loc al Libiei debarcau, semănau pămîntul și așteptau secerișul. După strîngerea grîului navigau mai departe. Astfel au trecut doi ani de călătorie și abia în anul al treilea ei au trecut pe lîngă Coloanele lui Hercule și s-au înapoiat în Egipt. S-a povestit de asemenea, lucru pe care eu nu-l cred, dar alții i-ar putea da crezare, că, în timpul călătoriei în jurul Libiei, fenicienii aveau soarele de partea dreaptă. Astfel Libia a devenit cunoscută pentru prima oară.

[1] *Ammon* (Siva) — oază în deșertul Libiei.

[2] *Urania* — muză a astronomiei, reprezentată cu un compas într-o mînă și cu un glob în alta.

descrie minuțios uriașul Babilon, cetatea de scaun a regilor țării de cînd fusese nimicit Ninive și ale cărui urme se mai văd astăzi doar ca niște măguri împrăștiate pe cele două maluri ale Eufratului, la șaptezeci și opt de kilometri spre sud-vest de Bagdad. Eufratul, mare, adînc și năvalnic, împărțea pe atunci orașul Ninive în două părți. Într-una din ele se înălța palatul fortificat al regelui, în cealaltă templul lui Jupiter-Belus. Herodot mai pomenește și numele a două regine, Semiramida[1] și Nitocris[2], apoi trece la descrierea meșteșugurilor și a agriculturii țării, vorbind despre cultura grîului, a meiului, a susaiului, a viței-de-vie, a smochinului, a palmierului. Iar după ce descrie veșmintele babilonienilor, încheie înfățișîndu-le datinile, mai ales pe cele privitoare la căsătorie, care se făcea prin strigare publică.

După explorarea Babilonului, Herodot trecu în Persia și, cum călătoria lui avea drept scop culegerea la fața locului a datelor privitoare la îndelungatele războaie dintre perși și greci, ținu să viziteze locurile unde se dăduseră luptele a căror istorie avea de gînd să o scrie. În primul rînd, călătorul arată cum perșii, nerecunoscîndu-le zeilor înfățișare omenească, nu le înălțau nici temple, nici altare, ci se mulțumeau să li se închine pe crestele munților. Apoi mai notează și alte obiceiuri ale perșilor, ca, de pildă, disprețul lor pentru carnea de vită, gustul pentru mîncărurile alese, patima pentru vin, obiceiul de a trata afacerile serioase după ce beau peste măsură, curiozitatea față de obiceiurile străinilor, înflăcărarea pentru plăceri, virtuțile războinice, severitatea bine folosită în educarea copiilor, respectul pentru viața omului și chiar pentru a sclavului, groaza lor față de minciună și datorii, dezgustul pentru oricare lepros, a cărui boală dovedește că „nefericitul a păcătuit față de Soare".

India lui Herodot, după cum arată Vivien de Saint-Martin[3], cuprinde numai ținutul udat de cei cinci afluenți ai Punjabului actual, căruia i s-ar mai adăuga și Afganistanul[4]. Pe acolo și-a purtat călătorul nostru pașii după ce a părăsit Persia. Pentru el, indienii formează cel mai numeros popor din cîte se cunosc. Unii dintre ei duc un trai statornic, alții sînt nomazi. Cei din nord, mai viteji și mai harnici decît toți, culeg nisip aurifer. Pentru Herodot, India e ultimul ținut spre răsărit locuit de oameni ; călătorul observă că „marginile lumii au oarecum parte de tot ce-i mai frumos pe pămînt, după cum Grecia are parte de cea mai plăcută temperatură în decursul anotimpurilor".

---

[1] *Semiramida* — regina legendară a Asiriei și Babilonului căreia tradiția îi atribuie fundarea Babilonului și a grădinilor sale suspendate.

[2] *Nitocris* — regină a vechiului Egipt din dinastia a VI-a.

[3] *Vivien de Saint-Martin* (1802—1897) — geograf francez, autorul cunoscutei lucrări *„Schiță de Geografie Generală"* și altor lucrări.

[4] Herodot nu a călătorit prin Afganistan și India : el a cules date despre aceste țări în Babilon.

Neobosit, Herodot trece apoi în Țara mezilor[1], a căror istorie o scrie. Mezii au fost cei dintîi care au scuturat jugul asirienilor, au întemeiat orașul Ecbatana, împrejmuit de șapte rînduri de ziduri, și s-au unit într-un singur popor, sub domnia lui Dejoces. După ce străbate munții care despart Țara mezilor de Colchida, călătorul grec pătrunde în țara vestită prin faptele vitejești săvîrșite de Iason[2] și studiază acolo, cu precizia care îi e proprie, obiceiurile și datinile.

Herodot pare să fi cunoscut cît se poate de bine așezarea topografică a Mării Caspice, despre care spune că „e o mare de sine stătătoare" și că nu are nici o comunicare cu alte mări. După el, Caspica e mărginită la vest de Caucaz, la est de o cîmpie vastă, unde locuiesc mesageții, care s-ar putea prea bine să fie un neam de sciți, părere admisă de Arrianus și Diodor din Sicilia. Mesageții se închinau numai Soarelui și jertfeau cai în cinstea lui. Prin locurile acelea, Herodot pomenește de marele fluviu Araxes, care se varsă în Marea Caspică.

Călătorul trece apoi în Sciția. Pentru el, sciții sînt triburile care locuiesc ținutul cuprins între Dunăre și Don, adică o parte destul de întinsă a Rusiei europene. El enumeră diferitele populații sau triburi din care e format acest popor, dar nu pare să fi vizitat personal ținuturile situate la nord de Pontul Euxin[3]. După aceea intră într-o descriere foarte amănunțită a obiceiurilor acestor triburi și se lasă furat de o sinceră admirație pentru Pontul Euxin, această mare ospitalieră. Dimensiunile pe care le dă Pontului Euxin, Bosforului, Propontidei[4], Mării Azov și Mării Egee sînt aproape exacte. Herodot numește apoi marile fluvii care își aduc aici apele : Istros sau Dunărea, Borystene sau Niprul, Tanais sau Donul.

După un scurt răgaz petrecut în Tracia[5], în timpul căruia îi cunoaște pe geți, socotindu-i drept cei mai viteji din această seminție, Herodot sosește în Grecia, ținta finală a călătoriilor lui, țara unde voia să culeagă ultimele date pentru istoria pe care se pregătea s-o scrie. Aici, vizitează vestitele locuri ale bătăliilor mai de seamă purtate de

---

[1] *Țara mezilor* era situată la sud de Marea Caspică. În timpul regelui persan Cirus (aproximativ în anii 558—529 î.e.n.) a intrat în componența Persiei. Capitala — Ecbatana.

[2] *Iason* — în mitologia greacă, conducătorul expediției argonauților, în căutarea lînei de aur. După o variantă a legendei — a pierit sub sfărîmăturile corăbiei Argo, după alta — s-ar fi sinucis. Legenda despre argonauții care au efectuat călătoria din Grecia în Colchida (coasta răsăriteană a Mării Negre) reflectă istoria începutului colonizării grecești (secolele VIII—VII î.e.n.).

[3] Marea Neagră a fost numită de greci mai întîi Pontus Axinus (neospitalieră) din cauza furtunilor puternice și frecvente. Ulterior, după ce grecii au colonizat coastele Mării Negre, marea a fost denumită Pontus Euxinus (ospitalieră).

[4] *Propontida* („așezată înaintea Pontului") — Marea Marmara.

[5] *Tracia* — țară situată în nordul Peninsulei Balcanice. Coastele ei se mărgineau la est cu Marea Neagră și la sud cu Marea Egee.

greci împotriva perşilor. După ce face o descriere cît se poate de exactă a trecătorii de la Termopile, călătorul vizitează Cîmpia Maratonului, locul bătăliei de la Plateea şi se întoarce în Asia Mică, străbătînd litoralul pe care grecii întemeiaseră numeroase colonii.

Cînd s-a întors în patrie, la Halicarnas, faimosul călător nu împlinise încă douăzeci şi opt de ani, căci abia la vîrsta aceasta, în anul primei olimpiade, adică în 456 î.e.n., şi-a citit istoria la Jocurile Olimpice. Patria fiindu-i pe atunci asuprită de Ligdamys, Herodot a participat la mişcarea populară împotriva tiranului şi a contribuit la răsturnarea lui. În anul 444 î.e.n., Herodot asistă la Jocurile Panatheene, unde citi fragmente din descrierea călătoriilor sale, stîrnind un entuziasm general; spre sfîrşitul vieţii, marele călător se retrase în Italia, la Thurium, unde muri în anul 426 î.e.n., lăsînd în urma lui faima unui călător vestit şi a unui istoric al antichităţii încă mai vestit.

După Herodot trebuie să străbatem un secol şi jumătate pentru a-l întîlni pe medicul Ctesias, contemporan cu Xenofon[1], autor al unei cărţi despre o călătorie în India, pe care se pare că n-a făcut-o niciodată.

Ajungem apoi, din punct de vedere cronologic, la Pytheas, călător, geograf şi astronom, din Marsilia, unul din oamenii cei mai eruditi ai epocii sale. Cam pe la anul 340 î.e.n., Pytheas[2] se aventură cu o singură navă dincolo de Coloanele lui Hercule; dar, în loc să-şi urmeze drumul spre sud, de-a lungul ţărmurilor Iberiei[3] şi ale Ţării celţilor, pînă la punctul avansat pe care îl formează actualmente Capul Finisterre, şi mai departe de-a lungul coastei africane, aşa cum făcuseră înaintaşii lui cartaginezi, urcă spre nord, pătrunse în Canalul Mînecii şi acostă pe ţărmul Angliei, în Insula Albionului[4], căreia avea să-i devină primul explorator. Într-adevăr, Pytheas debarcă pe mai multe puncte ale ţărmului şi intră în relaţii cu locuitorii, care, după relatarea lui, erau simpli, cinstiţi, sobri, supuşi, harnici, şi făcînd mare negoţ cu cositor.

Navigatorul gal se aventură şi mai spre nord, depăşi Insulele Orcade (Orkney), situate la extremitatea Scoţiei, şi ajunse pînă la o latitudine atît de înaltă, încît, în timpul verii, durata nopţii nu trecea de două ore.

---

[1] *Xenofon* — istoric grec care a trăit la sfîrşitul secolului al V-lea — prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., autorul istoriei greceşti „*Anabasis*" şi altor opere.

[2] După cei mai mulţi autori, în jurul anului 330.

[3] *Iberia* — vechea denumire a Spaniei.

[4] *Albion* — vechea denumire a Insulei Marii Britanii, ceea ce înseamnă „Insula Albă" (denumirea a fost dată de către Pytheas din cauza stîncilor calcaroase care se ridică deasupra Strîmtorii Mînecii).

După șase zile de navigație, Pytheas ajunse la țara numită Thule[1], probabil Peninsula Scandinavică, peste care nu putu să treacă. „Dincolo, spune el, nu mai era nici mare, nici pămînt, nici aer". Se întoarse, deci, și, schimbîndu-și ruta inițială, ajunse la gurile Rinului, unde locuiau ostii, iar mai departe germanii. De aici ajunse pînă la gurile Tanaisului (care aici se presupune a fi nu Donul, ci Elba sau Oderul) și se întoarce la Marsilia, la un an după ce își părăsise orașul de baștină. Navigator îndrăzneț, Pytheas era în același timp și un savant de frunte; el a fost primul care a recunoscut influența Lunii asupra mareelor și care a observat că Steaua Polară nu ocupă exact punctul aflat deasupra polului globului, ceea ce știința a confirmat ulterior.

La cîțiva ani după Pytheas, cam pe la 325 î.e.n., un călător greco-macedonean avea să devină unul dintre cei mai de seamă exploratori. Acesta a fost Nearchos, născut în Creta, amiral al lui Alexandru și care a primit însărcinarea să viziteze toată coasta Asiei, de la revărsarea Indului pînă la Eufrat.

Cînd îi veni ideea acestei recunoașteri necesare pentru asigurarea comunicațiilor dintre India și Egipt, care-l interesa pe Alexandru în cel mai înalt grad, cuceritorul se afla cu oștirea lui la opt sute de mile departe de țărm, în susul fluviului Ind. El îi dădu lui Nearchos o flotă compusă, după cît se pare, din treizeci și trei de galere, nave cu două punți, și un mare număr de nave de transport. Două mii de oameni făceau parte din această flotă, care se poate să fi numărat cam opt sute de vele. Nearchos coborî cursul Indului vreme de patru luni, escortat pe fiecare mal de armatele lui Alexandru. Ajuns la gurile marelui fluviu, Nearchos porni de-a lungul coastei care formează astăzi hotarul Belucistanului.

Nearchos pornise la drum în ziua de 2 octombrie, adică cu o lună mai înainte ca musonul de iarnă să aibă o direcție prielnică planurilor lui. Începuturile călătoriei fură, deci, anevoioase, și în primele patruzeci de zile flota abia parcurgea optzeci de mile spre est. Primele etape îl duseră pe Nearchos la Stura și la Coreestis, nume care nu se potrivesc nici uneia dintre actualele așezări de pe coastă, și apoi în Insula Crocala, care formează actualul Golf de Caranthey. Bătută de furtuni, flota, după ce ocoli Capul Monze, se refugie într-un port natural, pe care Nearchos fu nevoit să-l fortifice ca „să se apere împotriva atacurilor sălbaticilor".

La 3 noiembrie, după treizeci și trei de zile de la plecare, Nearchos întinse iar velele. Dar furtunile puternice îl siliră adeseori să acosteze în diferite puncte ale coastei și în asemenea împrejurări trebui mereu

---

[1] *Thule* — nume dat de către romani unei insule din nordul Europei, presupusă a fi situată la limita extremă de nord a pămîntului locuit. Pe măsură ce oamenii cunoșteau această regiune, Thule era mutată din ce în ce mai spre nord și vest.

să se păzească de atacurile arabiților, pe care istoricii orientali îi înfățișează drept „un neam barbar, cu pletele lungi și răvășite, cu barba lăsată să crească în voie și semănînd cu faunii și cu urșii". Pînă atunci, totuși, nici un incident grav nu i se întîmplase flotei macedonene ; dar la 10 noiembrie vîntul din larg suflă cu atîta furie, încît scufundă două galere și o navă. Nearchos ancoră atunci la Crocala ; un convoi îi aduse curînd grîul trimis de Alexandru și flota se putu astfel aproviziona din nou cu merinde. Fiecare navă primi hrana trebuitoare pentru zece zile.

După cîteva incidente de navigație și după o scurtă luptă cu locuitorii de pe uscat, Nearchos ajunse la hotarul ținutului oriților, care, în geografia modernă, este marcat prin denumirea Capul Moran. În acest loc, Nearchos pretindea că soarele, cînd se află la amiază, și cade vertical pe obiecte, face ca acestea să nu mai lase nici un fel de umbră. Dar se înșela, firește, căci în acea perioadă a anului astrul zilei se afla în emisfera sudică, pe Tropicul Capricornului, iar navele lui Nearchos s-au aflat mereu la cîteva grade de Tropicul Cancerului. Deci, chiar în plină vară, fenomenul acesta n-ar fi putut să se producă.

Navigația continuă în condiții mai bune, cînd musonul de est începu să bată cu regularitate. Nearchos navigă de-a lungul coastei ihtiofagilor, adică a mîncătorilor de pești, triburi sărace, care, lipsite cu totul de pășuni, erau nevoite să-și hrănească oile cu ceea ce le oferea marea. Între timp, flota începu să simtă din nou lipsa alimentelor. Trecînd pe lîngă Capul Posmi, Nearchos luă pe galeră un pilot băștinaș și astfel navele, ajutate de brizele dinspre uscat, izbutiră să înainteze mai repede. Țărmul, împodobit ici-colo de arbori, părea acum mai puțin sterp. Nearchos ajunse în dreptul unui orășel de-al ihtiofagilor, al cărui nume nu-l dă, și, neavînd provizii, îi atacă prin surprindere pe localnici, care trebuiră să cedeze forței.

Navele sosiră apoi la Canasida, adică la orașul Ciurbar, ale cărui ruine se mai zăresc în golful cu același nume. Dar lipsa de grîu începuse iar să se facă simțită. Nearchos acostă rînd pe rînd la Canata, la Troia, la Degasira, fără să-și poată reface proviziile din pricina sărăciei localnicilor. Echipajele, deși nu mai aveau nici carne, nici grîu, nu se puteau hotărî totuși să mănînce broaște-țestoase, aflate din belșug pe meleagurile acelea.

Flota, ajunsă aproape de intrarea Golfului Persic, se pomeni în fața unui grup compact de balene. Înspăimîntați, marinarii voiră să scape cu fuga. Dar Nearchos, încurajîndu-i cu vorba, îi porni împotriva acelor monștri puțin periculoși, pe care izbutiră curînd să-i împrăștie.

Cînd ajunse în dreptul Carmaniei[1], flota își schimbă direcția spre nord-vest. Țărmurile erau roditoare ; se vedeau pretutindeni lanuri de

---

[1] *Carmania* — regiune din sudul Iranului. După concepțiile anticilor era populată de nomazi care se hrăneau cu pești (ihtiofagi).

grîu și pășuni, precum și toate soiurile de pomi fructiferi. Nearchos poposi la Badis, actualul Jask; apoi, ocolind Capul Maceta sau Mussendon, navigatorii zăriră intrarea Golfului Persic, căruia Nearchos, de acord cu geografii arabi, îi dă numele impropriu de Marea Roșie.

Nearchos pătrunse în golf și, după o scurtă escală, sosi în locul numit Hormuzia[1], care, mai tîrziu, a dat numele său Insulița Ormuz. Acolo, aflînd că Alexandru și armata lui se găseau la mai puțin de cinci zile de marș, se grăbi să debarce, ca să-l reîntîlnească pe acesta. Alexandru, neavînd de douăzeci și una de săptămîni nici o veste despre flotă, nu mai trăgea nădejde să-l revadă pe Nearchos. Se înțelege, deci, cu cîtă bucurie îl primi pe amiralul care era istovit și aproape de nerecunoscut. Pentru a-i sărbători întoarcerea, Alexandru porunci să se organizeze jocuri atletice și aduse mulțumire zeilor prin jertfe bogate. Iar Nearchos, vrînd să reia comanda flotei ca s-o ducă la Suza[2], se întoarse la Hormuzia și întinse velele, îndreptîndu-se spre gurile Eufratului.

Flota vizită diferite insule, probabil insulele Arek și Kismis; apoi, peste cîteva zile, navele eșuară, dar fluxul le readuse la linia de plutire și, după ce trecură de Promontoriul Bestion, ajunseră la Keiș. Acolo se afla hotarul Carmaniei. Dincolo de el începea Persia. Navele înaintară de-a lungul coastei persane, vizitară diferite puncte, Gillam, Inderabia, Shevou, Konkun și Sita-Reghiau, unde Nearchos primi un transport de grîu trimis de către Alexandru.

După mai multe zile de navigație, flota ajunse la gura fluviului Endian, care desparte Persia de Suziana. De acolo trecură pe lîngă locul de revărsare a unui mare lac, plin de pești, numit Cataderbis, situat în ținutul numit astăzi Dorghestan. În sfîrșit, flota ancoră în fața orașului babilonean Degela, chiar lîngă gurile Eufratului, după ce făcuse recunoașterea întregii coaste cuprinse între punctul acesta și Ind. Nearchos îl reîntîlni, pentru a doua oară, pe Alexandru, care îl răsplăti cu multă mărinimie și îl numi comandant al flotei sale. Alexandru mai plănuia să facă o explorare a întregii coaste arabe a Golfului Persic pînă la Marea Roșie și să stabilească o cale maritimă din Persia și Babilon pînă în Egipt, dar murind, planurile lui rămăseseră neîmplinite.

Se crede că după aceea Nearchos a devenit guvernator al Lyciei[3] și al Pamfiliei[6]. În clipele de răgaz și-a scris el însuși povestea călătoriilor,

---

[1] *Hormuzia* (Ormuz) — insulă la intrarea în Golful Persic în Strîmotarea Ormuz, prin care comunică Marea Omanului cu Golful Persic.

[2] *Suza* (Suziana sau Elam) — vechi stat vecin cu Caldeea, care a fost în timpul imperiului persan reședința lui Darius și a succesorilor lui.

[3] *Lycia* — veche regiune în Asia Mică.

[4] *Pamfilia* — veche regiune în Asia Mică, vecină cu Lycia și traversată de Munții Taurus.

LUMEA CUNOSCUTĂ
DE CĂTRE VECHI
OCEANUS SEPTENTRIONALIS
OCEANUS ATLANTICUS
SARMATIA
SCYTHIA INTRA IMAUM
SCYTHIA EXTRA IMAUM
GERMANIA
GALLIA
HISPANIA
MAURITANIA
NUMIDIA
AFRICA vel LIBYA
Desertae Libyae
NIGRITES
HESPERII ÆTHIOPES
ÆTHIOPIA INTERIOR
Magnus Sinus
Æthiopia supra Ægyptum
Libya Palus
ARABIA PETRÆA
ARABIA DESERTA
ARABIA FELIX
ARABIA
PARTHIA
PERSIS
GEDROSIA
INDIA INTRA GANGEM
INDIA EXTRA GANGEM
MARE ERYTHRÆUM
Arabicus Sinus
Indicus Sinus
Sabæ
Homeritæ
Adramitæ
Nubæ
Thebæ
Meroe
Memphis
Hierosolyma
Mare Caspium
Mare Hyrcanum
Pontus Euxinus
Bosporus Cimmerius
Tanais
Rha
Borysthenes
Danubius
Rhenus
Sequana
Tagus
Baetis
Nilus
Indus
Ganges
Gihon
Tigris
Euphrates
Oxus
Jaxartes
Olympus
Ararat
Caucasus
Taurus
Imaus
Ochus
Dahæ
Massagetæ
Sarmatæ
Bastarnæ
Roxolani
Bituri
Parisii
Olisippo
Gades
Carthago
Cyrene
Alexandria
Babylon
Ctesiphon
Ecbatana
Hecatompylos
Tyrus
Sidon
Damascus
Palmyra
Petra
Jerusalem
Antioch
Tarsus
Cyzicus
Byzantium
Tomis
Olbia
Tanais
Pelusium
Syene
Meroe
Axum
Saba
Aden
Muscat
Ormuz
Cambaia
Goa
Calicut
Malacca
Ceylon
Taprobane
Indus
Ganges
Gangetes
Sinus Persicus
Sinus Gangeticus
Sinus Magnus
Lunæ M.
Mastle M.
Theon Ochma M.
Dioscoridis
Socotra Ins.
Sinde Ins.
Taprobane Ins.
Canaria Ins.

care s-a pierdut, dar căreia, din fericire, Arrianus[1] i-a făcut o analiză completă în a sa *Historia Indica*. Se pare că Nearchos ar fi pierit în lupta de la Ipsus, lăsînd posterității faima unui iscusit navigator, a cărui călătorie constituie un eveniment de mare însemnătate în istoria navigației.

Tot pentru aceeași epocă e locul să amintim acum o încercare îndrăzneață, săvîrșită de Eudoxus din Cyzica, geograf care a trăit pe la anul 146 î.e.n. la curtea lui Evergete al II-lea. După ce vizitase Egiptul și țărmurile Indiei, acest îndrăzneț călător avu ideea să facă ocolul Africii, idee care avea să fie realizată abia peste o mie șase sute de ani, de către Vasco da Gama. Cu această țintă, Eudoxus, după ce echipă o navă mare și două mai mici, se aventură pe valurile necunoscute ale Atlanticului. Pînă unde au pătruns navele lui e greu de știut. Oricum, însă, după ce stătu de vorbă cu băștinașii, pe care îi socoti etiopieni, se întoarse în Mauritania[2]. De acolo trecu în Iberia și făcu pregătiri pentru o nouă călătorie în jurul Africii. A fost oare efectuată călătoria aceasta? N-am putea răspunde. Și chiar trebuie să adăugăm că pe Eudoxus, care era în genere mai mult îndrăzneț decît cinstit, mulți savanți l-au socotit drept impostor.

Printre călătorii care s-au bucurat de faimă înaintea erei noastre mai rămîne să menționăm două nume: Caesar și Strabon. Caius Iulius Caesar[3], născut cu o sută de ani înaintea erei noastre, a fost în primul rînd un cuceritor al cărui scop nu era explorarea ținuturilor noi. Să reamintim doar că în anul 58 î.e.n. el porni să cucerească Galia și că vreme de zece ani, cît a durat vasta operație întreprinsă, și-a condus oștile victorioase pînă la țărmurile Marii Britanii, ale cărei provincii erau locuite de populații de neam germanic.

Strabon, născut în Cappadochia[4] cu 63 de ani înaintea erei noastre, e cunoscut mai mult ca mare geograf decît ca mare călător. Totuși, Strabon a străbătut Asia Mică, Egiptul, Grecia, Italia și a trăit multă vreme la Roma, unde venise în ultimii ani ai domniei lui Tiberius. Strabon a lăsat o geografie împărțită în șaptesprezece cărți, din care o mare parte a ajuns pînă la noi. Lucrarea lui, împreună cu a lui Ptolemeu, formează monumentul cel mai de seamă pe care antichitatea l-a lăsat moștenire geografilor moderni.

---

[1] *Arrianus Flavius* (a trăit aproximativ între anii 95 și 175 e.n.) — scriitor grec din perioada romană, istoric și geograf. Opere principale: *Anabasis-ul lui Alexandru* (istoria expedițiilor lui Alexandru Macedon) și *Istoria Indiei*.

[2] *Mauritania* — regiune situată pe coasta de nord-est a Africii. A devenit provincie romană la începutul secolului I e.n.

[3] *Caius Iulius Caesar* — împărat roman, unul dintre cei mai importanți oameni de stat ai Romei antice, om politic, conducător de oști, scriitor (100—44 î.e.n.).

[4] *Capadochia* — denumirea localității așezate în partea sud-estică a Peninsulei Asia Mică.

Capitolul II

CĂLĂTORI CELEBRI DIN SECOLUL I PÎNĂ ÎN SECOLUL AL IX-LEA

PAUSANIAS (174). FA SIAN (399). COSMAS INDICOPLEUSTES (547). ARCULF (700). WILLIBALD (725). SULEIMAN (851).

Pliniu, Hippalus, Arrianus și Ptolemeu. Pausanias vizitează Attica, Corinthia, Laconia, Messenia, Elida, Achaia, Arcadia, Beoția și Focida. Fa Sian explorează Han-Ceu, Tartaria, India de nord, Punjabul, Ceylonul și Djawa. Cosmas Indicopleustes și Topografia creștină a universului. Călătoriile lui Arculf și Willibald la „locurile sfinte". Suleiman străbate Marea Oman, Ceylonul, Sumatra, Golful Siam și Marea Chinei.

În primele două secole ale erei noastre, geografia ca știință a dobîndit succese însemnate, dar călătorii propriu-ziși, adică exploratorii, descoperitorii de noi ținuturi, au fost cu siguranță foarte rari.

Pliniu cel Bătrîn (23—79 e.n.) consacra geografiei cărțile 3, 4, 5 și 6 din a sa *Istorie naturală*. La începutul domniei lui Tiberius (anii 14—37 e.n.), Hippalus, un negustător din Roma, descoperea legea musonilor în Oceanul Indian și îi sfătuia pe navigatori să se depărteze în larg, ca să poată parcurge într-un singur an, datorită acestor vînturi constante, drumul dus și întors în Indii. Arrianus, un istoric grec, născut în 105, scria *Călătoria în jurul Pontului Euxin*, în care încerca să caracterizeze ținuturile descoperite de exploratorii care îl precedaseră. În sfîrșit, pe la 175, egipteanul Claudiu Ptolemeu[1], sintetizînd și corectînd lucrările înaintașilor săi, publica o geografie, devenită celebră în ciuda gravelor ei erori și în care situarea orașelor, stabilită pe longitudine și latitudine, avea pentru prima dată o bază matematică.

Primul călător din era noastră al cărui nume a supraviețuit e Pausanias, un scriitor grec care locuia la Roma, în secolul al II-lea și de la care ne-a rămas o relatare compusă pe la 175. Pausanias a precedat cu aproape două mii de ani pe contemporanul Joanne[2] în privința redactării *Călăuzei călătorului*. El a făcut pentru Grecia antică ceea ce ingeniosul și harnicul francez a făcut pentru diferitele părți ale Europei. Povestirea lui e un manual exact și sigur, scris cu sobrietate, precis în ce privește amănuntele și cu ajutorul căruia turiștii secolului al II-lea puteau să străbată fără greș feluritele provincii ale Greciei.

---

[1] După datele mai noi în jurul anului 150.

[2] *Joanne Adolphe* (1813—1881) — geograf francez, autor a numeroase ghiduri

Pausanias descrie amănunțit Attica[1], în special Atena și monumentele, mormintele, bolțile, templele, cetatea, areopagul[2], academia și coloanele ei. Din Attica, el trece în Corinthia și explorează insulele Egina[3] și Eaca. După Corinthia, sînt studiate cu grijă Laconia[4] și Sparta. Insula Cytherei, Messenia[5], Elida[6], Achaia, Arcadia, Beoția și Focida ; călătorul enumeră drumurile provinciilor, străzile orașelor, iar aspectul general al diverselor ținuturi ale Greciei nu este nici el uitat. Dar, de fapt, Pausanias nu adaugă nici o descoperire nouă la cele menționate de înaintașii săi. El a fost un călător pedant, care s-a ocupat numai de explorarea exactă a ținuturilor cunoscute, și nu un descoperitor de ținuturi noi. Totuși, lucrarea lui a fost folosită de toți geografii și arheologii care au explorat Hellasul sau Peloponezul și, pe bună dreptate, un învățat din secolul al XVI-lea a putut-o numi „o comoară a celei mai vechi și rare erudiții".

Cînd descriem descoperirile geografice și călătoriile săvîrșite de popoarele străvechi, nu putem să-i trecem cu vederea pe chinezi, deși cunoștințele lor geografice nu au exercitat o influență nemijlocită asupra dezvoltării științei geografice europene.

Cam la o sută treizeci de ani după istoricul grec, spre sfîrșitul secolului al IV-lea, un călător chinez, călugărul budist Fa Sian, încearcă să exploreze ținuturile situate spre apus de China. Descrierea călătoriei lui ne-a fost păstrată și trebuie să ne asociem aprecierii exprimate de Charton[7], care consideră că această relatare „prezintă un interes cu atît mai mare, cu cît ne determină să renunțăm la punctul nostru de vedere unilateral asupra civilizației Orientului".

Însoțit de încă vreo cîțiva călugări și voind să iasă din China prin partea apuseană, Fa Sian străbătu mai multe lanțuri de munți și ajunse în ținutul numit astăzi Han-Ceu, situat nu departe de Marele Zid. Acolo i se alăturară cîțiva samaneeni și împreună traversară fluviul Chaho, străbătînd apoi un deșert[8] pe care Marco Polo avea să-l exploreze opt sute de ani mai tîrziu. Astfel putură să ajungă, după șaptesprezece zile de drum, la lacul Lob, care se află în actualul Turkestan chinez. De aici

---

[1] *Attica* — partea sud-estică a Greciei mijlocii, unde se afla teritoriul statului-oraș Atena.

[2] *Areopag* — organ suprem judiciar și de control în vechea Atenă. Denumirea vine de la locul unde se țineau adunările („colina lui Ares").

[3] *Egina* — insulă grecească situată în Golful Eginei, între Peloponez și Attica. Suprafața 9 500 ha.

[4] *Laconia* — regiune situată în sud-estul Peninsulei Peloponez.

[5] *Messenia* — veche provincie a Peloponezului (Grecia).

[6] *Elida* — provincie a Greciei antice pe coasta de vest a Peloponezului.

[7] *Charton Edouard* (1807—1890) — geograf francez, istoric al descoperirilor geografice. A editat revista „Tour du Monde" („În jurul lumii").

[8] Autorul se referă la Deșertul Gobi.

încolo, toate țările pe care călugării noștri le vizitează se aseamănă între ele prin obiceiuri și moravuri și se deosebesc numai prin limbă.

Prea puțin mulțumiți de felul cum fuseseră primiți în Ținutul Uigur, ai cărui locuitori nu erau deloc ospitalieri, călătorii se aventurară spre sud-vest, într-un ținut deșertic, trecînd cu mare greutate peste rîurile aflate în cale. După treizeci și cinci de zile de mers, mica lor caravană ajunse în Tartaria, în regatul Khotan, care număra „cîteva zeci de mii de călugări". Fa Sian și tovarășii săi fură primiți în mănăstiri speciale și, după o așteptare de trei luni, putură să asiste la „procesiunea chipurilor", mare sărbătoare comună a budiștilor și brahmanilor, în timpul căreia sînt plimbate chipurile zeilor într-un car împodobit cu măreție, pe ulițele așternute cu flori și în mijlocul norilor de miresme.

După sărbătoare, Fa Sian și însoțitorii săi părăsiră Khotanul și merseră în ținutul care formează astăzi cantonul Koukeyar. După un popas de două săptămîni îi regăsim mai la sud, prin Balîstan, ținut rece și muntos, unde, în afară de grîu, nu se mai cultivă alte cereale. Continuîndu-și călătoria, Fa Sian trecu în partea răsăriteană a Afganistanului și avu nevoie cam de o lună ca să străbată munții, în mijlocul cărora, printre zăpezile veșnice, semnală prezența unui șarpe veninos.

Trecînd de lanțul muntos, călătorii ajunseră în India nordică, în ținutul udat de primele ape care formează bazinul Sindhului sau Indului. Apoi după ce străbătură statele U-Ciang, Su-ho-to și Kian-to-vei, ajunseră la Fu-lu-cia, care este probabil orașul Peshavar, situat între Kabul și Ind; de aici, la douzeci și patru de leghe mai spre apus, dădură de orașul Hilo, clădit pe malul unui afluent al rîului Kabul. În toate orașele acestea, Fa Sian semnalează mai ales serbările și datinile legate de cultul lui Foe, care nu e decît numele chinez al lui Buda.

Părăsind Hilo, Fa Sian și ai săi trebuiră să străbată Munții Hindukush, care se înalță între Tokarestan și Gandhara. Acolo, frigul era cumplit și unul dintre tovarășii lui Fa Sian își găsi moartea. Biruind o mulțime de greutăți, caravana izbuti pînă la urmă să ajungă în orașul Banu, care mai există încă; iar după ce traversară din nou Indul în partea de mijloc a cursului acestuia, caravana intră în Punjab[1]. De acolo, coborînd spre sud-est, cu intenția să traverseze partea septentrională a peninsulei indiene, caravana ajunse la Mathura, un oraș al actualei provincii Agra, și, străbătînd marele deșert sărat care se află la răsărit de Ind, trecu printr-o țară pe care Fa Sian o numește „Țara de mijloc". După cum afirmă Fa Sian, „locuitorii acestei țări, cinstiți și evlavioși, nu au judecători, nu cunosc legi, nu admit pedeapsa cu moartea și nu folosesc ca hrană nici o ființă vie; în regatul lor nu sînt măcelării și nici negustători de vinuri, locuitorii trăiesc fericiți, în belșug și voie bună, într-un

---

[1] *Punjab* (țara celor cinci rîuri) — stat în India situat pe malul stîng al Indului.

climat în care frigul și arșița se domolesc unul pe altul". Țara aceasta e India.

În India, Fa Sian a vizitat numeroase orașe, unde a adunat legende despre Buda. Apoi a părăsit India, îndreptîndu-se spre Insula Ceylon, (azi Sri Lanka) apoi spre Insula Djawa, iar după aceea a plecat spre China. Dar vînturile se puseseră împotrivă și, după ce îndură mii de chinuri, călătorul debarcă în Șantungul actual; apoi, poposind cîteva zile la Nankin, porni la drum și ajunse după o lipsă de optsprezece ani, în orașul său natal Sianfu.

Aceasta este relatarea călătoriei lui Fa Sian, redată după excelenta traducere a lui Abel de Rémusat[1]. Ea cuprinde amănunte nespus de interesante mai ales asupra vieții religioase a popoarelor din Asia centrală, ceea ce o face să fie un prețios monument de istorie a culturii.

Tot în primele secole ale erei noastre se situează și începuturile activității misionare a propovăduitorilor creștini în țări îndepărtate. În urma călugărilor au pătruns în Orientul Apropiat, în Nubia, Etiopia — pînă în centrul Africii interioare — negustorii creștini și soliile împăraților bizantini, care încercau să stabilească legături cu popoarele convertite la creștinism.

După călugărul chinez a urmat, în ordine cronologică, în decursul secolului al VI-lea, un călător egiptean numit Cosmas Indicopleustes, al cărui nume e tradus astfel de Charton: „Călător cosmograf în India". Cosmas era un negustor din Alexandria, care, după ce vizită Etiopia și o parte din Asia, se întoarse acasă și se călugări.

Lucrarea lui, intitulată *Topografie creștină a Universului* (în jurul anului 547), nu cuprinde nici un amănunt despre călătoriile autorului. Ea ne ajută să lămurim particularitățile concepției geografice despre lume, care dăinuia în evul mediu. Cosmas socotește autoritatea Bibliei, mai presus de orice și se străduiește să pună peste tot de acord datele geografiei fizice cu litera Sfintei Scripturi. Căutînd să dezmintă teoria sfericității Pămîntului, care contrazice Sfînta Scriptură, el se străduiește să demonstreze că Pămîntul nostru are o formă pătrată și este zăvorît împreună cu ceilalți aștri într-o ladă mare, lunguiață. După părerea lui, uscatul, neted și pătrat, are drept acoperiș cerul, care, la rîndul lui, este spintecat în două de bolta cerească, despărțind astfel pămîntul vechi de cel nou. Uscatul este înconjurat de ocean, dincolo de care se afla cîndva raiul. Aștrii cerești sînt puși în mișcare, în sferele lor, de îngerii pe care Dumnezeu i-a destinat acestui scop încă de la facerea lumii etc.

Cosmas descrie apoi fauna Indiei și Ceylonului și menționează rinocerul și taurul-cerb care poate fi folosit pentru unele nevoi casnice, gi-

---

[1] *Rémusat* — sinolog francez (1788—1832).

rafa, boul sălbatic, moscul, care e vînat ca să i se ia „sîngele înmiresmat", licornul, pe care nu-l socotește animal imaginar, mistrețul, pe care îl numește porc-cerb, hipopotamul, foca, delfinul și broasca-țestoasă. După animale, Cosmas descrie piperul, arbust plăpînd și gingaș, semănînd cu cele mai mărunte tulpini de viță și cocotierul, ale cărui fructe au un gust plăcut, asemănător cu acela al nucilor verzi.

În primele timpuri ale creștinismului, europenii se grăbeau să viziteze „locurile sfinte", leagănul noii religii. Pelerinajele acestea se înmulțeau din ce în ce, și istoria a păstrat numele oamenilor mai de seamă care au vizitat pe atunci Palestina, lăsînd însemnări despre locurile văzute și despre drumul făcut.

Unul dintre pelerinii aceștia, episcopul francez Arculf, care a trăit pe la sfîrșitul secolului al VII-lea, a lăsat o relatare amănunțită a călătoriei sale. De asemenea, pelerinul englez Willibald porni în anul 721 într-o călătorie, despre care a lăsat unele însemnări interesante, și reveni în patrie după zece ani, murind în anul 745.

Descrierea călătoriilor săvîrșite de pelerinii creștini a constituit apoi un fel de călăuză pentru numeroase generații de pelerini ai evului mediu.

Ca să încheiem lista călătorilor din secolul I pînă în secolul al IX-lea, vom aminti de un anume Suleiman, negustător din Basrah, care, pornind din Golful Persic, prin Oceanul Indian, debarcă pe coastele Chinei. Însemnările lui cuprind două părți distincte : una, redactată în 851 chiar de Suleiman, care a făcut în adevăr această călătorie ; alta, scrisă în 878 de un geograf, Abu-Zeid-Hasan, cu scopul de a completa prima parte. După părerea orientalistului Reinaud[1], povestirea aceasta „a aruncat o lumină nouă asupra relațiilor comerciale care existau în secolul al IX-lea între coastele Egiptului, Arabiei și țările de pe țărmurile Golfului Persic, pe de o parte, și vastele ținuturi ale Indiei și Chinei, pe de altă parte.

Suleiman, plecat din Golful Persic după ce se aprovizionase cu apă de băut la Moscate, vizită mai întîi a doua mare, adică Marea Larevy a arabilor sau Marea Oman a geografiei moderne. Acolo văzu mai întîi un pește uriaș, — pesemne un cașalot, — pe care navigatorii prevăzători încercară să-l sperie sunînd clopotul ; marinarii prinseră un rechin în pîntecele căruia se găsi un alt rechin mai mic, care, la rîndul lui, avea și el în pîntece un alt rechin mai mic, „amîndoi în viață", spune călătorul cu o exagerare vădită ; în sfîrșit, după ce descrie remora, dactilopterul și marsuinul, Suleiman ne descrie Marea Herkend, cuprinsă între Maldive și Insulele Sonde, numărînd cel puțin o mie nouă sute de insule, ale căror țărmuri ar fi presărate cu bucăți mari de chihlimbar cenușiu. Printre aceste insule, peste care domnește o femeie, el amintește în special, dînd denumirile arabe, Ceylonul — cu pescuitul său

---

[1] *Reinaud Joseph* — orientalist francez (1795—1867).

de perle, Sumatra — bogată în mine de aur, locuită de antropofagi, apoi Nicobarele și Adamanele. „Această Mare Herkend, spune Suleiman, se ridică uneori în vîrtejuri turbate, care sparg în țăndări corăbiile și zvîrlă pe țărmuri mulțime de pești morți, ba chiar și bolovani și stînci cît munții. Cînd valurile mării se ridică, apa se aseamănă focului care arde". Suleiman crede că marea aceasta este bîntuită de un monstru care înghite oameni și în care comentatorii au crezut că pot recunoaște în monstrul pomenit de el un soi de rechin.

Ajuns la Nicobare, Suleiman, după ce schimbă cu băștinașii fier pe nuci de cocos, trestie de zahăr, banane și vin de cocotieri, traversează Marea Kolâh-Bar, care scaldă coastele Peninsulei Malacca; apoi, după zece zile de navigație pe Marea Șelaheth, se îndreaptă ca să ia apă spre un punct care ar putea fi Singapore; în sfîrșit, urcă spre nord, prin Marea Kendrendj, care trebuie să fie Golful Siam, astfel încît ajunge la Poulo-Oby, situat la sud de Cambodgea.

În fața corăbiilor negustorului din Basrah, care își continuă călătoria, se deschide apoi Marea Senf, întindere de apă cuprinsă între Moluce și Indochina. Suleiman își împrospătează proviziile în Insula Sander-Fulat, situată spre Capul Varela, și de acolo porni pe Marea Sangi sau Marea Chinei de Sud, iar peste o lună intră în Cianfu.

Restul relatării lui Suleiman, completată de Abu-Zeid-Hasan, nu mai cuprinde decît informații foarte amănunțite despre moravurile indienilor, chinezilor și locuitorilor din Zengi, ținut situat pe coasta răsăriteană a Africii. Dar acum nu mai este călătorul cel ce vorbește, iar amănuntele cuprinse le vom regăsi mult mai interesant și mai precis redate în relatările urmașilor săi.

Pentru a rezuma lucrările exploratorilor care au străbătut Pămîntul timp de șase secole înaintea erei noastre și în primele nouă secole după aceea, trebuie spus că ei au explorat imensa întindere a țărmurilor din Norvegia pînă la hotarele imperiului chinezesc, trecînd prin Atlantic, Mediterana, Marea Roșie, Oceanul Indian și Marea Chinei. Călătorii nu s-au mărginit la zona litoralului, ci au pătruns mult, cu curaj, în regiunile interioare ale diferitelor țări, din Egipt pînă în Etiopia, din Asia Mică pînă în Caucaz, din India și China pînă în Tartaria; iar dacă determinările făcute de ei sînt încă lipsite de precizie matematică, în schimb obiceiurile, moravurile locuitorilor, ritualurile religioase, bogățiile naturale, producția și comerțul diverselor țări au fost îndeajuns de bine studiate. Pe baza cunoștințelor căpătate, navele, folosind vînturile constante, puteau să se aventureze cu mai multă îndrăzneală pe mări; caravanele puteau să străbată cu mai multă siguranță interiorul continentului; datorită cunoștințelor acestora, răspîndite prin descrierile cărturarilor, negoțul între popoare și țări capătă un avînt deosebit în ultima perioadă a evului mediu.

Capitolul III

CĂLĂTORI CELEBRI DIN SECOLUL AL X-LEA PÎNĂ ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

BENJAMIN DE TUDELA (1159–1173). PLANO CARPINI (1245–1247). RUBRUQUIS (1253–1254).

Benjamin de Tudela trece prin Marsilia, Roma, Valahia, Constantinopol, Arhipelag, Palestina, Ierusalim, Bethlehem, Damasc, Balbek, Ninive, Bagdad, Babilon, Basrah, Ispahan, Siraz, Samarkand, Tibet, Malabar, Ceylon, Marea Roșie, Egipt, Sicilia, Italia, Germania și Franța. Plano Carpini explorează Țara cumanilor și Hanghita, adică Turkestanul actual. Moravuri și obiceiuri ale tătarilor. Rubruquis călătorește prin Marea Azov, descrie Volga, Țara bașkirilor, Karakorum, Astrahan, Derbent.

Lăsînd la o parte legendele referitoare la diferite călătorii din secolele al IX-lea și al X-lea, vom rămîne numai la fapte reale, dovedite, incontestabile și vom povesti călătoria unui evreu spaniol, călătorie a cărei autenticitate e confirmată de savanții comentatori.

Evreul acesta, fiul unui rabin din Tudela, oraș din regatul Navarei, se numea Benjamin de Tudela. El a explorat vreme de paisprezece ani, de la 1159 la 1173, aproape întreaga lume cunoscută, iar relatarea lui formează un document amănunțit, ba chiar minuțios, care s-a bucurat de mare autoritate pînă în secolul al XVI-lea.

Benjamin de Tudela părăsi, deci, Barcelona și, prin Tarragona, Girone, Narbonne, Béziers, Montpellier, Lunel, Pousquiers, Saint-Gilles și Arles ajunse la Marsilia. De aici, se îmbarcă pentru Genua, unde ajunse după patru zile. Genovezii erau pe atunci stăpînii mărilor și se războiau cu pisanii, oameni viteji, care, ca și genovezii, spune călătorul, n-au nici rege, nici prinți, ci numai juzi, pe care și-i numesc după bunul lor plac.

După ce vizită Lucca, Benjamin de Tudela ajunse, șase zile mai tîrziu, în Roma cea mare. Din Roma, prin Capua și Puzzole, în vremea aceea pe jumătate inundat, Benjamin ajunse la Napoli. Apoi, traversînd Salerno, Amalfi, Benvenuto, Ascoli, Trani, San Nicola de Bari, Tarente și Brindisi, ajunse la Otrante, în golful cu același nume, după ce străbătuse Italia fără să redea nimic deosebit despre ținutul acesta atît de interesant.

Oricît de ingrată ar fi nomenclatura orașelor, măcar pomenite, dacă nu chiar vizitate de Benjamin de Tudela, nu trebuie să omitem nici unul din ele, căci itinerarul călătorului e precis și e util să-l urmărim pe harta pe care Lelewel a întocmit-o anume pentru el. De la Otrante la Zeitun, în Valahia, etapele lui sînt Corfu, Golful Arta, Achelous, vechi oraș al Etoliei, Anatolica din Grecia, în Golful Patras, Patras, Lepante, Crissa, clădită la poalele Parnasului, Corintul, Teba, ai cărei două mii de locuitori evrei sînt cei mai pricepuți meșteri din Grecia în arta de a fabrica mătase și purpură, apoi Negroponte și Zeitün.

Aici, după spusele călătorului spaniol, începe Valahia. Din acest loc, prin Gardiki, un tîrgușor din Golful Volo, prin Armyros, port frecventat de venețieni, genovezi și pisani, prin Bissina, oraș actualmente distrus, prin Salonic, vechiul Tesalonic, prin Dimitriți, Darma, Cristopoli și Abydos, Benjamin de Tudela ajunse la Constantinopol.

Călătorul dă aici cîteva amănunte despre marea capitală a împărăției grecești. Împăratul Emanuel Comnen domnea pe atunci și locuia într-un palat pe care și-l clădise pe malul mării. Acolo se înălțau coloane de aur și de argint curat, și „tronul de aur și de pietre prețioase deasupra căruia e atîrnată o coroană de aur, prinsă cu un lanț tot de aur, care ajunge tocmai pe capul împăratului cînd el stă pe tron. Și are coroana aceasta pietre atît de prețioase, încît nimeni nu le poate socoti prețul, iar noaptea acolo nu mai e nevoie de lumină, căci fiecare vede îndeajuns de bine la strălucirea pe care o răspîndesc pietrele prețioase". Călătorul mai adaugă că orașul e foarte populat, că negustorii se grăbesc într-acolo din toate zările și că, în această privință, el nu poate fi comparat decît cu Bagdadul. Locuitorii orașului sînt înveșmîntați în mătase, acoperiți cu broderii și împodobiți cu ciucuri de aur; cînd îi vezi așa, urcați pe caii lor, ai zice că sînt niște coconi domnești; dar n-au inimă și nici îndrăzneală să se războiască; și plătesc lefegii de toate neamurile care se luptă pentru ei.

Părăsind Constantinopolul, Benjamin de Tudela vizitează vechiul Bizanț, Galipoli și Kilia, port pe țărmul răsăritean; apoi se îmbarcă, străbate Insulele Arhipelagului, Mitilene, Chios, care fac negoț cu zeamă de arbore de fistic, Samos, Rhodos și Cipru. Navigînd spre Aram[1], trece prin Messis, prin Antiochia, căreia îi admiră instalațiile de apă, și prin Latachia, ca să ajungă la Tripoli, încercat cu puțin înainte de un cutremur de pămînt care se simțise în toată țara lui Israel. De la Tripoli îl vedem trecînd prin Beirut, Sidon, Tir, vestit pentru purpura și sticla fabricată acolo, Accra, Haiffa, lîngă Muntele Carmel, prin Cafarnaum și Cezareea, oraș prea mare și bun, prin Kakon, Samaria, înălțată în mijlocul unei cîmpii tăiate de pîraie și bogată în grădini, livezi, vii și plantații de măslini, prin Naplusa și Gabaon, și ajunge

[1] *Aram* — nume biblic al Siriei și Mesopotamiei.

la Ierusalim, Bethlehem și Hevron. După aceasta, Benjamin sosește la Damasc, pe atunci capitala imperiului turc.

Iată descrierea făcută de Benjamin de Tudela acestui oraș, de la care începe Țara lui Nuredin, sultan al turcilor :

„Orașul e prea mare și prea minunat, împrejmuit de ziduri ; țarina e îmbelșugată în grădini și livezi pînă la cincisprezece leghe împrejur ; pe întreg Pămîntul nu se află loc mai roditor decît acesta. Orașul e așezat la poalele Muntelui Hermon, de unde izvorăsc cele două rîuri, Amana și Farfar, primul dintre ele curgînd prin mijlocul văii și avînd apele mînate prin apeducte la casele celor mari, ca și în piețe și în tîrguri. Cetatea aceasta face negoț cu tot restul lumii. Farfarul udă cu apele sale grădinile și livezile aflate în afara orașului. Ismaeliții au la Damasc o moscheie numită Goman-Damesec, adică templul din Damasc. În toată lumea nu există locaș să i se asemene. Și se poate vedea acolo un zid de sticlă, în care sînt atîtea găuri cîte sînt într-un an solar ! Soarele coboară prin douăsprezece diviziuni, după numărul orelor zilei, intrînd în fiecare oră printr-una din acele găuri și astfel fiecare poate cunoaște după găuri ce oră este“.

După Galad și Salkah, situat la două zile de Damasc, Benjamin de Tudela sosește la Balbek, Heliopolisul grecilor și romanilor, clădit de Solomon, în valea Libanului, apoi la Tadmor, care e Palmira, după cît se pare construită toată din pietre mari. Apoi, trecînd prin Cariatin, el se oprește la Hama, distrusă în parte de cutremurul care în 1157 a dărîmat în același timp numeroase orașe ale Siriei.

Relatarea intră apoi într-o stearpă înșiruire de orașe, cărora călătorul se mărginește cel mult să le pomenească numele, Halab, Beles, Kalatdajbar, Racca, Harran, principalul oraș al sabeenilor, Nisibe, Geziret, al cărui nume turcesc este Kora, Mosul, pe Tigru, unde începe Persia, Ninive, punct de la care călătorul se întoarce spre Eufrat, Rahaba, Karkesia, Juba, Abkera și, în sfîrșit, Bagdad, reședința califului.

Bagdadul îi place mult călătorului. E un oraș mare, capitală de califat. Circumferința lui măsoară trei leghe. Savanți, filozofi pricepuți în toate științele vin aici din toate colțurile lumii.

După aceea, Benjamin de Tudela coboară de-a lungul ținutului udat de Tigru și de Eufrat și ajunge în Babilon, oraș ruinat, a cărui circumferință e de trei mile.

După Babilon, călătorul vizitează o serie de localități și, după ce străbate Deșertul Yemenului, ajunge, în sfîrșit, în Basrah, care se află pe Tigru, aproape de țărmul Golfului Persic.

Despre orașul acesta important și comercial, călătorul nu dă nici un amănunt ; de acolo, el pătrunde în Persia; poposește la Kuzestan, oraș mare, aproape ruinat, pe care Tigru îl împarte în două părți : cartierul bogat și cel sărac.

Benjamin de Tudela își continuă călătoria în Persia și ajunge la Ispahan, capitala regatului, care măsoară douăsprezece mile de jur împrejur.

Aici, povestirea călătorului devine cam obscură. Urmîndu-i însemnările, îl regăsim la Șiraz, probabil în preajma Heratului din Afganistan, apoi la Samarkand și, în sfîrșit, la poalele Tibetului. Din acest punct extrem pe care l-a atins spre nord-est, Benjamin de Tudela ar fi revenit la Nisapur și Kuzestan, pe malurile Tigrului. De acolo, după două zile de navigație pe mare, ar fi coborît spre El-Cașif, oraș din Arabia, situat în Golful Persic, unde se pescuiesc perle, iar după șapte zile de navigație, traversînd Marea Oman, ar fi ajuns la Hulan, astăzi Quilon, pe coasta Malabar.

Benjamin de Tudela poposește apoi în India, țară care produce piperul, scorțișoara și ghimberul, și în Ceylon.

Din Ceylon a mers oare Benjamin de Tudela în China, despre care vorbește ? Nu s-ar putea răspunde cu siguranță, pentru că drumul pe mare i se pare nespus de primejdios și numeroase corăbii sînt sortite pieirii.

După aceea îl regăsim pe Benjamin de Tudela din nou în Ceylon, apoi probabil în Insula Socotra, la intrarea Golfului Persic, și, în sfîrșit, la Sebid ; traversînd apoi Marea Roșie, el ajunge pe meleagurile Abisiniei, pe care o numește „India de pe uscat". De acolo, coborînd de-a lungul Nilului, prin Ținutul Asuan, trece prin orășelul Holvan și prin Sahara, unde vîntul acoperă caravanele cu un strat de nisip ; după ce lasă în urmă o serie de localități, ajunge la Misraim, adică la Cairo.

Misraim, după spusele călătorului, e un oraș mare, cu piețe frumoase și prăvălii. Acolo nu plouă niciodată, dar Nilul, care se revarsă o dată în fiecare an, udă pămîntul „pe o întindere de cincisprezece zile de mers" și-l face nespus de roditor.

Părăsind Misraimul, Benjamin de Tudela trece prin Gizeh, fără să observe piramidele, pe la Ain-Șamas și se oprește la Alexandria, întemeiată de Alexandru cel Mare. „Orașul, spune el, este un centru comercial ; aici vin oameni din toate părțile lumii. Piețele și străzile sînt foarte populate și atît de lungi, încît nu le vezi capătul. Digul care înaintează în mare cale de o milă are pe el un turn înalt, în vîrful căruia se găsește o oglindă de sticlă, de unde s-ar putea vedea pînă la cincizeci de zile depărtare toate corăbiile care ar veni dinspre Grecia sau dinspre Apus ca să se războiască sau să vatăme în vreun alt fel orașul. Turnul acesta prevăzut cu un far — dacă ar fi să-l credem pe călător — mai slujește încă și astăzi ca semnal pentru cei ce navighează spre Alexandria, el putînd fi zărit pînă la o sută de mile nu numai ziua, ci și noaptea, datorită flăcării puternice care arde în vîrful lui".

După ce străbate o serie de localități din Italia și Germania, călătorul ajunge, în sfîrșit, la Paris, pe care îl descrie ca pe un oraș mare, așezat pe malul Senei și aflat sub stăpînirea regelui Ludovic. Benjamin de Tudela își încheie relatarea călătoriilor cu descrierea Parisului. Cu tot caracterul oarecum confuz al expunerii, descrierea aceasta reprezintă un document prețios despre cunoștințele geografice de la mijlocul secolului al XII-lea. Denumirile moderne ale orașelor menționate de călător pot îngădui cititorului să-i urmărească itinerarul pe cea mai nouă hartă.

După Benjamin de Tudela urmează, în ordine cronologică, Giovanii de Plano Carpini, pe care cîțiva autori îl numesc simplu Carpini. Acesta era un călugăr franciscan, născut pe la 1182 într-un orășel din ținutul Perusa, în Italia.

Se știe că sub conducerea ambițiosului Ginghis-han, în 1206, mongolii stabiliseră capitala întinsului lor imperiu la Karakorum,[1] fost oraș turc, situat în Tartaria, în nordul Chinei. Sub domnia urmașului lui Ginghis-han, Ughedei, stăpînirea mongolă se extinse pînă în China centrală, hanul acesta, ridicînd o armie de șase sute de mii de oameni, năvăli în Europa, Rusia, Georgia, Polonia, Moravia, Silezia, Ungaria deveniră teatrul sîngeroaselor lupte care se încheiară cu victoria lui Ughedei. Mongolii erau priviți de europeni ca niște diavoli mînați de puterea iadului și Occidentul se văzu serios amenințat de năvălirea lor.

Papa Inocențiu al IV-lea, îngrijorat de înaintarea mongolilor, trimise la hanul tătarilor o solie, urmărind, dacă nu să încheie o alianță cu el, cel puțin să-i afle intențiile, și îl alese drept conducător al acestei solii pe franciscanul Carpini, socotit ca un diplomat inteligent și abil.

Carpini, însoțit de Ștefan de Boemia, porni la drum în ziua de 6 aprilie 1245 și se duse mai întîi în Boemia. Regele acestei țări îi dădu scrisori de recomandare pentru rudele lui din Polonia, a căror influență trebuia să le ușureze solilor drumul. Carpini și însoțitorul său ajunseră fără mare greutate pînă în teritoriile ducelui Rusiei, unde, la sfatul acestui duce, își procură blănuri de castor și de alte animale ca să le folosească drept daruri pentru căpeteniile tătare. Astfel aprovizionat, Carpini se îndreptă spre nord-est și ajunse la Kiev, pe atunci capitala Rusiei.

Cneazul Kievului îi sfătui pe solii papei să-și schimbe caii lor cu alții, de soi tătărești, deprinși să descopere iarba sub zăpadă, și cu acești cai rezistenți solii ajunseră în orașul Danilov. Acolo, căzură greu bolnavi ; dar, de cum se însănătoșiră, își cumpărară un car și, în ciuda gerului, porniră iar la drum. La Kanev, pe Nipru, intrară în primul

---

[1] *Karakorum* — oraș mongol din antichitate, capitala statului Cinghisizilor din secolul al XIII-lea, situat pe cursul superior al fluviului Orhon, afluent al Selengei. În prezent ruine.

sat al împărăției mongole. De aici, o căpetenie îndărătnică, pe care, însă, o îmblînziră prin daruri, îi ajută să ajungă la tabăra tătarilor.

Tătarii aflați acolo nu se arătară însă ospitalieri și îi îndrumară spre hanul Corensa, care comanda o armată de avangardă formată din șaizeci de mii de oameni și care, la rîndul lui, îi trimise, conduși de trei oșteni, la hanul Batîi, căpetenia cea mai înaltă în grad după marele han.

Pe drum, solii găseau pretutindeni cai pregătiți pentru schimb. Călătoria se făcu în etape lungi, zi și noapte, și mereu la galop. Franciscanul străbătu astfel Țara cumanilor[1], cuprinsă între Nipru, Tanais, Volga și Jak, mergînd adesea pe rîuri înghețate, și ajunse, în sfîrșit, la curtea hanului Batîi, la granița Țării cumanilor.

„Cum ne duceau către prințul acesta, istorisește Carpini, ni s-a anunțat că trebuie să trecem printre două focuri, pentru ca, dacă, din întîmplare, am avea gînd rău împotriva domnului și stăpînului lor sau dacă am purta ascunsă vreo otravă, focul să le poată nimici pe toate, iar noi ne învoirăm în privința asta pentru a îndepărta orice urmă de bănuială."

Hanul trona în mijlocul curții și al ofițerilor săi, într-un măreț cort din pînză fină de in. Batîi trecea drept un stăpîn blînd cu supușii lui, dar înfiorător de crud în războaie. Carpini și însoțitorul său Ștefan se așezară la stînga tronului.

Scrisorile papei, traduse în limbile slavă, arabă și tătară, fură înmînate hanului. Acesta le citi cu luare-aminte și-i trimise pe solii papei în cortul lor, unde drept hrană li se aduse cîte o străchinuță cu mei.

A doua zi, Batîi îi chemă pe cei doi soli și le porunci să pornească spre marele han. Pe drum, hrănindu-se numai cu mei și cu sare, cei doi călători slăbiră mult. Cu toate acestea, erau îmboldiți să meargă cu mare grabă și schimbau caii de cinci sau de șase ori pe zi. Țara cumanilor, pe care o străbăteau acum, era aproape pustie, cea mai mare parte dintre locuitori fiind nimiciți de tătari. Călătorii intrară în Țara hanilor, la răsărit de Cumania, unde apa lipsea în multe locuri. În ținutul acesta, rarele triburi existente se ocupau numai cu creșterea vitelor și îndurau greaua robie a mongolilor.

Carpini avu nevoie de mult timp pentru ca să treacă de hotarele Țării hanilor; apoi pătrunse în ținutul biserminilor, adică al musulmanilor, care corespunde cu Turkestanul de astăzi. Pretutindeni se vedeau numai orașe, sate și cetăți în ruină. După ce străbătură această regiune muntoasă pînă la 1 iulie, solii papei intrară în Kara-Chitai. Căpetenia acestei provincii îi primi bine și, pentru a-i cinsti, îi puse să danseze în fața lor atît pe cei doi fii ai săi, cît și pe curtenii mai de seamă.

---

[1] *Cumani* — populație nomadă turcă. A trăit între secolele al XI-lea și al XIII-lea între Irtîș în est și Nipru în vest.

Părăsind Kara-Chitai, solii papei călăriră timp de mai multe zile de-a lungul unui lac situat la nord de orașul Yeman, care, după Rémusat, trebuie să fie Lacul Kesil-Baș. Acolo sălășluia Ordu, cel mai bătrîn han al tătarilor.

Carpini și Ștefan se odihniră o zi întreagă în tabăra lui, unde fură primiți cu destulă ospitalitate. Apoi porniră iar la drum prin ținutul muntos și rece al naimanilor, populații nomade care trăiau în corturi; și, după ce mai merseră cîteva zile, străbătură Țara mongolilor, ceea ce le luă încă trei săptămîni, cu toată repeziciunea călătoriei lor. În sfîrșit, în ziua de 22 iulie ajunseră acolo unde se afla marele han sau, mai bine-zis, cel pe care alegerea avea să-l facă mare han, căci încă nu fusese ales.

Viitorul mare han se numea Guiuk. El întreținu cu mărinimie pe solii papei, dar nu putu să-i primească, nefiind încă mare han și neamestecîndu-se cu nici un chip în asemenea treburi. Totuși, o scrisoare a hanului Batîi îi aduse la cunoștință motivele care îl hotărîseră pe papa Inocențiu al IV-lea să-i trimită soli.

De la moartea lui Ughedei, conducerea temporară a imperiului mongol fusese încredințată împărătesei văduve, mama hanului Guiuk. Ea fu aceea care îl primi pe franciscan și pe însoțitorul său în audiență solemnă, într-un cort de mătase albă, care putea să adăpostească două mii de oameni.

„Aflîndu-ne, deci, acolo, spune Carpini, am văzut o mare adunare de căpetenii și de prinți, care veniseră din toate părțile cu suitele lor, și fiecare se afla călare prin preajmă, pe cîmpii și pe coline. Prima zi, ei se înveșmîntară toți în veșminte de mătase albă, a doua zi în mătase roșie, în atunci Guiuk veni în cortul acela; a treia zi se înveșmîntară în mătase violetă și a patra zi în mătase stacojie sau cărămizie. Iar în întăritura de lîngă cort se aflau două porți mari și hanul trebuia să treacă solemn printr-una din ele; și poarta nu era păzită, deși se afla deschisă, dar cu toate astea nimeni dintre cei ce ieșeau sau intrau nu cutezau să treacă prin ea, ci treceau toți prin cealaltă poartă, unde se aflau străji cu săbii, arcuri și săgeți. Așa că, de se apropia careva de cort mai mult decît îngăduiau stîlpii ridicați acolo, de putea fi prins era bătut, iar de nu, se trăgea cu arcurile în el. Și se aflau acolo mai multe căpetenii, care, după a noastră judecată, aveau la harnașamentele cailor argint în greutate de peste douăzeci de mărci".

Și, totuși, trecu o lună întreagă pînă cînd Guiuk fu proclamat mare han, iar solii papei trebuiră să aștepte alegerea lui ca să poată fi primiți. Carpini folosi răgazul pentru a studia obiceiurile acestor hoarde atît de ciudate. În relatarea lui se găsesc amănunte interesante în această privință.

Ținutul i se păru în genere muntos, dar acoperit mai peste tot cu nisip și cu puțin pămînt gras. Lemnul lipsea aproape cu desăvîrșire;

de aceea hanii și celelalte căpetenii se încălzeau numai la foc făcut cu baligă de vite. Deși ținutul era sterp, cirezile puteau fi crescute lesne acolo. Climatul era inegal. Vara, furtunile bîntuiau adesea și trăsnetul făcea numeroase victime. Vîntul bătea atît de tare, încît răsturna cîteodată călăreții. Iarna, nici urmă de ploaie, care cade numai vara, dar și atunci abia atîta cît să umezească puțin pămîntul. Grindinile erau cumplite, iar în timpul șederii lui Carpini fenomenul acesta s-a produs cu atîta violență, încît o sută patruzeci de persoane au fost înecate cînd grindina s-a topit și s-a prefăcut în apă. Țara este în genere întinsă, dar este mai săracă și mai nenorocită decît s-ar putea crede.

Carpini îi zugrăvește, de asemenea, pe tătari, cu o exactitate care vădește remarcabile calități de observator. „Tătarii au ochii așezați foarte departe față de obraji, iar pomeții obrajilor le sînt mult ieșiți în afară. În creștetul capului se rad, făcîndu-și un fel de cunună ca preoții noștri ; iar de la o ureche la alta se rad toți, pe-o lățime de trei degete ; părul dintre cununa din creștet și partea rasă de deasupra urechilor îl lasă să crească pînă pe sprîncene ; și de-o parte și de alta a frunții își retează părul pe jumătate, iar restul îl lasă să crească la fel de lung ca femeile și-și fac din el două cozi, pe care și le leagă și le înnoadă de după ureche. Și au picioarele destul de mici".

Bărbații anevoie îi poți deosebi de femei, căci poartă haine asemănătoare, sînt toți îmbrăcați cu veșminte îmblănite, despicate de sus pînă jos, și poartă căciuli lungi de pîslă sau de purpură, care se lărgesc în partea de sus. Casele, în formă de corturi, sînt făcute din nuiele și pari, și se pot demonta și încărca ușor pe spinarea vitelor de povară. Au și case mai mari, gata făcute și purtate pe care, așa încît ele își urmează stăpînii de-a lungul țării.

Tătarii sînt foarte supuși față de căpeteniile lor și se feresc să se mintă între ei ; fug de certuri ; crimele și violențele sînt foarte rare ; puține furturi se săvîrșesc, iar lucrurile de preț nu le țin niciodată încuiate. Principalul lor neajuns constă, după părerea lui Carpini, în faptul că sînt mîndri și trufași cu străinii și nu pun preț pe viața omului. Oamenii aceștia îndură fără să se vaiete foamea și osteneala, arșița și gerul ; dansează și cîntă ori de cîte ori au prilejul etc. Băutura lor este laptele de iapă, de oaie, de capră, de vacă și de cămilă. Ei nu cunosc nici vinul, nici berea vechilor goți, nici hidromelul, ci numai licorile care îmbată repede. Bărbații nu se deprind cu nici un fel de muncă ; vînatul, tragerea cu arcul, paza cirezilor, călăria, acestea le sînt toate îndeletnicirile. Fetele și femeile nu se dau nici ele înapoi de la exercițiile arătate mai înainte și sînt foarte îndemînatice și curajoase. Printre altele, femeile lucrează piei și veșminte, mînă carele și cămilele, și ajung să ducă la capăt atîtea felurite treburi cu cît sînt mai multe într-o familie, căci bărbații, fiind poligami, își cumpără, la prețuri destul de mari, numărul de neveste pe care le pot hrăni.

Iată rezumatul observațiilor făcute de Carpini timp de o lună cît a poposit la Sîr-Orda, în așteptarea alegerii marelui han. Curînd, unele semne arătară că alegerea se apropia. Într-adevăr, se cînta în fața lui Guiuk cînd ieșea din cort și i se făceau saluturi cu niște vergele frumoase, care aveau în vîrf ciucuri de lînă stacojie. La patru leghe de Sîr-Orda, pe o cîmpie întinsă pe malul unui rîuleț se ridicase, în vederea încoronării, un cort căptușit în întregime pe dinăuntru cu pînze stacojii și sprijinit pe stîlpi încrustați cu lame de aur. În sfîrșit, în ziua sfîntului Bartolomeu se adună o mulțime de oameni și fiecare, rugîndu-se neîncetat, rămase cu fața întoarsă spre miazăzi. Apoi, Guiuk fu așezat pe tronul împărătesc, iar căpeteniile și poporul își plecară genunchii în fața lui. Acum era mare han.

Curînd, Carpini și Ștefan fură chemați să se înfățișeze noului han. Luînd cunoștință de conținutul scrisorii trimise de papă, hanul scrise o misivă de răspuns, care se încheia cu cuvintele : „Ne închinăm zeului nostru și cu ajutorul lui vom distruge întreaga lume de la Răsărit pînă la Apus".

Peste cîtăva vreme, solii plecară și cît ținu iarna călătoriră peste pustiurile înghețate. O dată cu vara ajunseră la curtea hanului Batîi, care le dădu scrisori de liberă trecere ; dar nu izbutiră să ajungă din nou la Kiev decît foarte tîrziu, în anul 1247. Întors acasă, faimosul călător mai trăi pînă în 1252.

Misiunea lui Carpini nu avusese de fapt nici un rezultat, iar tătarii rămîneau tot ceea ce fuseseră, adică niște hoarde războinice. Cu toate acestea, la șase ani după întoarcerea franciscanului, un alt călugăr franciscan, pe nume Guillaume de Rubruquis, flamand de obîrșie, fu trimis în solie de către regele Franței Ludovic al IX-lea la tătarii care locuiau teritoriul situat între Don și Volga. Iată care era scopul misiunii lor :

Pe vremea aceea, regele Ludovic se războia cu sarazinii ; și, în timp ce îi hărțuia în Siria, un han mongol, Erkaltay, îi ataca dinspre Persia, făcînd o utilă diversiune în favoarea regelui Franței. Se zvonea că hanul acela ar fi trecut la creștinism. Voind să se asigure de adevăr, Ludovic îl trimise pe călugărul Rubruquis să-l cerceteze pe Erkaltay la el acasă.

În iulie 1253, Rubruquis, împreună cu însoțitorii săi, se îmbarcă pentru Constantinopol și de acolo ajunse la gura Donului, pe Marea Azov, unde se afla un mare număr de goți, coborîtori ai triburilor germanice. Ajunși la tătari, solii regelui Franței fură mai întîi primiți destul de prost ; dar, cînd înmînară scrisorile, căpetenia Zagatal, rudă cu hanul, le puse la dispoziție care, cai și boi pentru călătorie.

Solii plecară și a doua zi întîlniră mai întîi de toate un sat ambulant ; erau carele cu casele unei căpetenii. Timp de zece zile, călătorii rămaseră cu acest trib, care nu prea era mărinimos, și, fără provizia

Constantinopol
J. Marmara
Propontida sau Marea Marmara
Gallipoli
Str. Dardanele
Hellespontul
Fortăreata Asiei
Fortăreata Europei

lor de pîine uscată, Rubruquis și tovarășii săi ar fi murit cu siguranță de foame. Ajunși la hotarul Mării Azov, solii se îndreptară spre răsărit, prin Țara cumanilor, pe care Carpini o străbătuse prin nord. Rubruquis, lăsînd spre sud munții locuiți de triburi circaziene, sosi, după două luni de călătorie obositoare, la tabăra hanului Sartac, așezată pe malul Volgăi.

Rubruquis și însoțitorii săi cerură să-i fie anunțată lui Sartac sosirea lor, și acesta se învoi să-i primească pe străini. Îmbrăcîndu-se în veșminte bisericești, așezînd pe o pernă o Biblie, o psaltire, un trepetnic, un crucifix și o cădelniță, intrară în cortul lui Sartac cîntînd rugăciuni. Sartac îi examină curios pe călugări și veșmintele lor, dar nu vru să trateze cu ei și le ceru să meargă la hanul Batîi, tatăl său. Dar Batîi nu crezu nici el de cuviință să trateze cu solii regelui Franței și-i trimise la Karakorum, la curtea lui Munke-han.

Rubruquis trecu prin Țara baștkirilor, vizită Kenhat, Talah, trecu Axiartul și ajunse la Equius, oraș căruia comentatorii nu i-au putut stabili poziția ; apoi, prin ținutul Organum, unde se vede Lacul Balkaș, prin Țara uigurilor, ajunse la Karakorum, capitala în fața căreia se oprise Carpini fără să poată intra în oraș.

După cum arată Rubruquis, Karakorumul era împrejmuit cu ziduri de pămînt și avea patru porți. Palatul marelui han, două moschei și o biserică creștină îi formau principalele monumente. Călugărul culese în această cetate cîteva informații despre populațiile din împrejurimi, mai ales despre tanguri, ai căror boi, de un soi deosebit, sînt de fapt faimoșii iaci din Tibet.

În vremea aceea, marele han nu se afla încă în capitala lui din Karakorum. Rubruquis și însoțitorii săi trebuiră să se ducă la reședința hanului, situată dincolo de munții care se înalță în partea septentrională a ținutului. A doua zi după sosire merseră la curte desculți, după regula franciscană, ceea ce făcu să le degere degetele de la picioare, deoarece era un ger puternic. Primiți în fața lui Munke-han, ei văzură „un bărbat cu nasul cîrn și de statură mijlocie, culcat pe un divan mare și înveșmîntat cu o blană minunată, lucind ca blana de focă". În jurul hanului stăteau cocoțați pe pari numeroși șoimi și alte păsări. Solilor regelui Franței le fură oferite o mulțime de băuturi, printre care arak, cumîz și un soi de hidromel, dar ei se abținură să bea ; hanul, însă, mai puțin cumpătat decît ei își pierdu curînd mințile sub influența acestor băuturi amețitoare și audiența trebui să fie suspendată, fără ca misiunea solilor să fi fost îndeplinită.

Rubruquis petrecu mai multe săptămîni la curtea lui Munke-han. Acolo găsi un mare număr de prizonieri germani și francezi, folosiți mai ales la fabricarea armelor și la exploatarea minelor din Bocol. După mai multe audiențe pe care i le acordă marele han, Rubruquis obținu îngăduința să plece și se întoarse la Karakorum.

Lîngă orașul acesta se afla un minunat palat, aparținînd hanului; palatul aducea a biserică uriașă, cu naos și cu două părți laterale. Acolo stătea hanul, pe o estradă ridicată spre partea de nord; bărbații i se așezau la dreapta, iar femeile la stînga. Și tot în palatul acesta, de două ori pe an, aveau loc mărețe serbări, cu care prilej hanul apărea înconjurat de căpeteniile țării.

Cît timp a zăbovit la Karakorum, Rubruquis a cules date interesante despre chinezi, despre moravurile, despre scrierea lor etc. Apoi, părăsind capitala mongolilor, porni din nou pe drumul parcurs la venire; dar, ajuns la Astrahan, la gura marelui fluviu Volga, coborî spre sud, intră în Siria și, prin Derbent, Nahicevan, Erzurum, Sivas, Cezareea și Iconium, ajunse în portul Akka, pe țărmul Mării Mediterane, unde se îmbarcă și porni spre patrie.

Călătoria lui, după cum se vede, se aseamănă mult cu a lui Carpini, dar relatarea ei este mai puțin interesantă, iar călugărul belgian nu pare să fi fost înzestrat cu spiritul de observație care îl caracteriza pe franciscanul italian.

Cu Carpini și Rubruquis se încheie seria călătorilor care s-au făcut celebri în secolul al XIII-lea; dar renumele lor avea să fie întrecut cu mult de faima venețianului Marco Polo, considerat pe drept cuvînt cel mai ilustru călător din evul mediu.

Capitolul IV

MARCO POLO (1254–1323)

I

Interesele negutătorilor genovezi și venețieni pentru explorări în centrul Asiei. Familia Polo și situația ei la Veneția. Cei doi frați, Niccoló și Matteo Polo. Frații Polo merg la Constantinopol, apoi la curtea hanului Mongoliei. Primirea la curtea hanului Hubilai. Hanul îi numește ambasadorii lui pe lîngă papă. Reîntoarcerea la Veneția. Marco Polo. Marco pleacă cu tatăl său Niccoló și cu unchiul său Matteo către reședința hanului mongol. Noul papă Grigore al X-lea. Relatarea lui Marco Polo scrisă în franțuzește, la dictarea lui, de către Rusticiano din Pisa.

Negutătorii genovezi și venețieni care în secolul al XIII-lea ajunseseră o putere comercială în Marea Mediterană nu puteau să rămînă nepăsători față de explorările pe care îndrăzneții călători le întreprindeau în Asia centrală, în India și în China. Ei înțelegeau că meleagurile acestea le vor oferi curînd noi piețe de desfacere pentru mărfurile lor și că, pe de altă parte, dacă ar aduce în Occident mărfuri orientale, cîștigurile ar fi uriașe. Interesele negoțului cereau să trimită noi exploratori pentru a sonda în acest sens ținuturi prea puțin cunoscute. Iată, deci, motivele care îi hotărîră pe doi mari negutători venețieni să-și părăsească patria, să înfrunte toate oboselile și toate primejdiile acestor călătorii periculoase.

Cei doi venețieni făceau parte din familia Polo, de baștină din Dalmația, familie pe care averea, cîștigată prin negoț, o situase în rîndurile patricienilor Veneției. În 1260, frații Niccoló și Matteo Polo, care se aflau de mai mulți ani la Constantinopol, unde își stabiliseră o sucursală, veniră cu o mare cantitate de giuvaeruri la contoarul din Crimeea, condus de fratele lor mai mare, Andrea Polo. De aici, urcînd spre nord-est și traversînd Țara cumanilor, ajunseră pe Volga, la tabăra hanului Berke. Căpetenia mongolă îi primi bine pe cei doi negutători din Veneția și cumpără toate giuvaerurile pe care ei i le oferiră, plătindu-le de două ori cît făceau.

Niccoló și Matteo rămaseră un an în tabăra mongolă; dar, cam pe vremea aceea, în 1262, izbucni un război între Berke și hanul Hulagu, cuceritorul Persiei. Cei doi frați, nevoind să se aventureze prin ținuturile bîntuite de tătari, preferară să meargă la Buhara, care forma reședința preferată a lui Berke, și rămaseră acolo vreme de trei ani.

Între timp, Berke fiind învins și capitala lui ocupată, partizanii lui Hulagu[1] îi siliră pe cei doi venețieni să-i urmeze spre reședința marelui han al tătarilor, care avea să le facă o primire dintre cele mai bune. Acest mare han Hubilai[2], al patrulea fiu al lui Ginghis-han, cucerise China de Sud și era împărat al Chinei. El se afla pe atunci la reședința sa de vară din Mongolia, la hotarul împărăției chineze.

Negustorii venețieni plecară și avură nevoie de un an întreg ca să străbată imensa întindere de pămînt care desparte Buhara de limitele septentrionale ale Chinei. Marele han Hubilai fu cît se poate de încîntat cînd îi văzu pe străinii veniți din țările apusene. El îi primi sărbătorește, îi întrebă cu mult interes despre evenimentele care se petreceau pe atunci în Europa, ceru numeroase amănunte despre viața și obiceiurile popoarelor din vestul Europei.

Matteo și Niccoló, care vorbeau curent limba tătară, răspunseră cu sinceritate la toate întrebările marelui han. Acesta avu atunci ideea să trimită soli papei și-i rugă pe cei doi frați să-i fie ambasadori pe lîngă acesta. Negustorii acceptară bucuroși, căci, datorită acestei misiuni, întoarcerea lor avea să aibă loc în condiții din cele mai bune.

Hubilai porunci să se scrie o epistolă în limba turcă, în care-i cerea papei să-i trimită o sută de învățători și de învățați. Hanul a trimis la papa împreună cu venețienii pe unul din oamenii săi, numit Cogatal.

Cei doi frați, înarmați cu hrisoave care le puneau la dispoziție oameni și cai pe tot întinsul imperiului, își luară rămas bun de la han și porniră la drum în 1266. Dar, curînd, căpetenia Cogatal se îmbolnăvi. Venețienii, nevoiți să se despartă de el, își continuară drumul și, cu tot ajutorul pe care îl primiră, avură, totuși, nevoie de trei ani încheiați ca să ajungă în portul armenesc Laias (Ayas)[3], cunoscut astăzi sub numele de Issîk. De aici ajunseră la Akka (Accra)[4], în 1269. Acolo aflară despre moartea papei Clement al IV-lea, la care îi trimisese Hubilai. Episcopul Tebaldo, care locuia în acel oraș, îi primi pe venețieni și, aflînd cu ce solie îi însărcinase marele han, îi sfătui să aștepte alegerea noului papă.

Matteo și Niccoló, care lipseau de cincisprezece ani din patrie, hotărîră să se reîntoarcă la Veneția. Și, mergînd la Negroponte, se îmbarcară pe o navă, care îi duse direct în orașul lor natal.

---

[1] *Hulagu (Alau)* — nepot de fiu al lui Ginghis-han, întemeietorul dinastiei mongole a Hulagizilor.

[2] *Hubilai* (1214—1294) — nepot de fiu al lui Ginghis-han.

Din 1280 cînd a cucerit China și pînă la moarte a fost împăratul Chinei, întemeind dinastia Juan.

[3] *Laias* — port mic în Asia Mică, pe malul Golfului Iskenderum al Mării Mediterane.

[4] *Akka* (fost Accra) — port pe malul Mării Mediterane în nordul statului Israel.

Marco Polo

Debarcînd acolo, Niccoló află despre moartea soției sale și despre nașterea unui fiu, la cîteva luni după plecarea lui, în 1254. Fiul acesta se numea Marco. Vreme de doi ani, cei doi frați, care țineau cu tot dinadinsul să-și îndeplinească misiunea, așteptară la Veneția alegerea noului papă. Și cum alegerea zăbovea mereu, socotiră că nu mai pot amîna întoarcerea la marele han ; plecară deci, spre Akka, luîndu-l de data aceasta și pe tînărul Marco, pe atunci în vîrstă de vreo șaptesprezece ani. La Akka, în lipsa unui papă, îi cerură episcopului Tebaldo scrisori către marele han Hubilai, în care să fie anunțată moartea papei Clement al IV-lea. Tebaldo le dădu scrisorile cerute și cei doi frați se reîntoarseră la Laias. Acolo, spre marea lor bucurie, aflară că episcopul

Tebaldo tocmai fusese ales papă, sub numele de Grigore al X-lea. Noul ales trimise mesageri să-i întoarcă din drum și le înmînă scrisorile către marele han, dîndu-le ca însoțitori doi călugări misionari.

Din acest moment începe călătoria propriu-zisă a lui Marcolo Polo. A vizitat el cu adevărat toate țările, toate orașele pe care le descrie? Nu, fără îndoială, iar în relatarea scrisă în franceză, la dictarea lui, de către Rusticiano de Pisa, spune limpede că: „Marco Polo, nobil și înțelept cetățean al Veneției, a văzut el însuși o serie de întîmplări, iar altele, pe care nu le-a văzut, «le-a auzit de la oameni vrednici de crezare»[1]. Dar trebuie să adăugăm că majoritatea orașelor și a țărilor descrise de Marco Polo au fost într-adevăr vizitate de el. Vom urma, deci, itinerarul așa cum există în relatare, mulțumindu-ne să indicăm, în treacăt, numai ceea ce faimosul explorator a aflat din auzite, în timpul importantei misiuni cu care l-a însărcinat Hubilai-han. În timpul celei de-a două călătorii, cei doi negustori venețieni nu urmară exact drumul pe care merseseră prima dată spre marele han. Atunci trecuseră prin nordul Munților Cerești, adică al Munților Tianșan, și din pricina aceasta făcuseră drum mai ocolit. Acum cotiră pe la sudul acelorași munți și, totuși, deși drumul fu mai scurt decît în prima călătorie, avură nevoie de trei ani și jumătate ca să-l străbată, din pricina ploilor și a revărsărilor marilor fluvii. Itinerarul va putea fi ușor urmărit pe o hartă a Asiei, căci, alături de vechile nume din povestirea lui Marco Polo, am pus pretutindeni numele exacte, din cartografia modernă.

II

Armenia Mică. Armenia Mare. Muntele Ararat. Gruzia. Mosul, Bagdad, Basrah. Tebriz, Persia, Ținutul Kerman. Camadi. Ormuz. Bătrînul Munților. Șibargan. Balc. Balascam. Kașmir. Kașgar. Samarkand. Cotam. Pustiul. Tangut. Karakorum. Signanfu. Tenduc. Marele Zid. Despre orașul Giandu, actualul Șandu. Reședința hanului Hubilai. Serbările împăratului. Vînătorile lui. Descrierea Pekinului. Despre monetăria și despre moneda de hîrtie chinezească. Despre poștele imperiului.

Marco Polo își începe relatarea călătoriei din Armenia Mică[2], pe care o descrie ca pe un ținut foarte nesănătos. Din Armenia Mică, Marco Polo trece în Turkmenia[3], ale cărei triburi folosesc pășunile

---

[1] Marco Polo, *Milionul*, Editura Științifică, București, 1958, p. 1.

[2] În timpul jugului mongolo-tătar se înțelegea prin Armenia Mică statul așezat în partea sud-estică a Peninsulei Asia Mică. Portul cel mai important al acestui stat pe coasta Mării Mediterane era Laja sau Ajas.

[3] Marco Polo nu a ajuns pe teritoriul Turkmeniei de azi. El înțelege prin Turkmenia statul întemeiat în Asia Mică de către turcii seleucizi, vasal al mongolilor perși.

excelente și cresc cai și catîri renumiți; cît despre meșteșugarii din orașe, călătorul italian spune că sînt neîntrecuți în făcutul covoarelor și al țesăturilor de mătase. Armenia Mare[1], pe care Marco Polo o vizitează apoi, oferă la vreme de vară un loc de tabără prielnic armiilor tătărești. Acolo, călătorul văzu Muntele Ararat și semnală pe pămînturile învecinate cu țărmul Mării Caspice îmbelșugate izvoare de țiței, exploatate din plin.

Părăsind Armenia Mare, Marco Polo se îndreptă spre Gruzia, regat care se întinde la poalele de miazăzi ale Caucazului și ai cărui regi din vechime, după cum spune legenda, „se năștea cu un vultur desenat pe umăr". Gruzinii, după el, sînt buni arcași și războinici. Meșteșugarii din partea locului fac țesături minunate din mătase și fir de aur. Acolo se află vestita trecătoare lungă de patru leghe, situată între poalele Caucazului și Marea Caspică, trecătoare căreia turcii îi zic Poarta de Fier[2], iar europenii Pasul Derbent.

De aici călătorii coborîră spre regatul Mosul și ajunseră în orașul cu acest nume, așezat pe malul drept al Tigrului, apoi vizitară Bagdadul, unde locuiește califul tuturor sarazinilor din lume. Marco Polo povestește despre luarea Bagdadului de tătari în 1255, apoi descrie pentru negustători drumul care duce din acest oraș spre Golful Persic și care poate fi străbătut în optsprezece zile, traversînd Basrah prin Țara curmalilor.

De aici pînă la Toris[3], oraș persan al provinciei Azerbaidjan, itinerarul lui Marco Polo pare în linie frîntă. Oricum ar fi, îl regăsim pe călător la Tebriz (Toris), pe care îl descrie ca o cetate mare și negustătoare, clădită în mijlocul unor frumoase grădini, unde se vînd pietre prețioase și alte mărfuri de mare preț, dar ai cărei locuitori sarazini sînt răi și nesinceri. Acolo, Marco Polo stabilește împărțirea geografică a Persiei în opt provincii. Băștinașii Persiei, după el, sînt de temut pentru negustători, așa încît aceștia nu pot călători fără a se înarma cu arcuri și cu săgeți. În Toris se cumpără mai cu seamă cai și asini, pentru a fi trimiși la Kis[4] sau la Ormuz[5] și de acolo în Indii. Cît despre roadele pămîntului, ele sînt mai ales grîul obișnuit, orzul, meiul și strugurii, aflați din belșug în cetate.

Spre sud, Marco Polo coborî pînă la Iadis, orașul cel mai răsăritean al Persiei propriu-zise, cetate bună, nobilă și harnică. Plecînd de aici,

---

[1] În acea vreme s-a numit *Marea Armenie* cea mai mare parte a teritoriului Armeniei de astăzi.

[2] *Poarta de Fier* (Poarta Caspică) — trecătoare în regiunea orașului Derbent între culmea cea mai înaintată spre răsărit a Caucazului Mare și Marea Caspică.

[3] *Toris* (Tebriz) — orașul cel mai important din Azerbaidjan, în evul mediu.

[4] *Kis* — orașul Keis sau Keiș situat în insula cu același nume din Golful Persic.

[5] *Ormuz (Hormus)* — oraș pe țărmul Strîmtorii Ormuz dintre Golful Persic și Golful Oman.

călătorii trebuiră să călătorească vreme de șapte zile prin minunate păduri pline de vînat, ca să ajungă în ținutul Kerman[1], de unde minerii extrăgeau turcoaze, fier și antimoniu din minele situate în munți. Broderiile de mînă, producerea harnașamentelor, făurirea armelor și creșterea șoimilor de vînătoare formează ocupațiile de căpetenie ale unei mari părți dintre localnici.

Părăsind orașul Kerman, Marco Polo și cei doi tovarăși ai săi avură nevoie de nouă zile ca să străbată un ținut bogat și bine populat și ajunseră la orașul Camadi[2], care se presupune a fi actualul Memaun, aflat pe vremea aceea în mare decădere. Cîmpia era minunată; pretutindeni se vedeau oi frumoase, grase și mari, boi albi ca neaua, cu coarne scurte și puternice, și puzderie de ierunci și alt vînat; se mai vedeau apoi arbori minunați, mai ales curmali, portocali și pomi de fistic.

După cinci zile de călătorie spre sud, cei trei călători dădură într-o cîmpie frumoasă, numită Cormosa, al cărei nume modern este Ormuz; rîuri minunate scăldau această cîmpie. După alte două zile de mers, Marco Polo ajunse la țărmurile Golfului Persic și la cetatea Ormuz, care formează portul maritim al ținutului Kerman. Locul acesta, bogat în curmali și arbori de mirodenii, i se păru foarte cald și foarte nesănătos. Aici, spune Marco Polo, se aduc din diferite locuri pentru a fi vîndute pietre prețioase, țesături de mătase și de aur, fildeș, vin de smochine și grîne, care sînt apoi transportate pe corăbii. Dar navele lor sînt șubrede, observă călătorul, și multe se scufundă, pentru că părțile din care sînt alcătuite nu sînt prinse cu cuie de fier, ci sînt legate cu parîme din scoarță de nuci indiene.

Din Ormuz, Marco Polo urcă spre nord-est și se întoarce la Kerman; apoi se aventurează pe drumuri primejdioase, printr-un deșert[3] arid, unde nu se găsește decît apă sălcie, — deșert pe care, cu 1500 de ani mai înainte, Alexandru îl străbătuse cu oastea sa, revenind de la gurile Indului ca să-l reîntîlnească pe amiralul Nearchos, — și după șapte zile intră în orașul Habbis[4], pe partea ținutului Kerman. Părăsind acest oraș, el urcă vreme de opt zile prin vaste meleaguri singuratice pînă la Tonocan, care trebuie să fie capitala actuală a provinciei Kumis, adică Damagan. Aici, Marco Polo dă cîteva amănunte despre Bătrînul Munților, șeful hașișinilor, sectă mahomedană care s-a făcut cunoscută prin fanatismul religios și prin cruzimile ei înspăimîntătoare față de străini. Dar Marco Polo și însoțitorii săi izbutiră să ocolească

---

[1] *Kerman* (Crema, Kirman) — oraș în estul Persiei.

[2] *Camadi* (Camandi) — probabil vechiul oraș Djruft ale cărui ruine se mai zăresc și azi la sud de Kerman.

[3] Deșertul Lut.

[4] *Habbis* (Hubbis) — localitate situată în nord-estul ținutului Kerman pe versantul estic al Munților Kuhbenau, către deșert.

teritoriul stăpînit de Bătrînul Munților și să intre apoi, după un drum de șase zile, în orașul Korasan (Șibargan), cetate în toată puterea cuvîntului unde pepenii galbeni sînt mai dulci decît mierea, și în nobila cetate a Balcului[1], așezată la izvoarele Oxusului[2]. Apoi, traversînd un ținut în care leii nu sînt deloc rari, ajunse la Taican[3], tîrg mare de sare, care atrage o mulțime de negustători, și la Scasem[4]. Pe aceste meleaguri se pot vedea numeroși porci-spinoși, care cînd sînt vînați, spune Marco Polo, se adună grămadă și reped împotriva cîinilor spinii pe care îi au pe spinare și pe flancuri.

Călătorii pătrunseră apoi în ținutul muntos al Balascamului[5], ai cărui regi se pretind a fi din stirpa lui Alexandru Macedon, ținut rece, unde cresc cai buni, ageri la fugă, șoimi neîntrecuți la zbor și tot soiul de vînat. Acolo, într-un munte numit Sighinan[6], unde oricine calcă e pedepsit cu moartea, se află mine din care se scot rubinele numite balaiș[7], care aparțin domnitorului. Se mai extrag, de asemenea, prin alte locuri, minereu de argint și multe pietre din care se face „azurul cel mai gingaș din lume", adică lapislazulis. Marco Polo trebuie să fi zăbovit multă vreme pe aceste meleaguri ca să aibă o idee atît de precisă despre ele. La zece zile de Balascam dai de un ținut care, pesemne, că este Paishore[8] de astăzi și ai cărui locuitori au pielea foarte oacheșă; apoi, la șapte zile de drum spre miazăzi, se afla Țara Kașmirului[9], un ținut cu climă temperată, cu numeroase cetăți și sate, cu relieful crestat de defileuri foarte adînci și lesne de apărat. De aici, dacă Marco Polo și-ar fi continuat drumul în aceeași direcție, ar fi intrat pe teritoriul Indiei; dar el urcă spre nord și, după douăsprezece zile, ajunse în ținutul Vocan[10], udat de cursul superior al Oxusului, în mijlocul unor pășuni minunate unde pasc nesfîrșite turme de oi sălbatice, numite mugloni. De acolo, prin ținuturile Pamirului și ale Belorului[11], ținuturi

---

[1] *Balc* (Balch) — Bactava din antichitate, oraș situat pe cursul inferior al rîului Bandi-Baba, Afganistanul de Nord.

[2] *Oxus* — denumire veche a Amu-Dariei.

[3] *Taican* (Talican) — sat situat în bazinul superior al Amu-Dariei, în nord-estul Afganistanului.

[4] *Scasem* (Iștkasim) — localitate în bazinul superior al Amu-Dariei, la frontiera dintre Afganistan și U.R.S.S. (1963).

[5] *Balascam* (Badahșan) — provincie istorică situată la poalele Pamirului.

[6] *Sighinan* — Marco Polo nu pomenește de acest nume și arată că numai cei care scoate rubine din țară este pedepsit cu tăierea capului.

[7] *Balaiș* (balasci) — balahș = rubin.

[8] *Paishore* (Bastian, Pașicu) — trib care astăzi trăiește în valea Peandjirului (Afganistanul de Est).

[9] *Kașmir* — principat care în 1949 a fost împărțit între India și Pakistan.

[10] *Vocan* (Vohan) — regiune istorică situată pe malurile Peandjului.

[11] *Belor* — regiunea care formează marginea estică a Pamirului.

muntoase, așezate între sistemele orografice ale Altaiului și Himalayei, care vreme de patruzeci de zile le dădură mult de furcă, călătorii ajunseră în provincia Kașgar. De aici Marco Polo urmă pe drumul străbătut de Matteo și Niccoló Polo în prima lor călătorie, cînd, de la Buhara, fuseseră mînați spre reședința marelui han. De la Kașgar, Marco Polo se abătu spre vest pînă la Samarkand, oraș mare, locuit de creștini și de sarazini ; apoi, trecînd din nou prin Kașgar, se îndreptă spre Jarcan[1], oraș frecventat de caravanele care fac negoț între India și Asia septentrională ; traversînd apoi Cotam[2], capitala provinciei cu același nume, și Pem[3], situat într-o regiune unde se găsește din belșug jasp și calcedonie, ajunse într-un oarecare ținut Ciarcian[4], poate Karkar, care probabil că se întindea la hotarele Deșertului Gobi. În sfîrșit, după cinci zile de mers prin cîmpiile nisipoase și lipsite de apă potabilă, poposi vreme de opt zile în cetatea Lop, oraș astăzi distrus, unde își făcu pregătirile pentru traversarea deșertului[5] care se întinde spre est, „deșert atît de întins, spune el, încît cu cazna s-ar putea străbate într-un an... unde omul aude prin aer vorbind duhuri... iar alteori se aud sunete de instrumente[6] și chiar bătăi de tobe".

După o lună de zile, în care străbătură deșertul de-a latul, cei trei călători ajunseră în provincia Tangut[7], la orașul Saciu (Sacijou), azi orașul Dunhua, ridicat la hotarul vestic al imperiului chinezesc. Provincia aceasta are puțini negutători, dar foarte mulți agricultori, care trăiesc din vînzarea grîului lor. Printre obiceiurile din Tangut care par să-l fi uimit cel mai mult pe Marco Polo, trebuie să amintim datina de a nu-și arde morții decît în ziua fixată de astrologi ; și toată vremea cît mortul rămîne în casă, rudele lui, care locuiesc tot acolo, îi fac loc la masă și-i dau să mănînce și să bea, ca unui om viu.

Ieșind din deșert, Marco Polo și tovarășii săi porniră către nord-est spre cetatea Camul[8] și înaintară pînă la Chingitalas[9], oraș asupra așezării căruia geografii nu sînt de acord și care era locuit de o populație cu credințe diferite.

---

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 42.

[1] *Jarcan* (Carcam) — oraș situat într-o oază din deșertul Takla-Makan.

[2] *Cotam* (Hotan) — oraș într-o oază din Kașgaria, pe malul Insulei Jurunkuș (Takla-Makan).

[3] *Pem* (Pima, Bima) — localitate care probabil că se afla în sudul deșertului Takla-Makan.

[4] *Ciarcian* (Cerceu) — oraș și oază în sud-estul Kașgariei.

[5] Deșertul Gobi.

[6] Într-adevăr, înainte de declanșarea unui uragan se pot auzi uneori în deșerturile nisipoase niște sunete care seamănă cu sunetul diferitelor instrumente muzicale. Ele provin din ciocnirea milioanelor de fire de nisip purtate de vînt.

[7] *Tangut* — țara tanguților, adică a tibetanilor din nord-est.

[8] *Camul* (Hami) — oraș și oază în nord-estul deșertului Gașem Gobi (provincia chineză Sintzian).

[9] *Chingitalas* — probabil valea rîului Cighin (Cițzin) situată la vest de Sucijou.

De la Chingitalas Marco Polo se întoarce la orașul Succiur[1] și își reia drumul spre est, străbătînd ținutul Tangut, prin orașul Succiur, așezat pe locuri prielnice culturilor de revent, și prin Canpiciu, Kanciu al chinezilor, pe atunci capitale ale întregului Tangut (azi Cijan — oraș în centrul provinciei chineze Gansi). Canpiciu este înfățișat ca un oraș de seamă, locuit de bogate căpetenii, care sînt poligami și se însoară de preferință cu verișoarele lor sau cu „soțiile tatălui". Cei trei venețieni rămaseră un an în acest mare oraș. Este lesne de înțeles, deci, văzîndu-i că tot poposesc și se abat necontenit din drum, că a putut să dureze peste trei ani călătoria lor de-a lungul Asiei.

Plecînd din Canpiciu, după ce călări douăsprezece zile, Marco Polo ajunse la marginea unui deșert de nisip, lîngă cetatea Ezim[2]. Acesta era un drum ocolit, căci urca direct spre nord, dar călătorul ținea să viziteze vestita cetate Karakorum, vestita capitală a Mongoliei, unde Rubruquis locuise în 1254.

Fără îndoială că Marco Polo avea instincte de explorator și nu dădea înapoi din fața nici unei greutăți sau primejdii cînd era vorba să exploreze locuri necunoscute. De data aceasta, ca să ajungă în orașul Karakorum, trebui să străbată timp de patruzeci de zile deșertul Gobi, întindere de pămînt fără așezări omenești și fără vegetație.

În sfîrșit, ajunse la Karakorum. Orașul măsura trei mile de jur împrejur. După ce fusese multă vreme capitala imperiului mongol, căzuse sub stăpînirea lui Ginghis-han. Descriindu-l, Marco Polo face o digresiune istorică, mărginindu-se mai ales să redea datele istorice și legendele privitoare la imperiul mongol și la războaiele duse de Ginghis-han.

Reîntors la Canpiciu, Marco Polo merse cinci zile către răsărit și ajunse în orașul Erginul, probabil orașul Liangcijou. De acolo făcu un mic ocol spre sud, pentru a vizita Signanfu, printr-un teritoriu unde păștea boi sălbatici, mari cît elefanții, precum și prețiosul animal căruia i s-a dat numele de „purtătorul de mosc"[3]. Reîntorși la Liangcijou, călătorii pornesc din nou la drum și, după opt zile de drum spre vest, ajung la Calacian[4], unde se fac cele mai frumoase postavuri din păr de cămilă; apoi, ajung în provincia Senduk (Tenduc), în orașul cu același nume. Tenduc era o cetate cu mulți meșteșugari și cu mulți negutători. De aici, printr-o întoarcere spre nord, venețienii urcă prin Siuanhue, dincolo de „Marele Zid chinezesc", pînă la Ciagannor (Mon-

---

[1] *Succiur* — azi Tziuținan, oraș în provincia chineză Tziansi.

[2] *Ezim* — oraș vechi ale cărui ruine se găsesc pe malul rîului Edzimgol.

[3] *Mosc* — e vorba de animalul numit mosc.

[4] *Calacian* — probabil regiunea Alașan de astăzi, situată între rîul Edzimgol și cursul mijlociu al lui Huanhe.

golia interioară), oraș frumos, unde marele han locuiește cu plăcere cînd vrea să petreacă la vînătoare de șoimi, deoarece aici se află din belșug cocori, berze, fazani și potîrnichi.

În sfîrșit, Marco Polo, tatăl și unchiul său, la trei zile după ce părăsiseră Ciagannorul, ajung în cetatea Giandu, actualul Șandu, care în relatare mai este numit, altundeva, și Clemenfu. Acolo, trimișii papei fură primiți de Hubilai-han, care se afla în această reședință de vară, situată dincolo de „Marele Zid", la nord de Hanbalîk (azi Beijing), care era capitala imperiului. Călătorul vorbește puțin despre primirea care i-a fost făcută, dar descrie cu deosebită grijă palatul hanului, o mare clădire de piatră și de marmură, cu odăi pe de-a-ntregul aurite. Palatul este clădit în mijlocul unui parc împrejmuit de ziduri, unde se văd tot soiul de fiare și păsări, fîntîni și chiar o clădire făcută din trestii atît de bine împletite încît apa nu poate să pătrundă prin ele; în acest soi de chioșc demontabil locuia marele han în lunile iunie, iulie și august, adică vara. Și anotimpul pomenit nu se putea să nu fie frumos cu adevărat, căci, după spusele lui Marco Polo, astrologii atașați pe lîngă persoana hanului aveau sarcina să împrăștie prin vrăjile lor toate ploile, toată ceața și orice fel de vreme rea. Iar călătorul venețian nu pare să pună la îndoială puterea vrăjitorilor. „Și acești înțelepți se numesc *tebot (tebet)* și în lucruri diavolești sînt mai pricepuți decît oricare alții; ei spun însă norodului că fac acestea numai prin sfințenia lor... (Și) dacă mănîncă marele han în sala cea mare și paharele pline cu vin sau cu lapte sînt la un capăt al sălii, ei le fac să vină singure, fără să le atingă cineva, pînă în fața marelui han; și văd cu ochii lor minunea aceasta nu mai puțin de zece mii de inși."*

Apoi, Marco Polo dă date biografice despre împăratul Hubilai, spunînd că este cel mai puternic dintre oameni și are mai multe moșii și mai multe averi decît a avut vreodată cineva. El povestește cum marele han, pe atunci în vîrstă de optzeci și cinci de ani, de statură mijlocie, destul de gras, dar bine făcut în toate privințele, cu fața albă și rumenă, cu ochi negri, frumoși, s-a urcat pe tron în anul 1256 e.n. Hubilai era un iscusit războinic și a dovedit asta cînd unchiul său Naian i s-a ridicat împotrivă, dorind să-i ia puterea, în fruntea a patru sute de mii de călăreți. Hubilai-han, adunînd „în taină" trei sute șaizeci de mii de oameni călări și o sută de mii pedeștri, a pornit împotriva unchiului său. Lupta a fost cumplită. „Și atîția au murit de amîndouă părțile, că nici n-ai putea crede". Hubilai ieși învingător, iar Naian, ca un prinț de sînge regal ce se afla, a fost cusut de viu într-un covor și scuturat pînă muri, îndurînd chinuri de negrăit. După victorie, marele han reintră biruitor în cetatea sa din Chitai, numită Hanbalîk (Cambaluc), care, încetul cu încetul, a devenit orașul Pekin de astăzi.

---

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 65.

Sosind în acest oraș, Marco Polo trebui să rămînă acolo multă vreme, pînă în momentul cînd a primit diferite misiuni în interiorul imperiului. În Hanbalîk (Cambaluc) se înălța mărețul palat al împăratului, căruia călătorul venețian îi face descrierea următoare, împrumutată de noi din textul reprodus de domnul Charton, descriere care va da o idee exactă despre marele belșug al traiului acestor suverani mongoli.

„Palatul este din zid, pătrat, lung de o milă pe fiecare latură. Și la fiecare colț al acestui palat se mai găsește cîte un palat în care se păstrează toate armele hanului, adică arcuri, iatagane, precum și șei, hamuri, frînghii și corturi, și toate cele de trebuință pentru oaste și război. Și tot în această împrejmuire mai sînt încă patru palate; așa că de jur împrejur sînt opt palate, și toate sînt pline de scule și în fiecare sînt scule de cîte un fel. În zidul dinspre miazăzi sînt cinci porți, iar la mijloc este poarta mare, care nu se închide și se deschide decît numai ca să intre sau să iasă (adică să treacă) marele han".*

Pînă aici, după cum se vede, toate palatele acestea conțin șelăriile și sălile de arme ale împăratului. Dar nu ne vom mai mira socotind un număr atît de mare de scule, cînd vom afla că împăratul avea o rasă de cai-albi ca neaua și, între altele, zece mii de iepe, al căror lapte era hărăzit numai prinților de sînge regesc.

Marco Polo continuă astfel: „Și înăuntrul zidului acesta se mai află un zid; și de jur împrejur are tot opt palate ca și cel dintîi, și la fel sînt durate; acolo sînt tot scule de-ale marelui han. Pe latura dinspre miazăzi are cinci porți și pe cealaltă tot una. Și la mijlocul acestui zid se găsește palatul marelui han, despre care am să vă povestesc cum e făcut. Este cel mai mare din cîte s-au văzut vreodată: nu are caturi, dar pardoseala este ridicată deasupra pămîntului cu zece palme, iar acoperișul e foarte înalt. Zidurile sălilor și odăilor sînt acoperite toate cu aur și argint și au cioplite în ele istorii frumoase cu femei și cavaleri, păsări și animale, precum și multe alte frumuseți; iară acoperișul este astfel clădit, că se vede de parcă numai din aur și argint ar fi turnat. Încăperea mare este atît de lungă și de lată, că pot să se ospăteze acolo mai bine de șase mii de inși; și sînt atîtea odăi cîte nici n-ai putea crede.

Acoperișul de deasupra (adică dinafară) este roșu, albastru și verde, și cu multe alte culori, și e atît de bine lăcuit, încît strălucește ca aurul sau cleștarul, așa că palatul se vede de foarte departe lucind. Și acoperișul este foarte trainic.

Între zidul dinafară și cel dinăuntru, despre care v-am spus, sînt pajiști și arbori în care trăiesc multe soiuri de animale sălbatice, adică cerbi-albi, căprioare și ciute, animalele care dau moscul, hermine și alte viețuitoare frumoase. Și tot locul e plin de animale, în afară nu-

---

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 75.

mai de locul pe unde intră oamenii ; iar în partea de miazănoapte este un eleșteu mare, cu tot felul de pești. Să vă mai spun că în acest eleșteu intră și iese un rîu* mare, și așa este de bine întocmit, că nici un pește nu poate să scape ; și multe soiuri de pești au băgat în lac, la intrarea și ieșirea lui fiind grătare de fier.

Și vă mai spun că spre miazănoapte, la o bătaie de săgeată de palat, a pus de s-a ridicat un munte înalt de o sută de pași și lung de jur împrejur cale de o milă ; iară muntele e cu totul acoperit de arbori cărora nu le cad frunzele niciodată și rămîn tot timpul verzi. Și să mai știți că, dacă aude marele han de vreun copac frumos, îndată pune de îl aduc cu toate rădăcinile și cu pămînt mult, și îl sădește pe acest munte, și, oricît ar fi de mare arborele, el tot îl aduce pe elefanți.

Și vă mai spun că a pus de s-a acoperit tot muntele cu pămînt verde, așa că toate lucrurile de pe munte arată ca și cum ar fi verzi ; și de aceea i se zice muntelui «Muntele verde». Și pe vîrful muntelui este un palat foarte mare, că te minunezi privindu-l ; și tot omul care-l privește se bucură ; și tocmai pentru a se desfăta cu privirea l-a făcut marele han așa de frumos"**.

După palatul hanului, Marco Polo vorbește despre cel al fiului și moștenitorului împărătesc ; apoi descrie orașul Hanbalîk (Cambaluc), oraș străvechi, despărțit de orașul modern Garibalu printr-un canal care împarte Pekinul actual în partea chinezească și partea tătărească. Călătorul, observator minuțios, ne arată apoi traiul și obiceiurile împăratului. După cum povestește el, Hubilai-han are o gardă de onoare formată din douăsprezece mii de călăreți, dar „nu de teamă îi ține". Ospețele date de el sînt adevărate ceremonii, supuse unei etichete severe. La masa lui, care e mai înaltă decît a celorlalți, marele han se așază spre miazănoapte, avînd la stînga prima lui soție, la dreapta și jos — copiii, nepoții și rudele ; și e servit de înalți dregători, care au grijă să-și acopere gura și nasul cu țesături frumoase de fir, pentru ca suflarea lor să nu atingă mîncarea domnului. Cînd împăratul dă să bea, se aude cîntînd muzica, și cînd duce cupa la gură, toate căpeteniile și privitorii îngenunchează umili.

Sărbătorile mai de seamă ale marelui han sînt prăznuite una la aniversarea nașterii suveranului, alta la începutul fiecărui an. La prima sărbătoare, cei douăsprezece mii de curteni, cărora împăratul le dăruie în fiecare an o sută cincizeci de mii de veșminte din țesături de fir împodobite cu perle, stau în jurul tronului. La a doua sărbătoare, de Anul Nou, întregul popor, bărbați și femei, își pun veșminte albe, pentru că, după datină, albul este simbolul fericirii, și fiecare îi aduce împăratului daruri dintre cele mai prețuite. O sută de mii de cai bogat înșăuați, cinci

---

* Rîul Yuho, afluent al lui Peibo.

** Marco Polo, *op. cit.*, pp. 75—77.

mii de elefanți acoperiți cu pînze albe și frumoase și purtînd vesela imperială, și nenumărate cămile defilează prin fața împăratului.

În timpul celor trei luni — decembrie, ianuarie și februarie — cît rămîne marele han în cetatea lui de iarnă, toți nobilii, pe o distanță de șaizeci de zile de drum, sînt obligați să-l aprovizioneze cu mistreți, cerbi, căprioare, ciute și urși. De altfel, Hubilai este el însuși un vînător pasionat, iar animalele lui de vînătoare sînt rînduite și îngrijite cît se poate de frumos. El are leoparzi, rîși și lei mari dresați să prindă vînatul sălbatic, mii de cîini și chiar vulturi destul de puternici ca să vîneze lupi, vulpi, căprioare. Prin luna martie, împăratul începe marile vînători, îndreptîndu-se spre mare, și este însoțit de zece mii de șoimi, de cinci sute de ulii mari, de nenumărați vulturi, șoimi-guleraţi și șoimi sacri. Cît timp durează vînătoarea, un palat portativ, cărat de patru elefanți așezați perechi, învelit pe dinafară cu piei de leu și pe dinăuntru cu pînză de firm, îl urmează pe împăratul tătar, care se complace în acest fast oriental. El înaintează astfel pînă la locurile numite Cacciar Modum[1], așezate de-a lungul unei ape care se varsă în Amur, și își înalță acolo cortul, care e destul de mare ca să cuprindă zece mii de călăreți sau nobili. Acolo e sala lui de primire ; acolo acordă audiențe. Cînd vrea să rămînă singur sau să se culce, găsește în alt cort o minunată încăpere tapisată cu blăni de hermină și de zibelină, dintre care fiecare prețuiește cam douăzeci de mii de franci de-ai noștri. Împăratul rămîne astfel pînă la paști, vînînd cocori, lebede, iepuri, ciute, căprioare, și apoi se reîntoarce în capitala lui Hanbalîk (Cambaluc).

Marco Polo completează aici descrierea acestui oraș măreț, enumerînd cele douăsprezece cartiere care îl compun și unde negutătorii bogați și-au clădit palate minunate, căci orașul întreține un negoț intens cu multe țări. Aici sînt aduse mărfuri de preț mai mult decît oriunde în lume. Mii de care încărcate cu mătase sosesc zilnic. Orașul este depozitul și piața celor mai scumpe produse din India, cum sînt de pildă perlele și pietrele prețioase, iar oamenii vin aici să le cumpere de peste două sute de leghe depărtare. De aceea, pentru nevoile negoțului, marele han a pus să se clădească o monetărie, din care scoate nesecate avuții. Trebuie să arătăm însă că banii aceștia, adevărate bancnote purtînd pecetea suveranului, sînt făcuți dintr-un fel de carton fabricat din scoarță de dud. Cartonul astfel preparat este tăiat în diverse feluri, după valoarea fiecăruia pe care împăratul le-o impune. Firește, cursul acestor bani e forțat. Împăratul îi folosește totdeauna ca să-și facă plățile, îi răspîndește în toate țările supuse lui „și nimeni nu cutează să nu-i primească de teama pedepsei, care este moartea". Altminteri, de cîteva

[1] *Cacciar Modum* — probabil Modun-hoton (orașul Pădurilor) localitate situată la nord-est de Pekin.

Nord
Țara Beznei
Insulele Șoimilor
Norvegia
Rusia
marea Engleză
Țara Konci Bargu
Corcia
caolii
m. Altai
Karakoron
tătarii din apus
Cumania
Hazaria
Turcia mare
Samarkand
Buhara
Pamir
Tibet
KATAI
Cambaluc
Cipangu
Karamoran
Kinsai
Nankin
Manzii
marea Rochelle
Genova
Venetia
Roma
Constantinopol
Marea cea mare
Soldaia
Portile de fier
Georgiania
Sarai
Turcomania
Armenia mare
Armenia mică
Mulehet
Tebriz
Tonokain
Irak
Persia
Damasc
Bagdad
Iezd
Akkra
Ierusalim
Serazi
Kerman
Ormuz
Dulavar
Țara lui Azedin Sultan
Alexandria
Egiptul
India superioară
India inferioară
Bengala
MIEN
Kalatu
Kez makoran
Cambay
Gujarat
Meliber
S. Tomas
Ciamba
Sendur
Kondur
marea Cin
Aden
Scotra
Koilon
Malabar
c. Comorin
Andaman
Ceylon
Mormîntul lui Adam
Nekhveram
Iava mare
Iava mică
Locac
Abasia sau India centrală
Madagascar
mare ocean
Apus
Sud
Răsărit

ori pe an, posesorii de pietre prețioase, de perle, de aur sau de argint sînt nevoiți să-și aducă tezaurele la monetărie și primesc în schimb bucățile de carton, așa că împăratul posedă totdeauna toate bogățiile imperiului său.

După Marco Polo, sistemul de guvernămînt imperial se bizuie pe o centralizare absolută. Imperiul, împărțit în treizeci și patru de provincii, este administrat de doisprezece înalți dregători, care locuiesc și ei tot la Hanbalîk (Cambaluc) și tot acolo, în palatele dregătorilor, locuiesc intendenții și scribii care conduc treburile fiecărei provincii. În jurul orașului se întind numeroase drumuri bine întreținute, care duc în diverse puncte ale imperiului ; pe aceste drumuri sînt instalate stații de poștă, bine rînduite, la cîte douăzeci și cinci de mile, și la fiecare dintre ele patru sute de cai sînt gata oricînd să-i ducă pe trimișii împăratului. Mai mult încă, între stațiile de poștă există cîte un cătun format din vreo patruzeci de case, în care locuiesc cei ce duc pe jos mesajele marelui han ; oamenii aceștia, încinși peste pîntece și cu capul legat într-o fîșie de pînză, au un brîu cu clopoței care se aud de departe ; ei pornesc în goană, străbat cu repeziciune cele trei mile, predau mesajul curierului care îi așteaptă și, în felul acesta, împăratul primește vești din locuri situate la zece mile depărtare într-o zi și-o noapte. De altfel, comunicările acestea nu-l costă scump pe hanul Hubilai, căci, în loc de plată, el scutește pe curieri de biruri, iar caii de legătură îi sînt furnizați gratuit de locuitorii fiecărei provincii.

În imperiul mongol, drumurile sînt bine întreținute și plantate cu copaci măreți, care servesc mai ales pentru a le face vizibile în locurile pustii. Astfel, datorită pădurilor numeroase, locuitorii împărăției nu duc lipsă de lemne și, în plus, mai ales în Chitai, sînt exploatate numeroase mine de huilă, care dau cărbuni din belșug.

Marco Polo rămîne vreme destul de îndelungată în orașul Cambaluc. Fără îndoială că, datorită minții lui agere, a ușurinței de a-și asimila felurite idiomuri ale imperiului, tînărul venețian i-a plăcut deosebit de mult împăratului. El a primit din partea hanului diverse misiuni, nu numai în China, dar și în mările Indiei, în Ceylon, pe coastele Coromandelului[1] și ale Malabarului[2], precum și în partea Cochinchinei (Indochina) învecinată cu Cambodgea. În 1280 a fost numit guvernator al orașului Iangui (Iancijou) și al altor douzeci și șapte de orașe cuprinse sub jurisdicția sa. Datorită acestor misiuni, Marco Polo a străbătut o mare parte a țării și a cules informații utile, atît din punct de vedere geografic, cît și etnografic. Îl vom putea urma lesne, cu harta în mînă, în călătoriile acestea, de pe urma cărora știința avea să folosească atît de mult.

---

[1] *Coromandel* — coasta orientală a Indiei (spre Golful Bengal).
[2] *Malabar* — coasta vestică a Indiei (spre Marea Arabiei).

III

Fluviul Huanhe. Ciosian (Jighi). Taianfu (Taiiuan). Pianfu (Linfen). Fluviul Galben. Sian. Sîciuanul. Chiansui. Tibetul. Gaindu. Țara numită Caragian. Baoșan. Mien (Mianin). Bengal. Annam. Taiping. Guicijou. Sindufu. Țansian. Țziian. Singiumau (Țzinin). Lucijou. Țara numită Mangi. Iancijou. Orașe de pe litoral. Chinsai sau Hancijou. Fucijou.

După ce petrecu un timp la Hanbalîk, Marco Polo primi o misiune care îl ținu departe de capitală vreme de cîteva luni. La zece mile de Hanbalîk, coborînd spre sud, venețianul trecu mărețul fluviu Huanhe (Pehonor), căruia el îi spune Polisanghin, pe un frumos pod de marmură cu douăzeci și patru de arcade și lung de trei sute de pași, un pod cum nu se mai află altul în lume. La treizeci de mile mai jos, Marco Polo întîlni orașul Jighi (Ciosian)[1], căruia el îi spune Giogui (Giongiu), cetate meșteșugărească, unde se lucrează mai ales lemnul de santal. După zece zile ajunse în orașul Taiiuan (Taianfu), capitala Șansiului, care a fost pe vremuri reședința unui guvernămînt independent. Toată provincia aceasta i s-a părut bogată în viță-de-vie și în duzi ; principalul meșteșug al orașului era pe atunci fabricarea harnașamentelor de călărie și a armelor de luptă pentru marele han. La șapte zile depărtare se afla frumoasa cetate Linfen (Pianfu), unde se făcea mult negoț și se țeseau frumoase țesături de mătase. După ce vizită acest oraș, Marco Polo ajunse pe malurile vestitului Fluviu Galben, căruia el îi spune Caramoran sau Fluviul Negru, probabil din pricina culorii apelor, întunecate de plantele acvatice ; apoi, după alte două zile, ajunse în orașul Cacianfu, a cărui poziție n-a putut fi determinată riguros de comentatori[2].

Părăsind acest oraș, în care nu văzu nimic demn de remarcat, Marco Polo străbătu călare un ținut frumos, plin de castele, de orașe, de grădini și unde mișuna vînatul. După opt zile de drum ajunse la nobila cetate Chengianfu, fosta capitală a dinastiei Ciang, actualul oraș Sian[3]. Acolo domnea fiul împăratului, Mangalai[4], care ocupa, în afara orașului, un palat măreț, clădit în mijlocul unui parc ale cărui ziduri crenelate se întindeau pe o distanță de cinci mile.

De la Sian călătorul se îndreaptă spre Tibet, în provincia actuală Sîciuan, ținut muntos, tăiat de văi largi, unde mișună leii, urșii, rîșii, căprioarele, cerbii, și, după douăzeci și trei de zile de mers, ajunse la hotarele cîmpiei Ambalet-Mangi. Ținutul acesta este roditor ; el dă din belșug tot felul de produse și mai ales ghimber, cu care aprovizionează întreaga țară. Fertilitatea solului este atît de mare, încît după cele relatate de un călător francez, E. Simon, hectarul se vinde acolo cu 30 000 de

---

[1] *Jighi* — la sud-vest de Pekin.

[2] După Maghidovici e vorba de actualul Iuntzi.

[3] *Sian* — capitala provinciei chineze Șensi.

[4] *Mangalai* (Mangale) — cel de al treilea fiu al lui Hubilai.

franci, adică cu 3 franci metrul pătrat. În secolul al XIII-lea, cîmpia aceasta mai era plină de orașe și de castele, iar locuitorii trăiau din produsele pămîntului și de pe urma vitelor și a vînatului, care le dăruia vînătorilor o pradă îmbelșugată și ușor de prins.

Marco Polo ajunse apoi în capitala provinciei Sîciuan, Sindufu, actualul Cendu, care numără peste o sută cincizeci de mii de locuitori. Sindufu măsura pe atunci douăzeci de mile și era împărțit în trei părți, împrejmuite cu cîte un zid și avînd fiecare cîte un han înainte de a le fi cucerit Hubilai-han. Orașul era străbătut de marele fluviu Chiansui (Iantzî-Fluviul Albastru), plin de pești, cît o mare de lat și ale cărui ape erau spintecate de nenumărate jonci*. Părăsind această cetate negustorească, unde meșteșugurile înfloreau, și după ce merse cale de cinci zile prin păduri nesfîrșite, Marco Polo ajunse în ținutul Tibetului, despre care spune că e „mult pustiit, căci l-a distrus războiul".

Tibetul este plin de lei, de urși și de alte fiare sălbatice, iar călătorii cu greu s-ar fi putut apăra dacă nu ar crește pe acolo mare mulțime de trestii din acelea groase și lungi, care nu sînt altceva decît bambusurile.

„Trestiile de acolo sînt groase de patru palme și lungi de paisprezece pași, și de la un nod la altul au trei palme. Și vă mai spun că negustorii și drumeții iau trestii din acestea și le pun noaptea pe foc; și fac așa pentru că trestiile acestea ard cu pocnituri ca de pușcă așa de tare, că toți leii, și urșii, și toate jivinele se sperie, și o iau la goană, și nu s-ar mai apropia de foc pentru nimic în lume. Și așa fac oamenii de frica fiarelor care mișună pe acolo. Trestiile împușcă pentru că le pun verzi pe foc și ele se răsucesc și crapă la mijloc. Și pocnesc cu atîta putere, că se aud noaptea la depărtare de cinci mile și chiar mai mult; și așa de grozav este zgomotul, că oricine care nu e obișnuit cu el s-ar înfricoșa. Iară caii care nu sînt învățați pînă într-atît se sperie, că rup hățurile și toate cele și o iau la goană; și așa se întîmplă adeseori. Ca să scape de aceasta, oamenii de acolo iau caii care nu sînt învățați și le leagă toate patru picioarele, și le înfașă ochii și urechile, așa ca să nu poată fugi cînd aud împușcăturile. Și așa petrec noaptea oamenii și animalele lor."**

Procedeul descris de Marco Polo mai e și acum folosit în regiunile unde crește bambusul și, într-adevăr, pocnetele acestor trestii cuprinse de flăcări se pot compara cu cele mai puternice detunături ale unui foc de artificii.

După cum povestește călătorul venețian, Tibetul este o provincie foarte mare, ai cărei locuitori își au limba lor deosebită și se închină idolilor. Provincia este străbătută de un fluviu important, Tzinșatzian,

---

* B. Kozlowski, *Istoricul Navei*, Editura Științifică, București, 1960, p. 91.
** Marco Polo, *op. cit.*, p. 109.

cu nisip aurifer. Din el se culege o mare cantitate de coral, foarte folosit de familiile localnicilor. Pe atunci, Tibetul se afla în stăpînirea marelui han.

Plecînd din Sindufu, Marco Polo se îndreptă spre apus, traversă ținutul Gaindu și ajunse probabil la Sîciuan (Niniuanfu), capitala ținutului care formează astăzi provincia Sikan. Aici el vizită un lac nespus de frumos, bogat în scoici producătoare de perle, al căror pescuit era rezervat împăratului. În ținutul acesta sînt recolte bogate de cuișoare, ghimber, scorțișoară și alte mirodenii.

Plecînd din Țara Gaindu, după ce trecu peste un mare fluviu, probabil Irauadi, întorcîndu-se de-a dreptul spre sud-est, Marco Polo pătrunse în provincia Caragian, care formează probabil partea de nord-vest a Iunnanului. După spusele lui, locuitorii acestei provincii, aproape toți călăreți, trăiesc hrănindu-se cu carnea crudă a găinilor, a oilor, a bivolilor și a boilor ; felul acesta de alimentație ar fi general și numai cei bogați și-ar face mai gustoasă carnea crudă, adăugîndu-i un sos de usturoi și de mirodenii. Ținutul era, de asemenea, bîntuit de năpîrci mari și de șerpi uriași, groaznici la vedere. Reptilele acestea — după cît se pare aligatori chinezi (crocodili) — erau lungi de zece pași și aveau două picioare înarmate cu cîte o gheară și așezate aproape de cap, care și el era nespus de mare și avea o gură în stare să înghită dintr-o dată un om.

La cinci zile spre vest de Caragian, Marco Polo, îndreptîndu-se din nou către sud, intră în provincia Zardadan, a cărei capitală, Vocian, formează actualul oraș Baoșan (în Iunnan). Toți locuitorii acestei cetăți aveau dinți de aur, cu alte cuvinte, pe atunci era la modă să-și acopere dinții cu mici foițe de aur, pe care și le scoteau cînd voiau să mănînce. Bărbații din ținutul Zardadan, „toți sînt buni călăreți și, după obiceiul lor, altă treabă nu fac decît să meargă la oaste“, muncile grele fiind hărăzite fie femeilor, fie sclavilor. Zardadanienii nu au nici idoli, nici biserici, dar se închină celui mai vîrstnic din familie, adică strămoșului, patriarhului. Iar socotelile între ei și le fac cu ajutorul unor răbojuri. Medici nu au, ci numai vrăjitori, care sar, dansează și cîntă din felurite instrumente lîngă bolnav, pînă cînd acesta sau își dă duhul, sau se lecuiește.

Părăsind ținutul oamenilor cu dinți de aur și urmînd timp de două zile drumul cel mare care deservește traficul dintre India și Indochina, Marco Polo trecu prin Bhamo, unde se ținea la trei săptămîni o dată un mare tîrg, care atrăgea negustători din țările cele mai depărtate. După ce călări vreme de două săptămîni prin păduri pline de elefanți, de licorni și de alte animale sălbatice, venețianul ajunse la marea cetate Mien (Mianin), adică în partea aceea a Birmaniei de sus a cărei capitală, recent construită, se numește Amrapura. Cetatea Mien, care poate că era străvechiul oraș Ava, actualmente nimicit, sau vechiul Pagan,

așezat pe Irauadi, poseda o adevărată minune arhitecturală : două turnuri, unul clădit din lespezi frumoase și acoperit în întregime cu o foaie de aur groasă de un deget, iar celălalt învelit într-o foaie de argint, amîndouă hărăzite să-i slujească drept mormînt domnitorului din Mien înainte ca țara lui să fi căzut în mîinile hanului.

După ce vizită această provincie, Marco Polo coborî pînă la Bangala, actualul Bengal, care pe vremea aceea, în 1290, încă nu-i aparținea hanului Hubilai. Oștile marelui han își dădeau silința pe atunci să cucerească ținutul acesta roditor, bogat în bumbac, în ghimber și în trestie-de-zahăr, și ai cărei boi măreți egalau în mărime elefanții. De acolo, călătorul se aventură apoi pînă la cetatea Caugigu, în ținutul cu același nume. Locuitorii acestui ținut își tatuau corpul, desenîndu-și pe față, pe gît, pe pîntece, pe mîini, pe picioare chipuri de lei, de dragoni și de păsări, socotind drept cele mai frumoase ființe din lume pe acelea care purtau pe trup cel mai mare număr de tatuaje.

Caugigu este punctul sudic extrem atins de Marco Polo în timpul călătoriei sale. Pornind de aici, el urcă iar spre nord-est și, prin Țara Amu, Annam și Tonkinul actual, unde ajunge după două săptămîni de mers, sosi în ținutul Toloman, actualul district Taiping. Acolo întîlni bărbați frumoși, cu pielea oacheșă, viteji și războinici care își împodobiseră munții cu cetăți și a căror hrană obișnuită era carnea de vită, laptele, orezul și mirodeniile.

Plecînd din Toloman, Marco Polo urmă vreme de douăsprezece zile cursul unui fluviu mărginit de numeroase orașe. Aici, Charton observă pe bună dreptate că venețianul se depărta de țara cunoscută dincolo de Gange sub numele de India, întorcîndu-se spre China. Într-adevăr, după ce plecă din Toloman, Marco Polo vizită Țara Cugiu sau Ciugiu și capitala cu același nume. Ceea ce l-a izbit mai mult prin aceste părți — și avem temeiuri să credem că îndrăznețul explorator era, de asemenea, și un vînător neînfricat — a fost marele număr de lei aflați pe cîmpii și prin munți. Numai că toți comentatorii sînt de acord asupra faptului că leii lui Marco Polo trebuie să fi fost tigri, căci în China nu există lei. Iată, totuși, ce spune povestirea : „Și sînt atîția lei[1], că, dacă cineva ar dormi noaptea afară din casă, pe dată ar fi mîncat. Și cine călătorește noaptea pe acest rîu și nu ancorează jonca destul de departe de mal, leii pot să vină să ia vreun om de la bord și să-l mănînce, dar oamenii se pricep cum să se păzească. Leii sînt foarte mari și primejdioși.

Și vă mai spun o minunăție : că doi cîini din țara asta țin piept unui leu și chiar îl ucid, atît sînt de îndrăzneți și vitejii. Și să vedeți în ce fel. Fiind un om călare și însoțit de doi din acești cîini grozavi, îndată ce cîinii văd leul se și reped la el : unul din față și unul din spate ; dar sînt

[1] Se pare că Marco Polo confundă leul cu tigrul, întrucît în China nu există lei.

atît de învățați și sprinteni, că leul nu se poate atinge de ei, și aceasta pentru că leul ia seama mai ales la om. Apoi, leul pleacă să caute vreun copac, ca să stea cu spatele la copac și cu fața către cîini ; iar cîinii îl mușcă într-una de coapse și îl fac să sară cînd încoace cînd încolo ; iar omul, de-a călare, îl urmărește, lovindu-l neîncetat cu săgețile, pînă ce leul cade răpus ; așa că nu poate scăpa de un om călare și de doi cîini"*.

Din ținutul acesta Marco Polo urcă de-a dreptul spre Sindufu, capitala provinciei Sîciuan, de unde pornise să viziteze Tibetul, și, reluînd drumul pe care-l mai parcursese, se întoarse lîngă Hubilai-han, după ce își sfîrșise cu bine misiunea în Indochina. Se pare că apoi Marco Polo a mai fost însărcinat de împărat cu o altă misiune, în partea sud-estică a Chinei, „partea cea mai bogată, cu negoțul cel mai înfloritor din acest vast imperiu, — spune Pauthier în frumoasa d-sale lucrare despre călătorul venețian, — și partea despre care din secolul al XVI-lea s-au obținut în Europa cele mai multe date".

Dacă urmărim itinerarul trasat pe harta lui Pauthier, Marco Polo, plecînd din Hanbalîk, se îndreptă spre sud, către harnica cetate Cianglu[1], probabil orașul Țiman, și, la șase zile de acolo, spre Tzîian (Tandinfu)[2]. Tzîian era pe atunci un oraș mare, cel mai de seamă din întregul ținut, foarte vizitat de negustătorii de mătase și ale cărei minunate livezi produceau fructe excelente. La trei zile distanță de Tzîian, Marco Polo întîlni orașul Țzinin (Singiumau), așezat la începutul Marelui Canal și loc de întîlnire a nenumăratelor jonci care duc atîtea mărfuri în țările numite Mangi[3] și Katai. După alte opt zile, venețianul traversă Ligni, care pare să corespundă cu actualul oraș Lucijou, apoi îl găsim la Taicijou (Tigni), oraș negustătoresc, și mai tîrziu în orașul Ciancijou (Cingiu) ; de acolo ajunse la Caramoran, Fluviul Galben, pe care-l mai trecuse în partea lui de sus atunci cînd se îndreptase spre Indochina. Ajuns aici, Marco Polo se afla la mai puțin de o leghe[4] de gura acestei mari artere a Chinei. După ce trecu fluviul, călătorul pătrunse în Țara Mangi, în împărăția dinastiei Song.

Înainte de a se afla în stăpînirea lui Hubilai-han, Țara Mangi era condusă de un împărat pașnic, căruia nu-i plăceau crudele încercări ale războiului și se arăta milostiv față de cei aflați în suferință. Descrierea lui Marco Polo este făcută cu foarte multă bunăvoință, așa cum se vede din chiar textul povestirii lui : „Și în toată lumea nu era țară mai mare ca aceasta, și vă voi spune cîteva din minunățiile ei. Să știți că acest rege hrănea în fiecare an douăzeci de mii de copii mici. Iată în ce fel : în acea țară se aruncă copiii nou-născuți ai celor săraci, care nu pot să-i crească, și dacă este vreun bogătaș care nu are copii, se duce la rege și acesta îi dă cîți copii poftește ; și cînd ajungeau băieții și fetele buni de însurătoare, îi cununa și le dădea din ce să trăiască ; în acest fel crește în fiecare an cu totul peste douăzeci de mii de băieți și fete.

---

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 124.

[1] *Cianglu* — orașul Țiansian, situat în partea răsăriteană a provinciei chineze Hebei.

[2] *Tandinfu* — azi Tzian, oraș situat la est de șirul de lacuri prin care trece Marele Canal.

[3] *Mangi* — denumirea pe care Marco Polo o dă Chinei centrale și sudice.

[4] *Leghe* — veche unitate de lungime franceză, egală cu aproximativ 4,5 km.

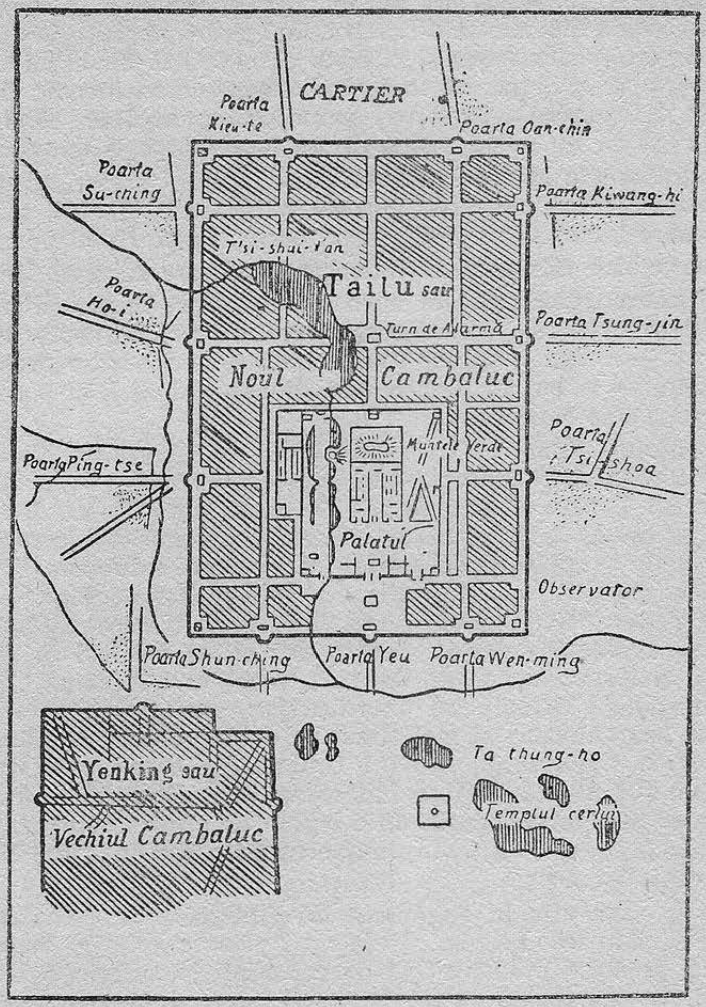

Și mai face un lucru : cînd pleacă regele undeva și vede lîngă două case frumoase una mai mică, întreabă de ce sînt unele mai mari, și dacă aceasta este din pricina sărăciei omului care nu poate să-și facă o casă mai mare, îndată poruncește ca din banii lui să i se facă.

Și mai este slujit acest rege de peste o mie de feciori și fete. Și ține atîta dreptate, încît nu se săvîrșește nici o fărădelege și mărfurile pot sta afară"*.

La intrarea în Țara Mangi, Marco Polo întîlni orașul Caigiagui, actualul Huaian, care este situat pe malurile Marelui Canal și al cărui principal meșteșug este fabricarea sării, extrasă din mlaștini sărate. La o zi de acest oraș, mergînd de-a lungul unei șosele frumos pietruite, călătorul dădu de cetatea Pauchin, azi Baoin, vestită pentru țesăturile ei din fir de aur, de orașul Cauiu, actualmente Gaoiu, ai cărui locuitori sînt

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 132.

pescari și vînători iscusiți, apoi de cetatea Tigni, azi Taicijou, unde vin joncile în mare număr, și ajunse, în sfîrșit, în cetatea Iangui.

Cetatea Iangui, actualul oraș Iancijou, căruia Marco Polo i-a fost guvernator vreme de trei ani, este un oraș bine populat și foarte comercial, care se întinde pe nu mai puțin de două leghe. De aici, de la Iancijou, Marco Polo făcu diverse explorări, care îi îngăduiră să studieze cu multă minuțiozitate orașele de pe litoral și din interior.

Mai întîi, călătorul se îndreptă spre vest, pînă la orașul Nangi, care nu trebuie confundat cu Nankinul actual. Numele lui modern este Ankin ; orașul se află situat într-un ținut extrem de fertil. Mergînd mai departe în aceeași direcție, Marco Polo ajunse la Saianfu, actualul Sianfan, așezat în partea nordică a provinciei Hubei. Acesta a fost ultimul oraș din ținutul Mangi care s-a împotrivit dominației lui Hubilai-han. Împăratul îl asedie vreme de trei ani și nu cuceri cetatea atît de bine apărată decît datorită celor trei europeni Polo, care construiseră baliste puternice și-i striviră pe asediați sub o ploaie de bolovani, unii avînd pînă la trei sute de livre greutate.

De la Saianfu Marco Polo se reîntoarse pe același drum, cu scopul de a explora orașele de pe litoral. Fără îndoială că a reintrat în Iancijou. A vizitat Singiu (Icijen), așezat pe Iantzî, fluviu lat de o leghe, în locul acela, și care poate primi pînă la cinci mii jonci o dată ; a vizitat apoi Guancijou (Chaigui), care aprovizionează cu grîu aproape toată curtea împăratului Chinei, Cinghiafu (Cinghinanfu), Cinghingiu, actualmente Cijancijou, oraș comerical și meșteșugăresc, și Signi, actualmente Sucijou, oraș mare, a cărui circumferință măsoară șase leghe și care, după spusele prea exagerate ale călătorului venețian, avea pe atunci nu mai puțin de șase mii de poduri.

După ce poposi cîteva zile în Vughin, pesemne actualul Uțzian, și în Ciangen, astăzi Țziansi, Marco Polo merse trei zile și ajunse în nobila cetate Chiasai. Numele ei înseamnă „Cetatea cerului", iar capitala aceasta importantă se numește acum Hancijou. Ea măsoară șase leghe de jur împrejur și este străbătută de fluviul Tiantantzian, care, ramificîndu-se la nesfîrșit, face din Chinsai o a doua Veneție. Această fostă capitală a dinastiei Song avea o populație aproape egală cu a Beijingului : străzile erau pavate cu lespezi și cu cărămizi și, după spusele lui Marco Polo, în oraș puteau fi numărate șase sute de mii de case, patru mii de clădiri pentru băi și douăsprezece mii de poduri de piatră. În cetatea aceasta trăiau cei mai bogați negustori din lume, cu nevestele lor, care erau ființe frumoase „ca și cînd ar fi făpturi îngerești". Acolo era și reședința unui han care domnea în numele marelui han peste o sută patruzeci de cetăți ; și mai putea fi încă văzut palatul foștilor împărați ai Țării Mangi. Împrejmuit cu grădini frumoase, cu lacuri și fîntîni cuprindea peste o mie de încăperi. Marele han scotea din acest oraș și din provincie venituri uriașe, din sare, zahăr, mirodenii și mătase, care formau principalele produse.

La o zi spre sud de Chinsai, după ce străbătu un ținut încîntător, Marco Polo vizită Tapigni (Șaosinfu), Nugui (Țzinhua), Chegni (Țzincijou), Cianșcian (Cianșan), (sau, după Pauthier, Suician), și Cugui (Ciciujou), ultimul oraș din Țara Chinsai ; apoi intră în Țara Fugui, a cărei capitală, cu același nume, este astăzi Fucijou, capitala provinciei Fuțzian. După spusele lui Marco Polo, aici izbucneau dese răscoale ale populației

împotriva stăpînirii mongole : „unde izbucnește o răscoală, într-acolo se îndreaptă trupele, cuceresc orașul și-l distrug ; de aceea în oraș se află oștiri numeroase ale marelui han". După ce traversă Chenlinfu (Țzianiou) și Unguen (Mintin), Marco Polo intră în Fugui, care face mare negoț cu perle și cu pietre prețioase ; și, după ce mai merse cinci zile, ajunse în portul Zaitun, foarte probabil orașul chinez Țiuancijou, punct extrem vizitat de el în această explorare a Chinei sud-orientale.

IV

Japonia. Plecarea celor trei Polo cu fiica împăratului și cu solii persani. Saigon. Djawa. Condor. Bintan. Sumatra. Insulele Nicobare. Ceylon. Coasta Coromandel. Coasta Malabar. Marea Oman. Insula Socotra. Madagascar. Zanzibar și coasta africană. Abisinia. Yemenul, Hadramantul și Omanul. Ormuz. Reîntoarcerea la Veneția. O petrecere în casa familiei Polo. Marco Polo prizonier al genovezilor. Moartea lui Marco Polo, pe la 1323.

După ce termină cu bine explorarea aceasta, Marco Polo reveni, fără doar și poate, la curtea lui Hubilai-han. Acolo mai primi și alte misiuni, a căror îndeplinire i-o înlesnea faptul că știa limbile mongolă, turcă, manciuriană și chineză. Probabil că a făcut parte dintr-o expediție întreprinsă în insulele Indiei și că a întocmit la întoarcere un raport amănunțit despre navigația în mările acelea pe atunci puțin cunoscute. Începînd cu această perioadă, feluritele întîmplări ale vieții lui nu mai sînt atît de clar cunoscute. Relatarea dă detalii amănunțite despre Insulele Cipango, nume folosit pentru grupul de insule care formează Japonia ; dar Marco Polo nu pare să fi mers în această țară. Japonia era pe atunci vestită pentru bogățiile ei, iar pe la 1264, cu cîțiva ani înainte de sosirea lui Marco Polo la curtea mongolă, hanul Hubilai încercase să o cucerească. Flota lui sosise cu bine la Cipangu, pusese stăpînire pe o fortăreață ai cărei apărători fuseseră trecuți prin tăișul sabiei, însă o furtună împrăștiase flota mongolă și expediția rămăsese fără rezultat. Marco Polo povestește încercarea aceasta și citează felurite particularități ale moravurilor japonezilor.

Se împliniseră șaptesprezece ani, fără să mai socotim anii petrecuți în călătoria din Europa în China, de cînd Marco Polo cu unchiul său Matteo și cu tatăl său Niccoló se aflau în slujba împăratului, iar dorul de patrie îi chinuia amarnic ; dar hanul Hubilai, foarte legat de ei și apreciindu-le mult meritele, nu se îndura să-i lase să plece. Marele han făcu totul pentru a-i îndupleca să rămînă și le oferi bogății imense, cerîndu-le în schimb să nu-l părăsească niciodată. Cei trei venețieni stăruiră în hotărîrea lor de a se întoarce în Europa, dar împăratul refuză din capul locului să le îngăduie plecarea. Marco Polo nu știa cum să înșele supravegherea la care era supus, cînd o întîmplare îl făcu pe Hubilai să-și schimbe hotărîrea.

Un han mongol, Arghun, care domnea în Persia, îi trimise marelui han solie, cerîndu-i mîna unei prințese de sînge împărătesc. Hubilai îi acordă hanului Arghun mîna fiicei sale Cogatra și-i trimise mireasa cu suită numeroasă. Dar ținuturile prin care alaiul încerca să treacă pentru a sosi în

Persia erau cuprinse de răscoale împotriva stăpînirii mongole și nu erau sigure. Curînd, după cîteva luni, caravanele trebuiră să se întoarcă la reședința marelui han. Și atunci, auzind solii persani că Marco Polo ar fi un navigator iscusit și că ar cunoaște întrucîtva Oceanul Indian, îl rugară pe hanul Hubilai să i-o încredințeze lui pe prințesa Cogatra, ca s-o ducă la mirele ei pe mările acestea mai puțin primejdioase decît uscatul.

Hubilai consimți, după multe șovăieli, și echipă o flotă de paisprezece jonci cu cîte patru catarge, aprovizionînd-o ca pentru o călătorie de doi ani. Unele dintre aceste jonci aveau echipaje compuse din cîte două sute cincizeci de oameni. După cum se vede, era vorba de o expediție serioasă, vrednică de prea puternicul împărat al Chinei.

Matteo, Niccoló și Marco Polo plecară cu prințesa Cogatra și cu solii persani. Oare în timpul călătoriei acesteia, care a durat trei ani, a vizitat Marco Polo Insulele Sonde și India, cărora le face o descriere completă? Lucrul ar putea fi admis, într-o oarecare măsură, mai ales în privința Ceylonului și a litoralului peninsulei indiene. Îl vom urma, deci, în călătoria pe mare și vom reda descrierea făcută acestor meleaguri nu prea binecunoscute pînă atunci.

Era cam prin anul 1291 sau 1292 cînd flota comandată de Marco Polo părăsi portul Zaitun (Țiuancijou), unde venețianul mai fusese pe vremea călătoriei sale prin provinciile sudice ale Chinei. De aici flota porni direct spre întinsul ținut Cianba (Vietnam). Călătorul venețian mai vizitase ținutul acesta probabil pe la anul 1280, îndeplinind o misiune din partea împăratului. Pe vremea aceea, Cianba era tributară marelui han și plătea un tribut anual, constînd dintr-un număr oarecare de elefanți. Cînd Marco Polo străbătuse ținutul Cianba înainte de cucerire, stăpînitorul de pe atunci avea trei sute douăzeci și șase de copii, dintre care o sută cincizeci în stare să poarte armele.

Părăsind peninsula cambodgeană, flota se îndreaptă spre mica Insulă Djawa, pe care împăratul Hubilai nu izbutise niciodată să o supună, insulă nespus de bogată și care produce din belșug piper, nucșoare, cuișoare și alte mirodenii de preț. După ce ancoră la Condor și Șandur[1], la extremitatea peninsulei indochineze, Marco Polo întîlni Insula Petam[2] (Pentam), situată lîngă intrarea răsăriteană a Peninsulei Malacca, și Insula Sumatra, căreia îi spuse Djawa cea mică. „Insula este așezată atît de departe către miazăzi, spune el, încît steaua de miazănoapte nu se mai vede deloc" — ceea ce este adevărat pentru locuitorii din partea meridională a insulei. Ținutul este rodnic, copacul de aloe[3] crește mi-

---

[1] *Condor și Șandur* — probabil că este vorba de Insulele Côn Dâo situate la 10 km de coasta sud-estică a Indochinei.

[2] *Petam* — Insula Bintan de lîngă Singapore.

[3] *Aloe* — gen de plantă liliacee cu frunze groase, din care se extrage o rășină amară și purgativă.

nunat și poți întîlni elefanți sălbatici, rinoceri — cărora Marco Polo le spune licorni — și maimuțe care hoinăresc în cîrduri numeroase. Flota fu reținută vreme de cinci luni pe aceste meleaguri din pricina timpului neprielnic, iar Marco Polo folosi răgazul acesta pentru a vizita locurile mai de seamă ale insulei, cum sînt Samatra[1], Dagoian[2], Lambri[3], unde trăiesc numeroși oameni cu coadă" — firește maimuțe — și Fansur[4], unde crește sagotierul[5], din care se scoate făină bună pentru fabricarea unei pîini excelente.

În sfîrșit, primele brize îngăduiră navelor să părăsească Djawa cea mică. După ce trecu pe lîngă Insula Negueram, care trebuie să fie una dintre Nicobare, și de grupul Andamandor[9], flota, luînd direcția sud-vest, ajunse pe țărmurile Ceylonului. „Insula Seilla este cea mai bună insulă de pe lume față de mărimea ei. Și, după cum spun hărțile, *are de jur împrejur două mii patru sute de mile*; iar în vremea veche era mai mare, ținînd trei mii șase sute mile, dar vîntul de miazănoapte bate atît de tare, că o mare parte s-a scufundat sub apă".* Aici se culeg din belșug „nobilele și bunele" rubine, safirele, topazele, ametistele și alte pietre prețioase, cum ar fi granatul, opalul, agata și agata portocalie. Sultanul țării avea pe atunci un rubin cît palma de mare și cît brațul de gros, roșu ca focul, pe care marele han încercase zadarnic să-l cumpere, plătindu-i prețul unei cetăți.

La șaizeci de mile spre vest de Ceylon, navigatorii întîlniră marele ținut Maabar, care nu trebuie confundat cu Malabarul, situat pe coasta occidentală a peninsulei indiene. Malabarul formează sudul coastei Coromandel, foarte prețuită pentru pescuitul de perle. Acolo, spune Polo, se află vrăjitori care pot face ca monștrii marini să fie nevătămători celor ce se scufundă în apă după perle. Marco Polo dă apoi amănunte interesante despre moravurile indigenilor, despre moartea sultanului local, în cinstea căruia nobilii se aruncă în foc, despre sinuciderile religioase, care nu sînt deloc rare, despre particularitățile riturilor religioase etc.

După ce făcu un popas pe coasta Coromandel, Marco Polo urcă spre nord, pînă în Țara numită Mutfili (regatul Telingane, cu capitala Warangal — în partea de est a statului Hyderabad). Țara aceasta este guvernată înțelepțește de o sultană, văduvă de patruzeci de ani, care a vrut să rămînă credincioasă amintirii soțului ei. În țară se exploatează

---

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 166.

[1] *Samatra* — vechi regat pe coasta nordică a Insulei Sumatra.

[2] *Dagoian* — probabil regiunea Indragiri din partea centrală a Sumatrei.

[3] *Lambri* — satul musulman Lamuri din nord-vestul Sumatrei.

[4] *Fansur* — localitate pe coasta de vest a Sumatrei.

[5] *Sagotier* — palmier, denumit și arborele-de-pîine.

[6] *Andamandor* — este vorba de Insulele Andaman.

bogate mine de diamant, situate în munți, unde din nenorocire mișună numeroși șerpi. Dar minerii, ca să culeagă aceste pietre prețioase fără a se teme de șerpi, au născocit o metodă ciudată, căreia pe drept cuvînt i se poate contesta eficacitatea : „Și mai capătă oamenii diamante și într-altfel : că sînt acolo rîpi așa de mari și de adînci, că nimeni nu le poate trece ; și ei aruncă înăuntru bucăți de carne, iar carnea cade pe diamante, care se înfig în ea. Și pe munți sînt vulturi-albi care trăiesc printre șerpi ; și cînd simt carnea în fundul rîpilor, ei coboară și scot carnea pe marginea prăpăstiilor. Atunci oamenii se reped spre vulturi, aceștia fug și oamenii găsesc în carne diamantele. Și mai găsesc diamante pentru că vulturii le mănîncă o dată cu carnea, și oamenii se duc dimineața la cuibul vulturului și găsesc în murdăria lor diamante"*.

După ce vizită orășelul Santo-Tomé, situat la cîteva mile spre sud de Madras (suburbie sudică a Madrasului), Marco Polo exploră Ținutul Maabar și mai ales Ținutul Lar[1], locul de baștină al tuturor „bregomanilor" din lume, probabil al brahmanilor. Oamenii aceștia, după spusele lui Marco Polo, trăiesc pînă la adînci bătrînețe datorită cumpătării și postului ; unii dintre călugării lor ating chiar o sută cincizeci sau două sute de ani, hrănindu-se numai cu orez și cu lapte, și bînd un amestec de sulf și de argint-viu. Bregomanii aceștia sînt negețători pricepuți, deși sînt superstițioși ; cinstea lor este remarcabilă ; nu iau niciodată bunul altuia, nu ucid nici o vietate, oricare ar fi ea, și se închină boului, pe care îl socotesc animal sfînt.

Din acest punct al coastei flota se întoarce la Ceylon și apoi spre Cail[2], port care pare să fi dispărut de pe hărțile moderne și unde ancorau pe atunci toate navele venite de la Ormuz, Chisi, Aden și de pe toată coasta Arabiei. De acolo, trecînd pe lîngă capul Comorin, punctul cel mai sudic al peninsulei, navigatorii sosiră în fața orașului Coilum[3], actualul Cuilon, care, în al XIII-lea secol, era un oraș foarte comercial. Prin partea locului se găsește în special lemnul de santal și indigoul, iar numeroși negețători din Levant și dinspre apus vin să cumpere și să vîndă. Țara Malabarului este foarte bogată în orez ; și nu lipsesc nici fiarele sălbatice, ca leoparzii, pe care Marco Polo îi numește „lei negri" ; și nici papagalii de diferite soiuri, nici păunii, care sînt cu mult mai frumoși decît rudele lor din Europa.

---

* Marco Polo, *op. cit.*, p. 174.

[1] *Lar* — regiune situată lîngă Gudjerat cu capitala Ceaul.

[2] *Cail* — oraș ale cărui ruine se găsesc în partea de nord a deltei fluviului Tamraparni.

[3] *Coilum* (azi Cuilon) — port în sudul coastei Malabar.

Părăsind Coilumul și înaintînd spre nord de-a lungul coastei Malabar, flota ajunse pe țărmurile Țării Eli[1], care își trage numele de la unul din munții situați la hotarul dintre Kanara și Malabar; acolo se recoltează piperul, ghimberul, șofranul și alte mirodenii. În nordul țării se întinde ținutul pe care călătorul venețian îl numește Melibar, situat la nord de Malabarul propriu-zis. Navele negustorilor din Mangi vin adeseori să facă schimb cu băștinașii acestei părți a Indiei, care le furnizează baloturi excelente cu mirodenii, țesături prețioase de bugran și alte mărfuri de soi; dar navele sînt deseori jefuite de pirații de pe coastă, care trec drept marinari foarte temuți. Pirații aceștia locuiesc mai ales în Peninsula Gufarat[2], astăzi Gujarat, spre care se îndreptă flota după ce cunoscu Tana[3], ținut de unde se culege tămîia neagră, și Cambaet, astăzi Cambay, oraș unde se face un important trafic cu piei. După ce vizită Sumetan, cetate din peninsulă, cu locuitori păgîni, apoi Chesmacoran, probabil actuala provincie Kedjemekran, capitala ținutului Mekran, situat la est de Indus, lîngă mare, în loc să urce spre Persia, unde îl aștepta mirele prințesei tătare, Marco Polo porni spre vest, prin întinsa Mare Oman.

Neobosita lui patimă de explorator îl mînă astfel de-a lungul a cinci sute de mile, pînă la țărmurile Arabiei, unde ancoră în insulele Bărbatului și Femeii, numite astfel, fiindcă una este locuită numai de bărbați, iar cealaltă numai de femeile lor, pe care bărbații nu le vizitează decît în lunile martie, aprilie și mai. Părăsind insulițele acestea, flota se îndreptă spre Insula Socotra situată la intrarea Golfului Aden și pe care Marco Polo o exploră parțial. Venețianul îi descrie pe locuitorii Socotrei ca pe niște vrăjitori iscusiți, care prin vrăjile lor obțin tot ce vor și stăpînesc uraganele și furtunile. De aci, coborînd încă o mie de mile spre sud, Marco Polo își duse flota pînă la țărmul Madagascarului[4].

În ochii călătorului, Madagascarul este una din cele mai mari și mai frumoase insule din cîte există pe lume. Localnicii sînt foarte pricepuți la negoț, mai ales cînd e vorba de negoțul cu colți de elefant. Și se hrănesc îndeosebi cu carne de cămilă[5], care este mai bună și mai sănătoasă

---

[1] *Eli* — azi numele unui cap stîncos pe coasta Malabarului.

[2] *Gufarat* — regiune în vestul Indiei aparținînd astăzi statului Bombay și Uniunii principatelor Sarnaștia.

[3] *Tana* — oraș pe Insula Salsetle aproape de Bombay.

[4] În acest capitol Marco Polo descrie vizitarea coastelor Abisiniei, insulelor Zanzibar și Madagascar. În povestirea sa despre aceste țări există multe date inexacte: de aceea savanții cred că Marco Polo nu a vizitat aceste țări. Totuși, Marco Polo a fost primul european care a făcut cunoscută existența Insulei Madagascar (se pare că el a obținut aceste date de la arabi, cărora Madagascarul le era bine cunoscut).

[5] În acea perioadă, în Madagascar nu existau cămile.

decît oricare alta. Negutătorilor veniți de pe coastele Indiei nu le trebuie decît douăzeci de zile ca să traverseze Marea Oman, dar la reîntoarcere au nevoie de trei luni, din pricina curenților potrivnici care încearcă necontenit să-i împingă spre sud. Totuși, ei vin adeseori în Madagascar, unde găsesc lemn de santal, din care există păduri întregi, ambră[1], pentru care dau în schimb țesături din fir de aur și din mătase, alegîndu-se astfel cu un cîștig destul de frumos. După spusele lui Marco Polo, în insulă se găsesc numeroase fiare sălbatice și mult vînat; leoparzii, ursii, leii, cerbii, mistreții, girafele, asinii sălbatici, caprele, căprioarele[2], vitele se întîlnesc din belșug; dar ceea ce i s-a părut minune mare a fost pretinsul grifon, acea „pasăre roc" atît de des pomenită în *O mie și una de nopți*, care, spune el, este, după cum se crede în genere, un animal jumătate leu, jumătate pasăre, capabilă să ridice în gheare un elefant. Pasărea aceasta minunată era probabil *Epyornis maximus*, ale cărei ouă-fosile se mai găsesc încă în Madagascar.

Din insula acesta Marco Polo, urcînd spre nord-vest, întîlni în cale Zanzibarul și coasta africană. Localnicii i se părură peste măsură de grași, dar puternici și în stare să ridice cît patru oameni obișnuiți, „și lucrul nu e de mirare, căci unul mănîncă cît cinci". Localnicii aceștia erau negri și umblau în întregime goi, iar venețianul adăugă că aveau gura mare, nasul ridicat în sus, buzele și ochii mari, descriere care se potrivește și astăzi băștinașilor acestei părți a Africii. De hrănit, băștinașii se hrăneau cu orez, carne, lapte, curmale și-și făceau vin din orez, zahăr și mirodenii. Marco Polo îi înfățișează ca pe niște luptători viteji, fără teamă de moarte, luptînd pe cămile și pe elefanți, înarmați cu scuturi de piele, cu spade și cu lănci, și obișnuind să-și îmbete cu băuturi amețitoare animalele pe care le călăreau.

După cum observă Charton, pe vremea lui Marco Polo țara cuprinsă sub denumirea de India se împărțea în trei părți: India mare, adică Hindustanul și tot ținutul dintre Gange și Ind; India mică, adică ținutul situat dincolo de Gange și cuprins între coasta de vest a peninsulei și coasta Cochinchinei (Vietnamul de sud); în sfîrșit, India de mijloc, adică Abisinia și țărmurile arabice pînă la Golful Persic.

Părăsind Zanzibarul, Marco Polo exploră, deci, litoralul acestei Indii de mijloc, urcînd spre nord, mai întîi de-a lungul Abasiei sau Abisiniei, unde se fac țesături frumoase din bumbac și din bugran și care este o țară foarte bogată. Apoi, venețianul își duse flota pînă în portul Zeila, aproape de intrarea Bab el Mandeb, și, în sfîrșit, de-a lungul

---

[1] *Ambră* — substanță mirositoare, de culoare cenușie, cu aspect de ceară; se găsește pe coastele oceanelor Indian și Pacific: reprezintă excrețiile pietrificate ale cașalotului. Altă dată se utiliza în medicină, iar astăzi exclusiv în parfumerie ca fixator de parfumuri.

[2] Aceste animale sînt caracteristice Africii, iar nu Madagascarului.

țărmurilor Yemenului și Hadramantului, cercetă Aden, portul frecventat de toate navele care fac negoț cu India și cu China, Escier, cetate de frunte, care exportă nenumărați cai dintre cei mai de rasă, Dufar, care produce tămîie de prima calitate, Calatu, astăzi Kalhat[1], situat pe coasta Oman, și, în cele din urmă, Cormosa, adică Ormuz, pe care Marco Polo îl mai vizitase cînd pornise din Veneția spre curtea marelui han.

În portul acesta din Golful Persic se încheie călătoria flotei echipate prin grija marelui han. Prințesa ajunsese, în sfîrșit, la hotarele Persiei, după o navigație care durase nu mai puțin de optsprezece luni. Dar, tocmai atunci logodnicul, ei, hanul Arghun, murise, iar țara era însîngerată de un război civil. Prințesa fu, deci, lăsată în seama fiului lui Arghun, hanul Gazhan, care se urcă pe tron abia în 1295, cînd uzurpatorul, fratele lui Arghun, fu sugrumat. Ce a devenit prințesa nu se știe : dar, înainte de a se despărți de Marco, de Niccoló și de Matteo Polo, ea le arătă o sinceră și adîncă prietenie.

Pesemne că pe cînd se afla în Persia a cules Marco Polo curioasele informații despre Turcia Mare, fragmente fără cap și fără coadă pe care le dă la sfîrșitul povestirii sale, o adevărată istorie a hanilor mongoli ai Persiei. Cu aceasta călătoriile lui de explorare s-au încheiat. După ce-și luară rămas bun de la domnița tătară, cei trei venețieni, sub pază bună și scutiți de orice cheltuială, porniră pe uscat spre patrie, mergînd întîi spre Trebisonda. De la Trebisonda călătorii ajunseră la Constantinopol, iar de la Constantinopol la Negroponte, unde se îmbarcară pentru Veneția.

În 1295, după douăzeci și patru de ani de cînd părăsise Veneția, Marco Polo reintră în orașul său natal. Cei trei călători, smoliți de arșița soarelui, îmbrăcați în veșminte de pînză groasă, tătărească, păstrînd în gesturi și în purtări deprinderile mongole și dezobișnuiți să mai vorbească limba venețiană, n-au fost recunoscuți nici chiar de rudele lor cele mai apropiate. De altfel, vestea morții lor se răspîndise de multă vreme și nimeni nu mai trăgea nădejde să-i revadă vreodată. Cînd ajunseră la locuința lor din cartierul sf. Ioan Crisostomul, o găsiră ocupată de mai mulți membri ai familiei Polo. Aceștia îi primiră pe cei trei călători cu multă neîncredere, pricinuită pe drept cuvînt de înfățișarea lor sărăcăcioasă, și nu dădură crezare povestirilor oarecum de necrezut spuse de Marco Polo. Totuși, la stăruințele lor, îi primiră în casa care le aparținea de fapt. Cîteva zile mai tîrziu, Niccoló, Matteo și Marco, voind să spulbere pînă în cele mai mici bănuieli cu privire la identitatea lor, dădură un măreț ospăț, urmat de serbare strălucită. Și poftiră la ospăț toate rudele, împreună cu cei mai de frunte nobili ai Veneției. Cînd toți invitații se aflară adunați în sala de primire, cei trei Polo se iviră înveșmîntați în caftane de mătase cărămizie. Oaspeții

[1] *Kalhat* — port în Peninsula Arabă la sud-est de Mascat.

trecură în sala ospățului și serbarea începu. Iar cînd fură aduse primele bucate, Marco Polo, tatăl și unchiul său se retraseră o clipă și se reîntoarseră înveșmîntați în splendide țesături de Damasc, pe care le sfîșiară, împărțind bucăți din ele oaspeților. Cînd se aduse al doilea rînd de bucate, cei trei Polo se iviră în veșminte și mai bogate, din catifea roșcată, pe care le păstrară pînă la sfîrșitul ospățului. Apoi se iviră îmbrăcați simplu, după moda venețiană.

Oaspeții, uimiți și minunați de luxul acesta vestimentar, nu pricepeau ce urmăresc gazdele, cînd aceștia cerură să li se aducă veșmintele grosolane, folosite în timpul călătoriei ; apoi, desfăcînd cusăturile, smulgînd căptușeala, făcură să se rostogolească șiraguri întregi de rubine, safire, smaralde, diamante, toate pietre de mare preț. Zdrențele lor ascundeau bogății uriașe. Spectacolul acesta neașteptat alungă toate bănuielile ; cei trei călători fură îndată recunoscuți drept cine erau în realitate, adică drept Marco, Niccoló și Matteo Polo, și primiră cele mai sincere urări de la toți cei de față.

Un bărbat atît de vestit ca Marco Polo nu putea scăpa de onorurile cetățenești. De aceea, peste cîtăva vreme fu numit într-o înaltă funcție la dregătoria Veneției ; și pentru că vorbea într-una de „milioanele" marelui han, care stăpînea „milioane" de supuși, se alese cu porecla de *Messer Milione*.

Cam pe vremea aceea, în 1296, izbucni un război între Veneția și Genua. O flotă genoveză, comandată de Lamba Doria, cutreiera apele Adriaticii, amenințînd litoralul. Amiralul venețian Andrea Dandolo înarmă de îndată o flotă superioară ca număr flotei genoveze și încredință comanda unei galere lui Marco Polo, care trecea, pe drept cuvînt, drept un navigator iscusit. Totuși, în bătălia aceasta navală din 8 septembrie 1296, venețienii fură înfrînți, iar Marco Polo, grav rănit, căzu în mîinile genovezilor. Învingătorii, cunoscînd și prețuind valoarea prizonierului, îl tratară cu multă grijă. Venețianul fu adus la Genua, unde cele mai de seamă familii, dorind cu nesaț să-i asculte povestirile, îl primiră cît se poate de bine. Dar, dacă ceilalți nu se mai săturau ascultîndu-l, în schimb lui Marco Polo i se făcuse lehamite să tot povestească și, în 1298, pe cînd se afla ca prizonier, făcînd cunoștință cu pisanul Rusticiano, îi dictă acestuia povestea călătoriilor sale.

Pe la 1299, Marco Polo își recăpătă libertatea și se întoarse la Veneția, unde se însură. Cam de atunci istoria nu mai pomenește nici un cuvînt despre viața lui. Se știe doar, din testamentul datat 9 ianuarie 1323, că vestitul călător avea trei fiice ; și se crede că a murit cam pe la aceeași dată, în vîrstă de șaptezeci de ani.

Aceasta a fost viața faimosului călător, ale cărui însemnări au exercitat o uriașă influență asupra dezvoltării științelor geografice. Marco Polo avea un rar spirit al observației. El știa să vadă, după cum știa

să și povestească, iar exploratorii de mai apoi n-au făcut decît să-i confirme veracitatea povestirii. Pînă în secolul al XVIII-lea, datele scoase din relatarea lui Marco Polo au stat la baza studiilor geografice, ca și a expedițiilor comerciale făcute în China, în India, și în centrul Asiei. De aceea, posteritatea nu poate decît să aprobe titlul pe care primii copiști l-au dat lucrării lui Marco Polo : *Cartea minunilor lumii.* Un rol și mai mare i-a fost însă sortit cărții lui Marco Polo în istoria descoperirii Lumii Noi, deoarece istorisirile venețianului despre țările minunate din Orient, bogate în comori, i-au determinat pe europeni să caute un drum pe mare spre India și coasta Chinei.

Capitolul V

IBN BATTUTA (1304–1377)

Ibn Battuta. Nilul. Gaza. Tir. Tiberiada. Libanul. Balbek. Damasc. Meshed. Basrah. Bagdad. Tebriz. Medina. Mekka. Yemenul. Abisinia. Țara berberilor, Zanghebar. Ormuz. Siria. Anatolia. Asia Mică. Astrahan. Constantinopol. Turkestanul. Heratul. Indusul. Delhi. Malabarul. Maldivele. Ceylon. Coromandelul. Bengalul. Nicobarele. Sumatra. China. Africa. Nigerul. Tombouctou.

Se împliniseră cam douăzeci și cinci de ani de la întoarcerea lui Marco Polo în Veneția, cînd un călugăr franciscan străbătu întreaga Asie, între 1313 și 1330, de la Marea Neagră și pînă la hotarele Chinei, trecînd pe la Trebisonda, Muntele Ararat, Babel și Insula Djawa. Dar relatarea lui e atît de confuză și naivitatea lui atît de vădită, încît nu se poate pune nici un fel de temei pe cele povestite de el. Același lucru se poate afirma și despre fabuloasa călătorie a lui Jean de Mandeville, care, după cum spune Looley, a publicat „o lucrare plină de atîtea minciuni, încît poate că nu mai există alta asemănătoare în toate limbile cunoscute ale lumii".

Ca să-i găsim călătorului venețian un urmaș vrednic de el, trebuie să ne oprim asupra unui călător arab, care a făcut pentru Egipt, Arabia, Anatolia, Țara tătarilor, India, China, Bengal și Sudan ceea ce Marco Polo făcuse pentru o parte destul de însemnată a Asiei centrale. Omul acesta, ingenios și îndrăzneț totodată, trebuie pus în primele rînduri ale exploratorilor curajoși.

De profesiune, el era teolog și se numea Abd Allah Mohamed, dar a ajuns vestit sub porecla de Ibn Battuta. În anul 1324, hotărîndu-se să facă un pelerinaj la Mekka, Ibn Battuta a părăsit Tangerul, orașul său natal, pornind spre Alexandria, iar de acolo spre Cairo. Cît timp a stat în Egipt, călătorul nostru a cercetat îndeosebi Nilul, mai ales la vărsarea în mare; apoi a încercat să urce de-a lungul fluviului, dar, oprit de tulburările de la hotarele Nubiei[1], a fost nevoit să se întoarcă și să pornească spre Asia Mică.

După ce vizită, Gaza, Tirul[2], pe atunci fortificat și inatacabil din trei părți, Tiberiada[3], care nu era decît o ruină și ale cărei băi vestite

---

[1] *Nubia* — denumirea veche a unui ținut în Africa, între Egipt și Etiopia.

[2] *Tirul* (astăzi Sour Liban) — oraș în vechea Fenicie, celebru în antichitate pentru comerțul și industria sa de purpură.

[3] *Tiberiada* — astăzi Tabarieh, oraș în Izrael situat pe malul lacului Tiberiada.

fuseseră în întregime nimicite, Ibn Battuta traversă Tiberiada și Balbekul[1] și ajunse la Damasc în anul 1345. Călătorul găsi orașul acesta pustiit de ciumă. După cum scrie el, groaznica molimă ucidea pînă la douăzeci de mii de oameni pe zi.

Părăsind Damascul, teologul arab se duse în orașul Meshed, unde vizită mormîntul prorocului arab Ali. Mormîntul acesta atrăgea un mare număr de pelerini ologi cărora — după spusele călătorului, — le era de ajuns să petreacă o noapte în rugăciuni ca să se vindece de beteșugurile lor. Battuta pare să nu pună la îndoială autenticitatea minunii acesteia, cunoscută în întregul Orient sub denumirea de „noaptea lecuirii".

Din Meshed, Ibn Battuta, veșnic neobosit și mînat de imperioasa lui nevoie de a vedea, se duse la Basrah, cercetă țara Ispahanului, apoi ținutul Șiraz. De la Șiraz ajunse la Bagdad, la Tebriz, apoi la Medina și, în sfîrșit, la Mekka, unde poposi vreme de trei ani.

Se știe că din orașul acesta sfînt pornesc necontenit caravane care străbat toate țările înconjurătoare. Ibn Battuta porni în tovărășia unor asemenea negețători curajoși, cu gînd să viziteze toate orașele Yemenului, și, împingîndu-și cercetarea pînă la Aden, la hotarul Mării Roșii, se îmbarcă pentru Zeila, unul din porturile Abisiniei. Pornise, deci, înapoi, spre pămîntul african. Trecînd prin Țara berberilor[2], Ibn Battuta studie cu această ocazie moravurile, obiceiurile acestor triburi, care nu se hrănesc decît cu pește și carne de cămilă. În orașul Makdasbu, Ibn Battuta găsi un oarecare lux sau, mai bine-zis, un oarecare confort, căruia îi păstră o bună amintire.

După ce căpătă unele cunoștințe despre țara aceasta a berberilor, mai ales în privința litoralului, Ibn Battuta hotărî să ajungă la Zanghebar[3] și, străbătînd Marea Roșie, merse de-a lungul coastei arabice pînă la Zafar, oraș situat pe țărmul Mării Indiilor. Vegetația din partea locului era minunată; betelul, cocotierul, arborele-de-tămîie formau păduri mărețe; dar, mînat, într-una de spiritul său aventuros, călătorul arab porni mai departe și sosi la Ormuz, în Golful Persic. Apoi străbătu cîteva provincii persane. În anul 1332 îl regăsim din nou la Mekka, pe care o părăsise cu trei ani înainte.

---

[1] *Baalbek*, în vechime Heliopolis — oraș în Siria situat la 80 km de Damasc.

[2] *Berberii* — grup de popoare care formează populația băștinașă a Africii occidentale și nordice (Maroc, Algeria și Tunis). În afară de aceasta ele au populat oazele din Sahara și Tripolitania. Berberii sînt descendenții libienilor, popor din antichitate care a trăit în Africa de Nord. După cuceririle arabe (secolul al VII-lea) o mare parte din triburile berbere au adoptat obiceiurile, cultura, religia (islamul), limba de la arabi. În prezent, se numesc berberi numai acele grupe de popoare care și-au păstrat limbile berbere.

[3] *Zanghebar* — ținut în Africa orientală de-a lungul Oceanului Indian (în dreptul Insulei Zanzibar (Zanghebar).

Dar acesta nu era decît un popas în viața hoinară a lui Ibn Battuta, o clipă de odihnă; căci, părăsind Asia pentru Africa, întreprinzătorul cărturar se avîntă din nou în regiunile puțin cunoscute ale Egiptului de sus și coborî pînă la Cairo. De aici porni spre Siria, trecu în grabă prin Ierusalim, pe la Tripoli și pătrunse pînă în Anatolia, unde i se făcu o primire prietenoasă.

După Anatolia, relatarea arabă vorbește despre Asia Mică. Ibn Battuta înaintă pînă la Erzerum[1], unde văzu un meteorit în greutate de șase sute douăzeci de livre. Apoi, traversînd Marea Neagră, vizită Crimeea și Bolgar, oraș așezat la o latitudine destul de înaltă pentru ca inegalitatea zilelor și a nopților să fie acolo foarte vădită, și, în sfîrșit, ajunse în orașul Astrahan, la gurile Volgăi, unde își avea reședința de iarnă hanul tătăresc.

Prințesa Bailun, soția hanului și fiica împăratului de la Constantinopol, se pregătea tocmai să-și viziteze tatăl. Iată un prilej cu totul firesc pentru Ibn Battuta să exploreze Turcia europeană. El obținu îngăduința s-o însoțească pe prințesă, care porni cu un alai de cinci mii de oameni, urmată de o moscheie portativă, înălțată la fiecare popas. Primirea prințesei la Constantinopol fu măreață și clopotele bătură atît de tare, „încît zarea însăși se clătina de vuiet".

Căpeteniile țării îi făcură teologului o primire vrednică de faima lui. Ibn Battuta putu să viziteze orașul în amănunțime și rămase acolo treizeci și șase de zile.

După cum se vede, într-o vreme cînd comunicațiile erau anevoioase și pline de primejdii, Ibn Battuta devenise un explorator plin de curaj. Egiptul, Arabia, Turcia asiatică, ținuturile Caucazului fuseseră străbătute de el. După atîtea osteneli ar fi avut dreptul la odihnă. Faima îi era mare și ea ar fi satisfăcut o minte mai puțin ambițioasă. Ibn Battuta devenise, fără putință de tăgadă, cel mai vestit călător al secolului al XIV-lea; dar nepotolita lui patimă îl îmboldi din nou și cercul explorărilor avea să i se lărgească încă nespus de mult.

Părăsind Constantinopolul, Ibn Battuta reveni la Astrahan. De acolo, traversînd aridul deșert al Turkestanului actual, ajunse în orașul Korasan, care i se păru mare și cu mulți locuitori, apoi în Buhara, pe jumătate distrusă încă de oștile lui Ginghis-han; după cîtăva vreme îl regăsim la Samarkand, oraș religios, care îi plăcu mult savantului călător, apoi la Balc, unde nu putu ajunge decît după ce străbătu Pustiul Korasanului. Orașul era numai ruină și jale. Oștile tătare trecuseră pe acolo. Neputînd să poposească, Ibn Battuta se gîndi să revină spre apus, la hotarul Afganistanului. În fața lui se întindea ținutul muntos al Kuzestanului. Dar călătorul nu șovăi și, după ce datorită

[1] *Erzerum* (Erseroum) — oraș în Turcia orientală.

atît norocului, cît și răbdării înfrînse numeroase piedici, ajunse în marele oraș Herat[1].

Aici e punctul extrem spre apus la care Ibn Battuta se opri. Din Herat călătorul arab se hotărî să reia drumul Orientului și să atingă hotarele Asiei, pînă la țărmurile Oceanului Pacific. Dacă ar fi izbutit, ar fi depășit explorările ilustrului Marco Polo.

Ibn Battuta porni, deci, la drum, pe lîngă Kabul și granița Afganistanului, ajungînd la malurile Sindului, Indusul actual, de-a lungul căruia coborî pînă către mare. Din orașul Lahore[2] călătorul se îndreptă spre Delhi, mare și frumoasă cetate, ai cărei locuitori fugiseră atunci ca să scape de cruzimile sultanului Mahomed.

Tiranul acesta avea uneori clipe de generozitate. El îl primi cu multă bunăvoință pe călătorul arab și îl copleși cu bunătatea lui, numindu-l jude la Delhi, dăruindu-i pămînturi și cîștiguri bănești legate de această funcție. Dar onorurile nu aveau să dureze multă vreme. Ibn Battuta, compromis într-un pretins complot, crezu că e de datoria lui să-și părăsească postul și se făcu fachir ca să scape de mînia împăratului. Dar Mahomed binevoi să-l ierte și să-l numească ambasador în China.

Norocul îi zîmbi deci, din nou, curajosului călător; avea să poată ajunge în țările acelea depărtate, călătorind în condiții excepționale, căci ducea cu el daruri pentru împăratul Chinei, iar două mii de călăreți trebuiau să-l însoțească.

Dar Ibn Battuta uitase de răsculații care ocupau ținuturile din preajmă. Între hinduși și ostașii din escortă avu loc o luptă. Despărțit de oamenii săi, Ibn Battuta fu prins, jefuit, legat și dus. Unde? N-avea cum să știe. Dar nu-și pierdu nici nădejdea, nici curajul și izbuti să evadeze. După ce rătăci vreme de șapte zile, fu găsit de un negru, în sfîrșit, la Delhi, la palatul împăratului.

Mahomed făcu din nou toate cheltuielile necesare pentru o nouă expediție și-l confirmă pe călătorul arab în funcția de ambasador. De data aceasta, alaiul străbătu nestingherit ținutul răsculat și ajunse în Malabar. Peste cîtăva vreme, Ibn Battuta intră în Calicut, care deveni mai tîrziu capitala ținutului Malabar, port important, unde, însă, trebui să aștepte trei luni un vînt favorabil ca să poată porni pe mare. Folosind întîrzierea aceasta neașteptată ca să cerceteze marina comercială a chinezilor care venea în Calicut, Ibn Battuta vorbește cu admirație de joncile lor, adevărate grădini plutitoare, pe care se cultivă ghimber și legume și care formează adevărate sate.

---

[1] *Herat* — oraș în nord-vestul Afganistanului.
[2] *Lahore* — oraș în Pakistanul de vest.

Sosi și anotimpul bun pentru navigație. Ca să pornească la drum, Ibn Battuta își alese o joncă mică[1], amenajată comod, în care puse să i se încarce averea și bagajele. Alte treizeci de jonci trebuiau să ducă darurile trimise de sultanul din Delhi împăratului Chinei. Dar, în timpul nopții, o furtună puternică nimici toate navele. Din fericire, Ibn Battuta rămăsese la uscat să ia parte la rugăciunile din moscheie. Dar pierduse totul ; nu-i mai rămăsese decît „covorul pe care își făcea rugăciunile". După această a doua nenorocire nu mai îndrăzni să se înfățișeze sultanului de la Delhi. Existau doar destule motive să supere chiar un sultan mai răbdător.

Ibn Battuta se resemnă ; părăsind slujba sultanului și avantajele legate de calitatea lui de ambasador, se îmbarcă pentru Insulele Maldive[2], conduse pe atunci de o femeie și vestite pentru negoțul intens cu fibre de cocos. Acolo, călătorul arab fu din nou făcut jude, se însură cu trei neveste, stîrni mînia vizirului, invidios pe faima lui, și trebui curînd să fugă. Spera să ajungă pe coasta Coromandel, dar vîntul îi împinse nava spre Insula Ceylon. Primit cu multă cinste pe insulă, obținu de la sultanul local voia de a se urca pe Muntele sfînt Serendid sau Piscul lui Adam. Scopul lui era să vadă urma miraculoasă de pe vîrful muntelui, pe care hindușii o numesc „Piciorul lui Buda", iar mahomedanii „Piciorul lui Adam".

Ibn Battuta vorbește despre marile maimuțe bărboase, care formează o parte importantă din populația insulei, că ar fi supuse unui guvernămînt monarhic, reprezentat printr-un sultan cinocefal, încununat cu frunze de copaci. Se știe ce trebuie crezut despre toate aceste basme răspîndite de credulitatea hindușilor.

Din Ceylon călătorul trecu pe coasta Coromandel, după ce înfruntă cîteva furtuni puternice. De pe această coastă ajunse pe țărmul opus, traversînd extremitatea inferioară a peninsulei indiene, unde se îmbarcă din nou. Cum, însă, pirații îi atacară nava, Ibn Battuta sosi la Calicut fără un ban, aproape gol și frînt de oboseală. Dar nici o nenorocire nu-l putea doborî, căci făcea parte dintre acei mari călători care se călesc în nenorociri. Și, de îndată ce ospitalitatea mărinimoasă a cîtorva negutători din Delhi îi îngăduiră să-și reia toiagul drumeției, se îmbarcă iar pentru Maldive, trecu prin Bengal, căruia îi admiră bogățiile naturale, porni spre Sumatra, ancoră, după o neplăcută călătorie de cincizeci de zile, pe una din Insulele Nicobare, situată în Golful Bengalului, și, după două săptămîni, ajunse, în sfîrșit, în Sumatra, unde sultanul îl primi cu mare cinste, așa cum îi primea de altfel pe toți mahomedanii. Dar Ibn Battuta nu era un om oarecare ; el îi plăcu suveranului insulei, care îi dărui din belșug mijloace să ajungă în China.

---

[1] *Joncă* — navă cu vele folosită în China și Japonia.

[2] *Maldive* — arhipelag în Oceanul Indian, la sud-vest de Ceylon, azi Sri Lanka.

O joncă îl transportă pe călătorul arab de-a lungul „mării liniștite“ și, șaptezeci și una de zile după ce părăsise Sumatra, ajunse în portul Kailuka, orașul de reședință al unei țări tainice, netrecută pe hărți, ai cărei locuitori, frumoși și curajoși, erau neîntrecuți în meșteșugul armelor. Din Kailuka Ibn Battuta trecu în provinciile chineze și vizită mai întîi mărețul oraș Zaitun, probabil actualul Țiuancijou, situat ceva mai la nord de Nankin. Apoi străbătu mai multe cetăți ale marelui imperiu, studiind obiceiurile oamenilor, cărora le admiră pretutindeni bogățiile, priceperea în muncă și civilizația; dar nu ajunse pînă la „Marele Zid“, pe care îl numește „stavila lui Gog și Magog“. Explorînd astfel nesfîrșitele ținuturi care îi stăteau în față, poposi în marea provincie Șensi, care cuprindea șase orașe fortificate. Printr-o întîmplare, pe cînd călătorea, putu să asiste la funerariile unui han, înmormîntat împreună cu patru sclave, șase favoriți și patru cai.

Între timp, în Zaitun izbucniră răscoale care îl siliră pe Ibn Battuta să părăsească orașul. Călătorul arab se îmbarcă pentru Sumatra și, de acolo, trecînd prin Calicut și Ormuz, se reîntoarse la Mekka în anul 1348, după ce făcuse înconjurul Persiei și al Siriei.

Dar ceasul odihnei nu sosise încă pentru neobositul explorator. În anul următor, Ibn Battuta se afla din nou la Tanger, orașul său natal; apoi, după ce vizită ținuturile meridionale ale Spaniei, se reîntoarse în Maroc, pătrunse în Sudan, străbătu țările scăldate de Niger, traversă Pustiul Sahara și intră în Tombouctou[1], făcînd astfel un traseu care l-ar fi satisfăcut pe oricare alt călător mai puțin ambițios.

Aceasta avea să-i fie ultima expediție. În 1353, la douăzeci și nouă de ani după ce părăsise pentru prima oară Tangerul, călătorul arab se reîntorcea în Maroc și se stabilea la Fes. Ibn Battuta trece pe merit drept cel mai intrepid explorator al secolului al XIV-lea, iar posteritatea îi înscrie, pe bună dreptate, numele imediat după al lui Marco Polo, ilustrul venețian.

---

[1] *Tombouctou* — oraș în Africa (Sudanul oriental).

Capitolul VI

JEAN DE BÉTHENCOURT (1339–1425)

Cavalerul normand. Visele lui de cucerire. Ce se ştia despre Insulele Canare. Cádiz. Insulele Canare. Graciosa. Lanzarote. Fuerteventura. Lobos. Jean de Béthencourt se reîntoarce în Spania. Întîlnirea dintre Jean de Béthencourt şi regele Henri al III-lea. Gadifer vizitează Arhipelagul Canarelor. Gran Canaria. Insula Hierro (Ferro). Insula Las Palmas.

Jean de Béthencourt, baron de Saint-Martin-le Gaillard, s-a născut în anul 1339 în comitatul d'Eu din Normandia. Distingîndu-se atît în război cît şi în navigaţie, deveni şambelanul lui Carol al VI-lea. Avînd, însă, gustul descoperirilor, el hotărî să-şi părăsească ţara şi să cîştige faimă prin vreo descoperire oarecare. Prilejul i se ivi şi iată cum.

Pe coasta africană există un grup de insule numite Insulele Canare, care pe vremuri purtau numele de Insulele Fortunatae (Fericite). Se spune că Juba, fiul unui rege al Numidiei, le explorase încă din anul Romei 776. În evul mediu, după unele date, arabii, genovezii, portughezii, spaniolii şi biscaienii vizitară în parte acest grup de insule interesant. În sfîrşit, în 1393, un senior spaniol, Almonaster, comandînd o expediţie, operă o debarcare pe Lanzarote, una din Insulele Canare, şi aduse de acolo, împreună cu cîţiva prizonieri, exemplare ale florei şi faunei locale care dovedeau marea fertilitate a numitului arhipelag.

Faptul acesta deşteptă în mintea cavalerului normand ideea cuceririi Canarelor. Cu acest gînd, Jean de Béthencourt îşi părăsi reşedinţa de la Grainville-la-Teinturière, în Caux, şi porni spre La Rochelle. Acolo îl întîlni pe cavalerul Gadifer de la Salle, aflat şi el în căutare de aventuri. Jean de Béthencourt îi împărtăşi planurile de expediţie lui Gadifer. Acesta îi propuse să-şi încerce norocul împreună. Şi, schimbînd amîndoi „multe vorbe frumoase", — prea lungi ca să poată fi reproduse — căzură la învoială.

Între timp, Jean de Béthencourt îşi adună oastea. Avea corăbii bune, pline cu oameni şi cu provizii. Gadifer şi Jean întinseră velele şi, după ce vîntul îi necăji o vreme, ocoliră Capul Finisterre, navigară de-a lungul coastei portugheze şi ajunseră în portul Cádiz, unde au făcut un popas destul de lung. Acolo, Béthencourt avu iar de furcă cu nişte negutători genovezi, care îl acuzau că le-a luat corăbiile, şi trebui chiar să meargă la Sevilla, unde regele Henri al III-lea îi făcu dreptate, ab-

solvindu-l de orice vină. Jean de Béthencourt se reîntoarse, deci, la Cádiz și găsi o parte din echipaj în plină răzvrătire. Marinarii, înspăimîntați de pericolele expediției, nu mai voiau să continue călătoria; dar cavalerul francez, păstrîndu-i pe cei curajoși și dîndu-le drumul celorlalți, făcu pregătirile și, părăsind portul, porni în larg.

Corabia baronului fu reținută trei zile de acalmie, pe care el o numește „liniștea mării"; apoi, schimbîndu-se vremea, atinse în cinci zile una din insulele grupului Canarelor, pe care el o numește Graciosa, și, în sfîrșit, o insulă mai importantă, Lanzarote, lungă de patruzeci-și patru și largă de șaisprezece kilometri. Lanzarote e bogată în pășuni și în pămînturi bune de cultivat, foarte prielnice pentru cultura orzului. Fîntînile și gurile de apă din insulă, foarte numeroase, dau o apă excelentă, iar un soi de lichen, folosit la vopsitul țesăturilor, crește din belșug. Locuitorii acestei insule obișnuiesc să umble aproape goi și sînt înalți și voinici.

Înainte de a-și dezvălui planurile de cucerire, Jean de Béthencourt ar fi vrut să ia ca ostatici cîțiva canarieni. Dar nu cunoștea locurile și operația nu era ușoară. Împrejurările îi ajutară. Căpetenia insulei, Guadarfia, luă legătură cu el și îi jură ascultare — ca un prieten, nu ca un supus. Jean de Béthencourt clădi o cetățuie, sau mai degrabă un fort, pe cîmpia din sud-estul insulei, lăsă acolo o garnizoană și porni cu restul oamenilor să cucerească Insula Erbaniei, care nu e alta decît Fuerteventura.

Gadifer fu de părere să se încerce o debarcare de noapte, ceea ce se și făcu; apoi luă comanda unei mici trupe și, vreme de trei zile, străbătu insula fără să poată întîlni vreunul dintre localnici, care se refugiaseră în munți. Sfîrșind proviziile, Gadifer trebui să se întoarcă și porni spre Insulița Lobos, situată între Lanzarote și Fuerteventura. Dar acolo, șeful marinarilor se răzvrăti împotriva lui și cu greu izbuti Gadifer să se întoarcă împreună cu baronul la fortul din Lanzarote.

Jean de Béthencourt hotărî atunci să plece în Spania după provizii și după un nou contingent de ostași, căci nu se mai putea bizui pe echipaj. Îi lăsă, deci, lui Gadifer comanda generală a insulei; apoi, luîndu-și rămas bun de la toți ceilalți, porni spre Spania pe o corabie aparținînd lui Gadifer.

Primul lucru pe care îl făcu cînd reveni la Cádiz fu să ia măsuri împotriva marinarilor răsculați, aruncîndu-i în temniță pe cei mai nesupuși îndărătnici. După aceea, cavalerul normand plecă la Sevilla, obținu să fie primit de regele Castiliei Henri al III-lea, căruia îi oferi Insulele Canare.

Socoteala lui se dovedi întemeiată. Regele, nespus de bucuros, primi omagiul cavalerului normand, îi dărui senioria Insulelor Canare și, între altele, a cincea parte a mărfurilor ce urmau să fie trimise din numitele insule în Spania. În plus, îi dărui două zeci de mii de maravedis, cam

cincisprezece mii de franci, ca să cumpere cele trebuitoare pentru aprovizionarea guvernatorului Gadifer, și îi dădu dreptul să bată monedă în Țara Canaria.

Din nefericire, cele douăzeci de mii de maravedis fură încredințate unui ticălos, care fugi în Franța, ducînd cu el darul regelui Castiliei.

Totuși, Jean de Béthencourt mai obținu de la Henri al III-lea o corabie bine echipată, cu un echipaj de optzeci de oameni și aprovizionată cu alimente, cu arme și cu unelte.

În acest timp, în Insula Lanzarote, unde Gadifer fusese lăsat guvernator, se petreceau evenimente grave. Izbucniseră neînțelegeri și conflicte între oamenii garnizoanei lăsate acolo și după aceea ciocniri între europeni și băștinași, care făcură victime de ambele părți. În cele din urmă, Gadifer, hotărî să-i ucidă pe toți bărbații indigeni, iar pe femei și pe copii să-i convertească la creștinism. Doar sosirea neașteptată a corăbiei trimise de Jean de Bérthecourt îl împiedică pe Gadifer să-și aducă planul la îndeplinire.

Corabia aceasta, în afară de optzeci de oameni și de provizii, mai aducea și o scrisoare prin care, între altele, Jean de Béthencourt îi vestea lui Gadifer că-i închinase regelui Castiliei Insulele Canare, fapt care nu-l bucură deloc pe guvernator, căci el se gîndea să-și aibă partea lui din numitele insule. Dar Gadifer își ascunse nemulțumirea și-i primi bine pe noii veniți.

Debarcarea alimentelor și a armelor se făcu imediat. Gadifer se urcă pe corabie și porni să exploreze insulele vecine.

În fața Insulei Gran Canaria ieșiră în întîmpinarea europenilor cam cinci sute de indigeni. Dar canarienii aceștia se fereau de străini, căci avuseseră destule necazuri de pe urma oamenilor căpitanului Lopez, care năvăliseră în insulă cu douăzeci de ani mai înainte, și de aceea nu-i îngăduiră lui Gadifer să pună piciorul pe uscat.

Guvernatorul trebui, deci, să plece fără să fi explorat Gran Canaria și se îndreptă spre Insula Hierro (Ferro). După ce trecu doar prin apropierea ei, corabia ajunse, noaptea, lîngă Insula Gomera, pe care se vedeau arzînd focurile băștinașilor. În zori, cîțiva oameni de-ai lui Gadifer încercară să debarce; dar gomeriții, foarte îndemînatici și foarte curajoși, se năpustiră asupra castilienilor, silindu-i să se întoarcă la bord în cea mai mare grabă.

Nemulțumit de primirea pe care i-o făcuseră canarienii, Gadifer hotărî să-și mai încerce o dată norocul în Insula Hierro. Porni deci în larg și ajunse în fața acestei insule, unde putu să debarce fără piedici, și poposi douăzeci și două de zile.

În partea ei centrală, insula era minunată. Umbrită de mii de pini, udată de numeroase izvoare limpezi și bogate în ape, insula era plină de prepelițe, porci, capre și oi.

Din ospitaliera Insulă Hierro, cuceritorii trecură pe Insula de Las Palmas și ancorară într-un port situat la dreapta unui rîu destul de mare. Insula aceasta era cea mai înaintată înspre ocean. Acoperită de pini și de dragonieri, udată de rîuri bogate, acoperită de pășuni excelente, ea putea fi folosită pentru orice fel de culturi. Localnicii, înalți și voinici, aveau trăsături plăcute și pielea foarte albă.

Gadifer nu zăbovi mult în această insulă; marinarii luară apă de băut și, în două nopți și două zile, după ce trecură pe lîngă celalalte insule ale arhipelagului fără să debarce, sosiră la fortul din Lanzarote, după o absență de trei luni. În acest timp, cei rămași pe insulă, războindu-se necontenit cu localnicii, făcuseră numeroși prizonieri, iar canarienii, demoralizați, veneau tot mai numeroși să li se supună — acceptînd creștinismul numai ca să scape de crîncenele persecuții. Încîntat de rezultatele obținute, Gadifer trimise un gentilom în Spania, ca să-i ducă veste lui Jean de Béthencourt despre ultimele evenimente petrecute în Insulele Canare.

Nici nu apucase încă trimisul guvernatorului să ajungă la Cádiz, cînd Jean de Béthencourt în persoană debarcă la fortul din Lanzarote „cu o oaste frumușică". Gadifer și ai lui, ca și canarienii botezați, îl primiră cu mare pompă.

Jean de Béthencourt era un ambițios. Nemulțumit că explorase și că pusese stăpînire, ca să zicem așa, numai pe Arhipelagul Canarelor, se și gîndea să cucerească ținuturile Africii scăldate de ocean. Se reîntoarse, deci, la Lanzarote nutrind acest gînd tainic, dar mai avea multe de făcut pentru statornicirea unei dominații efective asupra grupului de insule cărora nu le era, de fapt, senior decît cu numele. De aceea hotărî să viziteze și el toate insulele pe care Gadifer le și explorase.

Baronul de Béthencourt, bine aprovizionat și bine înarmat, porni spre Fuerteventura, unde rămase trei luni și, pentru început, prinse numeroși indigeni, pe care-i trimise în Insula Lanzarote. Trebuie să arătăm că băștinașii din Fuerteventura, oameni foarte curajoși și voinici, și-au apărat cu îndîrjire legile și obiceiurile. Dar superioritatea a fost de partea cuceritorilor, care, pe deasupra, își mai clădiseră și o cetățuie în vîrful munților.

Expediția trebui să fie însă întreruptă pe neașteptate, din pricina disensiunilor ivite între cei doi cuceritori. Gadifer îi reproșă lui Béthencourt că dăruise insulele regelui Castiliei și cerea să-i dea lui în proprietate absolută cîteva dintre ele. Cearta se încheie cu plecarea în Spania a celor doi rivali care ajunseră, fiecare pe corabia lui, la Sevilla. După cum era de așteptat, regele Castiliei dădu dreptate baronului de Béthencourt și-l mustră pe Gadifer. Acesta se întoarse supărat în Franța, hotărît să nu mai calce niciodată în Insulele Canare.

După ce scăpă de rival, Jean de Béthencourt reveni în Insula Fuerteventura, unde nu mai conteneau luptele cu canarienii, care izbutiseră să distrugă fortăreața construită de cuceritori. Cînd Béthencourt primi întăriri din Insula Lanzarote, războiul reîncepu cu o nouă forță. În cele din urmă, rezistența băștinașilor fu înfrîntă; canarienii se convertiră la creștinism împreună cu căpeteniile lor.

Mulțumit de rezultatele obținute, Béthencourt hotărî să plece în Franța. Și după ce încredință administrația insulelor locotenentului Jean le Courtois, porni la drum în ianuarie 1405, luînd cu sine patru indigeni, trei bărbați și o femeie.

După douăzeci și una de zile, baronul de Béthencourt ajunse în portul Harfleur, iar după alte zece zile intrară în castelul său din Grainville. Jean de Béthencourt intenționa să revină cît mai curînd în arhipelagul canarian și avea de gînd să ia cu el pe toți compatrioții doritori să-l urmeze. Angajă oameni de toate meseriile, făgăduindu-le moșii. Izbuti astfel să adune un oarecare număr de emigranți, printre care se numărau și douăzeci și opt de militari, douăzeci și trei dintre ei luîndu-și nevestele.

Două corăbii fuseseră puse la dispoziție pentru transportul acestei trupe care trebuia să se adune în a șasea zi a lunii mai, iar în a noua zi a aceleiași luni Jean de Béthencourt întinse velele, debarcînd în portul Lanzarote, după patru luni și jumătate de la plecarea din arhipelag.

După ce poposi cîtăva vreme la Lanzarote, baronul de Béthencourt își dezvălui intenția de a cuceri Gran Canaria, așa cum cucerise Lanzarote și Fuerteventura, și se gîndea că Maciot, nepotul pe care și-l adusese din Franța, să-i urmeze la guvernarea insulelor.

Plecarea spre Gran Canaria fu fixată la 6 octombrie 1405. Trei corăbii transportau mica oaste a baronului. Dar vîntul le mînă mai întîi spre coasta africană, împingîndu-le dincolo de Capul Bojador[1], unde Jean de Béthencourt debarcă, făcu o recunoaștere de opt leghe a ținutului și prinse cîțiva băștinași și trei mii de cămile, pe care le mînă spre corăbii. După ce îmbarcară cît mai multe cămile, pentru a le deprinde cu clima din Canare, baronul întinse velele, părăsind Capul Bojador, pe care-l depășise cu treizeci de ani înaintea navigatorilor portughezi.

În timpul călătoriei de pe coasta africană spre Gran Canaria, cele trei corăbii fură împrăștiate de furtună. Una ajunse la Fuerteventura, alta la Insula Las Palmas. Dar, pînă la urmă, se întîlniră toate la locul convenit. Gran Canaria măsura douăzeci de leghe în lungime și douăsprezece în lățime și avea forma unei grape. Spre nord era netedă, iar spre sud muntoasă. Pinii, dragonierii, măslinii, smochinii și

---

[1] *Bojador* — cap în Africa, spre Oceanul Atlantic, situat la nord-vest de Sahara.

curmalii formau adevărate păduri. Oile, caprele, cîinii sălbatici se aflau din belșug pe insulă. Pămîntul, ușor de lucrat, producea două recolte de grîu pe an fără să fie îngrășat. Locuitorii erau numeroși.

Jean de Béthencourt operă debarcarea cu gînd să cucerească insula. Canarienii, însă, care erau războinici dîrji și viteji, îi opuseră o rezistență înverșunată. În încăierările sîngeroase care urmară între europeni și insulari, ambele părți suferiră pierderi mari. Lupta continuă, cu unele întreruperi, șase săptămîni și, cu toate acestea, Béthencourt nu izbuti să supună Gran Canaria.

Băștinașii opuseră o rezistență serioasă cotropitorilor și în Insula Las Palmas. Războinicii ținteau atît de bine cu pietre, încît nimereau aproape fără greș.

După ce cuceri cu mari eforturi Insula Hierro și Insula Las Palmas, Béthencourt se reîntoarse cu navele lui la Fuerteventura unde începu să le împartă aici pămînt colonilor, iar pe cei aduși de el îi scuti de dări pentru nouă ani.

Reîntors în Lanzarote, baronul de Béthencourt rămase acolo pînă la plecare. Porunci tuturor gentilomilor pe care îi adusese cu el, cît și meșteșugarilor și celor trei căpetenii canariene, să se adune în fața lui și, cu două zile înainte de plecarea spre Franța, le dădu ultimele porunci.

După ce se întoarse în Franța, Béthencourt, „bătrîn acum“, se stabili la Grainville. Acolo primea adesea vești din insule și de la nepotul Maciot, trăgînd nădejde că se va reîntoarce în regatul său din Canare; dar, pînă la urmă, această dorință nu i se îndeplini.

În anul 1425 căzu la pat și muri cel care înființase prima colonie spaniolă în Oceanul Atlantic. Prin cucerirea Insulelor Canare a fost inaugurată colonizarea lumii de către europeni.

Capitolul VII

CRISTOFOR COLUMB (1436—1506)

I

Descoperirea Madeirei, a Insulelor Capului Verde, a Insulelor Azore, a Guineei și a Congoului. Bartolomeo Diaz. Cabot și Labradorul. Succesele geografiei și ale comerțului în evul mediu. Eroarea general admisă asupra distanței care desparte Europa de Asia. Tinerețea lui Cristofor Columb. Primele lui călătorii. Cum s-au născut planurile lui Columb. Timpul petrecut la mănăstirea franciscanilor. Columb este, în sfîrșit, primit la Fernando și Isabella. Înțelegerea din 17 aprilie 1492. Frații Pinzón. Armarea a trei caravele în portul Palos. Plecarea la 3 august 1492.

1492, dată celebră în analele geografice, anul memorabil al descoperirii Americii.

Lumea Veche trebuia, deci, să-și ia sarcina educării morale și politice a celei noi. Cu ideile ei mărginite, cu tendințele ei pe jumătate barbare, cu înverșunatele ei dușmănii religioase, era ea oare la înălțimea acestei sarcini ? Faptele ne vor răspunde singure.

Ce se mai petrecuse între anul 1405, la sfîrșitul căruia Jean de Béthencourt încheia colonizarea Canarelor, și anul 1492 ? Vom povesti aceasta în cîteva rînduri.

O mișcare științifică deosebit de importantă, datorită influenței arabilor, care aveau să fie curînd alungați din Spania, avusese loc în întreaga peninsulă. În toate porturile, dar mai ales în cele din Portugalia, se vorbea despre pămîntul Africii și despre țările de dincolo de mări, atît de bogate și de minunate. „Mii de povestiri, spune Michelet[1], înflăcărau curiozitatea, lăcomia, dar și ambiția oamenilor ; ei voiau să vadă acele ținuturi misterioase, unde natura crease monștri și semănase aur la suprafața pămîntului". Un tînăr prinț, infantele domn Henrique, al treilea fiu al lui João I, care se ocupa cu studiul astronomiei și al geografiei, avu o influență considerabilă asupra contemporanilor săi și asupra dezvoltării puterii coloniale a Portugaliei.

Stabilit în cel mai sudic punct al provinciei Algarve[2], la Sagres, de unde privirile îmbrățișau imensitatea oceanului, părînd că răscolesc apele

---

[1] *Michelet* (Jules) — istoric francez (1798—1874).

[2] *Algarve* — provincie în sudul Portugaliei.

în căutarea pămînturilor noi, dom Henrique clădi un observator, înființă un colegiu maritim, unde savanții desenau hărți cît mai corecte și arătau cum să fie folosită busola, se înconjură de cărturari și adună date prețioase cu privire la posibilitățile de a face ocolul Africii și de a ajunge în Indii. Fără ca el însuși să fi luat parte la vreo expediție maritimă, încurajările lui, protecția acordată marinarilor, îi aduse lui dom Henrique porecla de *Navigatorul*, sub care e cunoscut în istorie (1394—1460).

Capul Non, acest hotar fatal al navigatorilor antici, fusese depășit în 1418, cînd doi gentilomi de la curtea regelui Henrique, João Gonzales Zarco și Tristão Vaz Teixeira, tîrîți de furtună în largul mării, se pomeniră aruncați pe o insuliță, căreia îi dădură numele de Porto Santo. Peste cîtăva vreme, navigînd spre un punct negru care stătea neclintit la orizont, cei doi navigatori atinseră țărmul unei insule vaste și acoperite de păduri mărețe. Era Madeira[1].

Portughezii Gil Eanes, în 1434, și Baldaya, în 1435, atinseră Capul Bojador, care îi oprise atîta vreme pe exploratori, și navigară mai mult de patruzeci de leghe dincolo de el.

Însuflețiți de aceste exemple, Antonio Gonzales, în 1441, și Nuño Tristão, în 1444, înaintară pînă la al douăzeci și unulea grad, „faptă care, spune Faria y Souza, pentru opinia obișnuită a oamenilor, nu e cu nimic mai prejos decît cele mai glorioase isprăvi ale lui Hercule“ și aduseră la Lisabona o cantitate oarecare de nisip aurifer din *Rio de Oro*. Într-o a doua călătorie, Tristão cercetă cîteva din Insulele Capului Verde și înaintă pînă la Sierra Leone. În timpul călătoriei acesteia, el captură zece negri, pe care îi aduse la Lisabona și-i vîndu cu prețuri foarte mari. Aceasta a fost originea negoțului cu negri, care vreme de patru secole avea să-i răpească Africii atîtea milioane de locuitori și să devină rușinea omenirii.

Începînd din anul 1444, portughezii trimiteau în Africa flotile întregi ca să aducă sclavi. Oamenii erau vînați cu ajutorul unor cîini anume dresați. Infantele Henrique nu numai că aprobă comerțul cu negri, dar își atribuia chiar a cincea parte a venitului provenit din această îndeletnicire rușinoasă. Cronica portugheză, aducînd elogii compatrioților săi, comentează astfel o expediție deosebit de izbutită : „În sfîrșit Domnul Dumnezeu, care răsplătește faptele bune, s-a milostivit, după multe necazuri îndurate în slujba lui, să le dăruiască o zi de biruință, glorie pentru truda lor și ca plată pentru pierderile suferite, întrucît în ziua aceea au capturat 165 de capete bărbați, femei și copii“.

Comerțul cu sclavi a grăbit, fără doar și poate, înaintarea portughezilor mai departe, spre coasta sudică a Africii apusene.

---

[1] *Madeira* — insulă în Oceanul Atlantic, situată la vest de Maroc. Este renumită prin vinurile sale.

În 1445, Diniz Diaz ocoli Capul Verde și exploră o parte a litoralului. În anul următor portughezii descoperiră Insulele Azore, iar cîțiva ani mai tîrziu, venețianul Alvize da Cada Mosto, care se afla și el în slujba lui Henrique Navigatorul, a descoperit grupul răsăritean al insulelor Capului Verde (1456). De atunci, orice urmă de teamă pieri. Fusese trecută linia aceea temută, unde se credea că aerul arde ca focul ; expedițiile urmară una după alta, necontenit, și fiecare se reîntoarse după ce sporise numărul ținuturilor descoperite. Ai fi zis că țărmul Africii nu mai are sfîrșit, căci cu cît navigatorii înaintau mai spre sud, capul pe care îl căutau, limita extremă a continentului care trebuia trecută pentru a ajunge în mările Indiei, părea că dă înapoi !

De cîtăva vreme, regele João al II-lea își adăugase la titlurile lui și pe acela de senior al Guineei. Nici nu apucaseră navigatorii care descoperiseră Congo să se deprindă cu cerul și cu stelele cele noi, cînd Diogo Cão, în trei călătorii succesive, împinse cunoașterea Africii cu mult mai departe decît toți înaintașii lui, fiind cît pe-aci să-i răpească lui Diaz cinstea de a descoperi punctul austral extrem al continentului. Punctul cel mai înaintat pe care îl atinse, Capul Cross, se afla la 21° 50′ S. Acolo, Cão ridică, după datină, un *padrão* sau *padron*, adică un stîlp cu stema țării, care a fost regăsit mai apoi. La întoarcere, Cão îl vizită pe regele din Congo în capitala acestuia și aduse la Lisabona un sol numit Cazuta, cu o numeroasă suită de africani.

La cîtăva vreme după reîntoarcerea lui Diogo Cão, în august 1487, trei caravele coborîră pe fluviul Tago, sub comanda supremă a lui Bartolomeo Diaz, cavaler al casei regale și veteran al mărilor Guineei. Diaz îi avea sub ordinele lui João Infante, un marinar încercat, și pe propriul său frate, Pedro Diaz, comandantul celei mai mici dintre cele trei caravele, încărcată cu provizii.

Despre prima parte a acestei memorabile expediții nu avem nici un fel de amănunte. Știm doar, după João de Barros, la care trebuie recurs neîncetat pentru tot ce e legat de călătoriile pe mare ale portughezilor, că, după ce a trecut de Congo, Diaz a navigat de-a lungul coastei pînă la paralela a 29-a și că a ancorat în golful pe care l-a numit *Angra das Voltas*[1], din cauza manevrelor pe care a trebuit să le facă pentru a ajunge la țărm, unde și-a lăsat cea mai mică dintre caravele sub paza a nouă marinari. După ce a fost reținut acolo de vremea rea timp de cinci zile, Diaz a pornit spre est, nădăjduind să dea de uscat. Dar, după cîteva zile, aflîndu-se la 42° 54′ sud, schimbă drumul spre nord și veni să ancoreze în Golful *Dos Vaqueiros*, numit astfel din pricina cirezilor de vite cornute și a ciobanilor care fugiseră în interior la ivirea celor două caravele. În momentul acela, Diaz se afla la patruzeci

[1] *Angra das Voltas* (Angra Peznena) — golf în sud-vestul Africii la nordul gurii fluviului Orange.

de leghe est de Capul Bunei Speranțe, pe lîngă care trecuse fără să-l observe. Expediția se aprovizionă cu apă de băut, intră în Golful San Braz (astăzi Mossel) și navigă de-a lungul coastei pînă în Golful Algoa și pînă la o insulă pe care o numi Da Cruz, unde fu ridicat un *padrão*. Dar acolo, echipajele, descurajate de primejdiile pe care abia le înfruntaseră, slăbite de hrana puțină și proastă, declarară că nu vor să meargă mai departe. „De altfel, spuneau ei, acum coasta se îndrepta spre est, deci ar fi bine să cercetăm capul pe lîngă care am trecut fără să ne dăm seama."

Diaz adună sfatul și obținu aprobarea să mai înainteze spre nord-est încă două sau trei zile. Și, datorită dîrzeniei lui, izbuti să dea, la douăzeci și cinci de leghe de *Da Cruz*, de gura unui rîu, pe care-l numi, după numele secundului său, *Rio Infante*. Dar în fața refuzului echipajelor de-a merge mai departe, Diaz fu nevoit să pornească înapoi spre Europa.

În sfîrșit, descoperiră și capul „vreme de atîtea veacuri ascuns" și pe care navigatorul, împreună cu ai lui, îl numiră Capul Furtunilor *(O Cabo Tormentoso)*, în amintirea primejdiilor și furtunilor pe care trebuiseră să le înfrunte ca să ajungă pînă la el.

João al II-lea schimbă numele de Capul Furtunilor prin Capul Bunei Speranțe, deoarece acest fapt a dat speranța că drumul Indiilor era deschis, iar vastele lui planuri privind extinderea comerțului și a dominației Portugaliei aveau să se poată realiza.

La 24 august 1488, Diaz se reîntorcea în Angra das Voltas. Din nouă oameni cîți lăsase acolo, șase muriseră ; al șaptelea muri de bucurie revăzîndu-și compatrioții. Întoarcerea în patrie avu loc fără incidente deosebite. După un popas pe coasta Benin[1], unde făcură negoț, și în La Mina, unde luară la bord aurul pe care guvernatorul coloniei îl căpătase de la băștinași, expediția reintră în Portugalia în luna decembrie 1488. Flotila lui Diaz navigase pe mare 16 luni și 17 zile, făcînd astfel cea mai îndelungată călătorie întreprinsă de portughezi pînă atunci.

De mirare este faptul că Diaz nu numai că n-a primit nici o răsplată pentru îndrăzneața lui călătorie încununată de succes, dar se pare că a căzut chiar în dizgrație, căci nu-l mai vedem folosit timp de vreo zece ani. În plus, comanda expediției însărcinate să depășească punctul atins de el îi fu îndredințată lui Vasco da Gama, pe care Diaz nu făcu decît să-l însoțească, în calitate de subaltern, pînă în La Mina. Iar lui Diaz nu-i mai rămase altceva de făcut decît să audă povestirea uimitoarei expediții în Indii a rivalului său și să reflecteze la imensa influență pe care un asemenea eveniment avea să-l aibă asupra extinderii dominației portugheze.

---

[1] *Benin* — parte din coasta Golfului Guineii cuprinzînd coasta Dahomei și a Nigeriei occidentale.

Diaz a participat și la expediția lui Cabral, care a descoperit Brazilia ; dar n-a avut parte măcar să-și bucure ochii privind ținuturile descoperite de el, căci, de îndată ce flota părăsi pămîntul american, se iscă o furtună nemaipomenită. Patru corăbii se înecară și, printre ele, corabia comandată de Diaz. Făcînd aluzie la acest tragic eveniment, Camões[1] a pus în gura lui Adamastor[2], duhul Capului Furtunilor, sumbra prezicere : „Cumplită pildă voi da cu prima flotă care va trece pe lîngă stîncile acestea și mă voi răzbuna astfel pe cel care, primul, va îndrăzni să mă înfrunte în locașul meu".

De fapt, abia în 1497, adică la cinci ani după descoperirea Americii, Vasco da Gama depăși punctul cel mai sudic al Africii. Se poate afirma deci că, dacă navigatorul portughez l-ar fi precedat pe Columb, descoperirea noului continent ar fi întîrziat considerabil.

Într-adevăr, pe atunci navigatorii se arătau foarte timorați și nu îndrăzneau să se depărteze în largul oceanului. Nefiind prea dornici să înfrunte mări necunoscute, ei navigau prudenți de-a lungul coastei africane, fără să se depărteze de ea. Dacă, deci, Capul Furtunilor ar fi fost depășit înainte de 1492, marinarii s-ar fi deprins cu drumul acesta spre Indii și nici unul dintre ei nu s-ar mai fi gîndit să ajungă în „Țara piperului", adică în Asia, aventurîndu-se peste Atlantic. Într-adevăr, cui i-ar fi dat prin minte să caute Orientul pe drumurile Occidentului ?

Iată, așadar, motivele pentru care ideea aceasta era la ordinea zilei. „Principalul obiectiv al călătoriilor maritime portugheze în secolul al XV-lea, spune Cooley, era căutarea unui drum spre Indii, pe ocean." Nici celor mai savanți dintre savanți nu le trecea prin minte că s-ar putea să mai existe un nou continent, deși unele părți ale continentului american fuseseră deja descoperite. Un navigator italian, Giovanni Cabot, ar fi ancorat în 1497 într-un punct al Labradorului. Normanzii scandinavi debarcaseră fără doar și poate pe aceste țărmuri necunoscute. Coloniștii din Groenlanda exploataseră Vinlanda[3]. Dar oamenii gîndeau în așa fel pe atunci, iar improbabilitatea existenței unei lumi noi era atît de înrădăcinată în mințile lor, încît atît Groenlanda, cît și Vinlanda și Labradorul nu erau socotite decît niște prelungiri ale continentului european.

Navigatorii din secolul al XV-lea nu căutau decît să stabilească niște căi de comunicații mai puțin anevoioase către țărmurile Asiei. Într-adevăr, drumul pe uscat spre Indii, China și Japonia, țări cunoscute din minunatele povestiri ale lui Marco Polo, drumul acesta care străbătea Asia Mică, Persia și Mongolia era lung și plin de primejdii. În afară

---

[1] *Camões* — celebru poet portughez (1525—1580).

[2] *Adamastor* — sau uriașul furtunilor, personaj fictiv din poemul *Lusiades*.

[3] *Vinland* (Țara Vinului) — nume dat de normandul Leif cel Fericit (Fiul lui Erik cel Roșu) unei porțiuni de pe litoralul nord-estic al Americii de Nord (în dreptul paralelei 40°), ca urmare a prezenței viței-de-vie sălbatică aci.

de aceasta, „căile terestre“ nu puteau contribui la înflorirea comerțului; transporturile de-a lungul lor erau prea anevoioase și prea costisitoare. Trebuia găsită o cale mai practică. De aceea, toate popoarele de pe coastele mărilor europene, din Anglia pînă în Spania, ca și toate populațiile de pe țărmul Mediteranei, văzîndu-și deschise în fața corăbiilor marile căi ale Atlanticului, trebuiau să se întrebe și se întrebau într-adevăr dacă ele nu duceau cumva la țărmurile Asiei.

Sfericitatea Pămîntului fiind demonstrată, un asemenea raționament era logic. Navigînd mereu spre vest, trebuie neapărat să ajungi în est. Cît despre calea peste ocean, ea nu se putea să nu fie liberă. Într-adevăr, cine ar fi bănuit vreodată existența acestui obstacol, lung de trei mii două sute cincizeci de leghe, zvîrlit între Europa și Asia și care se numește America?

Pe deasupra, trebuie ținut seama de faptul că savanții evului mediu socoteau țărmurile Asiei la cel mult două mii de leghe de țărmurile Europei. Aristotel își închipuia globul pămîntesc mai mic decît este în realitate. „Cît e de la ultimele țărmuri ale Spaniei și pînă în India? — se întreba Seneca. O distanță de cîteva zile, dacă vîntul e prielnic corăbiei.“ Aceeași părere o avea și Strabon. Așadar, drumul dintre Europa și Asia nu se putea să nu fie scurt. În plus, punctele de popas cum sînt insulele Azore și Canare, a căror existență era cunoscută în secolul al XV-lea, trebuiau să asigure ușurința comunicațiilor transoceanice între Europa și Asia.

Se poate afirma, deci, că eroarea aceasta în privința distanței, eroare atît de general admisă, a avut bun în ea faptul că i-a îndemnat pe navigatorii epocii să încerce traversarea Atlanticului. Dacă ar fi știut că adevărata distanță care desparte Europa de Asia măsoară cinci mii de leghe, nimeni nu s-ar fi aventurat peste ocean către vest.

Trebuie spus că unele fapte dădeau sau mai degrabă păreau că dau dreptate adepților lui Aristotel și Strabon, care credeau că țărmurile orientale sînt aproape. Astfel, un pilot al regelui Portugaliei, navigînd la patru sute cincizeci de leghe în larg de Capul São Vicente, situat în ținutul Algarve, în sud-vestul Portugaliei, găsi în apă o bucată de lemn împodobită cu sculpturi vechi, care nu putea să provină decît de pe vreun continent apropiat. Lîngă Madeira, pescarii găsiseră o bîrnă sculptată și niște bambusuri lungi care, prin forma lor, aminteau bambusul indian. În plus, locuitorii din Azore culegeau adesea pe plăjile lor pini uriași de un soi necunoscut, ba chiar găsiseră într-o bună zi două trupuri omenești, „cadavre cu fața lată, spune cronicarul Herrera[1], și deloc asemănătoare creștinilor“.

Faptele acestea diverse tulburau, deci, mințile. Și cum în secolul al XV-lea nimeni nu bănuia existența Golfstreamului, care, apropiindu-se de coastele europene, aducea tot ce nimerea în curentul lui, oamenii

---

[1] *Antonio dè Herrera* — istoric spaniol (1559—1625).

atribuiau lucrurilor găsite de ei o obîrșie pur asiatică. Toate acestea duceau la concluzia greșită că Asia nu se afla departe de Europa, iar comunicațiile între aceste două extreme ale vechiului continent puteau să nu fie anevoioase.

Așadar, nici un geograf de pe atunci nu se gîndea că ar mai putea să existe vreun nou continent; faptul acesta nu trebuie uitat nici o clipă. Căutînd drumul de vest, nimeni nu se gîndea la lărgirea cunoștințelor geografice. Negustorii și-au vîrît primii în cap ideea aceasta și au preconizat traversarea Atlanticului. Iar ei nu se gîndeau decît la negoț și la felul cum l-ar putea face pe un drum cît mai scurt.

Mai trebuie adăugat că busola, inventată, după părerea generală, pe la 1302, de către un oarecare Flavio Giopa d'Amalfi[1], permitea pe atunci navelor să se depărteze de uscat și să se orienteze fără ajutorul lui. În plus, Martin Behaim[2] și doi medici de-ai regelui Portugaliei găsiseră mijlocul de a se orienta după înălțimea soarelui și de a folosi astrolabul pentru nevoile navigației.

Cînd aceste instrumente de navigație intrară în uz, problema comercială a drumului prin vest a început să-i frămînte îndeosebi pe negustorii din Spania, Portugalia, Italia, țări unde știința era pe trei sferturi făcută din imaginație. Se discuta și se scria. Negustorii, ațîțați, se luau la harță cu savanții. Se închega un mănunchi de fapte, de sisteme, de teorii. Sosise vremea ca o singură minte să le rezume și să le asimileze pe toate. Și chiar așa s-a întîmplat. Toate ideile risipite sfîrșiră prin a se aduna în capul unui om, care avea, cum rar se întîlnește, geniul stăruinței neclintite și al îndrăznelii.

Omul acesta a fost Cristofor Columb, născut, pe cît se pare, la Genova, pe la 1436. Spunem „pe cît se pare", căci satele Cogoreo și Nervi reclamă, o dată cu Savona și Genova, cinstea de a-l fi văzut născîn-

---

[1] Există dovezi că acul magnetic a fost folosit pentru orientarea în deșerturile din Asia centrală de către chinezi cu 2 000 de ani î.e.n. Primele mențiuni despre busolă în Europa datează din secolul al XII-lea. Pe atunci, ea era formată dintr-un ac de oțel magnetizat, fixat pe un dop care plutea într-un vas cu apă. Acest dispozitiv era aproape inutilizabil pe o navă care balansa. După cum se presupune, la începutul secolului al XIV-lea, italianul Flavio Giopa din orașul Amalfi a perfecționat compasul magnetic. El a fixat acul magnetic pe un ac vertical pentru ca acesta să se poată roti liber.

[2] *Behaim Martin* (1459—1506) geograf german originar din Nürnberg. Începînd din anul 1481 a locuit la Lisabona, unde a făcut parte, în calitate de cosmograf, din „Comisia de matematicieni" creată pentru elaborarea bazelor astronomice ale navigației. În anul 1484 a participat la călătoria lui Diogo Cão de-a lungul coastelor apusene ale Africii, în timpul căreia au fost descoperite gurile fluviului Congo. După călătorie a trăit mult timp în Insulele Azore. Prin anul 1492 a vizitat orașul Nürnberg și a confecționat acolo un glob mare care ne oferă o imagine despre concepțiile geografice de la începutul epocii marilor descoperiri geografice. Globul lui Behaim a fost confecționat înainte de prima călătorie a lui Columb. Acest glob este unul dintre cele mai vechi care s-au păstrat pînă în zilele noastre.

du-se[1]. Cît despre anul exact al naşterii ilustrului navigator, el variază, după comentatori, de la 1430 la 1445 ; dar anul 1436 pare să se potrivească mai exact cu documentele cele mai indiscutabile[2].

---

[1] Cel puţin douăzeci de oraşe din diverse ţări ale Europei au emis în diferite epoci pretenţii la onoarea de a fi patria lui Columb. În prezent s-a demonstrat, pe bază de documente, că Columb era italian, s-a născut şi a crescut în Italia de nord-vest, în regiunea Genua.

[2] Este imposibil de stabilit măcar cu aproximaţie anul naşterii lui Cristofor Columb. În îndreptarele străine datele naşterii lui Columb se înşiră pe o perioadă de douăzeci de ani : de la 1436 pînă la 1456. Se pare că pe la mijlocul secolului al XX-lea s-a stabilit definitiv că Cristofor Columb s-a născut la 29 octombrie 1451. Totuşi, data naşterii lui Columb, stabilită chiar pe bază de acte oficiale, este contrazisă uneori de afirmaţiile personale ale lui Columb precum şi ale persoanelor care l-au cunoscut.

Familia lui Cristofor Columb era formată din oameni de jos. Tatăl său, Domenico Columb, țesător de lînă, se bucura, totuși, de o oarecare stare și putu să le dea copiilor o educație ceva mai aleasă. Tînărul Columb, cel mai mare dintre copii, merse la Universitatea din Pavia, ca să învețe acolo gramatica, limba latină, geografia, astronomia și navigația.

La paisprezece ani, Cristofor Columb părăsi băncile școlii ca să se urce pe puntea unei corăbii. Și trebuie spus că de la această dată și pînă în 1485 viața lui ne-a rămas aproape necunoscută.

Dacă ținem seama de documentele timpului și de scrierile lui Columb însuși, s-ar părea că tînărul călător a vizitat Levantul, Occidentul, Nordul, Anglia de mai multe ori, Portugalia, coasta Guineei, insulele africane, poate chiar Groenlanda, putîndu-se spune că „navigase pretutindeni unde se mai navigase pînă la el".

Cristofor Columb devenise un bun marinar. Reputația lui bine stabilită făcu să fie ales comandant al galerelor genoveze pe vremea războiului republicii cu Veneția. Noul comandant făcu apoi o expediție pe coastele Africii de nord, trimis de regele René d'Anjou, și, în sfîrșit, în 1477 porni să recunoască pămînturile închise dincolo de ghețurile Islandei.

După ce termină cu bine călătoria aceasta, Cristofor Columb se reîntoarse la Lisabona, unde își fixase domiciliul. Acolo se însură cu fiica unui gentilom italian, Bartholomeo Moniz Perestrello, marinar ca și el și foarte prins de curentele ideilor geografice. Soția lui, dona Filipa, era săracă ; cum nici Columb n-avea nici un fel de avere, trebui să muncească din greu ca să poată trăi. Viitorul descoperitor al lumii noi începu să confecționeze cărți cu poze, globuri pămîntești, hărți geografice, planuri nautice, și făcu asta pînă în 1484, fără să-și părăsească însă lucrările științifice și literare. Se pare chiar că în această perioadă Columb își făcu din nou toate studiile și că izbuti să dobîndească o învățătură cu mult superioară marinarilor de pe vremea lui.

Oare în această epocă i-a încolțit pentru prima dată în minte „marea idee" ? Așa s-ar putea bănui. Cristofor Columb urmărea necontenit discuțiile cu privire la drumul prin vest și la ușurința comunicațiilor prin Occident între Europa și Asia. Corespondența lui dovedește că el împărtășea părerea lui Aristotel în privința distanței relativ scurte care desparte țărmurile extreme ale vechiului continent. El le scrie adeseori celor mai de seamă savanți de pe atunci, atît lui Martin Behaim, despre care am mai pomenit, cît și celebrului astronom florentin Toscanelli[1], ale cărui păreri l-au influențat destul de mult.

---

[1] *Toscanelli Paolo* (1398—1482) — cosmograf și astronom italian, adept convins al teoriei sfericității pămîntului. I se atribuie ideea căii vestice, mai scurte, spre India în locul căii estice în jurul Africii. Se presupune că el a expus ideile sale în anul 1474 într-o scrisoare adresată lui Fernando Martins, sfetnic al regelui

În epoca aceea, potrivit portretului pe care i-l face istoricul său Washington Irving[1], Cristofor Columb era un bărbat înalt, voinic și cu ținută aleasă. Avea fața prelungă, nasul acvilin, umerii obrajilor ieșiți în afară, ochii limpezi și înflăcărați, pielea feței rumenă și ușor pistruiată.

Aflîndu-se în corespondență cu astronomul Toscanelli, Columb află că acesta, la cererea lui Alfons al V-lea, rege al Portugaliei, îi trimisese regelui un memoriu amănunțit asupra posibilităților de a ajunge în Indii pe căile vestului. Fiind consultat, Columb aprobă cu toată autoritatea lui ideile lui Toscanelli favorabile unei asemenea încercări. Dar începutul acesta nu duse la nici un rezultat, căci regele Portugaliei, uitîndu-și planul din pricina războiului cu Spania, muri fără să-și poată îndrepta privirea asupra descoperirilor maritime.

Urmașul lui, João al II-lea, adoptă cu entuziasm planurile întocmite de Columb și de Toscanelli. Totuși, cu o mîrșăvie care trebuie dată la iveală, regele încercă să-i jefuiască pe cei doi savanți de foloasele propunerii lor și, fără să le dea de veste, trimise o caravelă să încerce măreața aventură și să ajungă în China traversînd Atlanticul. Dar suveranul nu pusese la socoteală lipsa de experiență a piloților săi și nici furtuna care se porni împotriva lor. La cîteva zile după plecare, un uragan îi readucea în rada Lisabonei pe marinarii regelui Portugaliei.

Jignit pe bună dreptate de purtarea aceasta josnică, Cristofor Columb își dădu seama că nu putea conta pe regele care îl trădase în mod atît de nedemn. Și, cum rămăsese văduv, părăsi Spania împreună cu fiul său Diego, pe la sfîrșitul anului 1484, ducîndu-se, după cît se pare, la Genova și apoi la Veneția, unde planurile lui de navigație transoceanică fură primite destul de prost.

Oricum ar fi fost, în 1483 îl regăsim în Spania, aproape muritor de foame, călătorind pe jos și ducîndu-l în brațe pe micul Diego, pe atunci în vîrstă de șase ani. Dar, din epoca aceasta a vieții istoria îl va urmări pas cu pas, nu-l va mai pierde din vedere și va păstra pentru posteritate pînă și cele mai mărunte întîmplări ale acestei mari existențe.

Cristofor Columb se afla pe atunci în Andaluzia, la o jumătate de leghe de portul Palos[1]. Cumplit de sărac, chinuit de foame, el se duse să bată la poarta unei mănăstiri franciscane, cerșind o bucățică de pîine și o gură de apă pentru bietul lui copil și pentru el.

Starețul mănăstirii, Juan Pérez de Marchena, îl găzdui pe nefericitul călător și începu să-i pună întrebări. Mirat de vorbirea lui aleasă, preotul

---

portughez. Columb scrie că Toscanelli i-ar fi trimis o copie a scrisorii adresată lui Martins, precum și o hartă anexă. Unii cercetători și biografi ai lui Columb pun la îndoială existența corespondenței dintre acesta și Toscanelli și emit părerea că realizările lui Columb n-au nici o legătură cu proiectele lui Toscanelli.

[1] *Washington Irving* (1783—1859) — autor de lucrări istorice, american. Lucrarea sa principală este *Istoria lui Cristofor Columb*.

[2] *Palos* — port în Andaluzia (sud-vestul Spaniei), în Golful Cádiz.

se minună și mai mult de îndrăzneala ideilor lui, căci Cristofor Columb îi împărtăși planurile. Timp de mai multe luni, marinarul rătăcitor rămase în mănăstire. Cîțiva călugări savanți se interesară de el și de proiectele lui. Îi studiară planurile, cerură lămuriri unor navigatori cu faimă și, trebuie spus, se dovediră a fi primii care au crezut în geniul lui Cristofor Columb. Juan Pérez făcu și mai mult încă; i se oferi lui Columb să se ocupe de educația fiului său și-i dădu o călduroasă scrisoare de recomandație către duhovnicul reginei Castiliei.

Duhovnicul acesta, stareț al mănăstirii Prado, se bucura de toată încrederea lui Fernando și a Isabellei, dar nu vru să admită proiectele navigatorului genovez și nu-l ajută în nici un chip pe lîngă regină.

Cristofor Columb trebui din nou să se resemneze și să aștepte. Se stabili, deci, la Córdoba, unde avea să vină și curtea, și, ca să trăiască, începu iar să întocmească hărți. S-ar mai putea găsi oare în istoria oamenilor de seamă o viață mai chinuită decît aceea a marelui navigator? Și soarta ar fi putut oare lovi cu mai multă cruzime? Dar omul acesta de geniu, neînfrînt, neobosit, ridicîndu-se deasupra tuturor încercărilor vieții, nu deznădăjduia. Ars parcă de un foc sacru, el muncea zi și noapte, vizita oameni cu influență, răspîndea și își apăra ideile, luptînd neîncetat cu energia cea mai eroică. Pînă la urmă izbuti, în sfîrșit, să obțină protecția marelui cardinal, arhiepiscopul de Toledo Pedro Gonzales de Mendoza, și datorită acestuia, fu primit în fața regelui și a reginei Spaniei.

Cristofor Columb poate că s-a crezut atunci la capătul necazurilor. Fernando și Isabella îi primiră cu bunăvoință proiectul, care fu supus cercetării unei comisii de savanți, demnitari bisericești și călugări reuniți *ad hoc* într-o mănăstire dominicană din Salamanca.

Dar nefericitul solicitator nu ajunsese încă la capătul suferințelor. În adunarea aceasta, el îi găsi împotrivă pe toți cei de față. Într-adevăr, ideile lui veneau în contradicție cu credințele religioase, încă atît de puternice în secolul al XV-lea. Părinții bisericii negaseră sfericitatea Pămîntului și, prin urmare, Pămîntul nefiind rotund, o călătorie de circumnavigație devenea absolut potrivnică textelor Bibliei și nu putea fi logic realizată. „De altfel, spuneau teologii, chiar dacă ar izbuti vreodată cineva să coboare în cealaltă emisferă, cum s-ar mai putea urca din nou în aceasta?“

Iată un argument foarte serios pentru vremurile de atunci. De aceea, Cristofor Columb se pomeni aproape învinuit de crima socotită cea mai gravă în țările acelea intolerante, adică de crima de erezie. Pînă la urmă, navigatorul izbuti să scape de învinuirile comisiei, dar studiul proiectului fu din nou amînat.

Trecură apoi ani îndelungați. Bietul om de geniu, pierzîndu-și nădejdea că va izbuti să-și realizeze planurile în Spania, îl trimise pe

fratele său la regele Angliei, Henri al VII-lea, ca să-i ofere serviciile sale. Dar, se pare, că regele nu i-a răspuns.

Cristofor Columb se reîntoarse atunci și mai stăruitor spre Fernando. Acesta era însă ocupat cu războiul de nimicire a maurilor și abia în 1492, după ce-i alungase din Spania, își plecă din nou urechea la cuvintele genovezului.

De data aceasta, chestiunea fu cercetată cu toată seriozitatea. Regele consimți să se facă încercarea. Dar Cristofor Columb, așa cum se cuvine inimilor mîndre, voi să pună condiții. Curtea regală se tocmea cu cel ce avea să îmbogățească Spania! Indignat, Columb ar fi părăsit fără îndoială, pentru totdeauna țara aceasta ingrată, dar Isabella, la sfatul unui mare comerciant care o convinse să accepte proiectul, depuse eforturi pentru a se ajunge la o înțelegere.

Așadar, abia la șaptesprezece ani de cînd își concepuse planul și după șapte ani de cînd părăsise mănăstirea din Palos, Columb, pe atunci în vîrstă de cincizeci și șase de ani, semnă la Santa Fé, în ziua de 17 aprilie 1492, înțelegerea cu regele Spaniei.

Prin convenție solemnă, i se atribui lui Cristofor Columb titlul de mare amiral al tuturor ținuturilor pe care le-ar fi putut descoperi. Demnitatea aceasta urma să treacă moștenitorilor și urmașilor săi pe vecie. Cristofor Columb era numit vicerege și guvernator al noilor posesiuni pe care spera să le cucerească pe bogatul pămînt al Asiei. A zecea parte din perlele, pietrele prețioase, aurul, argintul, mirodeniile sau oricare ale produse coloniale și mărfuri, obținute în orice fel, care s-ar fi putut afla în limitele jurisdicției sale urmau să-i aparțină.

Invoiala era gata și Cristofor Columb avea să-și execute, în sfîrșit, planurile. Dar, repetăm, lui nici prin gînd nu-i trecea că va da în cale de o lume nouă, căreia nici nu-i bănuia măcar existența. Genovezul nu dorea decît „să caute Orientul prin Occident și să treacă pe calea Apusului către țara unde cresc mirodeniile". Se poate chiar afirma cu toată siguranța că ilustrul navigator a murit convins că atinsese țărmurile Asiei și fără să fi știut vreodată că descoperise America. Dar aceasta nu-i scade cu nimic gloria. Descoperirea noului continent n-a fost decît o întîmplare. Ceea ce îi asigură lui Columb o faimă veșnică este geniul cutezător care l-a împins să înfrunte primejdiile unui ocean necunoscut, să se depărteze de țărmurile de care navigatorii nu îndrăzniseră să se despartă pînă atunci, să se aventureze pe valuri cu navele șubrede existente pe vremea aceea, pradă ușoară a primei furtuni întîlnite, să se avînte, în sfîrșit, în bezna necunoscută a mărilor.

Și Cristofor Columb își începu pregătirile. Căzuse la învoială cu niște navigatori bogați din Palos, și cu cei trei frați Pinzón, care îi

împrumutară banii necesari pentru completarea cheltuielilor de aprovizionare.

Trei caravele fură echipate în portul Palos. Ele se numeau „Gallega", „Niña" și „Pinta". Pe „Gallega" trebuia să se îmbarce Columb și el o boteză cu numele de „Santa Maria". „Pinta" era comandată de Martin Alonso Pinzón, iar „Niña" de Francisco Martin și Vicente Yáñez Pinzón, cei doi frați ai lui Martin Alonso. Formarea echipajelor le ceru multă bătaie de cap, marinarii speriindu-se de călătoria plănuită. Dar pînă la urmă izbutiră, totuși, să adune vreo sută douăzeci de oameni.

In ziua de vineri 3 august 1492, trecînd la orele opt dimineața peste podmolul Saltes, situat în fața orașului Huelva din Andaluzia, amiralul se aventură cu cele trei caravele ale lui pe valurile Atlanticului.

Prima călătorie. Gran Canaria. Gómera. Variație magnetică. Semne de răzvrătire. Pămînt ! Pămînt ! San Salvador. Luarea în stăpînire a insulei. Santa Maria de Concepción — Fernandina (astăzi Long Island). Isabella (astăzi Crooked Island). Insulele Mucare. Cuba. Descrierea insulei. Arhipelagul Nuestra Señora. Insula Española (Haiti) sau Santo Domingo, Insulița Tortuga (Broascațestoasă). Cacicul pe bordul Santei Maria. Caravela lui Columb se pune pe uscat și nu poate fi salvată. Insulița Monte Cristi. Reîntoarcerea. Furtună. Sosirea în Spania. Primirea lui. Cristofor Columb.

In prima zi a călătoriei, Amiralul, — căci așa îl numesc relatările, navigînd drept spre sud, făcu cincisprezece leghe pînă la apusul soarelui. Intorcîndu-se apoi spre sud-est, se îndreptă spre Insulele Canare ca să repare caravela „Pinta", a cărei cîrmă se avariase poate din reaua-voință a timonierului, pe care călătoria îl înspăimînta. Zece zile mai tîrziu, Cristofor Columb ancora în fața Insulei Gran Canaria, unde repară avariile caravelei. Peste alte nouăsprezece zile, el ancora în fața Gómerei[1], ai cărei locuitori îi confirmară existența unui pămînt necunoscut, aflat spre vest de arhipelag.

Cristofor Columb rămase în Gómera pînă la 6 septembrie. Primise știrea că trei nave portugheze îl așteptau în larg cu gînd să-i taie calea. Dar, fără să țină seama de acest avertisment, el întinse velele, ocoli cu iscusință întîlnirea cu dușmanii, puse capul direct spre vest și pămîntul dispăru cu totul în urma corăbiilor.

Cît timp dură călătoria, Amiralul avu grijă să nu comunice marinarilor de la bord adevărata distanță parcursă în fiecare zi spunîndu-le că au parcurs o distanță mai mică ca nu cumva să-i înspăimînte și mai tare dacă le-ar comunica depărtarea reală la care se aflau navele de coastele Europei. Totodată, Columb își cerceta zilnic și cu

[1] *Gómera* — insulă în Arhipelagul Canare.

mare atenție compasul și, fără doar și poate, lui i se datorește descoperirea declinației magnetice, de care a ținut seama în calculele făcute. Dar piloții se neliniștea tot mai mult văzînd că acul compasului „juca de la nord la vest", după expresia lor*.

La 14 septembrie, marinarii de pe „Niña" zăriră o rîndunică și o codobatură-de-apă. Prezența acestor păsări puteau să indice existența unor pămînturi apropiate, căci ele, de obicei, nu se depărtează la mai mult de douăzeci și cinci de leghe[1] în larg. Temperatura era foarte plăcută, vremea minunată. Vîntul bătea de la est și împingea caravelele într-o direcție favorabilă. Dar tocmai constanța aceasta a vînturilor de est îi înspăimînta pe cei mai mulți dintre marinari, care vedeau în ea, oricît de prielnică le-ar fi fost acum, o piedică pentru întoarcere.

La 16 septembrie întîlniră în cale cîteva tufe de alge marine încă proaspete, legănate de valuri. Dar pămîntul nu se arăta. Părea că algele acelea provin de pe stînci submarine, și nu de pe țărmurile vreunui continent. La 17 septembrie, în a treizeci și cincea zi de la plecarea expediției, văzură numeroase ierburi de mare plutind la suprafața apei ; pe una din aceste grămezi de ierburi se afla chiar un răcușor viu, ceea ce era un semn că pămîntul este aproape.

În zilele următoare, numeroase păsări, pescăruși, codobaturi-de-apă, apă, rîndunici-de-mare zburară în jurul caravelelor. Columb se bizuia pe prezența acestor păsări ca să-și liniștească oamenii, care începuseră să fie tot mai înfricoșați de faptul că nu întîlneau nici un fel de uscat după șase săptămîni de navigație. Cît despre el, era foarte stăpîn pe sine. Adeseori, Amiralul le spunea marinarilor cuvinte pline de hotărîre, dînd curaj echipajelor să meargă înainte.

E lesne de înțeles că ofițerii și marinarii sorbeau din ochi orizontul spre care se îndreptau. Erau toți interesați bănește să anunțe apariția uscatului, deoarece primului care avea să-l descopere regele Fernando îi făgăduise o răsplată de zece mii de maravedis[2].

Ultimele zile ale lunii septembrie fură însuflețite de prezența cîtorva pescăruși mari zburînd pereche, ceea ce dovedea că nu erau rătăciți. De aceea, Columb susținea cu o convingere neclintită că pămîntul nu poate să fie departe.

La 1 octombrie, Amiralul își anunță oamenii că parcurseseră cinci sute optzeci și patru de leghe spre vest de la Insula Hierro. În realitate, caravelele parcurseseră peste șapte sute de leghe și Cristofor Columb știa prea bine aceasta, dar continua să ascundă adevărul.

---

* *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb*, Editura Științifică, București, 1961, p. 190.

[1] *Leghe* — Columb a măsurat distanțele cu ajutorul leghelor marine (5,555 km.)

[2] *Maravedi* — monedă veche spaniolă.

La 7 octombrie, echipajele flotilei fură cuprinse de emoţie : de pe caravela „Niña“ răsunară detunături de bombardă[1]. Comandanţii, cei doi fraţi Pinzón, crezuseră că au zărit pămînt. Dar îşi dădură curînd seama că se înşelaseră. Totuşi, cum ei afirmau că văzuseră papagali zburînd în direcţia sud-vest, Amiralul consimţi să schimbe drumul cu cîteva carturi* spre sud. Iar această schimbare de drum avu consecinţe fericite pentru viitor, căci, dacă ar fi navigat mai departe spre vest, caravelele ar fi întîlnit marele banc al Bahamei şi probabil că ar fi pierit.

Totuşi, pămîntul dorit cu atîta înflăcărare nu se ivea. În fiecare seară, soarele, coborînd la orizont, se afunda în spatele unei interminabile pînze de apă. Oamenii care formau cele trei echipaje, de mai multe ori victime ale iluziilor optice, începură să murmure împotriva lui Columb, „un genovez“, „un străin“, care îi tîrîse atît de departe de patrie. Cîteva semne de revoltă se arătară la bord, şi la 10 octombrie, marinarii declarară că nu vor merge mai departe.

Cîţiva din istoricii care au povestit călătoria lui Cristofor Columb vorbesc cu acest prilej despre scene grave petrecute pe caravela lui. După ei, viaţa Amiralului ar fi fost ameninţată de răsculaţii de pe „Santa Maria“. Şi, tot ei mai spun că, în urma învinuirilor aduse şi printr-un fel de învoială, Amiralului îi fu acordat un răgaz de trei zile, după care, dacă pămîntul n-avea să se ivească, flota trebuia să reia drumul spre Europa. Nimic din relatări, chiar din cele ale lui Columb, nu ne îngăduie să dăm crezare unor asemenea afirmaţii datorite imaginaţiei autorilor şi credinţei lor că puţină legendă nu-i strică măreţei figuri a lui Cristofor Columb.

Neîndoielnic este doar că unii murmurau împotriva lui la bordul caravelelor, dar echipajele, încurajate de cuvintele Amiralului, de energica lui atitudine în faţa necunoscutului, nu refuzau să execute manevrele.

La 11 octombrie, Amiralul observă aproape de caravela lui o trestie încă verde, care plutea pe valurile destul de agitate ale mării. În acelaşi timp, echipajul de pe „Pinta“ pescui o altă trestie, o scîndură şi un bastonaş care părea să fi fost tăiat cu o unealtă de fier. Mîna omului îşi lăsase vădit urma pe aceste epave. Aproape în aceeaşi clipă, oamenii de pe „Niña“ zăriră o crenguţă de spin înflorit. Şi toţi se bucurară de aceste semne. Apropierea uscatului nu mai putea fi pusă la îndoială.

Apoi noaptea învălui marea. „Pinta“ cea mai bună dintre cele trei caravele, naviga în frunte. Lui Cristofor Columb, care nu părăsise o

---

[1] *Bombardă* — tun din vechime avînd proiectile de piatră.

* *Cart* — a 32-a parte din roza vînturilor, adică 11 1/4 grade.

Construirea unei caravele

clipă puntea de comandă scrutînd neobosit întunericul, i se păru că zărește o lumină mișcîndu-se în umbrele zării, cînd de pe „Pinta" se auzi glasul matelotului Rodrigo de Triana strigînd : „Pămînt ! Pămînt !"

Ce trebuie să se fi petrecut în clipa aceea în sufletul lui Columb ? O mai fi existat oare, de cînd s-au ivit oamenii pe Pămînt, vreun om care să fi simțit o emoție asemănătoare aceleia pe care a simțit-o atunci marele navigator ? O fi cumva drept să se spună că ochiul care a descoperit cel dintîi acest nou continent a fost al Amiralului ? Dar puțin importă : gloria lui Columb nu constă în faptul că a ajuns, ci că a plecat.

La orele două din noapte, pămîntul fu realmente văzut. Caravelele se aflau la numai două leghe de uscat.

În revărsatul zorilor se zări o insuliță la două leghe de corăbii. Insulița făcea parte din grupul Bahama. Columb o numi San Salvador.

In curînd, cîțiva băștinași, în întregime goi, se iviră pe țărmul cel nou. Cristofor Columb coborî în cea mai mare barcă de la bord împreună cu Alonso și Yáñez Pinzón, cu notarul expediției, Rodrigo de Escovedo și alți cîțiva. Puse piciorul pe uscat ținînd în mînă pavilionul regal, apoi Amiralul luă solemn în posesiune insula, în numele regelui și al reginei Spaniei, poruncind să se întocmească un proces-verbal despre lucrul acesta.

In timpul ceremoniei, indigenii îl înconjurară pe Columb și pe ai lui. Iată cum s-au petrecut lucrurile după relatarea lui Columb :

„Eu, spune Amiralul, dîndu-mi seama că o mulțime care s-ar fi mîntuit și ar fi trecut la sfînta noastră religie mai curînd prin dragoste decît prin forță, spre a ni-i face prietenî, le dăruii unora cîteva berete roșii, cîteva șiraguri de mărgele de sticlă din cele ce se pun la gît și alte mărunțișuri de mică valoare, ceea ce le făcu multă plăcere și deveniră prietenii noștri într-atît, încît era o adevărată minune. Ei veniră apoi înotînd la bărcile pe care ne aflam ; ne aduceau papagali, gheme de fir de bumbac, sulițe și multe alte lucruri, pe care le schimbau cu altele oferite de noi, cum sînt mărgelele de sticlă și clopoțeii. In sfîrșit primeau și dădeau totul cu bunăvoință, dar mi se păru că erau oameni care duceau mare lipsă de orice lucru.

Toți umblă goi așa cum s-au născut, la fel și femeile, iar una dintre acestea era destul de tînără. Și toți cei pe care i-am văzut erau foarte tineri, și n-am văzut nici unul care să fi avut mai mult de 30 de ani ; și toți sînt bine făcuți, frumoși la trup și la chip. Au părul gros, aproape ca firele din coada cailor, scurt și căzînd peste ochi, în afară de un smoc pe care-l poartă pe spate și îl lasă lung, fără să-l taie niciodată. Unii se vopsesc cu pulbere cenușie (și au culoarea celor din Canare, nici negri, nici albi), alții își dau cu alb sau cu roșu, sau cu altă culoare ; unii își vopsesc fața, alții trupul sau numai ochii, sau numai nasul.

Arme nu poartă și nici nu le cunosc : cînd le arătai săbiile, le apucară de partea tăișului, din neștiință și se tăiară. Și nu au nici fier (metal) de nici un fel. Sulițele lor sînt niște prăjini fără fier ; cîteva dintre ele au în vîrf un dinte de pește, iar altele felurite corpuri tari de orice natură. Îndeobște, sînt înalți, cu mișcări grațioase și sînt bine făcuți.

Văzînd cîțiva care aveau urme de răni pe trup, i-am întrebat prin gesturi ce însemnau urmele acelea și ei mă făcură să înțeleg că pe pămîntul lor veneau oameni din alte insule din vecinătate cu gînd să-i înrobească și îmi arătară cum se apărau. Și eu am crezut și cred că vin aici pe pămîntul mare spre a-i prinde și lua în robie. Iar cei de aici pesemne că sînt buni slujitori și iscusiți, căci văd cu cîtă repeziciune repetă tot ce le spun, și socotesc că ar putea să devină lesne creștini, fiindcă mi se pare că nu aparțin nici unei secte“.

Cînd Cristofor Columb se întoarse la bord, un număr oarecare de băştinaşi se ţinură înot după barca în care se afla. A doua zi, 13 octombrie numeroşi băştinaşi veniră în jurul caravelelor. Aveau pirogi foarte mari, cioplite din trunchiuri de copac, în care puteau uneori să încapă şi patruzeci de oameni ; şi le conducea cu un soi de lopată, ca a brutarilor. Mulţi dintre sălbaticii aceştia purtau plăcuţe de aur prinse de pielița nasului. Păreau foarte miraţi de sosirea străinilor şi credeau, pe cît se pare, că albii picaseră din cer. Atingeau cu mult respect şi curiozitate veşmintele spaniolilor, socotindu-le fără doar şi poate, drept pene naturale. Costumul roşu al Amiralului le stîrni mai ales admiraţie. Era vădit că-l socoteau pe Columb un soi de papagal dintr-o specie superioară. De altfel, îl recunoscură imediat drept căpetenia străinilor.

Cristofor Columb şi ai săi vizitară apoi Insula San Salvador. Nu se mai săturau admirînd minunata ei aşezare, frumoasele ei crînguri, apele curgătoare, cîmpiile verzi. Fauna era puţin variată. Papagalii cu pene sclipitoare mişuanu pe sub arbori, reprezentînd ei singuri ordinul păsărilor. Insula San Salvador forma un platou, fără nici o colină ; un lac mic îi ocupa centrul. Cu toată netezimea ei, insula trebuia, totuşi, să aibă mari bogăţii minerale, pentru că localnicii purtau podoabe de aur. Dar preţiosul metal era scos oare din măruntaiele insulei ?

Amiralul îl întrebă pe unul dintre indigeni şi, prin semne, reuşi să înţeleagă că, ocolind insula şi navigînd spre sud, va descoperi un ţinut al cărui rege poseda vase mari de aur şi bogăţii imense. A doua zi, Cristofor Columb porunci caravelelor să întindă velele şi se îndreptă spre continentul indicat, care, după el, nu putea fi decît Cipango.[1]

Aici trebuie făcută o observaţie foarte importantă, căci ea rezultă din starea cunoştinţelor geografice de pe vremea aceea : Cristofor Columb se credea ajuns pe ţărmurile Asiei. Cipango e numele pe care Marco Polo îl dădea Japoniei. Eroarea aceasta a Amiralului, împărtăşită de toţi cei ce-l însoţeau, abia după ani de zile a putut fi recunoscută şi, aşa cum am mai spus, marele navigator, după patru călătorii succesive în insule, muri fără să ştie că descoperise o lume nouă. Nu încape nici o îndoială că marinarii lui Columb şi Columb însuşi îşi închipuiau că în noaptea de 12 octombrie 1492 ajunseseră fie în Japonia, fie în China, fie în Indii. Iată cum se explică faptul că America a fost atîta vreme numită „Indiile Occidentale“ şi că băştinaşilor acestui continent li se mai dă încă denumirea generală de „indieni“ în Brazilia şi Mexic, ca şi în Statele Unite.

Cristofor Columb se gîndi, deci, să atingă doar ţărmurile Japoniei. El navigă de-a lungul San Salvadorului în aşa fel încît să-i exploreze

---

[1] *Cipango* — denumirea dată de Marco Polo Japoniei.

partea occidentală. Indigenii, venind în goană spre mal, îi ofereau apă și cazabe, un fel de lipii făcute din rădăcinile numite „yuca". De cîteva ori, Amiralul debarcă în diferite puncte ale coastei și trebuie mărturisit că pretutindeni a fost întîmpinat foarte prietenos. „Văzui două sau trei [sate], notează Columb în jurnalul său, ai căror locuitori veneau în mare număr la mal, chemîndu-ne și aducînd mulțumiri lui Dumnezeu. Unii aduceau apă, alții merinde, iar alții, cînd vedeau că nu coborîm pe uscat, se aruncau în mare și veneau către noi înot, și, după cîte puteam înțelege, ne întrebau dacă picasem din cer"*.

Fără să țină seama de aceste manifestări prietenești, Columb puse să fie răpiți cîțiva indieni, cu intenția de a-i aduce în Spania. Nefericiții aceștia, care începuseră prin a fi smulși din patria lor, aveau să fie curînd vînduți ! În sfîrșit, caravelele, pierzînd din vedere San Salvadorul, se aventurară în largul oceanului.

Soarta îl favoriză pe Columb, ducîndu-l astfel în mijlocul unuia dintre cele mai frumoase arhipelaguri din lume. Toate insulele noi pe care avea să le descopere semănau cu giuvaerurile aflate într-o casetă minunată, în care n-avea decît să-și înfunde cît mai adînc mîinile.

La 15 octombrie, spre seară, flotila ancoră lîngă extremitatea de vest a unei noi insule, căreia îi dădură numele de Santa Maria de Concepción ; ea se află la numai cinci leghe de San Salvador. A doua zi, Amiralul debarcă cu luntre înarmate și pregătite împotriva oricăror surprize. Indigenii, aparținînd aceleiași rase cu cei din San Salvador, le făcură o primire foarte prietenoasă spaniolilor, dăruindu-le tot ceea ce li se cerea. Dar, fiindcă începuse să bată un vînt de sud-est, Columb își adună flota și, înaintînd încă nouă leghe spre vest, descoperi o a treia insulă, căreia îi dădu numele de Fernandina. Aceasta este actuala Long Island.

Toată noaptea caravelele rămaseră cu velele strînse, iar a doua zi, 17 octombrie, numeroase pirogi mari veniră să le înconjure. Legăturile cu băștinașii erau dintre cele mai bune. Sălbaticii schimbau pașnic fructe și ghemulețe de bumbac pentru mărgele de sticlă, tamburine cu clopoței, ace, care îi încîntau îndeosebi, și melasă, care se părea că le place grozav. Indigenii din Fernandina, mai îmbrăcați decît vecinii lor din San Salvador, erau, totodată, și mai civilizați ; aveau locuințe făcute în formă de pavilioane și prevăzute cu hornuri înalte ; colibele acestea erau foarte curate în interior și foarte bine întreținute. Coasta occidentală a insulei, adînc scobită, ar fi putut forma un port larg și măreț pentru o sută de corăbii.

Dar Fernandina nu le oferea spaniolilor bogățiile la care rîvneau și pe care doreau atît de mult să le aducă în Europa ; minele de aur lipseau de pe pămînturile ei. Și, totuși, băștinașii veniți la bordul cara-

---

* *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb*, p. 50.

velelor vorbeau mereu despre o insulă mai mare, situată spre sud și numită Samoeto, de unde se culegea prețiosul metal. Columb se îndreptă, deci, în direcția indicată. Vineri 19 octombrie, Amiralul ancoră noaptea lîngă Samoeto, căreia îi dădu numele de Isabella, Crooked Island de pe hărțile moderne.

După spusele indigenilor capturați pe Insula San Salvador, pe această insulă trebuia să se găsească cu rege deosebit de puternic; Amiralul așteptă zadarnic timp de cîteva zile, dar importantul personaj nu se ivi. Insula Isabella oferea o priveliște cît se poate de plăcută, cu lacurile ei limpezi și cu pădurile ei dese. Spaniolii nu se mai săturau admirînd arborii noi, a căror verdeață uimea pe drept cuvînt ochii europenilor. Papagalii zburau în stoluri nenumărate pe sub arborii stufoși, iar șopîrlele mari și foarte vioaie, iguane fără îndoială, se furișau cu repeziciune prin ierburile înalte. Locuitorii insulei, care mai întîi fugiseră la vederea spaniolilor, se obișnuiră curînd cu ei și făcură schimb cu produse locale.

Totuși, Columb nu renunța la ideea de a ajunge pe pămîntul Japoniei. Indigenii îi spuseră că spre vest se află o insulă mare și nu prea depărtată, numită Cuba, iar Amiralul, presupunînd că ea trebuia să facă parte din regatul Cipango, nu se îndoia că va ajunge curînd în orașul Chinsai, adică în Hancijou, odinioară capitala Chinei.

Iată de ce, îndată ce vîntul le îngădui, corăbiile întinseră velele. Joi, 25 octombrie, spaniolii dădură peste încă șapte sau opt insule înșiruite pe o singură linie, de la nord spre sud. Dar Columb nu se opri să le viziteze, iar duminică ajunse în fața Cubei. Caravelele ancorară într-un estuar, căruia spaniolii îi spuseră San Salvador; apoi, după un scurt popas, spre seară, își reluară navigația și intrară într-un port situat la gura unui mare fluviu, care deveni mai tîrziu portul de Las Nuevitas del Príncipe.

Pe malurile insulei creșteau numeroși palmieri cu frunze atît de late, încît una singură ajungea ca să acopere o colibă de-a indigenilor. Cînd dădură cu ochii de spaniolii care găsiră pe plajă niște idoli cu chip de femeie, numeroase păsări domestice, oase de animale, cîini muți și unelte de pescuit, indigenii o rupseră la fugă, dar fură atrași mai apoi prin mijloacele obișnuite și făcură schimb cu spaniolii.

Cristofor Columb se credea pe continent și doar la cîteva leghe de Hancijou. Iar ideea aceasta era atît de înrădăcinată în mintea lui și a ofițerilor, încît se pregătiră să-i trimită daruri marelui han al Chinei. La 2 noiembrie, Amiralul trimise un ofițer de la bord și un evreu, care știa ebraica, araba și caldeiana, la monarhul indigen. Solii, purtînd șiraguri de perle și avînd termen șase zile pentru îndeplinirea misiunii, se îndreptară spre interiorul pretinsului continent.

Intre timp, Cristofor Columb mai urcă vreo două leghe în susul frumosului fluviu care curgea la umbra marilor păduri înmiresmate.

Localnicii făceau schimburi cu spaniolii și pomeneau adesea de un loc numit Bohío, unde aurul și perlele se aflau din belșug. Ei mai adăugau că acolo trăiesc oameni cu capete de cîini, care se hrănesc cu carne omenească.

Solii Amiralului se întoarseră la nave la 6 noiembrie, după o lipsă de patru zile. Avuseseră nevoie numai de două zile de drum ca să ajungă într-un sat format din vreo cincizeci de colibe, unde fuseseră primiți cu mari semne de respect. Li se sărutaseră picioarele și mîinile, fiind luați drept zei coborîți din cer. Printre alte amănunte despre obiceiurile localnicilor, ei povesteau că bărbații și femeile fumau tabac cu ajutorul unui tub bifurcat, trăgînd fumul pe nări. Indigenii știau să aprindă focul frecînd una de alta, cu mare repeziciune, două surcelușe de lemn. Prin colibe se afla bumbac din belșug, iar într-o locuință găsiseră o cantitate de aproape cinci sute de arrobe[1]. Cît despre marele han, nu-i dăduseră de urmă.

Să semnalăm aici o a doua eroare săvîrșită de Columb, eroare ale cărei consecințe, după Irving, i-au schimbat toată seria descoperirilor. Crezîndu-se pe țărmul Asiei, Columb privea în mod logic Cuba ca făcînd parte din continent. De aceea nici nu se gîndi măcar să-i facă ocolul și luă hotărîrea să se întoarcă spre est. Dacă nu s-ar fi înșelat în privința aceasta, dacă și-ar fi continuat direcția inițială, rezultatele călătoriei ar fi fost cu totul altele. Într-adevăr, sau ar fi fost împins spre Florida, pe coasta Americii de Nord, sau ar fi mers de-a dreptul spre Mexic. În acest ultim caz, în locul unor băștinași ignoranți și sălbatici, de cine ar fi dat ? Firește că de locuitorii marelui imperiu al aztecilor, țara pe jumătate civilizată a lui Moctezuma. Acolo ar fi aflat orașe, oștiri, bogății imense, iar rolul lui ar fi devenit fără îndoială cel al lui Hernando Cortés. Dar n-a fost să fie așa, și Amiralul, stăruind în eroarea lui, se întoarse spre est cu flota, care ridică ancora la 12 noiembrie 1492.

Cristofor Columb merse de-a lungul Cubei, navigînd în volte, și văzu cei doi munți, Muntele de Cristal și Moa, exploră portul, pe care îl numi Puerto del Príncipe, și arhipelagul, căruia îi dădu numele Fecioarei. În fiecare noapte se zăreau focurile pescarilor pe insulele acestea numeroase, ai căror locuitori se hrăneau cu păianjeni și cu viermi mari. De cîteva ori, spaniolii traseră la mal și înfipseră cruci, în semn de luare în stăpînire.

Indigenii îi pomeneau adeseori Amiralului despre o oarecare Insulă Babeque, unde aurul s-ar fi găsit din belșug. Amiralul hotărî să meargă acolo. Dar Martin Alonso Pinzón, căpitanul „Pintei", a cărui caravelă era mai rapidă decît celelalte două, trecu în fruntea flotei și, la 21 noiembrie, în zorii zilei, dispăru cu totul.

---

[1] *Arroba* — veche unitate de greutate în Spania reprezentînd 11,5 kg.

Amiralul se necăji foarte tare din pricina acestei despărțiri, bănuindu-l pe Pinzón de trădare ; dovada o găsim în jurnalul său, unde scrie : „Pinzón îmi face și multe alte griji și necazuri". Își continuă, totuși, drumul, explorînd coasta Cubei.

In zilele următoare se zări fluviul Boma, iar caravelele, trecînd pe lîngă Capul Los Azules, se pomeniră pe partea răsăriteană a insulei, căreia îi făcură o recunoaștere a coastei pe o lungime de douăzeci și cinci de leghe. Dar Columb, în loc să reia drumul spre sud, se depărtă spre est și, la 5 decembrie, întîlni în cale o mare insulă, căreia indienii îi spuneau Bohio. Insula aceasta era Haiti.

Seara, „Niña", comandată de Amiral, intră într-un golf, care fu numit Puerto Maria. E actualul port San Nicolas, situat lîngă capul cu același nume, la extremitatea de nord-vest a insulei.

A doua zi, spaniolii descoperiră numeroase capuri și o insuliță numită Broasca-țestoasă (Tortuga). De cum se iveau, caravelele puneau pe fugă pirogile indigene. Insula de-a lungul căreia navigau părea foarte întinsă și foarte muntoasă, de unde i s-a tras mai tîrziu denumirea de Haiti, ceea ce înseamnă „pămînt înalt". Recunoașterea acestor țărmuri fu continuată pînă în Golful Mosquito. Păsările care zburau pe sub copacii minunați ai insulei, plantele, cîmpiile, colinele aminteau priveliștile din Castilia. De aceea, Cristofor Columb boteză acest pămînt nou Insula Española[1]. Locuitorii erau foarte fricoși și neîncrezători ; nu se putea stabili nici un fel de legătură cu ei ; fugeau în interiorul insulei. Totuși, cîțiva marinari izbutiră să prindă o femeie, pe care o aduseră la bord. Amiralul îi dădu inele, mărgele și un veșmînt care îi era absolut trebuitor ; în sfîrșit, o trată cu mărinimie și o trimise înapoi, pe uscat.

Purtarea aceasta bună avu drept urmare îmblînzirea băștinașilor și, a doua zi, nouă marinari bine înarmați, aventurîndu-se pînă la patru leghe pe uscat, fură primiți cu mult respect. Indigenii le ieșiră grămadă înainte, oferindu-le tot soiul de produse locale. Marinarii se întoarseră încîntați de excursia făcută. Interiorul insulei li se păruse bogat în bumbac, aloe, arbori-gistic ; un fluviu frumos, căruia i se dădu mai tîrziu numele de Trei-Rîuri, își desfăcea apele limpezi.

La 15 decembrie, Columb dădu ordin să se întindă velele și vîntul îl purtă spre Insulița Tortuga, unde observă un curs de apă navigabil și o vale atît de frumoasă, încît îi dădu numele de Valea Paradisului. A doua zi, navigînd în volte printr-un golf adînc, zări un indian care manevra cu dibăcie o luntrișoară, în ciuda vîntului puternic. Indianul fu poftit la bord ; Columb îl copleși cu daruri, apoi îl debarcă într-un port de pe Española, devenit apoi Portul Păcii.

---

[1] *Española* — în limba spaniolă înseamnă „mica Spanie".

Aceste purtări îi apropiară pe indigeni de Amiral și din ziua aceea ei ieșiră în mare număr în fața caravelelor. Regele lor îi însoțea. Era un bărbat de vreo douăzeci de ani, bine făcut, voinic și care cam începuse să se îngrașe. Umbla și el gol, ca și supușii și supusele lui, care-i arătau mult respect, fără a se umili însă. Columb făcu să i se dea onorurile cuvenite unui suveran și, drept recunoștință pentru purtarea lui, regele, sau mai degrabă cacicul[1] acesta, îi spuse Amiralului că ținuturile dinspre est gemeau de aur.

A doua zi, un alt cacic veni să pună la dispoziția spaniolilor toate comorile țării lui. El asistă la sărbătorirea zilei de Sfînta Maria, pe care Columb o celebră cu toată pompa pe corabia lui, pavoazată pentru acest prilej. Cacicul fu primit la masa amiralului și făcu cinste mesei; după ce gustă felurite mîncăruri și băuturi, el trimise cupele și farfuriile oamenilor din suită. Cacicul acesta avea înfățișare frumoasă; vorbea puțin și părea foarte politicos. După terminarea ospățului, el îi oferi Amiralului cîteva foițe subțiri de aur. Columb îi arătă monedele pe care erau gravate portretele lui Fernando și al Isabellei, și, după ce-i explică prin semne că era vorba de cei mai puternici suverani de pe Pămînt, puse să fie desfășurate în fața regelui, indigen steagurile regale ale Castiliei. La venirea nopții, cacicul se retrase foarte mulțumit și plecarea îi fu salutată cu salve de artilerie.

In ziua următoare, oamenii echipajului înfipseră o cruce uriașă în mijlocul satului și părăsiră țărmul acesta ospitalier. Ieșind din golful format de insulele Tortuga și Española, Amiralul descoperi mai multe porturi, capuri, golfuri și rîuri și o insuliță care fu numită Santo Tomás; apoi, în sfîrșit, un port foarte larg, bine adăpostit și pitit între insulă și Golful Aguja, în care se deschidea un canal împrejmuit de munți înalți, acoperiți cu păduri.

Amiralul debarca adesea pe uscat. Băștinașii îl primeau ca pe un trimis al cerului și-l invitau să rămînă printre ei. Columb le împărțea cu dărnicie clopoței, inele de alamă, bobițe de sticlă și alte mărunțișuri care le plăceau grozav. Un cacic numit Guacanagari îi trimise lui Columb o centură împodobită cu chipul unui animal urecheat, cu limba și nasul făcute din aur bătut. Aurul părea să abunde în insulă și indigenii aduseră curînd o oarecare cantitate. Locuitorii acestei părți a Insulei Española păreau superiori prin inteligență și frumusețe. După părerea lui Columb, vopseaua roșie, neagră sau albă cu care-și ungeau trupurile folosea mai ales ca să-i apere de arșița soarelui. Locuințele acestor indigeni erau foarte frumoase și bine clădite. Cînd Columb îi întrebă despre țara care produce aur, indigenii îi indicară spre vest un ținut pe care-l numeau Cibao și în care Amiralul se încăpățîna să vadă asiaticul Cipango (Japonia).

---

[1] În limba indienilor caribi, cuvîntul cacic sau casic însemna „conducător de trib".

În ziua de Crăciun, caravela Amiralului suferi un grav accident. Era prima avarie din această călătorie de cînd navigau în largul Golfului Santo Tomás; la venirea nopții, el se lăsă luat de curent care-l împinseră spre ape mici. Caravela lovi cu pana cîrmei fundul și se puse pe uscat. Amiralul trezit de izbitură, alergă pe punte, porunci să se transporte cu o barcă o ancoră pe care să o arunce în larg ca să se poată trage pe ea și să readucă nava la linia de plutire. Proprietarul navei și cîțiva marinari însărcinați cu executarea acestui ordin săriră în barcă; dar, cuprinși de spaimă, fugiră trăgînd la rame din toate puterile spre „Niña".

Între timp, marea scădea. „Santa Maria" se împotmolea din ce în ce. Ca s-o ușureze, trebuiră să-i taie catargele și curînd trebuiră să transporte echipajul la bordul celeilalte nave. Cacicul Guacanagari, înțelegînd supărătoarea situație a caravelei, alergă împreună cu frații și cu neamurile lui, pe care îi însoțea un mare număr de băștinași, și ajută la descărcarea corabiei. Datorită grijii lui, nici un obiect din încărcătură nu fu pierdut și toată noaptea indigenii înarmați făcură de pază în jurul depozitelor de provizii.

A doua zi, Guacanagari veni la bordul „Niñei cu gîndul să-l consoleze pe Columb și-i puse la dispoziție toate bogățiile lui. În același timp îi oferi o gustare compusă din pîine, crevete, pești, rădăcini și fructe. Mișcat de aceste dovezi de prietenie, Columb se hotărî să întemeieze o așezare pe insulă. Se sili, deci, să-i cîștige pe indieni prin daruri și gesturi prietenoase; apoi, voind, de asemenea, să le dea o idee despre puterea lui, porunci să se tragă cîte un foc de archebuză și de bombardă, ale căror detunări îi speriară grozav pe bieții oameni.

La 26 decembrie, spaniolii începură construirea unei fortărețe pe această parte a insulei. Amiralul avea intenția să lase acolo cîțiva oameni, aprovizionați cu pîine, vin, cereale pentru un an, și să le dea barca mare a „Santei Maria". Lucrările fură continuate fără răgaz.

În ziua aceea aflară vești despre „Pinta", care se despărțise de celelalte nave încă de la 21 noiembrie; băștinașii spuneau că ar fi ancorat într-un golf aflat înăuntrul insulei; dar o luntre trimisă de Guacanagari se întoarse fără să o fi putut descoperi. Și atunci Columb, nemaivoind să continue expediția în condițiile în care se afla și rămas cu o singură caravelă de cînd o pierduse pe „Santa Maria, care nu putuse fi readusă la linia de plutire, hotărî să se întoarcă în Spania și începu pregătirile de plecare.

La 2 ianuarie, Columb îi dădu cacicului spectacolul unei lupte simulate între soldați în armură, fapt de care regele și supușii săi se minunară foarte. Apoi alese treizeci și nouă de oameni destinați să păzească fortăreața în lipsa lui și îl numi comandant pe Rodrigo de Escovedo. Cea mai mare parte din încărcătură le rămînea lor și trebuia

să le ajungă pentru un an. Printre acești primi coloniști ai noului continent se numărau un escribano, un alguazil, un dulgher, un medic și un croitor. Ei aveau misiunea să caute minele de aur și să găsească locul potrivit pentru întemelierea unui oraș.

La 3 ianuarie, după ce Amiralul își luă în mod solemn rămas bun de la cacic și de la noii coloniști, „Niña" ridică ancora și părăsi portul. Curînd, spaniolii descoperiră o insuliță cu un munte foarte înalt, căruia îi dădură numele de Monte Cristi. După două zile de navigație de-a lungul coastei, lui Columb i se dădu de veste că „Pinta" se afla pe aproape. Curînd, comandantul „Pintei", Martin Alonso Pinzón, veni la bordul „Niñei" și încercă să-și scuze purtarea. Adevărul e că Pinzón n-o luase înainte decît cu gîndul să ajungă primul în pretinsa Insulă Babeque, pe care povestirile băștinașilor o arătau atît de bogată. Întrucît echipajul „Pintei" era de partea comandantului său, iar „Niña" era comandată de fratele său, Vicente Pinzón, Columb n-avu încotro și trebui să se mulțumească cu explicațiile șubrede ale lui Pinzón. El află că „Pinta" mersese numai de-a lungul coastelor Insulei Española, fără să fi descoperit vreo altă insulă nouă.

La 7 ianuarie, caravalele se opriră ca să astupe o gaură de apă de pe fundul „Niñei". Columb profită de acest răgaz ca să exploreze un fluviu larg situat la o leghe de Monte Cristi. Grăuncioarele pe care fluviul le căra îl făcură să-i dea numele de Rio de Oro. Amiralul ar fi vrut să cerceteze mai cu atenție această parte a Insulei Española, dar echipajul ardea de nerăbdare să se întoarcă și, sub influența fraților Pinzón, începuse să murmure împotriva autorității lui.

La 9 ianuarie, cele două caravele întinse velele și se îndreptară spre est, sud-est, navigînd de-a lungul coastelor cărora le botezară pînă și cele mai mici coturi : Istmul Isabellei, Capul de la Roca, apoi Capul Francez, Capul Cabrón și, în sfîrșit, Golful Samana, situat la extremitatea răsăriteană a insulei. Acolo se deschidea un port în care navele, reținute de acalmie, ancorară. Primele relații cu indigenii fură dintre cele mai bune, dar nu trebui mult ca ele să se transforme. O dată cu încetarea schimburilor se iviră unele demonstrații ostile, care nu lăsau nici un fel de îndoială asupra intențiilor indienilor. Într-adevăr, la 13 ianuarie, marinarii spanioli făcură uz de arme. Pierzînd cîțiva oameni, băștinașii o luară la fugă. Astfel, pentru prima dată curgea sîngele indienilor lipsiți de apărare, sînge vărsat de o mînă europeană. A doua zi, Cristofor Columb reținu la bord patru tineri indigeni și, în ciuda protestelor acestora, întinse velele. Echipajele, acrite și obosite, îi pricinuiau mari necazuri. În relatarea călătoriei, omul acesta înălțat deasupra tuturor slăbiciunilor omenești și pe care soarta nu-l putuse dobori, se plîngea amarnic de oamenii lui. La 16 ianuarie, Capul Samana dispărea în zare și adevărata călătorie de întoarcere începea.

Traversarea fu rapidă și nici un incident nu se produse pînă la 12 februarie. La data aceasta, cele două caravele fură prinse de o furtună cumplită, care ținu trei zile, cu vînturi furioase, talazuri mari și fulgere dinspre nord nord-est. Amiralul, temîndu-se de o nenorocire, scrise grabnic pe un pergament rezumatul descoperirilor făcute, rugînd pe oricine va găsi pergamentul să-l ducă regelui Spaniei; apoi vîrî documentul învelit cu pînză ceruită într-un butoiaș de lemn și îl zvîrli în mare.

În zorii zilei de 15 februarie, uraganul se domoli și cele două caravele, despărțite de furtună, se reîntîlniră; trei zile mai tîrziu, ele ancorară în fața Insulei Santa Maria, din Insulele Azore.

La 23 februarie, Amiralul avu de suferit din pricina vîntului și trecu din nou printr-o furtună. În sfîrșit, la 4 martie, piloții recunoscură gura fluviului Tajo, unde „Niña" putu să se adăpostească, în timp ce „Pinta" era mînată de furtună tocmai în Golful Biscaya.

Portughezii îl primiră bine pe Amiral. Regele îi acordă chiar o audiență. Dar Columb se grăbea să ajungă în Spania. De îndată ce timpul deveni prielnic, „Niña" ieși în larg și la 15 martie, către amiază, ancora în fața portului Palos, după șapte luni și jumătate de navigație, în timpul cărora Columb descoperise insulele San Salvador, Concepción, Isabella, Fernandina, Cuba și Santo Domingo.

Curtea lui Fernando și a Isabellei se afla atunci la Barcelona. Amiralul fu chemat acolo. El plecă imediat cu indienii adunați din lumea nouă și stîrni pretutindeni un entuziasm nemaiîntîlnit încă. Oamenii alergau să-l întîmpine pe marele navigator și-i făceau onoruri regești. Intrarea lui Cristofor Columb în Barcelona a fost măreață. Regele, regina, granzii de Spania îl primiră cu mare pompă la Palatul Deputației. Acolo, Columb își povesti minunata călătorie, apoi înfățișă probele de aur

Cristofor Columb primi titlul de nobleță; pe blazonul său se afla scrisă deviza: „Castiliei și Leonului, Columb le-a dăruit o nouă lume". Numele navigatorului genovez fu aclamat de la un capăt la altul al Europei. Omul de geniu, atîta vreme sărac și neluat în seamă, se înălță atunci pe cel mai înalt pisc al faimei.

III

A doua călătorie: flotă de șaptesprezece nave. Insula Hierro (Ferro). Dominica. Marie Galante. Guadalupa. Canibalii. Montserrat. Santa Maria. Redonda. San Martin și Santa Cruz. Arhipelagul Celor Unsprezece Mii De Fecioare (Virginelor). Insula San Juan Evangelista sau Puerto Rico. Insula Española. Primii coloniști uciși. Întemeierea orașului Isabella. Trimiterea în Spania a două corăbii încărcate cu bogății. Fortul Santo Tomás, ridicat în ținutul Cibao. Don Diego, fratele lui Columb, numit guvernator al insulei. Jamaica. Coasta Cubei. Remora. Reîntoarcerea la Isabella. Cacicul luat prizonier. Revolta indigenilor. Lipsa de hrană. Columb defăimat în Spania. Trimiterea lui Juan Aguado, comisar la Isabella. Zăcămintele de aur: Plecarea lui Columb. Sosirea la Cádiz.

Povestirea aventurilor marelui navigator genovez aţîţase minţile oamenilor, care şi începuseră să vadă în imaginaţie continente de aur situate peste mări. Toate patimile pe care le iscă lăcomia de bani fierbeau în inimi. Sub presiunea opiniei publice şi stăpînit el însuşi de dorinţa de a se îmbogăţi, Amiralul nu putea să nu pornească iar în larg, cît mai curînd posibil. De altfel, el însuşi se grăbea să se reîntoarcă la locul cuceririlor şi să îmbogăţească hărţile vremii cu noi descoperiri. Se declară, deci, gata de plecare.

De astă dată nu mai fu nevoit să umble după protectori influenţi şi să caute să dovedească avantajele incalculabile pe care le promitea expediţia. Se găsiră fără prea mare greutate şi mijloacele necesare pentru pregătirea noii expediţii, şi oamenii dispuşi să-l urmeze pînă la capătul lumii. În ceea ce-i priveşte pe Fernando şi Isabella, aveau motive speciale să grăbească plecarea flotilei.

De îndată ce Columb părăsise Lisabona, regele Portugaliei, João al II-lea, convocase consiliul de stat într-o şedinţă, la care se hotărîse echiparea unei escadre care să urmărească corăbiile spaniole în drum spre pămînturile noi. Portughezii socoteau că Spania violase dreptul lor exclusiv, acordat de papa, de a lua în stăpînire teritoriile descoperite la sud şi la est de Capul Bojador şi pînă în India. Relaţiile dintre cele două ţări se înăspriră.

Fernando şi Isabella, vrînd să preîntîmpine un conflict militar, se adresară papei, cerîndu-i să rezolve litigiul ivit şi folosind ca argument dreptul primului descoperitor.

La 4 mai 1493, papa Alexandru al VI-lea Borgia a emis o bulă, potrivit căreia toate regiunile, insulele şi continentele ce se întind la vest de meridianul aflat la o depărtare de o sută de leghe de Insulele Azore sau de Insulele Capului Verde[1], trebuiau să aparţină Spaniei, iar cele aflate la est de această linie să devină proprietatea Portugaliei.

Bula papală împărţea astfel întregul glob în două emisfere : una a fost dată Spaniei, iar cealaltă Portugaliei. Cum nu aveau prea mare încredere în ţara rivală, Fernando şi Isabella se grăbiră să termine pregătirile pentru expediţie, ca să-şi poată atribui şi extinde noile posesiuni de peste ocean.

Regele şi regina îi puseră la dispoziţie lui Columb o escadră compusă din trei nave mai mari şi paisprezece caravele. O mie două sute de oameni trebuiau să plece o dată cu el. Cîţiva nobili castilieni nu şovăiră să se încreadă în steaua lui Columb şi voiră să-şi încerce norocul dincolo de mări. Cai, vite, tot soiul de unelte pentru culesul şi curăţitul

---

[1] Papa Alexandru al VI-lea Borgia era atît de ignorant în materie de geografie încît credea că Insulele Azore şi Insulele Capului Verde se află pe acelaşi meridian. În realitate, Insulele Capului Verde se află cu 5° la est de Insulele Azore. Acest fapt era bine cunoscut în acea vreme navigatorilor spanioli şi portughezi.

aurului, felurite semințe, într-un cuvînt tot ce trebuie pentru întemeierea unei colonii importante, umpleau calele corăbiilor. Din cei zece indigeni aduși în Europa, cinci se reîntorceau în patrie. Trei dintre ei rămîneau bolnavi în Europa, iar doi muriseră. Cristofor Columb fu numit comandant general al escadrei, cu puteri nelimitate.

La 25 septembrie 1493, cele șaptesprezece nave ieșiră din Cádiz cu toate velele întinse, în uralele unei mulțimi nesfîrșite. La 1 octombrie, ele ancorau în fața Insulei Hierro, cea mai răsăriteană dintre Canare. Pe Insula Gomera făcură provizii de apă, de lemne și alimente proaspete pentru întreaga escadră. Aici fură luați la bord niște ciini imenși, dresați anume pentru a vîna oameni.

După douăzeci de zile de navigație, pe care vîntul și marea o favorizară neîntrerupt, Cristofor Columb descoperi pămînturi noi.

Intr-adevăr, la 3 noiembrie, duminică după sfîntul Toma, în zori, pilotul navei amiral „Maria Galante" strigă : „Veste bună ! Iată pămîntul !"

Pămîntul acesta era o insulă muntoasă acoperită cu vegetație tropicală. Crezînd-o nelocuită, Amiralul trecu de ea, cercetă cîteva insulițe împrăștiate în cale și ajunse în fața unei a doua insule. Prima fu numită Dominica, a doua Maria Galante, nume pe care-l mai păstrează și astăzi. A doua zi, în fața spaniolilor se ivi o insulă și mai mare, pe care o numiră Guadalupa din pricina asemănării ei cu un ținut din Extremadura.

Spaniolii, bine înarmați, debarcară pe uscat, unde se ridicau vreo treizeci de colibe de lemn, rotunde și acoperite cu frunze de palmier. In interiorul colibelor erau atîrnate hamacuri de bumbac. În mijlocul satului se aflau doi copaci sau stîlpi, în jurul cărora zăceau încolăciți doi șerpi uriași morți. Cînd străinii se apropiară, băștinașii fugiră cît îi țineau picioarele, lăsînd în mîinile lor un număr de prizonieri pe care tocmai se pregăteau să-i mănînce. Marinarii scotociră colibele și găsiră oase de picioare și de mîini, capete proaspăt tăiate, încă ude de sînge, și alte rămășițe omenești care nu lăsau nici o îndoială asupra felului de alimentare al caraibilor.[1]

Oamenii Amiralului explorară în parte insula și-i cercetară principalele țărmuri.

La 8 noiembrie, Amiralul dădu semnalul de plecare și navigă cu întreaga escadră spre Insula Española, actualmente Haiti, unde lăsase în fortul Navidad, treizeci și nouă de oameni dintre cei ce îl însoțiseră în prima călătorie. Urcînd spre nord, Columb descoperi o insulă mare, căreia indigenii aflați la bord îi spuneau Madanino. Indigenii aceștia pretindeau că insula nu e locuită decît de femei și, cum în povestirea

---

[1] Spaniolii au stîlcit acest cuvînt neobișnuit pentru ei și spuneau „canib" în loc de „caraib" ; de aci a provenit cuvîntul canibal — mîncător de oameni.

lui Marco Polo era pomenit un ţinut asiatic ocupat numai de femei, Cristofor Columb avu încă un motiv să creadă că naviga de-a lungul coastei Asiei. Amiralul dorea din toată inima să exploreze ţinutul, dar vîntul potrivnic îl împiedică să ajungă la ţărm.

La zece leghe mai departe, Columb descoperi o nouă insulă, împrejmuită de munţi înalţi, căreia îi spuse Montserrat. A doua zi descoperi încă o insulă, pe care o numi Santa Maria Redonda, şi în ziua următoare încă două insule, San Martin şi Santa Cruz.

Escadra ancoră în faţa Insulei Santa Cruz ca să ia apă de băut; acolo avu loc o întîmplare gravă, pe care Pedro Martin o povesteşte cu fraze care trebuie redate, căci sînt foarte expresive: „Amiralul, spune el, porunci ca treizeci din oamenii de pe corabia sa să debarce pentru a cerceta insula; şi oamenii aceştia, coborînd la uscat, aflară patru cîini şi tot atîţia bărbaţi tineri şi femei pe mal, care îi întîmpinară întinzîndu-le braţele a rugă şi cerîndu-le ajutor şi scăpare de neamul celor cruzi. Iar canibalii, ca şi cei din Insula Guadalupa, văzînd acestea, fugiră şi se retraseră toţi în pădure. Şi oamenii noştri rămaseră două zile în insulă, ca să o viziteze.

În vremea aceasta, cei rămaşi pe corabie văzură apropiindu-se o luntre cu opt bărbaţi şi cu tot atîtea femei în ea; oamenii noştri le făcură semne; dar, apropiindu-se, atît bărbaţii, cît şi femeile începură să tragă cu multă îndemînare pe neaşteptate în ai noştri, împroşcîndu-i cu săgeţi mai înainte ca ei să se fi putut acoperi cu scuturile, aşa că un spaniol fu ucis de săgeata unei femei care, cu încă o săgeată, mai străpunse unul.

Sălbaticii aceştia aveau săgeţi cu vîrfuri înveninate, iar în mijlocul lor se afla o femeie căreia toţi i se supuneau şi se plecau în faţa ei. Şi era, după cum se putea bănui, o regină, avînd şi un fiu care o urma cu privire cumplită, voinic şi cu faţă de leu.

Socotind, deci, că e mai bine să se lupte de aproape decît să aştepte rele şi mai mari luptîndu-se aşa, de departe, ai noştri manevrară astfel nava trăgînd la rame care înainta atît de repede încît izbi şi scufundă luntrea indigenilor.

Dar indienii — atît bărbaţii, cît şi femeile — fiind înotători cît se poate de dibaci, fără să se mişte nici mai repede şi nici mai încet, continuară să zvîrle mulţime de săgeţi într-ai noştri. Şi făcură aşa pînă cînd izbutiră să ajungă înot la o stîncă acoperită de apă, pe care se urcară. Iar de acolo, începură să lupte iar cu bărbăţie. Totuşi, pînă la urmă fură prinşi, iar unul din ei fu ucis, pe cînd fiul reginei se alese cu două răni; şi fură duşi pe corabia Amiralului".

Acest episod arată că indienii îşi preţuiau libertatea şi erau gata să lupte pentru ea pînă la ultima lor suflare.

Caraibii le părură spaniolilor ca făpturi „cît se poate de fioroase". Spre deosebire de ceilalţi indieni, ei purtau părul lung şi-şi încercuiau

ochii cu vopsea neagră. Corpul și-l acopereau în întregime cu tatuaje și-și încingeau mușchii brațelor și ai picioarelor cu niște împletituri pe care le făceau deosebit de elastice.

După cum se vede, lupta între indieni și europeni începea să devină serioasă. Cristofor Columb își reluă navigația spre nord, printre insulele „plăcute și numeroase", acoperite de păduri și dominate de munți care apăreau scăldați în toate culorile. Îngrămădirea aceasta de insule fu botezată Arhipelagul Celor Unsprezece Mii de Fecioare (Insulele Virginelor). Curînd se ivi Insula San Juan Evangelista, care nu e alta decît Puerto Rico, ținut pe atunci plin de caraibi, dar cultivat cu îngrijire, înfățișînd ochilor priveliștea superbă a unor păduri nesfîrșite. Cîțiva marinari coborîră la uscat și nu aflară acolo decît vreo zece colibe nelocuite. Amiralul dădu apoi ordin de plecare și navigă de-a lungul coastei Insulei Puerto Rico cale de vreo cincizeci de leghe.

Vineri 22 noiembrie, Cristofor Columb ajunse, în sfîrșit, în fața Insulei Española. E lesne de închipuit emoția care trebuie să-l fi încercat revăzînd locul primelor lui succese, căutînd cu privirea fortul în care își adăpostise primii însoțitori. Ce li se întîmplase într-un an de zile europenilor părăsiți pe meleagurile acestea sălbatice ? În clipa aceea, o luntre mare, condusă de fratele cacicului Guacanagari, ieși în întîmpinarea „Mariei Galante" și indigenul, urcîndu-se la bord, îi oferi Amiralului două chipuri de aur.

În acest timp, Cristofor Columb căuta din ochi fortul, fără să zărească însă, nici urmă din el, deși ancorase chiar în fața locului unde poruncise să fie ridicat. Foarte neliniștit de soarta foștilor lui însoțitori, Amiralul coborî la uscat. Acolo mare îi fu mirarea cînd nu găsi decît cenușă pe locul fortului ! Ce li se întîmplase compatrioților lui ? Plătiseră oare cu viața încercarea aceasta de colonizare ? Amiralul trase trei salve de artilerie ca să-și vestească pînă departe, sosirea, dar nici unul din foștii lui însoțitori nu se ivi.

Mîhnit peste măsură, Columb trimise imediat soli la cacicul Guacanagari. Dar solii îi aduseră vești triste. După spusele lui Guacanagari, ceilalți cacici, înfuriați de prezența străinilor pe insula lor, îi atacaseră pe nefericiții coloniști și-i uciseseră pînă la unul. Însuși Guacanagari fusese rănit apărîndu-i ; ca dovadă, el își arătă piciorul legat cu o fîșie de bumbac.

Cristofor Columb nu crezu o iotă din povestea cacicului, dar hotărî să se prefacă și a doua zi, cînd Guacanagari se urcă la bord, îl primi bine. Cacicul păru foarte mirat la vederea cailor care i se arătară ; animalele acestea erau necunoscute și pentru el, și pentru suita lui. Iar după ce-și termină vizita, cacicul se întoarse la uscat, porni spre munți și nimeni nu-l mai revăzu de atunci.

Amiralul trimise un căpitan cu trei sute de oameni să cerceteze insula și să pună mîna pe cacic. Căpitanul pătrunse adînc înăuntrul insulei, dar

nu găsi nici o urmă de-a cacicului sau de-a nefericiților coloniști. În timpul expediției, spaniolii descoperiră un fluviu mare și un port foarte bine adăpostit, pe care îl numiră Portul Regal.

Deși prima încercare dăduse greș, Columb hotărî să întemeieze o nouă colonie pe insula aceasta, care i se părea bogată în zăcăminte de aur și de argint. Băștinașii pomeneau mereu de minele din ținutul Cibao. Doi gentilomi, Alonso de Hojeda și Carvajal (primul dintre ei și-a cucerit mai tîrziu o tristă faimă prin cruzimile săvîrșite în colonii), avînd misiunea să verifice aceste afirmații, porniră în luna ianuarie cu o numeroasă escortă. Expediția lor descoperi patru fluvii cu nisipuri aurifere și aduse o pepită care cîntărea nouă uncii.

La vederea acestor bogății, Amiralul căută un loc potrivit pentru întemeierea unui oraș și-l găsi la zece leghe spre răsărit de Monte Cristi, la gura unui rîu care forma un port. Acolo puse temelia Isabellei.

Columb se gîndi apoi să trimită vești din noua colonie regelui și reginei Spaniei. Douăsprezece nave, încărcate cu aurul cules din insulă și cu alte produse locale, se pregătiră să plece spre Europa sub comanda căpitanului Torres, căruia îi porunci să facă o dare de seamă amănunțită lui Fernando și Isabellei asupra stării de lucruri din Española. În însemnările pe care le-a înmînat lui Torres ca material ce trebuia să-i slujească pentru darea de seamă, Columb cerea să i se trimită „vite, alimente și toate cele necesare pentru colonizarea ținutului și lucrarea cîmpurilor". Aceste însemnări cuprindeau și unele rînduri care, din păcate, nu-l înfățișau deloc pe marele navigator sub o lumină prea frumoasă. Iată aceste rînduri : „Toate acestea pot fi plătite cu sclavi luați dintre canibali, oameni cruzi și foarte potriviți acestui scop, bine făcuți și foarte isteți. Sînt încredințat că este suficient să-i scoatem din starea lor de neomenie ca să devină cei mai buni sclavi și că vor înceta să mai fie neomenoși de îndată ce se vor trezi dincolo de hotarele țării lor".

Flota aceasta ridică pînzele la 2 februarie 1494 și curînd Columb mai trimise încă una din cele cinci nave care-i mai rămăseseră, cu locotenentul Bernaldo de Pisa, de care nu era mulțumit.

Imediat ce rîndui lucrurile în colonia Isabella, Amiralul îl lăsă acolo ca guvernator pe fratele său Don Diego și porni cu cinci sute de oameni, vrînd să viziteze el însuși minele din Cibao. Ținutul pe care-l străbătu mica lui oaste era nespus de roditor. Legumele se coceau în două săptămîni, grîul semănat în februarie avea spice minunate în aprilie și dădea în fiecare an cîte două recolte cît se poate de bune. Expediția străbătu rînd pe rînd munții și văile, trebuind să folosească tîrnăcopul ca să-și croiască drum prin pămînturile acestea încă virgine. În sfîrșit, spaniolii ajunseră la Cibao. Acolo, pe un colnic, lîngă malul unui fluviu, clădiră un fort din piatră și din bîrne ; îl împrejmuiră apoi cu un șanț adînc și-i dădură numele de Santo Tomás, ironizîndu-i

astfel pe cîțiva dintre ofițerii care nu credeau în minele de aur. Și pe bună dreptate erau ironizați „neîncrezătorii" aceștia, căci de pretutindeni indigenii aduceau pepite și grăuncioare de aur, schimbîndu-le imediat contra mărgelelor și mai ales a clopoțeilor, al căror sunet argintiu îi îndemna la dans. În plus, țara aceasta nu era numai țara aurului, ci și a mirodeniilor și a aromatelor, iar arborii care le produceau formau adevărate păduri.

Pe la începutul lui aprilie, după ce lăsă fortul Santo Tomás în paza a cincizeci și șase de oameni, sub comanda lui don Pedro de Margarit, Cristofor Columb porni înapoi spre Isabella. Dar ploile necontenite îi îngreuiară întoarcerea. La sosire găsi mare neorînduială în proaspăta colonie; foametea amenința din pricina lipsei de făină, iar făina lipsea pentru că nu existau mori: soldații și meșteșugarii erau istoviți; Columb voi să-i silească pe gentilomi să le vină în ajutor; dar acești mîndri hidalgos, dornici să cucerească averi pe care, însă, nu s-ar fi plecat nici măcar ca să le ridice, refuzară să facă muncă de pălmași. Preoții îi sprijiniră, iar Columb, nevoit să-i pedepsească aspru, trebui să închidă bisericile.

Curînd veni un trimis din portul Santo Tomás, aducînd știrea că toți indienii din localitate fugiseră, părăsindu-și așezările și că s-ar pregăti, în frunte cu cacicul lor Caonabo, să pornească împotriva spaniolilor din fort. Columb îi încredință lui Alonso de Hojeda misiunea de a-i reprima pe indienii răsculați, dîndu-i instrucțiuni amănunțite, pe care acesta le-a respectat întocmai.

Hojeda porni spre regiunea Cibao cu un detașament mic, dar bine înarmat. El se prefăcu prieten al indienilor și pătrunse în așezarea cacicului Caonabo, chipurile, cu intenții pașnice. Caonabo îi primi pe spanioli cît se poate de bine. În timpul convorbirilor, Hojeda îi întinse niște lanțuri cu cătușe, arătîndu-i cum trebuie să poarte aceste „podoabe". După aceea, îl aduseră pe Caonabo, legat de șa, la Isabella și îl țintuiră de un perete în beciul casei lui Columb.

După această întîmplare, care însemna o declarație de război adresată indienilor, Columb își întări considerabil garnizoana din Santo Tomás, încredințînd comanda acestui fort aceluiași Alonso de Hojeda.

Și, totuși, Amiralul nu putea să zăbovească prea mult în colonia Isabella. Se grăbea să descopere pămînturi noi. De aceea alcătui un consiliu pentru guvernarea insulei și pentru supunerea indienilor, consiliu format din trei gentilomi și din șeful misionarilor. În fruntea consiliului îl numi pe fratele său Don Diego. Apoi, la 24 aprilie, Columb ieși în larg cu trei corăbii, ca să-și completeze ciclul descoperirilor.

Flotila coborî spre sud și spaniolii descoperiră curînd o insulă căreia băștinașii îi spuneau Jamaica. Insula era formată dintr-un munte cu pante foarte line. Locuitorii ei, care păreau isteți și cu aplicație spre

Pescuitori de perle

meserii, dar nu prea pașnici din fire, încercară de mai multe ori să oprească debarcarea spaniolilor.

Columb ordonă atunci să se deschidă focul asupra lor. După ce cinci sau șase indieni fură răniți sau sfîșiați de cîinii lăsați pe țărm și asmuțiți asupra localnicilor, rezistența încetă.

Din Jamaica, Amiralul își împinse cercetările mai spre apus. Curenții foarte puternici îl împinseră spre Cuba, de-a lungul coastelor căreia navigară două sute douzeci și două de leghe. În timpul navigării acesteia deosebit de periculoase, printre vaduri și strîmtori foarte înguste, Columb dădu nume la peste șapte sute de insule, făcu recunoașterea a numeroase porturi și intră adeseori în relații cu indigenii.

În luna mai, marinarii de cart semnalară un mare număr de insule pline de vegetație, bogate și locuite. Apropiindu-se de malul uneia

dintre ele, Columb pătrunse într-un fluviu a cărui apă era atît de fierbinte, încît nimeni nu putea să-și țină mîna în ea. Firește că însușirea aceasta a fluviului n-a fost decît o exagerare pe care descoperirile ulterioare n-au dovedit-o niciodată. Pescarii din partea locului pescuiau cu ajutorul unui pește numit *remora*, „care făcea pentru ei ceea ce face cîinele pentru vînător".

„Peștele acesta are o formă necunoscută, semănînd cu o anghilă[1] mare, iar înapoia capului are o piele foarte trainică, ca o pungă pentru prins pești. Iar pescarul îl ține legat cu o sfoară de marginea luntrii, totdeauna în apă, căci remora nu rabdă să vadă aerul. Și cînd zărește vreun pește sau vreo broască-țestoasă, care pe acolo sînt mai mari decît scuturile cele mari, pescarul dezleagă capătul sforii, dîndu-i drumul cît poate mai mult. Și cînd se simte slobod, el (remora) se năpustește deodată, mai repede ca săgeata, spre peștele sau spre broasca-țestoasă și, repezindu-și pielea aceea ca o pungă, își ține prada cu atîta tărie, fie ea pește sau broască-țestoasă, încît nu mai e chip să i-o poți smulge dacă nu-l scoți aproape de suprafața apei, trăgînd și adunînd sfoara încetul cu încetul : căci de îndată ce vede frumusețea văzduhului remora își lasă prada. Iar pescarii se scufundă atît cît e nevoie ca să ia prada, și o pun în luntrea lor, și leagă peștele vînător cu atîta sfoară cîtă îi trebuie ca să se simtă la largul lui și cu altă sfoară îl răsplătește trimițîndu-i o bucățică din carnea prăzii."

Amiralul continuă explorarea coastei spre apus, vizită diferite locuri în care mișunau bobocii de gîscă, rațele, bîtlanii și „cîinii muți", pe care băștinașii îi mîncau în loc de *capre* și care, pesemne, că erau fie *almiguis*, fie ursuleți-spălători. Dar trecătorile nisipoase se îngustau din ce în ce și navele izbuteau tot mai anevoie să treacă prin ele. Amiralul ținea, totuși, să nu se depărteze de țărmurile acestea pe care dorea să le exploreze. Într-o zi i se păru că zărește pe o înălțime oameni înveșmîntați în alb, pe care-i luă drept călugări, și trimise cîțiva marinari să intre în vorbă cu ei. Simplă iluzie optică : așa-numiții călugări erau niște bîtlani mari, de tropice, care din pricina depărtării păreau oameni.

În primele zile ale lunii iunie, Columb trebui să facă un popas pentru repararea navelor, ale căror carene fuseseră vătămate de navigația prin apele mici de lîngă mal. La 7 iulie, Amiralul porunci să se citească o liturghie pe plajă. În timpul slujbei se ivi un cacic bătrîn, care la terminarea slujbei îi oferi Amiralului fructe, apoi suveranul acesta indigen rosti cîteva cuvinte pe care interpreții le traduseră astfel :

„Ni s-a povestit în ce fel ai împresurat și învăluit cu puterea ta aceste pămînturi care vă erau necunoscute și ni s-a povestit cum pre-

---

[1] *Anghila* — pește cu piele vîscoasă, alunecoasă, a cărui formă amintește pe cea a șarpelui. Trăiește în apele dulci ale Europei și întreprinde pentru fecundare în Marea Sargaselor o „călătorie de nuntă" de circa 8 000 km.

zența ta a vîrît mare spaimă în popoarele și oamenii din partea locului. Dar eu socotesc necesar să-ți vorbesc și să te înștiințez că două drumuri se deschid în fața sufletului atunci cînd se desparte de trup : unul, de întuneric și de jale, hărăzit chinuitorilor și vătămătorilor neamului omenesc ; altul, vesel și plăcut, hărăzit celor cărora în viață le-a fost dragă pacea și tihna oamenilor. Deci, dacă ți-amintești că ești ființă pieritoare și că răsplata care va să vină e cîntărită după faptele vieții acesteia, nu vei chinui pe nimeni".

Care filozof al vremurilor vechi sau moderne a vorbit vreodată mai chibzuit și în cuvinte mai sănătoase ? Toată omenia era cuprinsă în aceste minunate cuvinte ieșite din gura unui sălbatic.

Înțelepciunea indianului ignorant îl uimi și-l mișcă pe Columb. El îl încredință pe cacic că nu se ivise în ținuturile acelea pentru a săvîrși rele, ci pentru a-i apăra pe oamenii pașnici și buni împotriva fioroșilor caraibi. Indianul îl crezu pe Columb, mulțumindu-se cu răspunsul primit.

De altfel, tot tribul acela părea că trăiește după minunata învățătură arătată de șef. Pămîntul aparținea tuturor, ca și soarele, aerul și apa. Proprietatea individuală, pricina atîtor certuri, nu exista în modul lor de viață și indigenii trăiau mulțumindu-se cu puțin. „Ei se mai află încă în epoca de aur, spune relatarea, și nici nu-și îngroapă, nici nu-și încuie din dușmănie bunurile, ci își lasă grădinile deschise ; și n-au oprelişti, nici pravile, nici judecători, ci se conduc prin firea lor, cea bună, urmînd calea dreptății și alungîndu-l cu silă pe cel rău și nedrept care se bucură de ocara altuia."

Părăsind pămîntul Cubei, Cristofor Columb se întoarse spre Jamaica. Avea de gînd să ia cu asalt insulele caraibilor și să nimicească pe cei ce i se opuneau. Dar, din pricina veghei și a ostenelilor, Amiralul căpătă o boală care-l sili să-și amîne planurile. Și trebui să se reîntoarcă la Isabella, unde aerul bun, odihna, îngrijirile fratelui său și ale celorlalți care îi erau aproape îi redară sănătatea.

De altfel, treburile coloniei îi cereau neapărat să fie prezent. Comandantul fortului Santo Tomás împinsese la răscoală pe indigeni prin cumplitele stoarceri de dări la care îi supunea.

Pe cînd se petreceau toate acestea, Antonio de Torres, trimis de regele și de regina Spaniei ca să-l felicite pe Columb, sosi la Santo Domingo cu patru nave. Fernando se declara încîntat de succesele Amiralului și îl vestea că rînduise un serviciu de transport lunar între Spania și Insula Española. Răpirea cacicului Caonabo stîrnise însă revolta generală a băștinașilor. Aceștia voiau să-și răzbune căpetenia înjosită și deportată pe nedrept.

Dar cauza care provocă nemijlocit răscoala fură fărădelegile săvîrșite de soldații căpitanului Pedro Margarit, care-l ura de multă vreme pe Columb și nu se supunea ordinelor lui. Cînd fratele Amiralului, Bar-

tolomé, se apropie de insulă cu trei caravele încărcate cu oameni și alimente, Pedro Margarit, împreună cu complicii lui, printre care se afla și misionarul Buyl, puse mîna pe aceste corăbii și plecă cu de la sine putere în Spania. Soldații lui Pedro Margarit, părăsiți de șeful lor, se răspîndiră în căutare de prăzi prin întreaga insulă, săvîrșind jafuri și violențe nemaiauzite, ceea ce făcu să se reverse paharul răbdării indienilor. Aproape toți cacicii din Española îi ridicară pe locuitorii din așezările lor la răscoală. Situația spaniolilor deveni amenințătoare. Singur cacicul Guacanagari, deși fusese părtaș la uciderea primilor coloniști, rămase credincios spaniolilor. Cristofor Columb, însoțit de Bartolomé și de cacic, porni împotriva răsculaților. Amiralul întîlni curînd oastea băștinașilor, despre care spune, exagerînd vădit, că numără o sută de mii de oameni. Oricum ar fi fost, oastea aceea fu pusă pe fugă. Victoria îi restabili în aparență autoritatea lui Columb. Învinșilor li se impuse plata unui tribut. Indienii din vecinătatea minelor trebuiau să plătească din trei în trei luni o anumită cantitate de aur, iar cei care locuiau mai departe trebuiau să plătească douzeci și cinci de livre de bumbac. Dar revolta nu era stinsă, ci numai înăbușită. La glasul unei femei, Anacaona, văduva lui Caonabo, indigenii se răsculară pentru a doua oară și izbutiră chiar să-l atragă în răscoala lor și pe Guacanagari, pînă atunci credincios lui Columb. Apoi, după ce nimiciră lanurile de porumb și toate celelalte culturi, se refugiară în munți. Spaniolii se văzură astfel amenințați de chinurile unei foamete totale și porniră la represalii cumplite împotriva băștinașilor. Se spune că o treime din populația indigenă pieri de foame, de molimi și de armele oamenilor lui Columb. Nefericiții băștinași își plătiră scump relațiile cu europenii cuceritori.

Între timp, soarta lui Columb începu să se schimbe. În timp ce în insula spaniolă autoritatea îi era din ce în ce mai compromisă, în Spania cinstea și caracterul lui formau obiectul unor violente atacuri. Amiralul nefiind de față ca să se apere, ofițerii retrimiși în patrie pentru diferite păcate îl acuzau cu glas tare că ar fi nedrept și crud ; ba chiar insinuau că ar căuta să se declare independent față de rege. Fernando, influențat de josnicele lor cuvinte, numi un comisar cu misiunea de a cerceta faptele incriminate și de a se duce în Indiile Occidentale. Comisarul se numea Juan de Aguado. Alegerea acestui senior, hărăzit să îndeplinească o misiune de încredere, nu fu deloc fericită. Juan de Aguado era un om părtinitor și cu idei preconcepute. În luna octombrie, cînd sosi la Isabella, deoarece Amiralul, ocupat cu explorările, lipsea de acolo, comisarul începu să-i vorbească de sus lui Don Diego. Acesta, bizuindu-se pe titlul lui de guvernator general, refuză să se supună ordinelor unui comisar al regelui.

Juan de Aguado se pregătea, deci, să se întoarcă în Spania, ducînd doar cîteva date foarte incomplete, cînd un uragan cumplit îi scufundă chiar în port corabia pe care venise. În Insula Española nu mai rămăseseră decît două caravele. Dar cînd se reîntoarse la reşedinţa sa, Columb, dovedind o mărinimie vrednică de toată admiraţia, puse una din aceste caravele la dispoziţia comisarului regal, cu condiţia ca el să se îmbarce pe cealaltă şi să meargă să se dezvinovăţească în faţa regelui.

Aşa stăteau lucrurile cînd în Insula Española fură descoperite noi zăcăminte de aur. Amiralul îşi suspendă plecarea. Ispita aurului avu puterea să pună capăt tuturor discuţiilor. Nimeni nu mai pomeni de regele Spaniei sau de ancheta pe care el o poruncise. Ofiţerii porniră spre noile terenuri aurifere ; şi găsiră acolo pepite, dintre care unele cîntăreau pînă la douăzeci de uncii, şi un bloc de chihlimbar greu de peste trei sute de livre. Columb puse să fie ridicate două forturi pentru apărarea minelor, unul pe hotarul ţinutului Cibao, altul pe malurile rîului Hayna. După ce luă aceste măsuri, porni spre Spania, dornic să se dezvinovăţească.

Cele două caravele părăsiră portul Isabella în ziua de 10 martie 1496. Cristofor Columb ducea la bord două sute douăzeci şi cinci de pasageri şi treizeci de indieni. La 9 aprilie, Amiralul ajunse în faţa Insulei Maria Galante, iar la 10 porni să se aprovizioneze cu apă de băut din Guadalupa, unde avu o ciocnire destul de serioasă cu băştinaşii. La 20, Amiralul părăsi insula aceasta puţin ospitalieră şi timp de o lună luptă împotriva vînturilor alizee. La 11 iunie fu semnalat pămîntul Europei şi a doua zi caravelele intrară în portul Cádiz.

De data aceasta, reîntoarcerea marelui navigator n-a mai fost salutată de miile de oameni, cum fusese prima oară. După entuziasm urmaseră invidia şi răceala. Pînă şi însoţitorii Amiralului erau împotriva lui. Într-adevăr, descurajaţi şi dezamăgiţi, neaducînd cu ei averile pentru care înfruntaseră atîtea primejdii şi înduraseră atîtea osteneli, aventurierii aceştia se arătau nedrepţi. Şi doar nu Columb era de vină că minele exploatate pînă acum costaseră mai mult decît dăduseră.

Totuşi, Amiralul fu primit la curte cu o oarecare bunăvoinţă. Povestirea celei de-a doua călătorii avu darul să întoarcă iar spre el minţile rătăcite, atenţia şi chiar ajutorul regilor Spaniei. De fapt, în expediţia aceasta Columb nu descoperise oare insulele Dominica, Maria Galante, Guadalupa, Montserrat, Santa Maria, Santa Cruz, Puerto Rico şi Jamaica ? Nu făcuse oare o nouă recunoaştere a Cubei şi a Insulei San Domingo ? Amiralul îşi combătu, deci, cu putere adversarii şi folosi împotriva lor arma glumei. Celor ce negau importanţa descoperirilor sale le propuse să pună un ou în echilibru pe unul din capete. Şi cum ei nu izbuteau, Amiralul, spărgînd coaja, puse oul pe partea crăpată.

„La asta nu v-aţi gîndit, spuse el. Ei bine, asta e totul !“

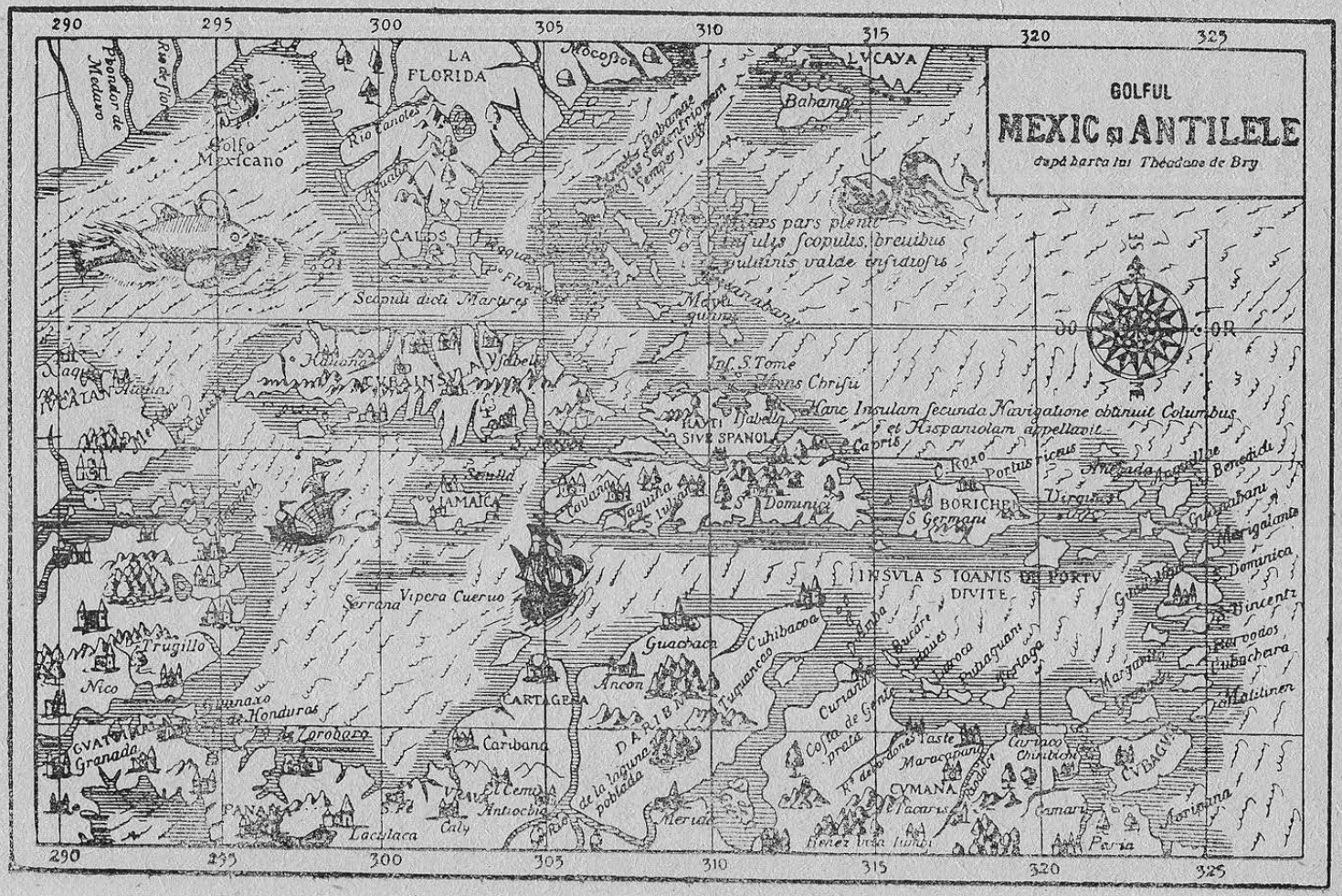
GOLFUL
MEXIC ꝗ ANTILELE
dupâ harta lui Theodore de Bry
LA FLORIDA
LUCAYA
Bahama
Golfo Mexicano
Scopuli dicti Martyres
Hanc Insulam secunda Navigatione obtinuit Columbus et Hispaniolam appellavit
HAITI SIVE SPANOL
JAMAICA
BORICHEN
INSULA S IOANIS DE PORTU DIVITE
Vipera Cueruo
Serrana
Trujillo
Nico
Honduras
Granada
Guadaca
Cuhibacoa
Ancon
CARTAGENA
Caribana
Antiochia
Cali
Lacsiaca
Meriade
Coiba
Tuquancoa
Curiana
Costa de Gente preta
Taste
Maracapana
CUMANA
Paria
Marianna
Dominica
Vincentz
Barbados
Cubachara
Matinino
Mocoso
Rio Canoles
Rio de flor
Pendor de Medaro

IV

A treia călătorie : Madeira, Santiago și Insulele Capului Verde. Trinidad. Prima ivire a coastei americane din Venezuela, dincolo de Orinoco (actualmente provincia Cumaná). Golful Paria. Grădinile. Tabago. Grenada. Margarita. Cubaga. Insula Española, în timpul cît a lipsit Columb. Întemeierea orașului Santo Domingo. Sosirea lui Columb. Tulburări în colonie. Plîngeri în Spania împotriva lui Columb. Bobadilla trimis de rege să cerceteze purtarea lui Columb. Columb pus în lanțuri și trimis în Spania împreună cu cei doi frați ai săi. Sosirea în fața lui Fernando și a Isabellei. Fernando este din nou binevoitor.

Cristofor Columb nu renunțase încă la urmărirea cuceririlor sale de dincolo de Oceanul Atlantic. Nici oboseala, nici nedreptatea oamenilor nu puteau să-l oprească. După ce izbuti cu destul cazną să învingă reaua-voință a dușmanilor, Amiralul putu să organizeze o a treia expediție sub ocrotirea stăpînirii spaniole. Regele îi acordă opt nave, patruzeci de călăreți, o sută de infanteriști, șaizeci de marinari, douăzeci de mineri, cincizeci de plugari, douăzeci de meșteșugari feluriți, treizeci de femei, cîțiva medici și chiar cîțiva muzicieni.

De astă dată, însă, nu-i fu deloc ușor să găsească voluntari. Guvernul nu mai accepta să facă cheltuieli mari și nu voia să-și asume întreținerea și retribuirea coloniștilor. Columb găsi o soluție : propuse să se colonizeze teritoriile noi cu criminali de drept comun. Printr-un ordin al regelui, criminalilor deportați în Insula Española li se reducea la jumătate pedeapsa. Se poate deduce ușor, așadar, ce fel de oameni îl însoțeau pe Columb în cea de-a treia călătorie a lui.

La 30 mai 1498, deși suferea de podagră și mai era încă bolnav de pe urma necazurilor îndurate la reîntoarcere, Cristofor Columb întinse velele. Înainte de a pleca află că o escadră franceză îl pîndea în largul Capului San Vicente, ca să-i împiedice expediția. Ca s-o evite, Amiralul se îndreptă spre Madeira, unde făcu popas ; apoi de aici își expedie spre Insula Española toate navele, în afară de trei, sub comanda căpitanilor Pedro de Arana, Alonso Sanchez de Carajal și Juan Antonio Columb, o rudă de-a lui. El însuși, cu o navă mai mare și două caravele, se îndreptă apoi spre sud, cu intenția de a trece ecuatorul și de a căuta pămînturi mai la sud, care, după părerea generală, trebuiau să fie mai bogate în produse de toate soiurile.

La 27 iunie, flota atinse insulele Sal și Boa Vista, care fac parte din Arhipelagul Capului Verde. La 4 iulie, navele porniră mai departe, trecură prin acalmii prelungi și prin călduri toride și, după ce ajunseră în dreptul ținutului Sierra Leone, luară direcția spre vest.

În ziua de 31 iulie, la amiază, un marinar semnală pămînt. Navele se aflau în fața unei insule situate la extremitatea de nord-est a Americii meridionale și foarte apropiată de coastă.

Amiralul numi insula aceasta Trinidad. A doua zi, 1 august, la cinci leghe de punctul semnalat mai întîi, nava și cele două caravele ancorau lîngă Alcatraz. Amiralul trimise la uscat cîțiva marinari pentru împrospătarea proviziilor de apă și lemne. Coasta părea nelocuită, dar se puteau observa numeroase urme de animale, probabil de capre.

La 2 august, o luntre lungă, cu optzeci de băștinași în ea, se apropie de corăbii. Indienii aceștia, bine făcuți, cu pielea mai albă decît cei din Española, purtau pe cap un fel de turban făcut dintr-o fîșie de bumbac viu colorat, iar în jurul șoldurilor o fustiță din aceeași țesătură. Spaniolii încercară să-i atragă la bord, arătîndu-le oglinzi și obiecte de sticlă; apoi, ca să le inspire și mai multă încredere, începură chiar dansuri vesele; dar băștinașii, speriați de zgomotul tamburelor, care li se păru o demonstrație dușmănoasă, răspunseră printr-un nor de săgeți și se îndreptară spre una din caravele. Columb porunci să se tragă în ei cu arbaletele.

Cristofor Columb porni atunci în larg și descoperi o nouă insulă, pe care o numi Gracia. Dar ceea ce lua drept o insulă era în realitate coasta americană, era coasta Venezuelei care formează Delta Orinocoului, întretăiată de numeroase brațe ale fluviului. În ziua aceea, Columb descoperi cu adevărat continentul american, deși fără să știe, și anume partea Venezuelei numită Cumaná[1].

Între coastă și Insula Trinidad, marea formează un golf primejdios, Golful Paria, în care o navă rezistă anevoie curenților care curg către vest cu o rapiditate extremă. Amiralul, care se credea în plină mare, trecu prin clipe deosebit de periculoase în golf, căci fluviile de pe continent, umflate de o creștere neobișnuită a apelor, zvîrleau spre nave talazuri uriașe. Iată cum descrie Columb incidentul acesta în scrisoarea adresată regelui și reginei:

„La un ceas tîrziu din noapte aflîndu-mă pe punte, am auzit un fel de muget cumplit; căutam să străpung bezna cu privirea, cînd deodată am văzut marea ca o movilă cît o navă de înaltă înaintînd încet dinspre sud spre corăbii. Deasupra movilei acesteia se prăbuși un curent cu un vuiet înspăimîntător. Eram sigur că în clipa aceea vom fi înghițiți; și astăzi, cînd îmi mai aduc aminte, mi se strînge inima. Din fericire, curentul și talazul trecură, se îndreptară spre gura canalului, se luptară acolo multă vreme, apoi se domoliră".

Totuși, în ciuda dificultăților de navigație, Amiralul străbătu marea aceasta, a cărei apă devenea din ce în ce mai dulce pe măsură ce se îndrepta spre nord, cercetă cîteva capuri, — unul la est, pe Insula Trinidad, Capul Peña Blanca, altul la vest, pe Promontoriul Paria, Capul De Lapa, — și notă mai multe porturi, printre care Portul Mai-

[1] *Cumaná* — localitate pe coasta nordică a Venezuelei la est de Caracas.

muțelor, situat la gura Orinocoului. Apoi debarcă la vest de Cumană și fu bine primit de numeroșii localnici ieșiți să-l întîmpine. Spre apus, dincolo de Alcatraz, ținutul era minunat; indigenii afirmau că acolo s-ar găsi mult aur și perle.

De astă dată, Columb izbuti într-adevăr să descopere un ținut în care existau terenuri aurifere extrem de bogate și bancuri de nisip conținînd perle, dar nu-i fu dat să se bucure de descoperirea făcută.

Ar fi dorit să mai rămînă cîtăva vreme pe partea aceasta a coastei, dar nu găsi nici un adăpost sigur pentru corăbii. De altfel, și sănătatea serios zdruncinată, și vederea destul de grav atinsă îi prescriau odihnă, iar Amiralul se grăbea — atît pentru el, cît și pentru echipajele istovite — să ajungă în portul Isabella. De aceea înaintă în susul coastei venezueliane și, atîta cît îi fu cu putință, întreținu relații cu indigenii. Aceștia erau voinici și chipeși, așezările lor dovedeau un oarecare gust; locuințele lor aveau fațade și erau mobilate cu cîteva lucruri destul de meșteșugit făcute. La gît, băștinașii purtau plăci de aur. Ținutul era minunat, fluviile, munții, pădurile imense formau un fel de pămînt al făgăduinței. De aceea, Amiralul boteză acest armonios ținut Gracia.

La 23 august, după ce înfruntase, nu fără primejdii, nu fără cazană, curenții, Columb ieși din Golful Paria prin trecătoarea îngustă numită de el Gurile Dragonului, așa cum i se spune pînă în ziua de astăzi. Ajunși în larg, spaniolii descoperiră Insula Tabago[1] (Tobago), situată la nord de Trinidad, apoi, mai spre nord, Concepción, astăzi Grenada. De aici, Amiralul schimbă drumul spre sud-vest și se reîntoarse spre coasta americană; navigînd de-a lungul ei pe vreo patruzeci de leghe, la 25 august descoperi foarte populata Insulă Margarita (Perlelor), apoi, în sfîrșit, Insula Cubaga, așezată lîngă continent. În locul acela, băștinașii aveau o așezare pentru pescuit perle și se îndeletniceau cu scoaterea acestor prețioase produse. Columb trimise o luntre la mal și făcu schimburi foarte avantajoase, căci pentru cîteva cioburi de faianță sau pentru clopoței căpătă multe livre de perle, dintre care unele foarte mari și cu luciu foarte frumos.

Ajuns la acest punct al descoperirilor, Amiralul se opri. Ispita de-a explora țara era mare, dar echipajul și ofițerii se simțeau istoviți. Amiralul navigă astfel încît navele să ajungă la Santo Domingo, unde îl chemau interesele cele mai grave.

Înainte de a pleca în Spania, Columb îl autorizase pe fratele său să pună bazele unui nou oraș. În acest scop, Don Bartolomé parcursese diferitele părți ale insulei. Găsind, la cincizeci de leghe de Isabella, un port minunat, la gura unui fluviu frumos, Don Bartolomé întemeiase

---

[1] *Tabago* (Tobago) — insulă din Arhipelagul Antilelor Mici cu aproximativ 22 000 de locuitori (1963).

acolo primele uliţe ale oraşului care avea să devină mai apoi San Domingo. Şi tot acolo îşi fixase reşedinţa, în timp ce Don Diego rămînea guvernator în Isabella. Astfel, prin situaţia lor, cei doi fraţi ai lui Columb strîngeau în mîinile lor toată administraţia coloniei. Dar se şi iviseră numeroşi nemulţumiţi, gata să se ridice împotriva autorităţii lor. Iată în ce împrejurări sosi Amiralul la San Domingo. Şi, dîndu-le dreptate fraţilor săi, care, altminteri, administraseră cu destulă chibzuinţă, Amiralul citi o proclamaţie pentru chemarea la ordine a spaniolilor răsculaţi. Apoi, la 18 octombrie trimise cinci corăbii în Spania, cu un ofiţer care trebuia să-i aducă la cunoştinţă regelui atît noile descoperiri, cît şi starea coloniei, primejduite de răzvrătiri.

În momentul acela, în Spania lucrurile luau o întorsătură nefavorabilă pentru Cristofor Columb. De cînd plecase, calomniile împotriva fraţilor Columb se strînseseră neîncetat. Cîţiva răzvrătiţi, alungaţi din colonie, vorbeau în gura mare despre cotropitoarea dinastie a Columbilor, aţîţînd astfel gelozia regelui trufaş şi nerecunoscător.

Veştile păreau că le dau dreptate ; în timp ce Vasco da Gama descoperise drumul pe mare spre adevărata Indie şi, în 1499, se întorcea cu bine în Portugalia, aducînd o încărcătură bogată, Española continua să aducă numai pagube. Încercarea lui Columb de a da guvernului compensaţii prin comerţul cu sclavi nu fusese încununată de succes, deoarece indienii aduşi în Spania mureau repede în captivitate. Fernando şi Isabella propuseră atunci ca munca indienilor să fie folosită pe loc, dar spaniolii se purtaseră cu atîta cruzime faţă de ei, încît în decurs de cîţiva ani populaţia băştinaşă a Españolei se redusese cu peste două treimi şi continua să scadă rapid. Ca să afle adevărul asupra purtării lui Columb, curtea trimise în Española un comandor de Calatrava, numit Francisco de Bobadilla, care primi titlurile de judecător instructor şi guvernator general. În realitate, aceasta însemna destituirea lui Columb. Bobadilla, învestit cu puteri discreţionare, porni deci cu două caravele pe la sfîrşitul lunii iunie, anul 1500. La 23 august, coloniştii zăriră cele două nave care căutau să intre în portul San Domingo.

Tocmai atunci Cristofor Columb şi fratele său Don Bartolomé lipseau, fiind plecaţi să clădească un fort în ţinutul Xaragua. În lipsa lor, comanda Don Diego. Bobadilla debarcă şi se duse să asculte liturghia. În timpul slujbei avu o atitudine foarte semnificativă. Apoi, chemîndu-l pe Don Diego dinaintea lui, îi porunci să-i predea frînele guvernării. Cristofor Columb, anunţat printr-un mesaj, veni cu toată graba. Iar după ce luă cunoştinţă de scrisorile oficiale ale lui Bobadilla şi după ce le citi, voi să-l recunoască drept judecător-instructor, dar nu şi drept guvernator general.

Columb legat ca un tîlhar

Atunci, Bobadilla îi înmînă o scrisoare din partea regelui și a reginei, concepută în termenii următori :

„Don Cristofor Columb, Amiralul nostru peste ocean,

Noi i-am poruncit comandorului Don Francisco de Bobadilla să vă explice care ne sînt vrerile. Vă poruncim să vă supuneți lui și să executați ceea ce vă va spune din partea noastră.

Eu, Regele, Eu, Regina".

Titlul de vicerege, care îi aparținea lui Columb în urma convențiilor solemne semnate de Fernando și de Isabella, nici nu era măcar pomenit în scrisoare. Columb își stăpîni dreapta mînie și se supuse. Dar îm-

potriva Amiralului dizgrațiat se ridică întreaga tabără a falșilor săi prieteni. Toți cei care îi datorau lui Columb averea i se întoarseră împotrivă și îl acuzară că a vrut să se declare independent. Neroade acuzații! Cum puteau să-i vină asemenea idei unui străin, unui genovez, aflat singur într-o colonie spaniolă!

Bobadilla găsi că se cuvine să pedepsească aspru. Don Diego se și afla în temniță; guvernatorul îi puse imediat în fiare și pe Don Bartolomé, și pe Cristofor Columb. Amiralul, acuzat de înaltă trădare, fu îmbarcat împreună cu cei doi frați ai săi, și o corabie, sub comanda lui Alfonso de Villejo, îi duse în Spania. Ofițerul acesta, un om curajos, rușinîndu-se de felul cum era tratat Columb, vru să-i scoată lanțurile. Dar Columb refuză; ținea ca el, cuceritorul unei lumi noi, să sosească ferecat în lanțuri în Spania pe care o îmbogățise!

Și Amiralul nu greși purtîndu-se astfel, căci, văzîndu-l atît de umilit, legat în lanțuri ca un tîlhar, tratat ca un ucigaș, opinia publică se revoltă. Recunoștința față de omul de geniu ieși la iveală printre patimile pe nedrept stîrnite. Și toți se ridicară cu mînie împotriva lui Bobadilla. Regele și regina, siliți de opinia publică, condamnară purtarea comandorului și-i scriseră lui Columb o scrisoare prietenoasă, poftindu-l să vină la curte.

Astfel, Columb mai avu parte de o zi bună. Li se înfățișă lui Fernando și Isabellei nu ca acuzat, ci ca acuzator; apoi, amintirea josniciei îndurate frîngîndu-i pieptul, bietul om plînse și-i făcu să plîngă și pe cei din jurul lui. Și își povesti cu mîndrie viața. El, pe care îl învinovățeau că e ambițios, despre care spuneau că s-a îmbogățit din administrarea coloniei, se arătă așa cum era, aproape fără mijloace de trai! Da, cuceritorul unei lumi n-avea măcar o țiglă ca să-și adăpostească sub ea capul.

Isabella îi spuse cuvinte prietenoase; ea îl asigură pe Columb de ocrotirea ei; îi făgădui să-l răzbune împotriva dușmanilor; își ceru scuze pentru proasta alegere făcută atunci cînd îl trimisese pe Bobadilla în insule și-i jură că o să-i dea o pedeapsă exemplară. Totodată, îi ceru Amiralului să mai aștepte cîtva timp pînă ce va fi repus în postul de guvernator, dîndu-le răgaz oamenilor porniți împotriva lui să-și revină la simțămîntul onoarei și al dreptății.

Liniștit de făgăduielile reginei, Columb se declară mulțumit de primirea făcută și admise necesitatea răgazului pe care i-l cerea Isabella. Cea de-a treia călătorie, cu toată durata ei scurtă, nu fusese infructuoasă. Harta se îmbogățise cu nume noi: Trinidad, Golful Paria, coasta Cumaná, insulele Tobago, Grenada, Margarita și Cubaga.

V

A patra călătorie, cu o flotilă formată din patru nave. Gran Canaria. Martinica. Dominica. Santa Cruz. Puerto Rico. Española. Jamaica. Insulele Caimanilor. Insula Pinilor. Insula Guanaja. Capul Honduras. Coasta americană, de la Trujillo la Golful Darién. Insulele Limonare. Insula Huerta. Coasta Veragua. Terenuri aurifere. Revolta indigenilor. Visul lui Columb. Porto Bello (Portobello). Los Mulatas. Oprire la Jamaica. Mizerie. Revolta spaniolilor împotriva lui Columb. Eclipsa de lună. Sosirea lui Columb în Insula Española. Reîntoarcerea lui Columb în Spania. Moartea lui Columb, la 20 martie 1506.

Cristofor Columb recucerise la curtea lui Fernando și a Isabellei toată favoarea la care avea dreptul. Poate că regele îi mai arăta încă o oarecare răceală, dar regina îl proteja cu toată căldura și pe față. E drept, titlul oficial de vicerege nu-i fu încă redat ; dar acest lucru se datora nu atît relațiilor personale care existau între el și cei doi monarhi, cît intereselor coroanei Castiliei, care, în pofida contractului încheiat cu Columb, transformă întregul comerț al coloniei într-un monopol regal.

Amiralul avu de altfel bucuria să-l vadă pe Bobadilla destituit atît pentru abuz de putere, cît și pentru purtarea față de indieni, purtare care devenise atroce. Neomenia acestui spaniol ajunsese pînă acolo încît, sub administrația lui, populația indigenă a insulei se împuțină simțitor.

Între timp, Española începuse să adeverească făgăduielile lui Columb, care ceruse mai puțin de trei ani ca să sporească cu șaizeci de mii veniturile coroanei. Aurul se scotea din belșug din minele exploatate. Un sclav dezgropase de pe malurile rîului Hayna un bloc cîntărind trei mii șase sute de taleri de aur. Se putea prevedea de pe acum că noile colonii cuprindeau bogății incalculabile.

În locul lui Bobadilla, care fusese rechemat, fu trimis în Española un alt guvernator regal, Nicolas Ovando, în fruntea unei escadre alcătuite din douăzeci și trei de corăbii. Acestea transportau peste ocean circa trei mii de colonești. Sub conducerea lui Ovando, populația băștinașă din Española și din alte insule ale marelui arhipelag al Antilelor se împuțină și mai mult. Pentru a compensa lipsa mîinii de lucru, spaniolii începură să folosească sclavi negri aduși din Africa. Numărul acestora creștea în insule an de an. Din ordinul regelui, Ovando introduse în Española o nouă rînduială : fiecare colonist era obligat să verse vistieriei o treime din aurul căpătat de el.

Neputînd să stea cu mîinile în sîn, Amiralul ceru să întreprindă o a patra călătorie. Motivele aduse în sprijinul acestei călătorii erau cît se poate de plauzibile. Într-adevăr, cu un an înaintea reîntoarcerii lui Columb, portughezul Vasco da Gama revenise din Indii după ce trecuse pe la Capul Bunei Speranțe. Deci, Columb voia, mergînd spre Indii pe drumul vestului, mult mai sigur și mai scurt, să facă o concurență serioasă comerțului portughez. Crezînd că atinsese coastele Asiei, el sus-

ținea mereu că insulele și țărmurile pe care le descoperise nu erau separate de Moluce decît printr-o strîmtoare. Voia, deci, fără ca măcar să treacă pe lîngă Insula Española sau pe lîngă coloniile gata instaurate, să meargă de-a dreptul în Țara Indiilor. După cum se vede, Amiralul redevenea îndrăznețul navigator de odinioară.

Regele îi aprobă cererea, și-i încredință comanda unei flotile compusă din patru nave, „Santiago", „Gallega", „Bizcaina" și o caravelă conducătoare. Cea mai mare dintre aceste nave nu avea decît șaptezeci de tone, iar cea mai mică numai cincizeci. În realitate, erau niște nave de cabotaj.

La 14 martie Columb primi instrucțiunile regale care-i limitau mult drepturile și-i puneau toate acțiunile sub controlul unui notar și al încă unui demnitar, Francisco de Porras, care era totodată comandantul corăbiei „Gallega". Acesta avea misiunea de a primi de la Amiral în prezența notarului, „tot ceea ce se va găsi și obține... fie aur, argint, perle, pietre prețioase și mirodenii, sau alte lucruri de preț".

Totodată, Fernando și Isabella îi interziseră lui Columb să debarce la Española, iar Nicolas Ovando, guvernatorul insulei, primi ordin să nu-l lase pe Columb pe insulă.

Cristofor Columb porni de la Cádiz, la 9 mai 1502, cu un echipaj format din o sută cincizeci de oameni, cu fratele său Bartolomé și cu cel de-al doilea fiu al său, Fernando[1], în vîrstă de numai treisprezece ani.

La 20 mai, navele făcură escală la Gran Canaria, iar la 15 iunie atinseră una din Insulele Vîntului, Martinica ; apoi trecură rînd pe rînd pe lîngă Dominica, Santa Cruz, Puerto Rico și, în sfîrșit, după o călătorie norocoasă, sosiră la 29 iulie în fața Españolei.

Columb nu intenționase să pună piciorul pe insula de unde fusese alungat în mod atît de josnic. Dar caravela lui, prost construită, dădea semne de șubrezire și avea neapărată nevoie să i se repare carena. Amiralul îi ceru, deci, guvernatorului îngăduința să intre în port.

Ovando, ascultînd de ordinul regelui, îi refuză intrarea în port, obiectînd că prezența lui Columb pe insulă ar putea provoca dezordini. Columb își închise în inimă indignarea pe care trebuie să i-o fi pricinuit o asemenea purtare, ba chiar răspunse la un asemenea procedeu printr-un sfat înțelept.

Într-adevăr, flota care trebuia să-l readucă pe Bobadilla în Spania și să transporte cu blocul de aur bogății imense era gata de plecare. Timpul devenise însă, amenințător, și Columb, cu perspicacitatea lui de marinar, observînd semnele unei furtuni apropiate, îl sfătui pe guvernator să nu-și expună corăbiile și oamenii îmbarcați pe ele. Ovando nu voi să țină seama de sfatul Amiralului. Corăbiile porniră în larg, dar

---

[1] *Fernando Columb* a devenit ulterior un savant cosmograf cunoscut. Se crede că el este autorul lucrării *Istoria vieții și faptelor amiralului Cristofor Columb.*

abia ajunseră la capătul de răsărit al insulei, cînd un uragan cumplit nimici douăzeci și una dintre ele, cu toată încărcătura lor. Bobadilla și cei mai mulți dintre dușmanii lui Columb se înecară, în timp ce corabia pe care se aflau rămășițele averii lui Columb scăpă teafără. Oceanul înghițise aur și pietre prețioase în valoare de zece milioane.

În acest timp, cele patru caravele ale Amiralului, neprimite în port, fugiseră din fața furtunii. Vătămate și despărțite unele de altele, izbutiră, totuși, să se reunească. Furia vîntului le mînase, la 14 iulie, în fața Insulei Jamaica. Mica flotă luptase apoi vreme de șase zile, făcînd abia șaptezeci de leghe, și fusese, în sfîrșit, zvîrlită spre coastele Cubei, ceea ce avu ca rezultat descoperirea Insulelor Caimanilor și a Insulei Pinilor.

Cristofor Columb schimbă drumul apoi spre sud-vest, în mijlocul apelor pe care nici o navă europeană nu le străbătuse încă, și se avîntă din nou pe calea descoperirilor, cu toate emoțiile pasionante ale navigatorului. Soarta îl mînă spre coasta septentrională a Americii; la 30 iulie descoperi Insula Guanaja și la 14 august atinse Capul Honduras, limba aceea de pămînt care, prelungită prin Istmul Panama, leagă cele două continente.

Așadar, pentru a doua oară, Columb acostă, fără să știe, pe adevăratul continent american. Apoi navigă timp de patru luni de-a lungul coastei, înfruntînd tot felul de primejdii, și desenă harta coastei din punctul unde se afla Trujillo și pînă la Golful Darién[1]. În fiecare noapte, Columb ancora, ca să nu se depărteze de uscat; astfel urcă pînă la limita răsăriteană care se termină brusc prin Capul Gracias a Dios.

Prin punctul acesta trecu la 14 septembrie, dar Amiralul se pomeni asaltat de vînturi atît de puternice, cum nici el, cel mai vîrstnic dintre marinarii de pe corăbii, nu mai pomenise pînă atunci. Iată cum povestește el în scrisoarea adresată regelui Spaniei acest episod cumplit: „Timp de optzeci de zile dură groaznica furtună și fu atît de puternică, încît soarele și stelele rămaseră ascunse ochilor noștri.

Corăbiile făceau apă, velele erau sfîșiate, greementul și ancorele pierdute, dispărură bărci, parîme și mult echipament. Oamenii fură loviți de boli, erau abătuți, mulți căutară sprijin în religie și nu rămase nimeni care să nu fi făcut o făgăduință sau să nu se fi angajat să săvîrșească un pelerinaj. Deseori, oamenii se spovedeau unul altuia, mărturisindu-și păcatele. Nu rareori văzuseră ei furtuni, dar niciodată nu întîmpinaseră una atît de îndelungată și de cumplită. Mulți din cei ce păreau altădată cutezători își pierduseră curajul și așa au fost cît a ținut furtuna.

---

[1] *Darién* — golf al Mării Caraibilor între coasta estică a Istmului Panamá și coasta nordică a Columbiei.

„Boala fiului, ce se găsea cu mine, îmi sfîşia sufletul şi-mi era cu mult mai greu cu cît îmi dădeam seama că are de suferit nenorociri mari un timp atît de îndelungat, la o vîrstă atît de fragedă, de numai treisprezece ani. Dar Dumnezeu îi dădu o asemenea putere, încît el îi însufleţi pe toţi ceilalţi şi se purta ca şi cum ar fi navigat timp de optzeci de ani. Mă consola şi pe mine, iar eu mă îmbolnăvii greu şi nu o dată fusei aproape de moarte.

Aşa mi-a fost mie dat să am prea puţin folos din cei douăzeci de ani de slujbă petrecuţi în trudă şi primejdii, iar astăzi să n-am în Castilia un acoperiş deasupra capului şi nici hrană să n-am, decît doar la vreo cîrciumă sau vreo tavernă, şi adesea să n-am nici un ban s-o plătesc".

Aceste cîteva rînduri nu arată oare ce dureri adînci năpădiseră inima lui Columb ? În mijlocul atîtor pericole şi nelinişti, cum de mai izutea să păstreze energia necesară unui şef de expediţie ?

Cît a durat furtuna, navele navigară de-a lungul coastei, care poartă, pe rînd, numele le Honduras, Mosquito, Nicaragua, Costa Rica, Veragua (astăzi Panama). Cele douăsprezece Insule Limonare fură descoperite în această perioadă. În sfîrşit, la 25 septembrie, Columb ancoră între insuliţa Huerta şi continent, apoi, la 5 octombrie, porni din nou şi, după ce descoperi şi făcu harta Golfului Almirante, ancoră în faţa satului Cariay. Acolo corăbiile fură reparate şi făcură escală pînă la 15 octombrie.

Columb se credea atunci ajuns aproape de gurile Gangelui, iar băştinaşii, vorbindu-i despre un oarecare ţinut Ciguare, înconjurat de mare, păreau că-i confirmă părerea. Băştinaşii mai susţineau, de asemenea, că ţinutul cuprindea bogate zăcăminte de aur, dintre care cel mai important era situat la douăzeci şi cinci de leghe spre sud. Amiralul porni, deci, din nou în larg şi începu să navigheze de-a lungul coastei împădurite Veragua. Pe această parte a continentului, indienii păreau foarte sălbatici. La 26 noiembrie, flota intră în Puerto del Retrete, care formează actualul Puerto de los Escribanos. Navele, mîncate de carii, se aflau într-o stare jalnică ; pentru că trebuiau reparate din nou avariile, escala la El Retrete se prelungi. Columb părăsi portul acesta ca să întîlnească o furtună şi mai îngrozitoare decît cele precedente : „Timp de nouă zile fusesem parcă pierdut, fără să mai nădăjduiesc că voi reuşi să rămîn în viaţă.

Nimănui nu i-a mai fost dat să vadă o asemenea mare furtunoasă, înspăimîntătoare, învolburată, înspumată. Vîntul nu-mi îngăduia să navighez înainte, dar nici să ancorez lîngă un petic de uscat. Un timp oarecare am rămas aici pe o mare de culoarea sîngelui, fierbînd ca apa într-un cazan pus la foc mare.

Niciodată nu mai văzusem un cer atît de amenințător, zi și noapte ardea în flăcări ca o forjă ; fulgerele vărsau flăcări cu atîta putere, că nu o dată mă gîndii cum de rămăseseră nevătămate catargele și velele. Fulgerele izbucneau atît de puternic și erau atît de groaznice, încît toți gîndeam că toate corăbiile se vor scufunda dintr-un moment în altul. Oamenii erau peste măsură de istoviți și doreau să moară cît mai curînd, în dorința de a fi izbăviți de asemenea chinuri. În două rînduri, corăbiile își pierdură bărcile, ancorele și parîmele și rămaseră fără vele, fiindu-le smulse".

In această îndelungată și penibilă navigație, Amiralul parcurse aproape trei sute cincizeci de leghe. Echipajele erau istovite. Columb se văzu, deci, silit să pornească înapoi și să ajungă iar la fluviul Veragua ; dar, negăsind acolo adăpost sigur pentru corăbii, se duse mai departe, la gura fluviului Belén, numit astăzi Yebra, unde ancoră la începutul lui ianuarie 1503. A doua zi, furtuna reîncepu, iar la 24 ianuarie, în urma unei creșteri neașteptate a apelor fluviului, otgoanele corăbiilor se rupseră și navele nu putură fi salvate decît cu mare cazană.

În acest timp, Amiralul, cu gîndul la ținta principală a misiunii sale, izbutise să stabilească relații continue cu băștinașii. Cacicul din Belén se arăta prietenos și îi spuse că, la cinci leghe în interior, se afla un ținut foarte bogat în mine de aur. La 6 februarie, Cristofor Columb trimise spre locul indicat un detașament de șaptezeci de oameni, sub comanda fratelui său Bartolomé. După ce străbătu un sol foarte accidentat și tăiat de rîuri atît de cotite, încît unul dintre ele trebui trecut de treizeci și nouă de ori în decursul drumului, spaniolii ajunseră la terenurile aurifere, care erau imense și se întindeau cît vezi cu ochii. Aurul era atît de abundent acolo, încît un singur om ar fi putut să culeagă o măsură în zece zile. În patru ore, Bartolomé și însoțitorii săi adunară o cantitate enormă, apoi se întoarseră la Amiral, care, cînd află rezultatele expediției, hotărî să mai rămînă pe coastă și porunci să se clădească barăci de lemn.

Zăcămintele aurifere din partea locului erau într-adevăr nespus de bogate ; păreau inepuizabile și, pentru ele, Columb uită de Cuba și de Santo Domingo. Scrisoarea către regele Fernando vădește cît era de entuziasmat și, spre mirarea noastră, putem auzi din gura acestui mare navigator fraza atît de des citată : „Aurul este perfecțiunea, aurul creează comori și acela care-l stăpînește poate săvîrși orice dorește și poate chiar să ducă sufletele oamenilor în rai !"

Spaniolii munciră, deci, cu înflăcărare la îngrămădirea aurului în corăbii. Pînă atunci, relațiile cu indigenii fuseseră pașnice, dar acum spaniolii se purtară cu atîta neruşinare, cărînd tot aurul de acolo, încît blînzii indieni se revoltară curînd și, în frunte cu cacicul lor, îi atacară

Mine de aur în Cuba (Facsimil. Gravură veche)

pe oaspeții nepoftiți. Urmă o luptă deosebit de crîncenă. Indienii fură respinși. Cacicul căzu prizonier, cu toată familia lui ; dar, după cîteva zile, și el, și ai săi izbutiră să scape și ajunseră în regiunile muntoase împreună cu mulți alți băștinași. Mai tîrziu, prin luna aprilie, băștinașii alcătuiră o armată uriașă și-i atacară pentru a doua oară pe spanioli, ucigînd cea mai mare parte dintre ei.

Intre timp, sănătatea lui Columb se șubrezea din ce în ce, iar ca să părăsească meleagurile acestea nu era chip, datorită lipsei vînturilor prielnice.

De cum se simți mai în puteri, Columb se gîndi să pornească în larg. Ar fi vrut să întemeieze o așezare pe locul unde se afla, dar

n-avea destui marinari ca să riște lăsarea cîtorva dintre ei pe uscat. Cele patru caravele erau mîncate de carii. Una din ele fu nevoit s-o lase în drum la Belén ; pînă la urmă, flota ridică ancorele, dar de-abia făcu treizeci de leghe în larg, cînd o spărtură se ivi, la una din nave. Amiralul trebui să se îndrepte grabnic spre uscat și ajunse cu bine la Porto Bello, unde lăsă nava ale cărei avarii erau de nereparat. Acum, flota nu se mai compunea decît din două caravele, fără bărcile mari și aproape fără provizii. Amiralul navigă de-a lungul coastei, trecu prin fața portului El Retrete, descoperi Insulele Mulatas și pătrunse în Golful Darién. Acesta e punctul extrem atins de Columb spre est.

La 1 mai, Amiralul porni spre Spania ; la 10 mai ajunse în fața Insulelor Caimanilor, dar nu putu să reziste vîntului care îl împinse spre nord-vest, pînă lîngă Cuba. Acolo, într-o furtună prin ape mici, își pierdu velele și ancorele, iar cele două caravele se ciocniră în timpul nopții. Apoi, uraganul aruncîndu-l spre sud, Amiralul se reîntoarse cu navele sparte la Jamaica și ancoră, la 23 iunie, în portul Santa Gloria, devenit Golful Don Cristóbal. Amiralul ar fi vrut să ajungă la Española ; acolo ar fi găsit mijloacele care îi lipseau cu totul în Jamaica ; dar cele două caravele, mîncate de carii, „asemănătoare unor stupi de albine", nu puteau să riște o călătorie de treizeci de leghe. Și nici nu putea să-i trimită un mesaj lui Ovando, guvernatorul Insulei Española.

Intre timp, caravelele făceau apă din toate părțile și Amiralul trebui să le tragă pe mal ; apoi încercă să organizeze la uscat viața alor săi. Indienii îi veniră la început în ajutor și aduseră echipajului hrana de care avea nevoie. Dar nefericiții marinari, atît de greu încercați, își manifestau nemulțumirea față de Amiral ; erau gata să se răzvrătească, pe cînd sărmanul Columb, doborît de boală, nu-și mai părăsea patul de suferință.

In aceste împrejurări, doi bravi ofițeri, Méndez și Fiesco, îi propuseră Amiralului să încerce cu canoe indiene călătoria din Jamaica pînă la Española. În realitate, era vorba de un drum de două sute de leghe, căci trebuiau să urce de-a lungul coastei pînă la portul coloniei. Dar curajoșii ofițeri se arătară gata să înfrunte toate primejdiile, căci era vorba de viața tovarășilor lor. Înțelegînd îndrăzneața lor propunere, pe care în alte condiții ar fi dus-o la capăt el însuși, Columb se învoi ca Méndez și Fiesco să plece. Apoi, fără nave și aproape lipsit de alimente, Amiralul rămase cu echipajul pe insula aceea sălbatică.

Curînd, mizeria naufragiaților — căci li se poate spune astfel — ajunse atît de mare, încît izbucni o revoltă. Oamenii Amiralului, orbiți de suferințe, își închipuiră că șeful lor nu îndrăznea să se reîn-

toarcă în portul din Insula Espanola, unde guvernatorul. Ovando nu-l lăsase să intre. Începuseră să creadă că interdicția aceasta îi lovea și pe ei, ca și pe Amiral. Și-și spuseră că guvernatorul, nelăsînd navele să ancoreze în porturile coloniei, nu putuse face asta decît la porunca regelui. Ideile acestea ațîțară mințile și așa destul de pornite, pînă cînd, în cele din urmă, la 2 ianuarie 1504, comandantul caravelei „Gallega", Francisco de Porras, și fratele său Diego, care îndeplinea funcția de notar al flotei, se puseră în fruntea nemulțumiților. Răzvrătiții cereau reîntoarcerea în Europa și se năpustiră spre cortul Amiralului, strigînd : Castilia ! Castilia !

Columb zăcea bolnav. Fratele și fiul său veniră să-l apere cu trupurile lor. La vederea bătrînului Amiral, răsculații se opriră, iar mînia li se potoli în fața lui. Dar nu voiră să-i asculte dojenile și sfaturile ; nu înțeleseră că nu se puteau salva decît printr-o înțelegere generală și numai dacă fiecare, uitînd de sine, ar fi luptat pentru salvarea tuturor. Nu ! Erau hotărîți să părăsească insula cu orice preț și prin orice mijloace. Porras și răsculații porniră deci spre țărm, puseră mîna pe luntrele indienilor și se îndreptară spre extremitatea răsăriteană a insulei. Acolo, nemairespectînd nimic, beți de furie, jefuiră locuințele indiene, făcîndu-l astfel pe Amiral responsabil de violențele lor, și tîrîră cîțiva nefericiți băștinași pe luntrele furate. Porras și ai săi își continuară navigația ; dar, la cîteva leghe în larg, fură surprinși de o furtună deosebit de puternică și, ca să-și ușureze luntrele, aruncară, prizonierii în mare. După fapta aceasta barbară, luntrele încercaseră să se îndrepte spre Insula Española, pe urmele lui Méndez și Fiesco, dar fură mereu aruncate pe coastele Jamaicii.

Între timp, Amiralul, rămas numai cu prietenii și cu bolnavii, izbuti să restabilească ordinea în mica lui lume. Dar mizeria sporea tot mai mult. Foametea devenise amenințătoare. Indienii se plictisiseră să-i tot hrănească pe străinii aceștia a căror ședere în insulă se prelungea. De altfel, prestigiul spaniolilor fusese cu totul nimicit în clipa cînd oamenii lui Columb se bătuseră între ei. Băștinașii pricepuseră, în sfîrșit, că europenii nu erau decît niște oameni ca toți oamenii și învățaseră astfel să nu-i mai respecte și să nu se mai teamă de ei. Autoritatea lui Columb asupra băștinașilor scădea din zi în zi și trebui să survină o împrejurare cu totul neașteptată, pe care Amiralul avu dibăcia s-o folosească pentru a-și reface un prestigiu atît de necesar salvării oamenilor săi.

O eclipsă de Lună, prevăzută și calculată de Columb, trebuia să aibă loc într-o anumită zi. Și chiar în dimineața zilei aceleia, Amiralul ceru o întrevedere căpeteniilor insulei. Cacicii răspunseră la invitație și, cînd se aflară adunați cu toții în cortul lui Columb, Amiralul îi vesti că Dumnezeu, voind să-i pedepsească pentru măsurile neospita-

liere și pentru neprietenia față de spanioli, avea să le ia în seara aceea lumina Lunii. Intr-adevăr, totul se petrecu așa cum anunțase Amiralul. Umbra Pămîntului veni să acopere Luna, al cărei disc părea ros de un monstru nemaivăzut. Sălbaticii, înspăimîntați, se aruncară la picioarele lui Columb rugîndu-l să vorbească cerului pentru iertarea lor, și făgăduiră să-i pună la dispoziție toate bunurile lor. După cîteva șovăieli, jucate cu dibăcie, Columb se prefăcu că le ascultă rugile. Sub motiv că imploră cerul, se închise în cortul lui tot timpul cît dură eclipsa și nu se ivi decît în clipa cînd fenomenul se apropia de sfîrșit. Atunci le anunță cacicilor că rugile lui fuseseră ascultate și, întinzînd brațul, îi porunci Lunii să reapară. Curînd, discul ieși din conul de umbră, și astrul nopților străluci în toată splendoarea sa. Din ziua aceea, indienii, recunoscători și supuși, acceptară autoritatea Amiralului, impusă în mod atît de vădit de puterile cerului.

Pe cînd în Jamaica se petreceau toate acestea, Méndez și Fiesco își atinseseră de multă vreme ținta. Curajoșii ofițeri, după o miraculoasă călătorie de patru zile într-o luntre șubredă, ajunseseră în Española și de îndată îi aduseră la cunoștință guvernatorului situația deznădăjduită a lui Columb și a oamenilor săi. Ovando, dușmănos și nedrept, îi reținu mai întîi pe cei doi ofițeri și, sub pretext că vrea să-și dea seama de adevărata stare a lucrurilor, trimise spre Jamaica, după o întîrziere de opt luni de zile, un om de-al lui, un oarecare Diego Escobar, dușman înverșunat al Amiralului. La sosirea în Jamaica, Escobar nu vru să stea de vorbă cu Columb, ba nici nu debarcă măcar ; se mulțumi să le trimită oamenilor aflați în suferință la uscat „un porc și un butoiaș de vin" ; apoi plecă fără să fi luat pe nimeni la bord. Conștiința nu ne lasă să dăm crezare unor asemenea ticăloșii dar, din nefericire, ele sînt cu totul reale !

Deși crunta batjocură a lui Escobar îl indignase, Amiralul nu se lăsă tîrît de mînie și nu răspunse la ocară prin alte ocări. Sosirea lui Escobar trebuia să-i liniștească pe naufragiați, căci ea dovedea că situația lor e cunoscută. Salvarea devenise doar o chestiune de timp și moralul spaniolilor se refăcu încetul cu încetul.

Amiralul voi să încerce atunci să-i readucă pe Porras și pe răsculați, care, de la despărțire, pustiau neîncetat insula și săvîrșeau cruzimi odioase împotriva băștinașilor. El le propuse iertarea ; dar nesăbuiții aceia răspunseră mărinimoasei propuneri venind să-l atace pe Columb chiar în tabăra lui. Spaniolii rămași credincioși cauzei și ordinei trebuiră să pună mîna pe arme. Prietenii Amiralului își apărară cu vitejie șeful. În întîlnirea aceasta tristă, ei nu pierdură decît pe unul de-ai lor și rămaseră stăpîni pe cîmpul de luptă, după ce-i făcură prizonieri

pe cei doi frați Porras. Răsculații căzură atunci în genunchi în fața lui Columb, care, ținînd seama de suferințele lor, îi iertă.

În sfîrșit, abia la un an după plecarea lui Méndez și a lui Fiesco, se ivi corabia echipată de ei pe cheltuiala lui Columb, care trebuia să-i repatrieze pe naufragiați. La 24 iunie 1504 se îmbarcară toți și, părăsind Jamaica, locul atîtor suferințe morale și fizice, întinse velele spre Española.

Sosit în port, Columb fu primit la început, spre marea lui mirare, cu multă cinste. Perfidul guvernator Ovando, nevrînd să se împotrivească opiniei publice, îi făcu o primire frumoasă. Dar bunele relații n-aveau să dureze multă vreme. Curînd hărțuielile reîncepură. Atunci Columb, nemaiputînd și nemaivoind să îndure umilințele și chiar chinurile, plăti două corăbii, a căror comandă o împărți cu fratele său Bartolomé, și la 12 septembrie 1504 porni spre Europa.

Ultima lui călătorie adusese științei geografice Insulele Caimanilor, Martinica, Limonarele, Guanaja, coastele Honduras, Mosquito, Nicaragua, Veragua, Costa Rica, Porto Bello, Panama, Insulele Mulatas și Golful Darién.

Furtuna avea să-l încerce din nou pe Columb în timpul călătoriei peste ocean. Corabia i se distruse și echipajul trebui să se îmbarce la bordul navei lui Don Bartolomé. La 19 octombrie, un uragan formidabil rupse catargul cel mare al navei, care trebui să navigheze șapte sute de leghe cu velatura incompletă. În sfîrșit, la 7 noiembrie Amiralul intra în portul San Lúcar.

O veste tristă îl aștepta la reîntoarcere. Aceea pe care o socotea ocrotitoarea lui, regina Isabella, murise. Regele Fernando, nerecunoscător și pizmaș, îl primi rece pe Amiral. Și nu-și cruță nici pretextele, nici încetineala, sperînd să scape astfel de tratatele solemne semnate cu mîna lui ; pînă la urmă, propuse lui Columb un mic orășel din Castilia, Camon de los Condes, în schimbul abandonării titlurilor și demnităților.

Atîta nerecunoștință și lipsă de sinceritate îl doborîră pe bătrîn. Sănătatea lui, greu vătămată, nu se mai îndreptă, iar mîhnirea îl duse la mormînt. In ziua de 21 mai 1506, Columb muri la Valladolid, în vîrstă de șaptezeci de ani.

Rămășițele lui Cristofor Columb au fost mai întîi depuse în mănăstirea San Francisco din Valladolid ; apoi, în 1513, au fost mutate la mănăstirea sartrezilor din Sevilia. Dar se pare că aici după moarte marele navigator nu trebuia să se odihnească în pace, căci, în anul 1536, rămășițele pămîntești îi fură transportate în catedrala Santo Domingo din Insula Española. Tradiția locală pretinde că după semnarea tratatului de la Bâle, din 1795, stăpînirea spaniolă, care trebuia

să-i lase Franței partea răsăriteană a Insulei Haiti (Española), porunci mutarea la Havana a rămășițelor marelui navigator; dar un călugăr puse alte oseminte în locul celor ale lui Columb, iar rămășițele Amiralului ar fi fost depuse în catedrală, în stînga altarului.

Datorită manevrelor călugărului aceluia, inspirat fie de un simțămînt de patriotism local, fie de respect pentru ultima dorință a lui Columb, care ceruse să fie înmormîntat în catedrala Santo Domingo, nu rămășițele marelui navigator s-ar afla în Havana*, ci probabil ale fratelui său Diego.

Descoperirea făcută la 10 septembrie 1877 în catedrala Santo Domingo — o lădiță de plumb cuprinzînd oseminte omenești și a cărei inscripție ar dovedi că cuprinde rămășițele *descoperitorului* Americii — par să confirme pe deplin tradiția de mai sus.

De fapt, puțin importă dacă rămășițele lui Cristofor Columb se află la Santo Domingo sau la Havana : numele și gloria lui sînt pretutindeni.

---

* În 1897, rămășițele lui Columb au fost aduse în Spania și se află în catedrala din Sevilla.

Capitolul VIII

DESCOPERIREA INDIEI ŞI A ŢĂRILOR MIRODENIILOR

I

Covilhão şi Paiva. Vasco da Gama. Capul Bunei Speranţe. Escale la São-Braz, Mozambic, Mombasa şi Malindi. Sosirea la Calicut. Ciocnirea cu zamorinul. Reîntoarcerea în Europa. Scorbutul. Moartea lui Paolo da Gama. Sosirea la Lisabona.

O dată cu trimiterea lui Diaz în căutarea drumului Indiilor prin sudul Africii, regele Portugaliei João al II-lea mai trimitea doi gentilomi de la curte să se informeze dacă n-ar fi posibilă pătrunderea pe un drum mai uşor, mai rapid şi mai sigur : prin Istmul de Suez, Marea Roşie şi Oceanul Indian.

O asemenea misiune cerea un om abil, întreprinzător, bun cunoscător al greutăţilor unei călătorii prin aceste regiuni, cunoscînd limbile orientale sau cel puţin araba. Era nevoie de un om cu un caracter uşor adaptabil şi prefăcut, într-un cuvînt de un om căruia să nu i se poată bănui planurile, care tindeau nici mai mult nici mai puţin decît la a lua din mîinile musulmanilor, ale arabilor şi, prin el, ale veneţienilor tot comerţul Asiei pentru a-l dărui Portugaliei.

Un navigator experimentat, Pedro da Covilhão, care se distinsese slujind sub Alfonso al V-lea în războiul cu Castilia, petrecuse vreme îndelungată în Africa. Pe el îl alese João al II-lea şi i-l dădu ca tovarăş de călătorie pe Alonso de Paiva. Amîndoi aceştia, înarmaţi cu instrucţiuni amănunţite şi cu o hartă făcută după mapamondul episcopului Calsadilla, după care se putea face turul Africii, plecară din Lisabona în luna mai 1487.

Cei doi călători trecură prin Alexandria şi Cairo, unde avură norocul să întîlnească negutători mauri din Fes şi Tlemcen, care îi conduseră la Thor, vechiul Asiongaber, la poalele Sinaiului, unde putură să-şi procure informaţii preţioase despre negoţul din Calicut.

Covilhão hotărî să profite de acest fericit prilej pentru a vizita India, ţară la care, de un secol, Portugalia se uita cu jind ; în acelaşi timp, Paiva trebuia să se afunde în ţinuturile, pe atunci atît de vag

cunoscute sub numele de Etiopia, în căutarea faimosului părinte Ioan, care domnea, după cum povesteau vechii călători, peste o parte a Africii nespus de bogată și de roditoare. Paiva pieri, fără doar și poate, în aventuroasa lui încercare, căci nu i se mai regăsesc urmele.

Cît despre Covilhão, el ajunse la Aden, unde se îmbarcă pentru coasta Malabar. Vizită succesiv Cananore, Calicut, Goa și culese informații precise asupra comerțului și producției țărilor învecinate cu Marea Indiilor, fără să trezească bănuielile hindușilor, cărora nu le trecea prin minte că primirea binevoitoare și prietenoasă făcută călătorului avea să le aducă ruina și înrobirea patriei.

Socotind că n-a strîns încă destule informații, Covilhão părăsi India, merse pe coasta răsăriteană a Africii, unde vizită Mozambicul, Sofala, vestită de multă vreme pentru minele ei de aur, a căror faimă ajunsese prin arabi pînă în Europa, și Zeila, *Avalites portus* al celor vechi, oraș de frunte pe coasta Aden, la intrarea golfului arabic, pe Marea Oman. După ce stătu destul de mult prin aceste ținuturi, el reveni la Aden, pe atunci principalul antrepozit al comerțului din Orient, înaintă pînă la intrarea Golfului Persic, la Ormuz, apoi, urcînd pe Marea Roșie, ajunse din nou la Cairo.

João al II-lea trimise doi evrei instruiți, care trebuiau să-l aștepte acolo pe Covilhão. Acesta îi dădu unuia din ei, rabinului Abraham Beja, însemnările sale, itinerarul călătoriei și o hartă a Africii pe care i-o dăruise un musulman, cerîndu-i să ducă totul la Lisabona cît mai curînd cu putință.

Iar el, nemulțumit de ceea ce făcuse pînă atunci și voind să ducă la capăt misiunea pe care moartea îl împiedicase pe Paiva s-o îndeplinească, pătrunse în Abisinia, unde, după legende, se afla țara așa-numitului părinte Ioan. Negusul Abisiniei, Alexandru, măgulit că unul din suveranii cei mai puternici ai Europei îi caută alianța, îl primi cu extremă bunăvoință și îi încredință chiar o înaltă situație la curte, dar, ca să-și asigure continuitatea serviciilor lui, refuză să-l mai lase să părăsească țara. Deși se căsători, și avu copii, Covilhão nu-și uită nici o clipă țara ; iar cînd în 1520 o ambasadă portugheză, din care făcea parte Alvarez, veni în Abisinia, el își văzu cu cel mai adînc regret compatrioții plecînd, iar preotul expediției se făcu în mod naiv ecoul plîngerii și al durerii lui.

„Furnizînd informații precise asupra posibilității de a naviga împrejurul Africii, — scrie Ferdinand Denis, — indicînd drumul Indiilor și dînd asupra comerțului acestor ținuturi noțiunile cele mai pozitive și mai complete, făcînd mai ales descrierea zăcămintelor de aur din Sofala, care trebuiau să ațîțe lăcomia portugheză, Covilhão contribui puternic la grăbirea expediției lui da Gama."

Vasco da Gama aparţinea unei familii de veche noblețe. Tatăl său, Estevão Eanez da Gama, mare alcade de Sines și de Sylves, comandor al Seixalului, avea o înaltă situaţie la curtea lui João al II-lea. Faima lui de marinar era atît de mare, încît regele se gîndea să-i dea comanda flotei pe care voia s-o trimită în Indii.

Din căsătoria lui cu dona Isabella Sodre, fiica lui João de Resende, guvernator al fortificaţiilor de la Santarém, se născură mai mulţi copii, printre care Vasco, primul care a ajuns în India dublînd Capul Bunei Speranțe, și Paolo, care l-a însoţit în această memorabilă expediţie. Se știe că Vasco da Gama s-a născut la Sines, dar data nașterii nu i se cunoaște precis. De obicei este admis anul 1469, dar mai probabilă e data de 1460.

Se pare că de timpuriu Vasco da Gama fusese hărăzit carierei de marinar, în care se distinsese tatăl său. Primul istoric al Indiilor, Lopez de Castañeda, relatează că Vasco și-a căpătat faimă pe mările Africii, unde a participat la două sau trei expediţii.

Se știe chiar că i s-a dat misiunea să prindă în porturile Portugaliei toate corăbiile franceze care se aflau ancorate acolo, ca represalii pentru capturarea unei bogate nave de transport portugheze în drum dinspre Mina, capturare săvîrșită în plină pace de către corsarii francezi.

O asemenea misiune nu putea fi încredinţată decît unui căpitan activ, energic și cunoscut pentru faptele lui mari. Aceasta ni se pare o dovadă că valoarea și îndemînarea lui da Gama erau mult prețuite de rege.

Cam pe vremea aceea, navigatorul se însură cu dona Catarina da Ataide, una din doamnele cele mai bine văzute la curte, de la care avu mai mulţi copii, printre care Estevão da Gama, devenit mai tîrziu guvernator al Indiilor, și dom Christovam, care a murit în cursul luptelor duse în Abisinia.

Graţie unui document găsit în biblioteca publică din Porto, se cunoaște cu precizie data primei călătorii a lui da Gama : sîmbătă, 8 iulie 1497. Expediţia fusese pregătită de multă vreme cu toată amănunţimea.

Flota trebuia să se compună din patru nave de mărime mijlocie, „ca să poată intra și ieși lesne de oriunde". Solid construite, cele patru nave aveau velele și parîmele în triplu exemplar pentru înlocuirea în caz de pierdere sau avarie ; toate butoaiele destinate să conţină rezervele de apă, ulei sau vin fuseseră legate cu cercuri de fier ; provizii de toate felurile — făină, vin, legume, obiecte de farmacie, artilerie — fuseseră adunate din belșug ; în sfîrșit, cei mai buni marinari, cei mai iscusiţi piloţi, cei mai experimentaţi comandanţi completau echipajele.

Vasco da Gama (Facsimil. Gravură veche)

Da Gama, care primise titlul de amiral, își arboră pavilionul de comandament pe „São Gabriel" de 120 t. Fratele său Paolo da Gama se ambarcă pe „São Raphael", de 100 t. O caravelă de 50 t, „Berrio", numită astfel în amintirea pilotului Berrio care o vînduse lui Emmanuel I, îl avu drept comandant pe Nicolas Coelho, marinar cu multă experiență. In sfîrșit, o navă de transport încărcată cu provizii și cu mărfuri destinate trocului cu indigenii din țările ce urmau să fie vizitate se afla sub comanda lui Gonzalo Núñes.

Pero da Alemquer, care fusese pilotul lui Bartolomeo Diaz, trebuia să conducă această expediție.

Echipajul flotei, cuprinzînd și zece criminali de drept comun, care fuseseră îmbarcați ca să îndeplinească misiunile mai primejdioase, se ridica la o sută șaizeci de persoane.

În comparație cu misiunea pe care oamenii aceștia o aveau de îndeplinit, ce slabe mijloace și ce resurse aproape derizorii!

La 8 iulie, în zori, da Gama, urmat de ofițerii săi, înaintă spre corăbii în mijlocul unei imense mulțimi de oameni. În jurul lui se desfășura un alai de călugări și preoți, care cîntau imnuri religioase și implorau cerul să-i ia în paza lui pe călători.

Trebuie să fi fost o scenă deosebit de mișcătoare plecarea aceasta din Rastello, în care toată lumea, actori și spectatori, își amestecau cîntecele, strigătele, cuvintele de rămas bun, în timp ce velele, umflate de un vînt prielnic, mînau spre larg soarta Portugaliei în persoana lui da Gama. O caravelă mare și una ceva mai mică, navigînd spre Mina, sub comanda lui Bartolomeo Diaz, trebuiau să navigheze împreună cu flota lui da Gama.

Sîmbăta următoare, navele se aflau în fața Insulelor Canare și petrecură noaptea în larg. Cînd sosiră în dreptul lui Rio de Oro, o ceață deasă îi despărți pe Paolo da Gama, Coelho și Diaz de restul flotei. Dar se reîntîlniră lîngă Insulele Capului Verde, unde ajunseră curînd. La Santiago, proviziile de carne, de apă și de lemne fură împrospătate, iar navele repuse în stare bună de navigație.

Plaja Santa Maria fu părăsită la 3 august. Călătoria urmă fără incidente de seamă și, la 4 noiembrie, flota ancoră pe coasta Africii, într-un golf care primi numele de Sfînta Eléna. Acolo, echipajul petrecu opt zile, aducînd lemne și punînd totul în ordine la bordul navelor. Și tot acolo fură văzuți pentru prima oară boșimanii, un neam de oameni scunzi, care se hrăneau cu carne de rechin, de balene și cu rădăcini. Portughezii prinseră cîțiva dintre acești băștinași și se purtară prietenos cu ei. Sălbaticii nu cunoșteau prețul nici uneia dintre mărfurile ce li se înfățișau. Le vedeau pentru prima oară și nu știau la ce folosesc. Singurul lucru care părea că le face plăcere era arama și purtau la urechi lănțișoare din acest metal. Știau foarte bine să mînuiască *zagaies*, un fel de sulițe al căror vîrf era întărit la foc, după cum își dădură seama, vreo trei sau patru marinari și da Gama însuși, încercînd să-l scoată din mîinile lor pe un oarecare Velloso, care, neprevăzător, se afundase în interiorul ținutului — eveniment căruia îi datorează Camões unul din cele mai frumoase cînturi ale *Lusiadelor*.

Părăsind Sfînta Elena, Pero da Alemquer, fost pilot al lui Diaz, declară că se socotește ajuns cam la treizeci de leghe de cap; dar, neexistînd certitudine, porniră spre larg și, la 18 noiembrie, flota se află în fața Capului Bunei Speranțe, de care trecu a doua zi cu vîntul din pupa.

La 25, navele atinseră Golful São Braz, unde rămaseră treisprezece zile, în timpul cărora renunțară la nava purtătoare de alimente, iar alimentele fură împărțite pe cele trei corăbii. În timpul popasului, portughezii dăruiră băștinașilor clopoței și alte obiecte pe care negrii le priveau cu mirare; dărnicia aceasta era urmarea faptului că în

urmă cu zece ani, în timpul călătoriei lui Diaz negrii se arătaseră temători, ba chiar ostili, și împiedicaseră luarea apei de băut, zvîrlind cu pietre. De data aceasta, negrii aduseră boi și oi, iar ca să-și arate mulțumirea pentru șederea portughezilor „începură, spune Nicolas Velho, să sune din patru sau din cinci flaute, unii scoțînd sunete subțiri, alții sunete groase și creînd astfel o armonie uimitoare pentru niște negri, de la care nu te puteai aștepta la o asemenea muzică. Și jucau așa cum joacă negrii, iar amiralul porunci să sune trîmbițele; și noi, în bărcile noastre, jucam, iar amiralul jucă și el după ce se întoarse printre noi".

Ce spuneți de această mică serbare, de acest concert reciproc pe care și-l dăruiră portughezii și negrii? S-ar fi așteptat cineva să-l vadă pe da Gama, pe gravul da Gama, așa cum ni-l arată portretele, inițiindu-i pe negri în farmecele pavanei? Cu toate acestea, relațiile prietenești nu durară mult timp.

Cînd boșimanii începură să se arate „recalcitranți", Vasco da Gama porunci să fie speriați prin salve repetate de artilerie.

În Golful São Braz, da Gama înfipse un padrão, care fu răsturnat îndată după plecarea lui. Curînd, navele depășiră Rio Infante, punctul extrem atins de Diaz. În momentul acela, flota resimți efectele unui curent puternic, care putură să fie, însă, neutralizate datorită unui vînt prielnic. La 25 decembrie, zi de Crăciun, navigatorii descoperiră Natalul.

Corăbiile aveau avarii, apa de băut lipsea; un popas era absolut necesar; și expediția îl făcu la 10 ianuarie 1498. Negrii pe care portughezii îi văzură la debarcare erau mult mai înalți decît cei întîlniți pînă atunci și aveau arcuri mari, săgeți lungi și lănci cu vîrfuri de fier. Erau cafrii, un popor mult mai înaintat decît boșimanii. Cu ei fură stabilite relații atît de bune, încît da Gamma dădu ținutului numele de Țara Bunei Națiuni *(Terra da boa Gente)*.

Ceva mai departe, în susul coastei, doi negustori musulmani, unul purtînd turban, celălalt, purtînd scufă de satin verde, veniră să-i viziteze pe portughezi, împreună cu un tînăr care, „după cîte se putea înțelege din semnele lor, era dintr-o țară foarte depărtată de locul acela și spunea că mai văzuse corăbii mari ca ale noastre". Aceasta fu pentru Vasco da Gama o dovadă că se apropiau de țările Indiei, căutate de atîta vreme și cu atîta rîvnă. De aceea îi dădu rîului care se revărsa acolo în mare numele de *Rio dos Boms Signães* (Rîul Bunelor Prevestiri). Din nefericire, tot atunci se iviră la oamenii echipajului primele semne ale scorbutului, care doborî curînd numeroși marinari.

La 2 martie, expediția ancoră în fața Mozambicului. Acolo, da Gama, cu ajutorul interpreților arabi, află că printre locuitorii de credință mahomedană se găseau cîțiva care făceau negoț cu India. Aurul și argintul, țesăturile și mirodeniile, perlele și rubinele formau măr-

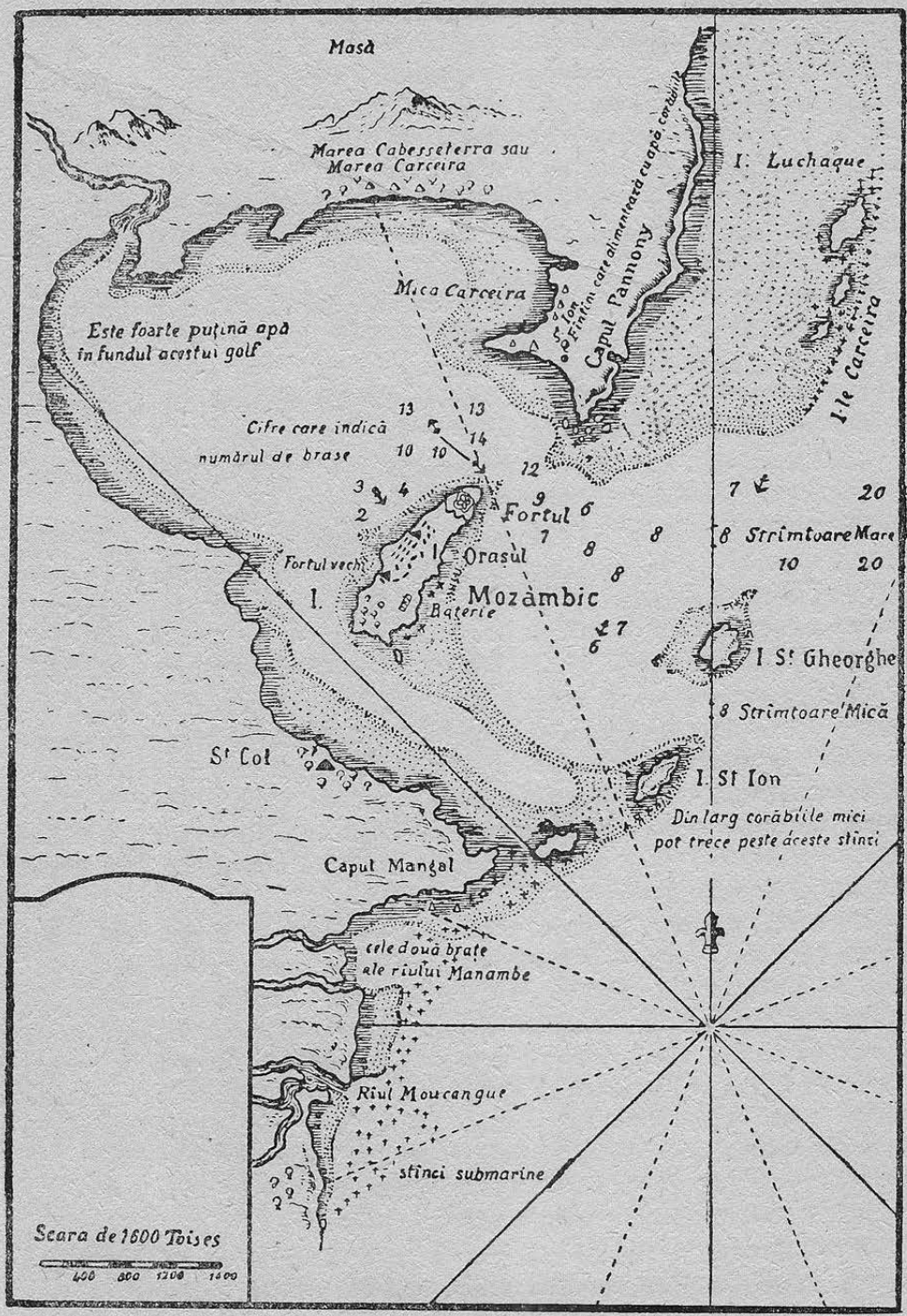

Golful Mozambic

furile lor. Da Gama primi, în același timp, asigurarea că de-a lungul litoralului se aflau numeroase orașe, „lucru care ne-a bucurat întratîta, spune Velho în naiva și prețioasa lui relatare, încît am plîns de plăcere, rugîndu-l pe Dumnezeu să se îndure și să ne dea sănătate ca să vedem ceea ce doriserăm atîta".

Flota portugheză nimerise într-o zonă aflată sub influența maurilor. Arabii controlau toate căile comerciale și transportau mărfurile orientale la Alexandria, Cairo, Oran precum și în alte orașe, de unde navele genoveze și venețiene le aduceau în țările Europei. Arabii erau stăpînii Oceanului Indian și, înainte de a cuceri India, portughezii trebuiau să frîngă forța arabilor.

Șeicul local, care credea că are de-a face cu musulmani, veni de mai multe ori la bordul navelor, unde fu primit cu mare pompă; el răspunse acestei politeți prin trimitere de daruri și chiar îi dădu lui da Gama doi piloți iscusiți; dar cînd negustorii mauri, care făcuseră comerț în Europa, îi dădură de veste că străinii aceia, departe de a fi turci, erau cei mai crunți dușmani ai mahomedanilor, șeicul, rușinat că se lăsase înșelat, făcu totul ca să-i prindă și să-i ucidă. Și a trebuit ca tunurile să fie îndreptate spre oraș și să amenințe că-l va preface în pulbere pentru ca portughezii să capete apa de băut trebuitoare pentru continuarea călătoriei. Sîngele începu să curgă, iar Paolo da Gama puse mîna pe două barcaze, a căror bogată încărcătură fu împărțită marinarilor.

Da Gama părăsi la 29 martie orașul acesta inospitalier și-și continuă călătoria, supraveghindu-i totodată, îndeaproape pe cei doi piloți arabi. Cum unul din ei refuză să-și facă slujba, Vasco da Gama porunci să-l biciuiască.

La 4 aprilie se zări malul și la 7 ajunseră la Mombasa sau Mombas, oraș despre care piloții afirmau că era o colonie de negustori creștini. Flota ancoră în fața portului fără să intre, totuși, în el, cu toată primirea entuziastă care-i fu făcută. Portughezii se și vedeau împreună cu creștinii din insulă la slujba religioasă de a doua zi, cînd, noaptea, se apropie de nava amiral o *zavra* pe care se aflau o sută de oameni înarmați; noii veniți cereau să li se dea voie la bord la toți o dată, lucru care li se refuză.

Deși aflase cele petrecute la Mozambic, sultanul din Mombasa, prefăcîndu-se că nu știe nimic, îi trimise daruri lui da Gama, mai cu seamă portocale, care contribuiră la înzdrăvenirea multor marinari atinși de scorbut. Îi propuse să deschidă o factorie de comerț în capitala lui și-l asigură că va putea, de îndată ce va intra în port, să-și încarce corăbiile cu mirodenii.

Amiralul fără să bănuiască nimic, trimise de îndată doi oameni să anunțe că a doua zi va intra în port. Și se și începuse ridicarea anco-

rei, cînd, din pricina navei-amiral care nu putu fi manevrată, ancora fu din nou lăsată la apă. În clipa aceea, maurii aflați pe navele portugheze le părăsiră buluc, pe cînd piloții veniți din Mozambic se aruncau în mare.

Doi mauri capturați, supuși la tortura picăturii de ulei încins, mărturisiră că șeicul avea de gînd să-i facă prizonieri pe portughezi de îndată ce vor intra în port, ca să se răzbune pentru ceea ce portughezii săvîrșiseră la Mozambic. Vasco da Gama nu se mulțumi cu ceea ce aflase și porunci să fie torturați mai departe, dar captivii se smuciră pe neașteptate și se aruncară în mare, așa cum erau cu brațele legate. In timpul nopții, maurii încercară de mai multe ori să se cațăre la bord și să rupă odgoanele ca să facă să eșueze corăbiile, dar fură descoperiți de fiecare dată. Un popas la Mombasa în asemenea condiții nu putea să dureze mult. Dar el dură, totuși, îndeajuns ca toți scorbuticii să-și recapete sănătatea.

La 8 leghe de mal, flota captură un barcaz plin cu aur, argint și alimente. A doua zi, da Gama sosi la Malindi, oraș bogat și înfloritor, ale cărui minarete aurite străluceau sub razele soarelui, iar moscheele, de un alb orbitor, se profilau pe un cer de un albastru-intens.

Primirea fu destul de rece la început, căci la Malindi se aflase de capturarea barcazului operată în ajun, dar deveni prietenoasă de îndată ce se dădură explicații. Fiul sultanului veni să-l viziteze pe amiral cu un alai de curteni înveșmîntați măreț și cu orchestre de muzicanți care cîntau din felurite instrumente. Ceea ce îl miră mai mult fură tunurile, căci descoperirea pulberii nu era încă cunoscută pe coasta orientală a Africii. Un tratat solemn fu jurat pe Evanghelie și pe Coran și cimentat printr-un schimb de daruri bogate.

Reaua-voință, capcanele, dificultățile de tot felul care asaltaseră pînă atunci expediția încetară de îndată ca prin farmec, datorită sincerității și generozității sultanului din Malindi, cît și ajutorului dat de el portughezilor.

Credincios făgăduielii, sultanul îi trimise lui Vasco da Gama un pilot guzarat, numit Malemo Cana, om priceput în ale navigației, care știa să folosească hărțile, compasul și sextantul și care aduse cele mai mari servicii expediției.

După o escală de 9 zile, flota ridică ancora pentru Calicut.

Acum trebuia să se renunțe la navigația de cabotaj (numai pe lîngă coastă) practicată pînă atunci. Venise ziua cînd trebuiau să se pornească pe imensul ocean, fără alt ghid în afară de un pilot necunoscut, procurat de un sultan a cărui bună primire nu putuse încă să adoarmă neîncrederea portughezilor.

Și, totuși, grație iscusinței și cinstei pilotului aceluia, grație mării liniștite și vîntului care se arăta mereu prielnic, după o navigație de

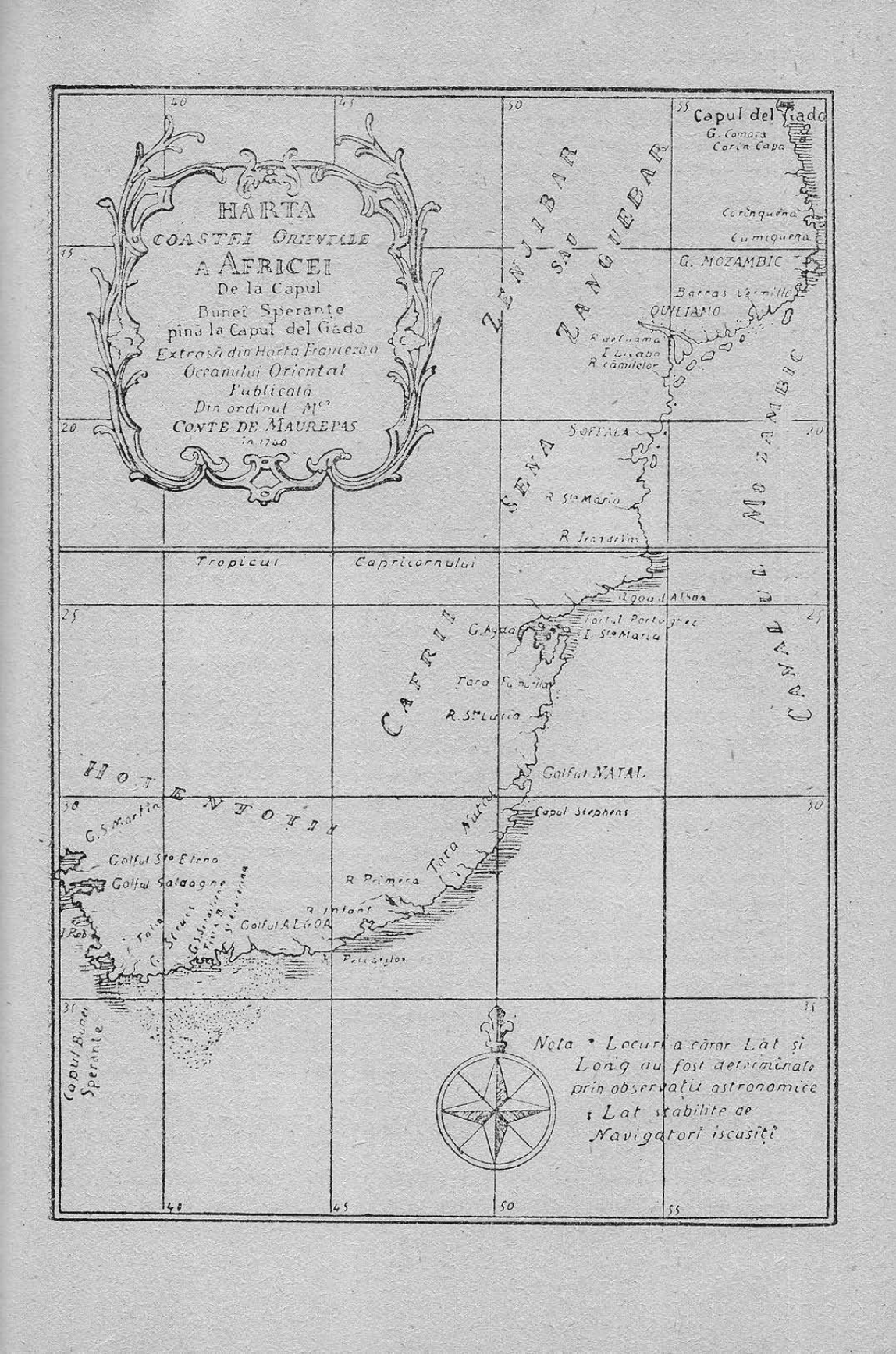
HARTA
COASTEI ORIENTALE
A AFRICEI
De la Capul
Bunei Sperante
pînă la Capul del Gada
Extrasă din Harta Franceză
Oceanului Oriental
Publicată
Din ordinul Mc
CONTE DE MAUREPAS
in 1740
Capul del Gado
G. Comara
Cerinqueña
Cumiqueña
G. MOZAMBIC
Barras Vermillo
QUILIANO
R. Quilimana
I. Lucabo
R. cămilelor
ZENJIBAR
SAU
ZANGIEBAR
SOFALA
R. Sta Maria
R. Inhambane
SENA
MOZAMBIC
Tropicul
Capricornului
Agoa d'Alboa
Golful Portugez
I. Sta Maria
G. hyssa
Tara Fumilos
R. Sta Lucia
CAFRII
CANALUL
Golful NATAL
HOTENTOTII
G. S. Martin
Golful Sta Elena
Golful Saldagne
Capul Stephens
Tara Natal
R. Primera
R. Infant
Golful ALGOA
I. Rob
Pelicanilor
Capul Bunei Speranțe
Nota • Locurile căror Lat și Long au fost determinate prin observații astronomice
: Lat stabilite de Navigatori iscusiți
40
45
50
55
20
25
30
35

douăzeci și trei de zile flota dădu de uscat, la 17 mai, și a doua zi ancoră la două leghe depărtare de Calicut.

Pe bord, entuziasmul fu de nedescris. Ajunseseră, în sfîrșit, în țara aceea atît de bogată și de minunată. Oboselile, primejdiile, boala, totul fu uitat. Ținta unor eforturi atît de îndelungate fusese atinsă!

Sau cel puțin părea așa, căci mai trebuiau încă să pună stăpînire pe comorile și pe bogățiile Indiei.

De-abia fuseseră lăsate ancorele, cînd patru ambarcații se desprinseră de la mal și începură să dea tîrcoale flotei, părînd că-i invită pe marinari să debarce. Dar da Gama, pe care evenimentele din Mozambic și din Mombasa îl făcuseră prudent, trimise în cercetare pe unul din tîlharii îmbarcați. Acesta trebuia să cutreiere orașul și să încerce să descopere starea de spirit a localnicilor. Înconjurat de o mulțime de curioși, asaltat de întrebări cărora nu putea să le răspundă, el fu condus la un maur numit Musaida, care vorbea spaniola și căruia îi povesti pe scurt peripețiile expediției. Musaida îl însoți la corăbii și primele lui cuvinte cînd puse piciorul pe punte fură: „Noroc! Noroc! Multe rubine, multe smaralde!“ Din clipa aceea, Musaida rămase interpretul expediției. Cum sultanul din Calicut se afla atunci la vreo cincisprezece leghe de capitală, amiralul trimise doi oameni să-l anunțe că solul regelui Portugaliei sosise cu o scrisoare din partea suveranului său. Sultanul trimise degrabă un pilot să conducă navele portugheze în rada mai sigură de la Pandarani și răspunse că se va reîntoarce a doua zi la Calicut.

Intr-adevăr, a doua zi își trimise intendentul sau catualul să-l invite pe da Gama la palat pentru a discuta despre solia lui. Cu toate rugămințile lui Paulo da Gama, care îi arătă primejdiile cărora se expunea și cele la care moartea lui puteau să expună expediția, amiralul coborî la uscat unde îl aștepta o mulțime imensă.

Gîndul că se aflau printre populații creștine era atît de înrădăcinat la toți membrii expediției, încît, întîlnind o pagodă în drum, da Gama intră să-și facă rugăciunile. Totuși, unul din însoțitorii săi, João da Saa, pe care ciudățenia chipurilor zugrăvite pe pereți îl făcea mai puțin credul, spuse cu glas tare, îngenunchind: „Dacă acesta e un diavol, eu unul nu înțeleg să mă închin, totuși, decît lui Dumnezeu!“, lucru care-l făcu să rîdă pe Vasco da Gama. Și amiralul nu rîdea decît foarte rar.

Lîngă porțile orașului, mulțimea era și mai compactă. Da Gama și portughezii, conduși de catual, ajunseră cu greu la palat, unde sultanul, intitulat în relatări sub titulatura de „zamorin“, îi aștepta cu multă nerăbdare.

Introduși în săli împodobite pompos cu țesături de mătase și covoare, unde ardeau parfumuri minunate, portughezii se pomeniră în

fața zamorinului, care era îmbrăcat în veșminte mărețe și purta giuvaere de preț, perle și diamante de mărime neobișnuită.

Sultanul îi servi cu răcoritoare, le îngădui să se așeze, favoare deosebită într-o țară unde suveranului i se vorbește cu fruntea lipită de pămînt, și trecu în altă încăpere ca să audă el însuși, după cum ceruse da Gama, care zărise în anturajul lui cîțiva mauri, motivele soliei și dorința regelui Portugaliei de a încheia cu sultanul din Calicut un tratat de comerț și de alianță. La cuvintele lui da Gama, zamorinul răspunse că ar fi fericit să se considere frate și prieten al regelui Manuel și că va trimite soli în Portugalia prin intermediul lui. Există unele proverbe care chiar cînd sînt rostite pe alte emisfere nu-și pierd adevărul. Și proverbul „Zilele se urmează, dar nu se aseamănă" își găsi verificarea a doua zi la Calicut. Entuziasmul stîrnit în sufletul zamorinului de cuvintele iscusite ale lui da Gama și speranța care îl făcuse să întrezărească un negoț avantajos cu portughezii se risipiră la vederea darurilor ce-i fuseseră aduse. „Douăsprezece bucăți de pînză vărgată, douăsprezece mantii cu capișon din țesătură stacojite, șase pălării și patru șiraguri de mărgele, însoțite de o cutie cu șase lighenașe pentru spălat mîinile, o lădiță de zahăr și patru balerci, două pline cu ulei și două cu miere" nu constituiau, într-adevăr, un dar prea măreț. Văzîndu-l, primul ministru spuse în batjocură, că negustorul cel mai sărac din Mekka aducea daruri mai bogate și că niciodată sultanul nu va primi asemenea nimicuri caraghioase. În urma acestui afront, da Gama îi făcu o vizită zamorinului, dar suveranul îl primi abia după ce îl lăsase să aștepte vreme îndelungată în mijlocul mulțimii care rîdea de el. Sultanul îl mustră cu glas disprețuitor că n-are să-i dăruiască nimic, aceluia care se pretindea supusul unui rege bogat și puternic. Da Gama îi răspunse cu hotărîre și-i înfățișă scrisorile lui Manuel, care, concepute în termeni măgulitori, cuprindeau făgăduiala de a trimite mărfuri în Calicut. Auzind acestea, sultanul zîmbi, se interesă cu luare-aminte de importanța și resursele Portugaliei și-i îngădui lui da Gama să debarce și să-și vîndă mărfurile.

Dar brusca schimbare a dispoziției zamorinului nu putea fi pe placul negustorilor mauri și arabi, care făceau să prospere Calicutul. Ei nu puteau privi cu sînge rece cum niște străini încearcă să întoarcă în profitul lor mersul negoțului, rămas pînă atunci în întregime în mîinile lor. Prima grijă a negustorilor fu să-l cîștige pe catual ; apoi, îi zugrăviră în culorile cele mai sumbre pe aventurierii nesățioși, pe jefuitorii neobrăzați, care nu căutau decît să-și dea seama de forțele și de resursele orașului, ca să revină în număr mare pentru a-i jefui și a-i măcelări pe cei ce se opuneau intențiilor lor.

Sosind în rada din Pandarani, da Gama nu găsi nici o barcă ca să-l ducă la corăbii și fu silit să rămînă la uscat. Catualul nu-l părăsi o

clipă, silindu-se să-i arate cît e de necesar să-și apropie navele de uscat, și, la refuzul formal al amiralului, îi declară că e prizonier. Aceasta însemna, însă, că nu cunoștea energia lui da Gama.

Cîteva barcaze înarmate fură trimise să ia navele prin surprindere, dar portughezii, avertizați în taină de amiral asupra celor petrecute, făceau pază bună, iar cei din barcaze nu îndrăzniră să folosească forța pe față.

Intre timp, da Gama, tot prizonier, îl amenința pe catual cu mînia zamorinului, care, credea el, nu putea să trădeze astfel legile ospitalității; dar, văzînd că amenințările nu-l duceau la nici un rezultat, îi dărui ministrului cîteva bucăți de țesături, care-i schimbară pe loc purtarea. „Dacă portughezii, spuse catualul, și-ar fi ținut făgăduiala făcută sultanului de a-și debarca mărfurile, de multă vreme amiralul s-ar fi înapoiat pe corăbiile lui". Da Gama trimise îndată ordin să fie debarcate mărfurile, instală un depozit de vînzare a cărei conducere o încredință lui Diego Diaz, fratele descoperitorului Capului Bunei Speranțe, și putu apoi să se întoarcă la bord.

Dar musulmanii căutau să împiedice vînzarea mărfurilor, depreciindu-le. Da Gama îl trimise la zamorin pe agentul său comercial Diaz să se plîngă de perfidia maurilor și de răul tratament la care fusese supus. În același timp, el cerea mutarea depozitului la Calicut, unde spera ca mărfurile să se vîndă mai lesne.

Cererea fu bine primită și bunele relații se menținură, cu toate uneltirile maurilor, pînă la 10 august 1498. În ziua aceea, Diaz veni să-i anunțe zamorinului apropiata plecare a lui da Gama, să-i amintească făgăduiala de a trimite o solie în Portugalia și să-i ceară cîte o probă din fiecare produs al țării, urmînd ca probele acestea să-i fie plătite cu primele mărfuri vîndute după plecarea flotei, căci slujbașii depozitului de mărfuri socoteau să rămînă la Calicut în timpul lipsei lui da Gama.

Zamorinul, împins de negustătorii arabi, nu numai că refuză să-și țină făgăduiala, dar mai ceru și plata a 600 de *serafini*, drepturi de vamă. În același timp, puse să fie ridicate mărfurile și-i luă prizonieri pe slujbașii factoriei, în frunte cu Diego Diaz. O asemenea ocară, — au socotit portughezii, — cerea o răzbunare imediată. Totuși, da Gama știu să se prefacă; dar, cînd primi la bord vizita cîtorva negustători bogați, îi opri ca ostatici și trimise la zamorin să-i ceară schimb de prizonieri.

Abia după cîteva zile, cînd Gama poruncise deja să se întindă velele, se apropie de nava-amiral o barcă cu indigeni care comunicară condițiile zamorinului. Neavînd încredere în perfidul cîrmuitor, Gama amenință să-i decapiteze pe ostatici dacă la termenul nou pe care-l fixă ostaticii portughezi nu vor fi eliberați. Zamorinul nu vru să-și strice relațiile cu rudele influente ale ostaticilor. Îl chemă numaide-

cît la el pe Diego Diaz și, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, îi ceru să transmită lui Vasco da Gama o scrisoare pentru regele Portugaliei. Diaz aduse lui Gama o scrisoare neobișnuită, scrisă de zamorin către regele Portugaliei, pe o frunză de palmier. O reproducem în întregime, în ciudatul ei laconism, atît de diferit de obișnuita pompă a stilului oriental :

„Vasco da Gama, nair al curții tale, a venit în țara mea și lucrul acesta m-a bucurat. În regatul meu se găsesc din belșug scorțișoară, cuișoare și piper și numeroase pietre prețioase ; ceea ce eu doresc din țara ta e aur, argint, coral și purpură. Rămîi cu bine".

A doua zi, Musaida, maurul din Tunis care le servise de tălmaci portughezilor și le adusese multe servicii în negocierile lor cu zamorinul, veni să ceară adăpost la bordul navelor portugheze. Mărfurile nefiind aduse în ziua fixată, amiralul care eliberase jumătate din numărul ostaticilor hotărî să-i ia cu el pe cei păstrați ca ostatici. Dar flota lui, care se afla oprită de acalmie la cîteva leghe de Calicut, fu atacată de o flotă compusă din douăzeci de barcaze înarmate, pe care tunurile le ținură cu greu la distanță, pînă cînd o furtună puternică le sili să-și caute adăpost sub coastă.

Amiralul naviga de-a lungul coastei Deccan și îngăduise cîtorva marinari să debarce ca să culeagă fructe și să adune scorțișoară, cînd zări opt nave care păreau că se îndreaptă spre el. Da Gama își chemă toți oamenii la bord, porni în întîmpinarea hindușilor și, cînd se apropie de ei, deschise focul. Cinci corăbii se depărtară, iar celei de-a șasea i se frînse catargul. Marinarii se aruncară în apă, fiind culeși de tovarășii lor. Ei lăsară în mîinile portughezilor un barcaz încărcat cu cocos și cu alimente.

Ajuns în Arhipelagul Laccadivelor, da Gama porunci să fie reparată pupa navei „Berrio" și trase pe uscat propria lui navă pentru reparații și curățire. Pe cînd marinarii erau ocupați cu muncile acestea, fură atacați încă o dată, dar tot fără succes. A doua zi văzură venind un individ de vreo patruzeci de ani, îmbrăcat ca hindușii, care începu să le povestească într-o italiană curgătoare că se născuse la Veneția și fusese adus de mic în țara aceasta, că era creștin, dar în imposibilitate să-și practice religia. Bucurîndu-se de o înaltă situație pe lîngă sultanul din partea locului, fusese trimis de acesta să le pună la dispoziție tot ce ar fi putut să le fie pe plac. Ofertele atrăgătoare, atît de contrare primirii făcute pînă acum, treziră bănuielile portughezilor, dar nu le trebuiră mult ca să afle că aventurierul acela era șeful barcazelor care îi atacase în ajun. Și-l biciuiră pînă cînd piratul mărturisi că venise să cerceteze dacă e cu putință să le atace flota cu folos și sfîrși prin a spune că toate populațiile de pe litoral se uniseră ca să-i alunge pe portughezi. Îl opriră, deci, la bord ; re-

paraţiile fură grăbite şi, de îndată ce se termină aprovizionarea cu apă şi alimente, flota întinse velele ca să pornească spre Europa.

Pentru a ajunge pe coastele Africii expediţia avu nevoie de trei luni fără trei zile, din cauza acalmiilor şi a vînturilor potrivnice. În decursul acestei lungi traversări, echipajele fură grav atinse de scorbut şi treizeci de marinari pieriră. Pe fiecare corabie nu mai rămăseseră decît şapte sau opt oameni în stare să manevreze velele şi adeseori ofiţerii erau nevoiţi să dea o mînă de ajutor. „Iată de ce pot afirma, spune Velho, că dacă timpul cît am navigat pe aceste mări s-ar mai fi prelungit cu două săptămîni, nimeni dintre noi n-ar mai fi navigat vreodată. Şi ţinînd comandanţii sfat în privinţa aceasta, se hotărîră în cazul cînd vom mai întîlni vînt, să ne întoarcem spre ţărmurile Indiei şi să ne adăpostim acolo".

Abia la 2 ianuarie 1499 portughezii găsiră, în sfîrşit, adăpost în faţa unui mare oraş de pe coasta Ajan, numit Magadiscio, aflat la o sută de leghe de Malindi.

Dar da Gama, temîndu-se să nu aibă din nou parte de primirea pe care o avusese la Mozambic, nu voi să facă escală şi, trecînd prin faţa oraşului aceluia, porunci să se tragă cu toate tunurile o dată. Peste cîteva zile, portughezii descoperiră bogatele şi sănătoasele cîmpii ale Malindiei şi poposiră acolo. Sultanul se grăbi de îndată să le trimită alimente proaspete şi portocale pentru bolnavi. Într-un cuvînt, primirea fu cît se poate de plăcută şi legăturile de prietenie încheiate la primul popas al lui da Gama deveniră şi mai strînse. Sultanul Malindiei îi trimise regelui Portugaliei un fildeş şi numeroase alte daruri ; totodată, el îl rugă pe da Gama să ia la bord un tînăr maur, pentru ca regele să poată afla din gura lui cît de mult îi dorea prietenia.

Cele cinci zile de odihnă petrecute la Malindi făcură mult bine echipajului. Apoi, flota întinse velele. Dar, curînd după ce depăşiră Mombasa, portughezii fură nevoiţi să dea foc carracei* „São Raphael", căci echipajul se împuţinase prea mult ca să mai poată manevra trei corăbii. Apoi descoperiră Insula Zanzibar, ancorară în Golful São Braz şi, la 20 martie, graţie unui vînt prielnic, trecură Capul Bunei Speranţe şi se aflară din nou în Oceanul Atlantic.

Prin continuitatea ei, briza părea că grăbeşte reîntoarcerea călătorilor. În 27 de zile portughezii ajunseră în faţa Insulei Santiago. La 25 aprilie, Nicolas Coelho, care se afla pe „Berrio", rîvnind să-i ducă el primul lui Manuel vestea descoperirii Indiilor, se despărţi de amiral şi, fără să mai oprească la Insulele Capului Verde, aşa cum fusese convenit, porni direct spre Portugalia, unde ajunse la 10 iulie.

---

* Carracă — navă cu vele de tip oceanic de construcţie portugheză.

In vremea aceasta, nefericitul da Gama era cuprins de cea mai adîncă mîhnire. Fratele său, Paolo da Gama, cu care împărţise oboselile şi neliniştile şi care trebuia să-i fie părtaş la glorie, era pe moarte. La Santiago, Vasco da Gama, reîntors pe mări cunoscute şi bătute, îi lăsă lui João da Saa comanda navei sale şi închirie o caravelă rapidă ca să grăbească întoarcerea în patrie.

Dar speranţa îi fu înşelată, căci caravela nu ajunse decît pînă la Terceira, unde fratele lui Vasco muri şi fu înmormîntat acolo.

La reîntoarcere, care avu loc în primele zile ale lui septembrie, amiralul fu primit cu mare pompă. Din cei o sută şaizeci de portughezi plecaţi cu el, numai cincizeci şi cinci se mai reîntorceau în patrie. Pierderea era mare, firește ; dar ce însemna ea pentru Manuel I în comparaţie cu avantajele deosebite care făgăduiau să urmeze ! Mulţimea nu se înşela în privinţa aceasta şi-i făcu lui da Gama primirea cea mai entuziastă. Cît despre regele Manuel I, el îşi adăugă la titlurile regale şi pe acela de senior al cuceririlor, navigaţiei şi comerţului Etiopiei, Arabiei, Persiei şi Indiilor ; dar zăbovi mai mult de doi ani pînă să-l răsplătească pe Gama şi să-i confere titlul de amiral al Indiilor, calitate înaintea căreia era autorizat să adauge particula *dom*, şi care se acorda atît de greu pe atunci. Apoi, fără îndoială că pentru a-l face pe Vasco de Gama să uite zăbava cu care îi răsplătise serviciile, regele îi dărui o mie de taleri, sumă enormă pe vremea aceea, şi îi îngădui asupra negoţului cu Indiile unele privilegii care trebuiau să-l îmbogăţească foarte curînd.

II

Alvares Cabral. Descoperirea Braziliei. Coasta Africii. Sosirea la Calicut, Kochin, Cananore. João da Nova. A doua expediţie a lui da Gama. Sultanul din Kochin. Începutul activităţii lui Albuquerque. Da Cunha. Primul asediu al Ormuzului. Almeida, victoriile lui, certurile cu Albuquerque. Cucerirea portului Gôa. Malacca, asediată şi cucerită. A doua expediţie împotriva Ormuzului. Ceylon. Molucele. Moartea lui Albuquerque. Soarta stăpînirii portugheze în Indii.

De îndată ce Vasco da Gama se întoarse la Lisabona, regele Manuel ordonă pregătirea unei noi expediţii, pentru a-şi consolida poziţia pe litoralul Indiei.

La 9 martie 1500, o flotă formată din treisprezece nave părăsea Rastello sub comanda lui Pedro Alvares Cabral ; în ea se afla ca voluntar Luis de Camões care avea să ilustreze în poemul *Lusiadele* aventurile compatrioţilor săi. Se cunosc puţine lucruri despre Cabral şi nu se ştie nimic despre motivul pentru care i s-a dat comanda acestei importante expediţii.

Îşi făcuse oare Cabral faimă prin vreo descoperire maritimă? Nu prea se pare, căci istoricii ne-ar fi păstrat povestirea acestei descoperiri. E, totuşi, destul de greu să admitem că numai protecţia, influenţa familiei — una din cele mai ilustre din Portugalia —, l-a făcut să devină comandantul suprem, al unei expediţii în care avea sub ordine oameni ca Bartolomeo, Diaz, Nicolas Coelho, tovarăşul lui da Gama, sau Sancho de Thovar. De ce comanda expediţiei nu-i fusese încredinţată lui da Gama, reîntors de şase luni şi care, cunoscînd ţările parcurse şi moravurile locuitorilor, părea cel mai indicat? Nu-şi revenise încă da Gama de pe urma oboselilor călătoriei? Durerea pierderii fratelui său în apropierea coastelor Portugaliei îl zdruncinase într-atîta încît vrusese să rămînă de o parte? Nu cumva regele Manuel, invidiind gloria lui da Gama, se ferise să-i mai dea prilejul să-şi sporească faima? Iată probleme pe care istoria pesemne că nu va putea niciodată să le rezolve.

Oamenii cred cu uşurinţă în realizarea a ceea ce îşi doresc din toată inima. Manuel îşi închipuise că zamorinul din Calicut nu se va împotrivi la instalarea comtoarelor şi factoriilor portugheze în ţara sa, iar Cabral, ducînd daruri a căror strălucire trebuia să facă uitată sărăcia celor înfăţişate de da Gama, primi ordin să-l convingă pe zamorin să le interzică maurilor orice fel de negoţ în Calicut. Printre altele, noul comandant suprem trebuia să poposească la Malindi, să-i ofere sultanului daruri somptuoase şi să-l readucă acasă pe maurul care venise cu flota lui da Gama. În sfîrşit, printre cei îmbarcaţi se mai găseau şi opt călugări misionari.

După treisprezece zile de navigaţie, flota depăşise Insulele Capului Verde, cînd se observă că nava comandată de Vasco da Attaide nu se mai afla lîngă celelalte nave. Flota se opri cîtăva vreme, ca s-o aştepte, dar în zadar; celelalte douăsprezece nave îşi continuară atunci navigaţia în larg, fără a mai urmări de la un cap la altul coastele Africii, aşa cum se făcuse pînă atunci. Cabral spera să evite astfel acalmiile care opriseră expediţiile precedente în Golful Guineei. Nu cumva comandantul suprem, care, ca toţi compatrioţii săi, trebuia să fie la curent cu descoperirile lui Cristofor Columb, spera în taină să atingă, depărtîndu-se spre vest, vreo regiune care îi scăpase marelui navigator?

Că o fi fost de vină furtuna sau vreo intenţie ascunsă, fapt e că flota se găsea în afara drumului obişnuit pentru trecerea Capului Bunei Speranţe, cînd, la 22 aprilie, se ivi în faţa ei un munte înalt şi, cucînd după aceea, un ţărm prelung, care primi numele de Vera Cruz, nume schimbat mai tîrziu în Santa Cruz. Era Brazilia şi locul unde se înalţă astăzi Porto Seguro.

Totuşi Cabral nu poate fi socotit drept cel dintîi european care a pătruns în aceste ţinuturi. Cu patru luni înainte, Vicente Pinzón, tova-

rășul lui Columb în prima călătorie, descoperise această parte a Americii de Sud, fapt de care Cabral, însă, nu avea cunoștință, întrucît el și însoțitorii săi nu s-au întors în Spania decît la 30 septembrie 1500.

La 28 aprilie, după o recunoaștere atentă a litoralului făcută de Coelho, marinarii portughezi acostau pe pămîntul american și constatau o blîndețe a climei și o exuberanță a vegetației care depășeau tot ce văzuseră pe coastele Africii sau ale Malabarului.

Indigenii, aproape goi, purtînd pe pumn un papagal domesticit, așa cum seniorii din Europa își țineau șoimul de vînătoare, se adunau curioși în jurul noilor sosiți, fără să pară speriați. La 1 mai, o cruce mare și un padrão fură împlîntate pe plajă, iar Cabral puse în mod solemn stăpînire pe țară în numele regelui Portugaliei. După îndeplinirea acestei formalități, prima lui grijă fu să-l trimită la Lisabona pe Gaspar da Lemos, ca să anunțe descoperirea acestui bogat și roditor ținut. Lemos ducea cu el, totodată, povestirea expediției, scrisă de Pedro Vaz de Caminha, și un important document astronomic, datorit maestrului João, care fără doar și poate că relata poziția noii cuceriri. Înainte de a porni spre Asia, Cabral debarcă doi tîlhari, însărcinîndu-i să se informeze asupra resurselor și bogățiilor țării și despre moravurile și obiceiurile locuitorilor.

La 2 mai, flota pierdu din zare coastele Braziliei. Bucurîndu-se de norocosul început al călătoriei, portughezii credeau într-un succes ușor și rapid, cînd apariția unei comete strălucitoare, ivită pe cer opt zile la rînd, le umplu de spaimă mințile, ignorante și naive, cu atît mai mult cu cît peste puțin timp se stîrni o furtună cumplită. Talazurile înalte cît munții se năpustiră asupra navelor, în timp ce vîntul sufla cu furie și ploaia cădea necontenit. Cînd izbuti să străpungă perdeaua groasă a norilor, soarele nu făcu decît să lumineze o priveliște îngrozitoare. Marea părea neagră și mocirloasă, pete mari gălbui vărgau valurile cu creste spumoase, iar în timpul nopții lumini fosforescente, întinse peste imensa cîmpie de apă, marcau cu o dîră de foc urmele navelor.

Timp de douăzeci și două de zile, fără o clipă de răgaz, natura înfuriată izbi navele portugheze. Marinarii, îngroziți, după ce își epuizaseră zadarnic rugile și legămintele, nu se mai supuneau decît din obișnuință comenzilor ofițerilor. Făcuseră din prima zi sacrificiul vieții și se așteptau dintr-o clipă într-alta să fie scufundați.

Cînd lumina reveni, în sfîrșit, cînd valurile se domoliră, oamenii din echipajul fiecărei corăbii, crezîndu-se singurii rămași în viață, priviră marea, căutîndu-i pe ceilalți. Trei nave se regăsiră cu o bucurie pe care trista realitate o stinse de îndată. Opt nave lipseau. Patru, cu tot ce se afla pe ele, fuseseră înghițite de o trombă uriașă, în ultimele ceasuri ale furtunii. Una dintre ele se aflase sub comanda lui Bartolomeo Diaz, primul descoperitor al Capului Bunei Speranțe. Îl înecaseră

talazurile acestea ucigașe, apărătoare, cum spune Camões, ale împărăției Orientului, împotriva popoarelor din Apus care de atîtea veacuri îi rîvneau minunatele bogății.

In timpul seriei de furtuni, capul fusese trecut și flota se apropia de coastele Africii. La 20 iulie fu semnalat Mozambicul. Maurii se arătară de data aceasta mai binevoitori decît în timpul călătoriei lui da Gama și le dădură portughezilor piloți care îi conduseră la Quiloa, insulă renumită pentru comerțul cu pulberea de aur pe care îl făcea cu Sofala. Acolo, Cabral își mai regăsi două nave, aduse de vînt, și, după ce zădărnici printr-o plecare la timp un complot care avea drept scop măcelărirea tuturor europenilor, ajunse fără incidente supărătoare la Malindi.

Șederea flotei în acest port a fost un prilej de serbări și de bucurii nenumărate. Peste cîtăva vreme, navele portugheze reaprovizionate, reparate, prevăzute cu piloți dintre cei mai buni, porniră spre Calicut, unde sosiră la 13 decembrie 1500.

De data aceasta, datorită atît puterii armamentului lor, cît și bogăției darurilor oferite zamorinului, primirea fu cu totul alta, iar nestatornicul monarh acceptă tot ce îi cerea Cabral : privilegiul exclusiv al comerțului cu mirodenii și cu alte mărfuri și dreptul de a prinde navele care ar încălca această prescripție. Cîtăva vreme, maurii își ascunseră nemulțumirea, dar atîțau în ascuns populația împotriva străinilor care începuseră să gospodărească în Calicut ca la ei acasă. Misionarii portughezi impuneau cu brutalitate indienilor noua credință, marinarii și soldații jefuiau navele arabe și se purtau cu localnicii de parcă s-ar fi aflat într-o țară cucerită. În cele din urmă, arabii își pierdură răbdarea. Ei se năpustiră la un semnal dat spre factoria condusă de Ayres Correa și uciseră vreo cincizeci de portughezi surprinși acolo.

Represiunea fu crîncenă. Zece nave ancorate în port fură capturate, jefuite și arse sub ochii hindușilor neputincioși să se împotrivească ; iar orașul, bombardat, fu pe jumătate îngropat în ruini.

Continuînd apoi explorarea coastei Malabar, Cabral sosi la Kochin, al cărui rajah, vasal al zamorinului, se grăbi să încheie alianță cu portughezii și folosi prilejul acesta ca să se declare independent.

Cu toate că avea flota supraîncărcată, Cabral vizită Cananore, unde încheie un pact de alianță cu rajahul local ; apoi, nerăbdător să se reîntoarcă în Europa, întinse velele.

Navigînd de-a lungul coastei Africii scăldate de Marea Indiilor, Cabral descoperi Sofala, care scăpase cercetărilor lui da Gama, și reintră, la 13 iulie 1501, în Lisabona, unde avu bucuria să-și regăsească ultimele două nave pe care le socotise pierdute.

Dacă istoricii contemporani nu spun nici un cuvînt despre viața lui Cabral după reîntoarcerea lui în patrie, cercetările recente i-au scos la iveală mormîntul, la Santarém, iar norocoasa descoperire a lui Ferd

Denis a dovedit că navigatorul a primit, ca și Vasco da Gama, titlul de *dom* ca răsplată a glorioaselor lui servicii.

Regele Manuel avea motive să fie mulțumit de rezultatele noii expediții. Bogata încărcătură adusă de Cabral nu numai că acoperi în întregime uriașele cheltuieli făcute cu echiparea expediției, dar mai aduse și un profit îndoit. Manuel I, „Fericitul", îl chemă la el pe ambasadorul Veneției spunîndu-i că venețienii, genovezii și florentinii trebuiau acum să-și trimită corăbiile după mirodenii nu la arabi, în Africa de nord, ci în Lisabona, la portughezi.

Pe cînd se reîntorcea în Europa, Alvares Cabral ar fi putut să întîlnească o flotă de patru caravele, sub comanda lui João da Nova, trimisă de regele Manuel ca să dea un nou avînt relațiilor comerciale pe care Cabral trebuia să le stabilească în Indii. Această nouă expediție trecu fără necazuri Capul Bunei Speranțe, descoperi, între Mozambic și Kilwa, o insulă necunoscută, care primi numele comandantului, și sosi la Malindi, unde află despre evenimentele petrecute la Calicut.

Da Nova nu dispunea de forțe îndeajuns de mari ca să se ducă să-l pedepsească pe zamorin. Cum nu vroia să riște printr-un eșec compromiterea puterii armelor portugheze el se îndreptă spre Kochin și Cananore, ai căror rajahi tributari zamorinului încheiaseră alianțe cu Alvares Cabral. Dar tocmai cînd își încărcase pe corăbii o mie de chintale de piper, cinci sute de ghimber și patru sute cincizeci de scorțișoară, primi vestea că o flotă puternică, părînd că vine dinspre Calicut, înainta cu intenții dușmănoase. Cu toată superioritatea numerică a navelor hindușilor, el primi lupta și, datorită iscusitelor manevre pe care se pricepu să le facă și datorită puterii artileriei sale, risipi, scufundă și prinse navele inamice.

Cunoaștem prea puține amănunte ca să putem face supoziții verosimile cu privire la motivele care l-au îndemnat pe da Nova să plece imediat spre Europa. Fapt este că a hotărît să se înapoieze în patrie.

În această ultimă parte a călătoriei, da Nova descoperi, în mijlocul Atlanticului, Insulița Sfînta Elena. O ciudată legendă e legată de descoperirea Insulei Sfînta Elena. Un oarecare Fernando Lopes, care fusese cu da Gama în Indii, vrînd să se însoare cu o hindusă, trebuise să renunțe la creștinism și să se facă mahomedan. La trecerea lui da Nova, fie că se plictisise de soție, fie că se săturase de noua lui religie, Lopes ceru să fie repatriat și-și reluă vechea credință. Pe cînd vizita Sfînta Elena, Lopes, sub imboldul unei idei neașteptate pe care el o socoti inspirație divină, ceru să fie debarcat acolo ca să-și ispășească, după cum spunea, lepădarea credinței. João da Nova îi lăsă cîteva arme, cîteva felii de pîine, niște semințe de fructe și de legume. Rămînînd pe insula aceasta nelocuită, Fernando Lopes munci vreme

de patru ani la deșelenirea și la plantarea insulei cu atîta hărnicie și cu atîta succes, încît navele găsiră curînd acolo din ce să-și împrospăteze hrana în lungul drum din Europa pînă la Capul Bunei Speranțe.

Expedițiile succesive ale lui da Gama, Cabral și da Nova dovediseră fără putință de tăgadă că portughezii nu puteau conta pe un negoț neîntrerupt și nici pe un schimb continuu de mărfuri cu popoarele de pe țărmul Malabar cîtă vreme existau state independente, conduse de rajahii care îndemnaseră de atîtea ori la răscoală împotriva portughezilor. Comerțul pe care ele refuzau cu atîta îndîrjire să-l facă cu europenii trebuia să le fie impus o dată cu dependența față de Portugalia. Pentru aceasta, trebuiau întemeiate baze militare permanente, în stare să-i țină la respect pe nemulțumiți și, chiar, la nevoie, trebuiau ocupate țările respective.

Dar cui să i se încredințeze o misiune atît de importantă ? Alegerea nu putea fi îndoielnică și Vasco da Gama fu numit comandant al formidabilei forțe armate care se pregătea.

Vasco avea sub comanda lui imediată zece nave ; Estevam da Gama, al doilea frate sau vărul său, și Vicente Sodres aveau fiecare cîte cinci nave sub ordinele lor, dar trebuiau să-l recunoască pe Vasco da Gama ca șef suprem.

Ceremoniile care precedară plecarea din Lisabona avură un caracter deosebit de grav și de solemn, la care participă regele Manuel, urmat de toată curtea și de o mare mulțime.

Prima grijă a amiralului fu să se îndrepte spre Sofala și spre Mozambic, orașe împotriva cărora avea un dinte încă din timpul primei călătorii. Dornic să creeze porturi de popas și de aprovizionare, da Gama instală acolo comtoare și puse primele baze ale fortărețelor. De la șeicul din Kilwa, amiralul mai scoase și un important tribut ; apoi întinse velele și porni spre Hindustan.

La 3 octombrie 1502, Vasco da Gama se afla în dreptul Cananorelor, cînd zări o corabie destul de mare care i se păru că poartă o încărcătură bogată. Era nava „Merii", care aducea de la Mekka numeroși pelerini veniți din toate colțurile Asiei. Da Gama atacă nava fără să fi fost provocat, puse stăpînire pe ea și ucise peste trei sute de oameni aflați la bord. Amiralul nu cruță decît douăzeci de copii, care, aduși la Lisabona și botezați, intrară în armata Portugaliei. Măcelul acesta îngrozitor trebuia, după da Gama, să-i înspăimînte pe hinduși ; dar nu se întîmplă deloc așa. Hidoasa lui cruzime, cu totul inutilă, a pus o pată sîngeroasă de neșters pe numele acestui mare navigator.

După ce jefui nava, porunci să i se dea foc împreună cu toți oamenii aflați la bord. Apropiindu-se într-o barcă de nava în flăcări, amiralul se uita cu chipul împietrit la această priveliște înspăimîntătoare, ascultînd nepăsător urletele și gemetele îngrozitoare ale neferi-

ciților musulmani. Astfel începură portughezii să-și înfăptuiască planul de nimicire a navigației arabe în Oceanul Indian.

Îndată ce sosi la Cananore, da Gama obținu de la rajah o întrevedere, în care primi învoirea de a stabili un comtoar și de a construi un fort. În același timp încheie un tratat de alianță, ofensivă și defensivă. După ce puse oamenii la lucru și instală conducătorul factoriei, amiralul porni spre Calicut, cu gînd să-i ceară socoteală zamorinului pentru nesinceritatea lui și măcelărirea portughezilor surprinși în factorie.

Deși aflase despre sosirea în Indii a temuților săi dușmani, sultanul din Calicut nu luase nici o măsură de precauție militară. De aceea, cînd da Gama se ivi în fața orașului putu să cucerească fără nici o împotrivire corăbiile aflate în port și să ia un număr oarecare de prizonieri; apoi îi acordă zamorinului un termen de patru zile ca să dea satisfacție portughezilor de moartea lui Correa și să plătească valoarea mărfurilor jefuite cu acel prilej.

Imediat ce termenul expiră, cadavrele a cincizeci de prizonieri spînzurați începură să se legene pe catargele corăbiilor și rămaseră astfel expuse în fața orașului o zi. Seara, picioarele și mîinile victimelor ispășitoare fură tăiate și trimise pe uscat cu o scrisoare în care amiralul anunța că răzbunarea lui nu se va mărgini numai la atît.

Intr-adevăr, noaptea, la adăpostul întunericului, navele se apropiară de oraș și-l bombardară trei zile la rînd. Numărul victimelor nu va fi niciodată cunoscut, dar cu siguranță că a fost foarte mare. Fără a-i mai pune la socoteală pe cei loviți de salvele tunurilor și ale muschetelor, numeroși hinduși pieriră îngropați sub dărîmăturile clădirilor sau arși în incendiul care distruse o parte din Calicut. Sultanul fugise printre primii din capitală și lucrul acesta îi prinse bine, căci palatul său se numără printre clădirile dărîmate.

În sfîrșit, mulțumit că transformase într-un maldăr de ruini cetatea aceasta pînă atunci atît de bogată și de populată, da Gama, cu setea de răzbunare potolită și mîndru de „lecția" pe care o dăduse, își reluă drumul spre Kochin, după ce îl lăsă în fața portului pe Vicente Sodres cu cîteva nave ca să continue blocada.

Triumpara, suveranul acestui oraș, îi povesti că zamorinul stăruise pe lîngă el, cerîndu-i să profite de încrederea pe care i-o arătau portughezii ca să-i prindă pe neașteptate; iar amiralul, ca să răsplătească cinstea și sinceritatea care îl expunea pe aliatul său dușmăniei sultanului din Calicut, îi dărui, cînd plecă spre Lisabona cu o bogată încărcătură, cîteva nave cu ajutorul cărora putea să aștepte fără teamă sosirea unei noi escadre.

Singurul incident care marcă reîntoarcerea lui da Gama în Europa, unde sosi la 11 octombrie 1503, fu înfrîngerea unei noi flote malabare.

La Lisabona îl așteptau pe da Gama noi cinstiri. Regele Manuel rămase mulțumit de prada bogată adusă și aprobă acțiunile de pedep-

sire întreprinse de Amiralul mărilor indiene. Îi mări pensia lui Vasco da Gama, dar cu toate stăruințele ambițiosului amiral, abia în 1519 îi acordă titlul de conte de Vidigueira, cu domeniul respectiv. În același timp, invidiosul rege nu-i mai încredință nici o comandă de expediții.

Între timp, în India evenimentele se desfășurau cu rapiditate. Portughezii trebuiră să mai depună multe strădanaii și să verse încă rîuri de sînge pînă cînd izbutiră să-și întărească pozițiile pe coasta Malabar.

Imediat după plecarea lui Vasco da Gama spre Europa, zamorinul, îmboldit de comercianții musulmani, își adună aliații la Pani, cu gînd să-l atace pe rajahul din Kochin și să-l pedepsească pentru ajutorul și sfaturile date portughezilor. Cu prilejul acesta, fidelitatea nefericitului rajah fu pusă la grea încercare. Asediat în capitală de forțe importante, rajahul se pomeni deodată lipsit de ajutorul celor pentru care se vîrîse, totuși, în această aventură.

Sodres și cîțiva dintre ofițerii săi, dezertînd în chipul cel mai laș, îl părăsiră pe Triumpara și porniră să navigheze în Golful Aden, la intrarea în Marea Roșie, unde socoteau că pelerinajul anual la Mekka va face să le pice în mîini prăzi bogate. În zadar conducătorul factoriei portugheze îi mustră pentru nevrednica lor purtare; Sodres și ceilalți se grăbiră să plece ca să scape de plictisitoarele lui mustrări.

Curînd, rajahul din Kochin, trădat și de cîțiva dintre nairii săi ademeniți de zamorin, își văzu capitala luată cu asalt și trebui să se refugieze, împreună cu portughezii care îi rămăseseră credincioși, pe o stîncă inaccesibilă, aflată pe Insulița Viopia. Cînd ajunse la capătul puterilor, zamorinul îi trimise un sol care îi făgădui, în numele stăpînului său, uitarea și iertarea dacă îi predă pe portughezi, dar poziția rajahului rămase neschimbată.

Sodres tocmai sosise în Strîmtoarea Bab el Mandeb, cînd, într-o furtună înfricoșătoare, pieri împreună cu fratele său, a cărui corabie fu zdrobită de stînci; iar cei ce supraviețuiră porniră cu toate velele întinse înapoi, spre Kochin. Reținuți de vînt lîngă Insulele Laccadive, ei se pomeniră ajunși din urmă de o nouă escadră portugheză, sub comanda lui Francisco d'Albuquerque. Acesta părăsise Lisabona aproape în același timp cu vărul său Alfonso, cel mai de seamă comandant al epocii, care, sub titlul de comandant suprem, pornise din Belém la începutul lui aprilie 1503. Sosirea lui Francisco d'Albuquerque restabili superioritatea militară a portughezilor, compromisă prin greșeala comisă de Sodres, și-l salvă totodată pe singurul lor aliat, Triumpara. La vederea escadrei portugheze, asediatorii fugiră fără să încerce măcar să se împotrivească; portughezii, sprijiniți de trupele rajahului din Kochin, pustiiră coasta Malabar. În urma acestor evenimente, Triumpara le îngădui aliaților să ridice o a doua fortăreață în statele lui și autoriză sporirea ca număr și ca importanță a comtoarelor portugheze. In momentul acela sosi Alfonso d'Albuquerque, cel ce avea să de-

vină adevăratul întemeietor al dominației portugheze în Indii.

Născut în 1453 dintr-o familie nobilă, Alfonso d'Alboquerque sau d'Albuquerque primi o educație atît de variată și de largă cît îngăduia epoca aceea. Studie mai ales pe marii scriitori ai antichității și din cauza necesităților slujbei la curte — era scutierul regelui João al II-lea — se preocupă și de studii geografice. Pînă în 1503, Alfonso d'Albuquerque luase parte la expediția trimisă în ajutorul regelui din Napoli împotriva unei incursiuni a turcilor și avusese, în 1489, misiunea să aprovizioneze cu alimente și să apere fortăreața Graciosa de pe coasta Larache. Lui Alfonso d'Albuquerque nu-i trebui mult pentru a ajunge la concluzia că comerțul portughez trebuia să se sprijine pe cuceriri. Pentru aceasta, trebuiau înființate fortărețe cu garnizoane puternice, în multe puncte de pe coastă, precum și la ieșirile din Marea Roșie și din Golful Persic. După părerea lui d'Albuquerque, a cărei justețe a fost peste puțin timp confirmată în întregime, călătoriile și raidurile piratereşti ale navelor portugheze în apele indiene puteau să asigure doar un succes vremelnic, dar nu o dominație statornică. Prima lui încercare în acest sens se dovedi însă pe măsura puținelor mijloace avute la îndemînă; d'Albuquerque asedie Rafelimul, unde voia să întemeieze un fort pentru compatrioții săi; apoi operă el însuși, cu două nave, o recunoaștere pe coastele Hindustanului. Atacat pe neașteptate, și de pe uscat și de pe mare, d'Albuquerque era să piară, cînd sosirea vărului său Francisco restabili sorții luptei și puse pe fugă trupele zamorinului. Victoria fu considerabilă; ea le procură învingătorilor o pradă uriașă și nenumărate pietre prețioase, ceea ce era suficient pentru a stîrni lăcomia portugheză; în același timp, victoria îi dădu lui d'Albuquerque și mai multă încredere în planurile pentru a căror executare avea nevoie de asentimentul regelui și de mijloace mult mai mari. De aceea, navigatorul porni spre Lisabona, unde ajunse în iulie 1504.

Pasul următor în direcția consolidării puterii portugheze în India a fost făcut în 1505, cînd regele Manuel, sfătuit de Vasco da Gama, înființă funcția de vicerege al Indiei, ale cărui împuterniciri erau în vigoare trei ani. Primul vicerege a fost numit Tristan da Cunha, dar acesta, pierzîndu-și temporar vederea, trebui să renunțe la funcția lui înainte de a putea s-o exercite. Alegerea regelui căzu atunci pe Francisco d'Almeida, care porni în 1505 împreună cu fiul său. Vom vedea ce mijloace credea el că trebuie să întrebuințeze pentru izbîndă.

La 6 martie 1506, șaisprezece nave părăsiră Lisabona sub comanda lui Tristan da Cunha, însănătoșit. Cu el plecă Alfonso d'Albuquerque, purtîndu-și fără să știe numirea de vicerege al Indiei, căci nu trebuia să deschidă plicul pecetluit decît peste trei ani, cînd d'Almeida avea să ajungă la termenul fixat guvernării lui.

După ce poposi pe Insulele Capului Verde și după ce făcu o recunoaștere a Capului Sf. Augustin, în Brazilia, puternica flotă portugheză porni cu hotărîre spre regiunile neexplorate din sudul Atlanticului, atît de departe, spun vechile cronici, încît mai mulți marinari îmbrăcați prea subțire muriră de frig, pe cînd ceilalți abia mai puteau să execute manevrele. La 37°8' latitudine sudică și la 14°21' longitudine vestică, da Cunha descoperi trei insulițe nelocuite, dintre care cea mai mare îi poartă numele. O furtună îi risipi în așa fel flota, încît nu mai putut să-și adune la un loc corăbiile decît la Mozambic. Urcînd de-a lungul acestei coaste a Africii, da Cunha făcu o recunoaștere a Insulei Madagascar, care tocmai fusese cercetată de Soares, aflat în fruntea unei flote de opt nave trimise de Almeida în Europa ; da Cunha, însă, nu socoti necesar să întemeieze acolo o așezare comercială.

După ce-și petrecu iarna la Mozambic, da Cunha debarcă la Malindi trei soli, care, prin interiorul continentului, trebuiau să ajungă în Abisinia ; apoi ancoră la Brava, pe care Coutinho, unul din locotenenții săi, nu putu s-o supună. Portughezii începură atunci să asedieze cetatea, care rezistă eroic, dar sfîrși prin a cădea, datorită armamentului superior al inamicilor. Populația fu măcelărită fără milă, iar orașul dat pradă flăcărilor.

La Magadoxo, tot pe coasta Africii, da Cunha încercă, dar zadarnic, să-și impună autoritatea. Puterea orașului, a cărui populație numeroasă dovedi multă dîrzenie, cît și apropierea iernii îl siliră să ridice asediul. Da Cunha își întoarse atunci armele împotriva Insulei Socotra, la intrarea Golfului Aden, căruia îi cuceri fortăreața. Toată garnizoana fu trecută prin tăișul săbiei ; portughezii cruțară doar un bătrîn ostaș orb, pe care îl descoperiră ascuns într-o fîntînă.

La Socotra, cele două căpetenii portugheze construiră fortul Coco, destinat, în intenția lui d'Albuquerque, să controleze Golful Aden și Marea Roșie prin Bab el Mandeb ; să taie, prin urmare, una din căile de navigație cele mai bătute ale Veneției cu Indiile.

Acolo, da Cunha și d'Albuquerque se despărțiră ; primul porni spre Indii să caute mirodenii, al doilea, recunoscut oficial cu titlul de comandant suprem și gîndindu-se numai la planurile lui, porni la 10 august 1507 spre Ormuz, după ce îl lăsase în noua fortăreață pe nepotul său Alfonso de Noronha. Rînd pe rînd, el cuceri trei orașe înfloritoare : Kalayat, unde se aflau imense cantități de provizii Kuriat și Mascat, pe care le jefui, le arse și le distruse. La Mascat, d'Albuquerque porunci să fie exterminată toată populația, iar puținilor cărora le-a lăsat viața, să le fie tăiate nasurile și urechile. Succesul recent dobîndit la Mascat, oricît de important ar fi fost el, nu era de ajuns pentru d'Albuquerque. Dar realizarea planurilor lui fu grav compromisă de invidia căpitanilor în subordine și mai ales de invidia lui João da Nova, care voi să-și părăsească șeful și pe care d'Albuquerque trebui să se ducă să-l aresteze pe

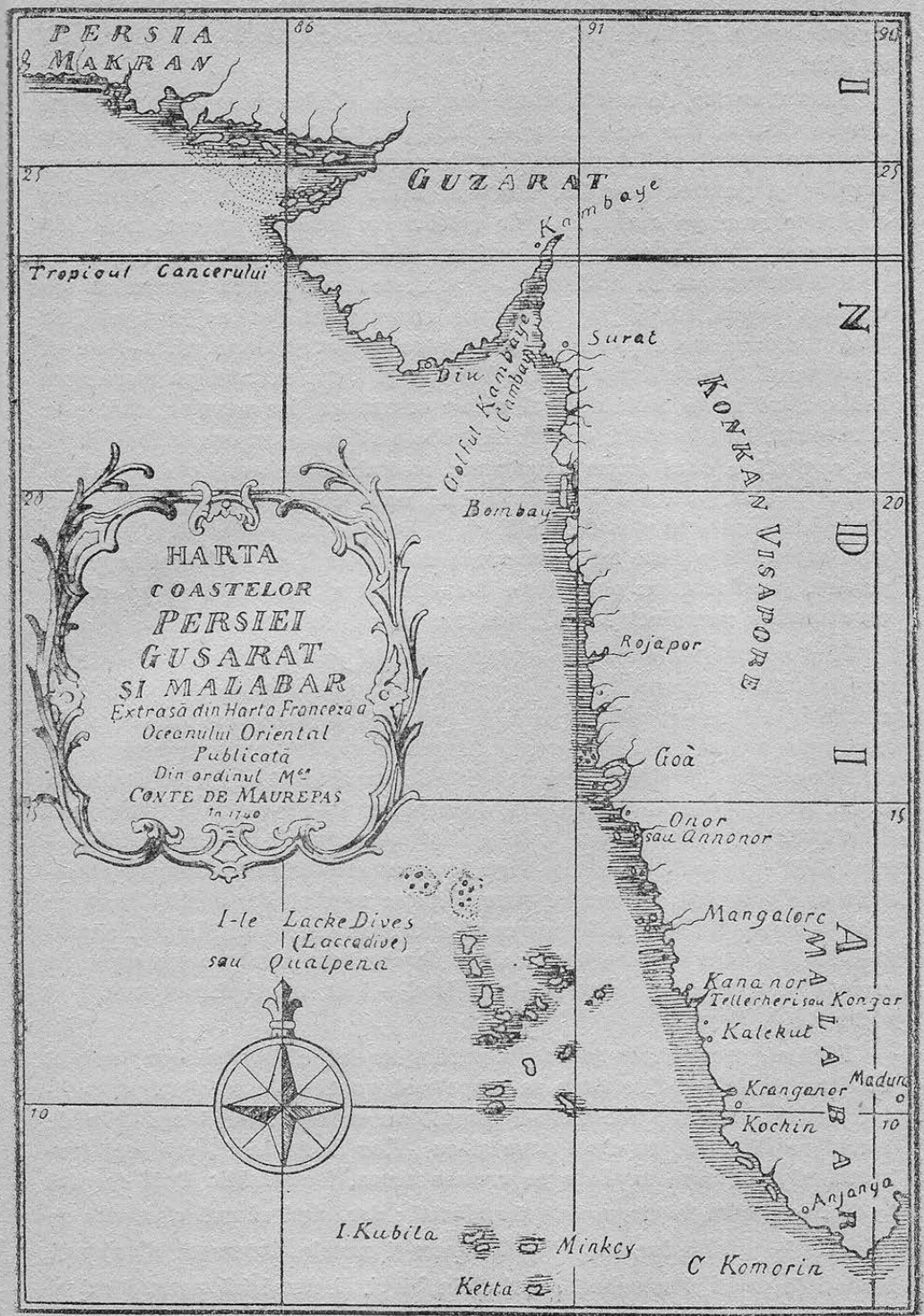
HARTA
COASTELOR
PERSIEI
GUSARAT
SI MALABAR
Extrasă din Harta Franceză a
Oceanului Oriental
Publicată
Din ordinul Mc
CONTE DE MAUREPAS
In 1740
PERSIA
& MAKRAN
GUZARAT
Kambaye
Tropicul Cancerului
Surat
Diu
Golful Kambaye
(Cambay)
KONKAN
VISAPORE
Bombay
Rojapor
Goà
Onor
sau Annonor
Mangalore
Kananor
Tellercheri sau Kongar
Kalekut
Krangenor
Madura
Kochin
Anjanga
I-le Lacke Dives
(Laccadive)
sau Qualpena
I. Kubila
Minkcy
Ketta
C Komorin
MALABAR
INDIA
91
95
86
25
20
15
10

propria lui navă. După ce puse la punct încercările de revoltă, comandantul suprem ajunse la Orfacat, care fu cucerit după o împotrivire destul de dîrză.

Lucrul curios, de multă vreme tot auzea d'Albuquerque vorbindu-se despre Ormuz, dar nu-i cunoștea încă poziția. Știa că orașul servește drept antrepozit al tuturor mărfurilor care trec din Asia spre Europa. Bogăția și puterea orașului, numărul mare al locuitorilor, frumusețea clădirilor erau pe atunci atît de celebre în întregul Orient, încît toți spuneau : „Dacă lumea e un inel, atunci Ormuz îi e piatra prețioasă".

D'Albuquerque se hotărîse să-l cucerească nu numai pentru că era o pradă bogată, dar și pentru că prin așezarea lui domina întregul Golf Persic, a doua mare cale comercială între Orient și Occident. A-l cuceri însemna să taie definitiv pentru Veneția și Egipt drumul pe mare spre India. Fără să le destăinuiască nimic comandanților navelor, care s-ar fi revoltat, fără îndoială, auzind că trebuie să atace un oraș atît de întărit, capitală a unui imperiu puternic, amiralul conduse flota în Strîmtoarea Ormuz, poartă a Golfului Persic, unde echipajele văzură în toată măreția lui un oraș plin de viață, clădit pe o insulă stîncoasă și al cărui port cuprindea o flotă mai numeroasă decît s-ar fi putut bănui la prima privire, prevăzută cu o artilerie formidabilă și protejată de o armată care număra cam cincisprezece, douăzeci de mii de oameni.

Cînd văzură toate acestea, comandanții își dădură silința să-i arate comandantului suprem primejdia care-i pîndea dacă ar fi atacat un oraș atît de bine înarmat și-i scoaseră în evidență influența supărătoare pe care putea s-o aibă o înfrîngere. La cuvintele lor, d'Albuquerque răspunse că, într-adevăr, „problema era deosebit de importantă, dar că, fiind prea tîrziu, nu mai putea da înapoi și că avea mai multă nevoie de hotărîre decît de sfaturi bune". Imediat ce ancoră, d'Albuquerque și trimise un ultimatum. Deși nu prea avea multe forțe, comandantul suprem ceru cu strășnicie ca Ormuz să recunoască suzeranitatea regelui Portugaliei și să se supună trimisului său, dacă nu vrea să aibă soarta orașului Mascat... Șeicul Seif-Ed-din, care domnea pe atunci în Ormuz, era aproape un copil. În numele lui guverna primul ministru Hodja-Atar, un diplomat iscusit și viclean.

Fără să respingă în principiu pretențiile lui d'Albuquerque, primul ministru vru să cîștige timp ca trupele să poată veni în ajutorul capitalei ; dar amiralul, bănuindu-i planul, nu se temu după trei zile de așteptare să atace, cu cinci nave și cu „Flor de la mar", cea mai frumoasă și mai mare navă de pe vremea aceea, formidabila flotă reunită în Ormuz. Lupta fu sîngeroasă și nedecisă ; dar, cînd văzură că soarta se întoarce împotriva lor, maurii, părăsindu-și navele, încercară să ajungă înotînd la uscat. Portughezii, sărind în bărci, îi urmăriră necruțători și făcură un măcel înspăimîntător.

D'Albuquerque își îndreptă apoi eforturile spre o redută apărată de numeroase tunuri și de arcași ale căror săgeți, trase cu dibăcie, răniră mulți portughezi și chiar pe comandantul lor. Dar aceasta nu-l împiedică să debarce și să dea foc mahalalelor orașului.

Convinși că orice rezistență devenise zadarnică și că frumoasa lor capitală risca să fie distrusă, maurii înălțară steagul de pace și semnară un tratat prin care Seif-Ed-din se recunoștea vasal al regelui Portugaliei, se obliga să-i plătească un tribut anual și le îngăduia învingătorilor să-și aleagă locul pentru o fortăreață, care, cu toate împotrivirile comandanților portughezi, fu înălțată curînd.

Cîțiva dezertori duseră, însă, neînțelegerile dintre portughezi la urechile lui Hodja-Atar, care profită de ele pentru a da înapoi, sub diferite pretexte, de la executarea articolelor noului tratat. Cîteva zile mai tîrziu, João da Nova și alți doi comandanți, invidioși pe succesele lui d'Albuquerque, pretinzînd că d'Albuquerque nesocotise instrucțiunile lui Manuel, îl părăsiră pentru a porni spre Indii. După trădarea lor, d'Albuquerque se văzu silit să părăsească Ormuzul și să renunțe la acest punct de sprijin atît de important pe care-l cucerise la intrarea în Golful Persic.

Comandantul suprem se îndreptă apoi spre Socotra, a cărei garnizoană avea nevoie de ajutor, și se reîntoarse cu flota în apele Ormuzului; dar, socotind că n-are destule forțe să întreprindă ceva, se retrase pînă una-alta la Gôa, unde ajunse pe la sfîrșitul anului 1508.

Vom arăta acum, în cîteva cuvinte, ce se petrecuse pe coasta Malabar în timpul campaniei aventuroase despre care am vorbit.

Ne amintim că d'Almeida plecase din Belém, în 1505, cu o flotă de douăzeci și două de nave, avînd pe ele în afară de echipaj o mie cinci sute de soldați. Mai întîi, flota lui cuceri Kilwa, apoi Mombasa, ai cărei „cavaleri, cum le plăcea locuitorilor să repete într-una, nu se predară la fel de ușor ca găinile din Kilwa".

După un popas la Malindi, d'Almeida sosi în Kochin și-i înmînă rajahului coroana de aur trimisă de Manuel, luîndu-și totodată pentru sine, cu îngîmfarea de care a dat atîtea dovezi, titlul de vicerege.

Apoi, plecînd să întemeieze la Sofala o fortăreață destinată să inspire teamă tuturor musulmanilor de pe coastă, d'Almeida și fiul său cutreierară mările Indiei, nimicind flotele malabare, punînd mîna pe navele comerciale, pricinuindu-i un incalculabil rău inamicului, căruia îi intercepta astfel vechile căi maritime.

Dar, pentru un război de mișcare ca acesta, i-ar fi trebuit o flotă care să fie totodată și numeroasă, și ușoară, căci, în afară de Kochin, navele nu aveau pe întregul litoral asiatic nici un alt port de refugiu.

Intre timp, victoriile lui d'Almeida și cuceririle lui d'Albuquerque îl neliniștiseră adînc pe sultanul Egiptului. Părăsirea drumului prin Alexandria însemna o scădere considerabilă a cîștigului de pe urma

impozitelor, a drepturilor vamale, a taxelor de ancorare și de tranzit impuse mărfurilor asiatice care îi treceau prin țară. De aceea, cu ajutorul venețienilor, care îi furnizară lemnul de construcție necesar și marinari destoinici, sultanul înarmă o escadră compusă din douăsprezece nave cu bordul înalt, care veniră pînă lîngă Kochin după flota lui Lourenso d'Almeida, și începu o luptă sîngeroasă, în care fiul navigatorului portughez fu ucis.

Aflînd de trista veste, viceregele se mîhni adînc, dar știu să-și stăpînească durerea și făcu totul ca să se răzbune curînd împotriva *rumilor*, denumire sub care se întrevede îndelungata teroare pricinuită de numele romanilor și comună în vremea aceea pe coasta Malabar tuturor soldaților musulmani veniți din Bizanț. Cu nouăsprezece corăbii, d'Almeida se duse mai întîi de-a dreptul în fața portului unde fiul său fusese ucis și cîștigă o mare victorie, pătată, trebuie să spunem, de cruzimi atît de înspăimîntătoare, încît curînd deveni la modă zicala : „De te-ar bate mînia firengilor așa cum l-a bătut pe Dabul". Nemulțumit de acest prim succes, d'Almeida nimici peste cîteva săptămîni, la Diu, forțele unite ale sultanului din Egipt și ale rajahului din Calicut. Victoria aceasta avu un răsunet mare în India și puse capăt puterii *mahometiștilor* din Egipt.

João da Nova și comandații care îl părăsiseră pe d'Albuquerque în fața Ormuzului se hotărîră atunci să meargă la d'Almeida ; ajunși acolo, încercară să-și explice dezertarea prin calomnii în urma cărora tocmai erau pe cale să se pornească plîngeri juridice împotriva lui d'Albuquerque, cînd viceregele primi vestea înlocuirii lui prin acesta din urmă. La început, d'Almeida declară că trebuie să se supună hotărîrii regale ; dar, influențat de trădătorii care se vedeau pedepsiți cu asprime în cazul cînd autoritatea ar fi trecut în mîinile lui d'Albuquerque, se duse la Kochin, în luna martie 1509, cu hotărîrea neclintită de a nu-i lăsa comanda succesorului său. Astfel, între cei doi bărbați de frunte începură triste și penibile hărțuieli, a căror vină o purta pe de-a-ntregul d'Almeida. D'Albuquerque sosi la Kochin și d'Almeida porunci să fie pus în lanțuri și trimis astfel la Lisabona, cînd sosi în port o flotă de cincisprezece nave sub comanda marelui mareșal al Portugaliei Fernão Coutinho. Acesta luă apărarea prizonierului, pe care îl liberă imediat, îi arătă încă o dată lui d'Almeida imputernicirile cu care regele îl învestise pe d'Albuquerque și îl amenință cu toată mînia lui Manuel dacă nu se va supune. Lui d'Almeida nu-i rămînea decît să cedeze, ceea ce el și făcu. Iar João da Nova, autorul acestor triste neînțelegeri, muri peste cîtăva vreme, părăsit de toți.

D'Almeida a avut un sfîrșit tragic. Pe drumul de întoarcere spre Portugalia, corăbiile sale făcură escală la Capul Bunei Speranțe. Cînd portughezii încercară să ia prizonieri cîțiva boșimani, întîmpinară din partea lor o rezistență înverșunată. Însoțitorii lui d'Almeida îl sfă-

tuiră să le dea o lecție acestor sălbatici. Atunci, boșimanii arătară străinilor de ce erau capabili. De îndată ce d'Almeida cu detașamentul său debarcă pe uscat, boșimanii mînară spre mare o cireadă imensă de vite, tăindu-i astfel adversarului retragerea. Apoi îi uciseră unul după altul pe portughezi. Astfel pieri, fără glorie, înspăimîntătorul și invincibilul vicerege al Indiei, don Francisco d'Almeida.

Îndată după plecarea lui d'Almeida, marele mareșal Coutinho declară că venise în India cu misiunea de a distruge Calicut și că ținea să-și îndeplinească misiunea acum, cînd zamorinul se afla departe de capitală. Zadarnic încercă noul vicerege să-i domolească elanul și să-l facă să ia cîteva măsuri chibzuite, dictate de experiență : Coutinho nu vru să audă nimic și d'Albuquerque trebui să-l urmeze.

Mai întîi, Calicutul, luat prin surprindere, fu lesne incendiat ; dar portughezii, zăbovind la jefuirea palatului zamorinului, fură, dați peste cap de nairi. Coutinho, mînat de firea lui înflăcărată, fu ucis, iar viceregele trebui să facă uz de toată iscusința lui marinărească pentru ca trupele să se poată reîmbarca sub focul inamicului și să împiedice distrugerea completă a forțelor trimise de Manuel.

Reîntors la Cintagara, port depinzînd de rajahul din Narsing, pe care portughezii știuseră să și-l facă aliat, d'Albuquerque află că Gôa, capitala unei puternice țări, se afla în prada anarhiei politice și religioase. Mai multe căpetenii îi disputau stăpînirea. Una dintre ele, Melek Cufergugi, era pe punctul de a ocupa tronul și d'Albuquerque hotărî să folosească prilejul pentru atacarea orașului mai înainte ca pretendentul la domnie să poată aduna toate forțele în stare să reziste portughezilor. Poartă spre Narsing și spre Deccan, Gôa de Aur, oraș cosmopolit, căzu în stăpînirea viceregelui și deveni curînd capitala, fortăreața prin excelență, sediul comerțului principal al imperiului portughez în Indii.

Pe nesimțite și cu trecerea anilor, aceste bogate ținuturi ajunseră binecunoscute. Numeroase informații fuseseră adunate de toți cei care, cu navele lor îndrăznețe, brăzdaseră mările acestea însorite ; se știa acum unde se află centrul producției de mirodenii, pe care veniseră să-l caute de la atîta depărtare și înfruntînd atîtea primejdii. Cu ani în urmă, d'Almeida întemeiase primele comtoare portugheze în Ceylon, anticul Taprobane. Regele Manuel, supranumit „Norocosul", rîvnea acum la Insulele Sonde și la Peninsula Malacca și hotărîse să trimită o flotă ca să le exploreze, căci d'Albuquerque avea destul de furcă în India cu rajahii nepotoliți și cu musulmanii, — sau maurii, cum li se spunea pe atunci, — oricînd gata să scuture jugul străinilor.

În acest scop a fost echipată o expediție în frunte cu Diogo Lopes da Sequeira, care părăsi Lisabona la 5 aprilie 1508 cu cinci corăbii. Printre însoțitorii lui Sequeira se afla un tînăr ofițer Fernão da Magal-

hănes, cel care avea să facă mai tîrziu prima călătorie în jurul lumii și să devină marele Magellan.

La Malacca, sultanul Mahmud, care auzise multe lucruri despre bestialitățile săvîrșite de portughezi în Indii, îi întîmpină pe oaspeții nepoftiți cu o bucurie prefăcută și încheie cu Sequeira un tratat de comerț prin care se acorda precădere navelor portugheze față de celelalte. Dar Lopes Sequeira, care se lăsă înșelat cu neîncetate declarații de alianță, văzu în curînd răsculîndu-se împotriva lui un popor întreg și fu silit să întindă velele, nu fără a lăsa, totodată, în mîinile maurilor, vreo treizeci dintre ai săi.

Trecuse cîtăva vreme de cînd se petrecuseră acestea, cînd vestea despre căderea cetății Gôa sosi la Malacca. *Bendarra,* sau ministrul justiției, care exercita puterea pentru nepotul său, copil încă, temîndu-se de răzbunarea portughezilor pentru trădarea lui, hotărî să-i îmbuneze. Se duse, deci, la prizonieri, le ceru scuze, jurîndu-se că totul se făcuse împotriva voinței lui, căci el n-avea altă dorință decît să-i vadă pe portughezi făcînd negoț la Malacca ; altminteri, ministrul mai adăuga că va porunci să fie căutați și pedepsiți autorii trădării.

Prizonierii, firește, nu crezură o iotă din declarațiile acestea mincinoase ; dar, profitînd de libertatea relativă care le fusese îngăduită, știură să-i trimită cu dibăcie lui d'Albuquerque informații prețioase asupra poziției și puterii orașului.

D'Albuquerque adună destul de anevoie o flotă de nouăsprezece nave de război, cu o mie patru sute de oameni pe ele, dintre care numai opt sute erau portughezi. Trebuia oare, după cum îi cerea regele Manuel, să pornească spre Aden, cheia Mării Roșii, pe care era important să pună mîna, dacă voia să facă față unei eventuale noi escadre trimise de sultanul Egiptului ? D'Albuquerque tot mai șovăia, cînd o schimbare a direcției musonului îi fixă hotărîrea. Într-adevăr, n-ar fi putut să ajungă la Aden acum, cînd vîntul devenise prielnic pentru a se îndrepta spre Malacca.

Orașul acesta, pe atunci în toată splendoarea lui, număra peste o sută de mii de locuitori. Pe străzi se vedeau numeroase căsuțe de lemn, acoperite cu foi de palmier, dar și numeroase clădiri importante, moschei și turnuri de piatră, a căror priveliște se întindea cale de o leghe. India, China, regatele malaieze din Insulele Sonde își dădeau întîlnire în portul unde numeroase corăbii, venite de pe coasta Malabar, din Golful Persic, din Marea Roșie și de pe coasta Africii, schimbau mărfuri de pretutindeni și de toate soiurile.

Cînd văzu flota portugheză sosind în apele lui, rajahul din Malacca înțelese că trebuia să le dea o satisfacție aparentă străinilor, sacrificîndu-și ministrul care le stîrnise mînia și le hotărîse venirea. Solul lui i se înfățișă, deci, viceregelui vestindu-i executarea lui bendarra și informîndu-se despre intențiile portughezilor.

D'Albuquerque răspunse cerînd prizonierii rămași în mîinile rajahului; dar acesta, dorind să tărăgăneze lucrurile pînă cînd musonul avea să-și schimbe direcția, — schimbare care i-ar fi silit pe portughezi să pornească înapoi spre coasta Malabar fără să fi obținut nimic, sau i-ar fi obligat să rămînă la Malacca, unde rajahul avea de gînd să-i extermine, — inventă o mie de pretexte și, între timp, puse în poziție de tragere opt mii de tunuri și adună două zeci de mii de ostași, după cum afirmă vechile relatări.

Pierzîndu-și răbdarea, d'Albuquerque incendie cîteva case și mai multe corăbii, ceea ce avu drept urmare imediată predarea prizonierilor; apoi ceru o despăgubire uriașă pentru pagubele pricinuite flotei lui Lopes Sequeira; în sfîrșit, mai ceru să fie lăsat să ridice, chiar în oraș, o fortăreață, care trebuia să servească în același timp și de comtoar. Cererea aceasta nu putea fi acceptată, d'Albuquerque o știa prea bine, și hotărî, deci, să cucerească orașul. În ciuda unei apărări îndîrjite, care dură nouă zile, în ciuda folosirii unor mijloace neobișnuite, ca elefanții de război, parii și săgețile otrăvite, capcanele ascunse cu dibăcie și baricadele, orașul fu cucerit cartier cu cartier, casă cu casă, după o luptă înverșunată. O pradă imensă fu împărțită soldaților. D'Albuquerque nu-și opri pentru sine decît șase lei de bronz, ca să-i împodobească mormîntul.

Poarta spre Oceania și spre Asia orientală era acum deschisă. Numeroase popoare, necunoscute pînă atunci, aveau să intre în relații cu europenii. Obiceiuri ciudate, povești, fantastice despre atîtea popoare aveau să fie dezvăluite Occidentului uimit.

D'Albuquerque era, însă, un politician chibzuit, deosebit prin aceasta de alți cotropitori portughezi. Grație măsurilor pe care se pricepu să le ia, țara nou cucerită trecu mai ușor prin asprele încercări ale clipei. Corăbiile începură din nou să sosească, se reluă comerțul și activitatea portului. Peste cîtva timp în Malacca doar steagul portughez ce fîlfîia peste citadelă mai amintea de tragicele evenimente.

Noua cucerire, oricît de importantă ar fi fost ea, nu-l făcu pe d'Albuquerque să-și uite vechile planuri. Dacă lăsase impresia că renunțase la ele, aceasta se datora numai faptului că împrejurările nu i se păruseră pînă atunci prielnice. Cu hotărîrea și dîrzenia caracteristică firii lui, de la limita meridională a imperiului pe care îl întemeia viceregele își aținti privirile spre nord. Ormuz, de la începutul carierei, de cînd invidia și trădarea unor ofițeri aflați în subordine îl siliseră să-l părăsească, și pînă acum, cînd succesul începuse să-i încununeze eforturile, îl atrăsese necontenit.

Faima isprăvilor lui d'Albuquerque și groaza stîrnită de numele lui îl hotărîse pe Hodja-Atar să-i facă avansuri, să-i ceară un tratat și să-i trimită ce rămăsese neplătit din vechiul tribut. Neacordînd nici o încre-

dere declarațiilor de prietenie, viceregele le primise, totuși, așteptînd momentul prielnic pentru a porni la cucerirea definitivă a acestui oraș.

Prin 1513 sau 1514, — data nu este sigură, — cînd cucerirea cetății Malacca și liniștea de care se bucurau celelalte posesiuni îi lăsară libere flota și soldații, d'Albuquerque porni spre Golful Persic.

De cum sosi, cu toate că o serie de răscoale schimbaseră stăpînirea din Ormuz, iar puterea se afla în mîinile unui uzurpator, numit Rais-Nordim sau Nureddin, d'Albuquerque ceru predarea imediată a fortăreței începută odinioară. Apoi, după ce o repară și o termină, se amestecă, împotriva pretendentului Rais-Named, în cearta care împărțea orașul Ormuz și era să-l facă să cadă în mîinile perșilor ; d'Albuquerque luă orașul și-l dărui celui care îi acceptase condițiile dinainte și care i se părea că prezintă mai multe garanții de supunere și de fidelitate. De altfel, de-acum n-avea să-i mai fie greu să și le asigure, căci d'Albuquerque lăsă în noua fortăreață o garnizoană capabilă să înăbușe orice încercare de răscoală sau veleitate de independență.

Cu simțul lui politic, d'Albuquerque se pricepu să nu-i jignească pe localnici, care se reîntoarseră repede în oraș. Departe de a-i stoarce, cum aveau să facă în curînd urmașii lui, el stabili o administrație nouă.

În timp ce el însuși se îndeletnicea cu aceste treburi, d'Albuquerque încredință unor locotenenți misiunea de-a explora ținuturile misterioase a căror cale o deschisese cucerind Malacca. Astfel, dădu lui Antonio și Francisco d'Abreu comanda unei mici escadre cu două sute douăzeci de oameni la bord, escadră cu care ei explorară insulele Sonde, Sumatra, Djawa, Celebes ; sosind apoi nu departe de coasta Australiei, navele comandate de cei doi ofițeri navigară spre nord, după ce făcuseră o călătorie de peste cinci sute le leghe prin arhipeleaguri primejdioase, pline de stînci și de recife de corali, în mijlocul unor populații adeseori ostile, pînă la insulele Buru și Amboina, care fac parte din Moluce. După ce-și încărcară corăbiile cu nucșoare, cuișoare, lemn de santal și perle, portughezii întinseră velele în 1512 ca să se reîntoarcă în Malacca. De data aceasta, adevărata țară a mirodeniilor fiind descoperită, nu mai rămînea decît să se întemeieze așezări în ea și să fie luată definitiv în stăpînire, ceea ce avea să se întîmple curînd.

S-a spus adeseori că stînca Tarpeiană se află lîngă Capitoliu ; Alfonso d'Albuquerque trebuia să afle din experiență adevărul acestei zicale, iar ultimele lui zile aveau să-i fie umbrite de o dizgrație nemeritată, rezultat al calomniilor și minciunilor, țesătură artistic urzită, dar care a putut vremelnic să-i pateze numele în fața regelui Manuel. De mai mult timp, cîțiva dintre dușmanii lui d'Albuquerque încercaseră să-l facă pe regele Portugaliei să creadă că cucerirea ținutului Gôa era o greșeală gravă ; climatul nesănătos, spuneau ei, avea să decimeze în scurt timp populația europeană. Încrezător în experiența lui d'Albuquerque, regele refuzase să dea ascultare dușmanilor acestuia, lucru

pentru care d'Albuquerque îi mulțumise în mod public, spunînd: „Trebuie să-i fiu mult mai recunoscător regelui Manuel că a apărat Gôa împotriva portughezilor, decît mie însumi că am cucerit-o de două ori". Dar, în 1514, d'Albuquerque îi ceru regelui drept răsplată pentru serviciile sale titlul de duce de Gôa, iar cererea aceasta imprudentă avea să fie folosită de dușmanii lui.

Soares d'Albergavia și Diogo Mendes, pe care d'Albuguerque îi trimisese sub pază în Portugalia, după ce se declaraseră pe față dușmanii lui, izbutiseră nu numai să spele acuzația ridicată împotriva lor, dar și să-l convingă pe Manuel că viceregele voia să întemeieze un ducat independent cu capitala în Gôa, obținînd dizgrația viceregelui.

Vestea despre numirea lui d'Albergavia ca guvernator al Kochinului ajunse la d'Albuquerque pe cînd ieșea din Strîmtoarea Ormuz ca să se îndrepte spre Malabar. Fiind și grav bolnav, bătrînul navigator își dictă ultima sa scrisoarea către rege: „Sire, scriu maiestății voastre nu cu propria mea mînă, căci tremură foarte, ceea ce prevestește moartea... Cît privește treburile indiene... sînt toate puse la punct... Așadar, mi-am îndeplinit misiunea pe care mi-ați dat-o... Vă sfătuiesc... dacă vreți să stăpîniți temeinic India, să acționați și mai departe în așa fel încît să se poată întreține singură".

Apoi, ajuns în rada portului Gôa, Alfonso d'Albuquerque „duminică, 16 decembrie 1515, cu un ceas înaintea revărsatului zorilor, își dădu sufletul. Așa i se sfîrșiră faptele, fără să-i fi adus vreodată nici un fel de mulțumire".

După moartea lui d'Albuquerque, survenită în India, urmă o perioadă de nemaiauzite fărădelegi. Începînd cu următorul vicerege și sfîrșind cu soldatul de rînd, portughezii rivalizau între ei în jafuri și răpiri. Nu există cruzime cu care să nu-și fi pătat mîinile portughezii în India.

Succesorul lui d'Albuquerque, Lope Soares d'Albergavia, era cu desăvîrșire deosebit de înaintașul lui. Sub el se risipi ultima rămășiță de disciplină și se deschiseră larg porțile pentru tot soiul de abuzuri.

Următorul vicerege, Diogo Lopes da Sequeira (1518—1522), se dovedi a fi cel mai lacom și mai nerușinat jefuitor și acaparator, căruia nu-i repugnau nici un fel de mijloace ca să-și umple buzunarele.

Cu treburi și mai rușinoase s-a îndeletnicit cel de-al cincilea vicerege, dom Duarte da Mineses, care prin lăcomie și desfrînare își lăsă în umbră pe toți predecesorii.

Succesorul lui Manuel I, noul rege al Portugaliei João al III-lea, văzînd că an de an coloniile din India aduceau vistieriei tot mai puține venituri și fiind informat despre abuzurile monstruoase săvîrșite de slujbașii săi, hotărî să-l numească vicerege pe asprul și incoruptibilul Vasco da Gama. „Amiralul mărilor Indiei", în vîrstă de 64 de ani, care

se văzu, în sfîrşit, numit în acest post înalt, părăsi Portugalia la 9 aprilie 1524. Ajuns în India, el începu să ia măsuri drastice împotriva abuzurilor şi a stoarcerii de bani săvîrşite de administraţia colonială. Curînd, însă, se îmbolnăvi grav şi muri la 24 decembrie a aceluiaşi an, 1524, fără să-şi poată duce acţiunea la capăt.

Chiar dacă Vasco da Gama ar fi izbutit să pună oarecare rînduială în coloniile portugheze, măsura ar fi rămas oricum vremelnică. Cauzele declinului puterii portugheze nu erau, de fapt, numai abuzurile.

Printre numeroasele cauze care au adus atît de repede decadenţa şi fărîmiţarea acestui imens imperiu colonial, pe care d'Albuquerque îl crease şi care lăsase, chiar după moartea lui, urme adînci, se numără depărtarea comtoarelor — între ele şi de metropolă —, numărul mic al populaţiei portugheze, neproporţional cu întinderea teritoriilor cucerite, înclinarea spre tîlhărie şi jaf a unei administraţii în dezordine, birurile ilegale, insuportabile pentru populaţia coloniilor şi, în sfîrşit, acel nepotolit orgoliu naţional al portughezilor, care a împiedicat stabilirea unui contact mai strîns între învingători şi învinşi.

Mai există însă şi o altă cauză, esenţială, a declinului sistemului colonial portughez, şi aceasta era ura popoarelor subjugate. Încă de pe la mijlocul secolului al XVI-lea, indienii începură să se unească în vederea unei rezistenţe comune ; în 1567 se ridică împotriva portughezilor alianţa încheiată de toţi rajahii de pe coasta Malabar, iar în 1578 izbucniră răscoale în insulele Ceylon şi Amboina.

Tot în secolul al XVI-lea, Portugalia slăbită căzu sub dependenţa regilor Spaniei şi rămase supusă astfel timp de peste 60 de ani (de la 1580 pînă în 1640). În această perioadă, în coloniile portugheze gospodăreau cu energie spaniolii. Apoi, Olanda îşi impuse dominaţia, în posesiunile portugheze din India, dar nici ea nu se dovedi capabilă să le păstreze, fiind silită să cedeze întîietatea unei rivale şi mai puternice — Angliei.

Jules VERNE

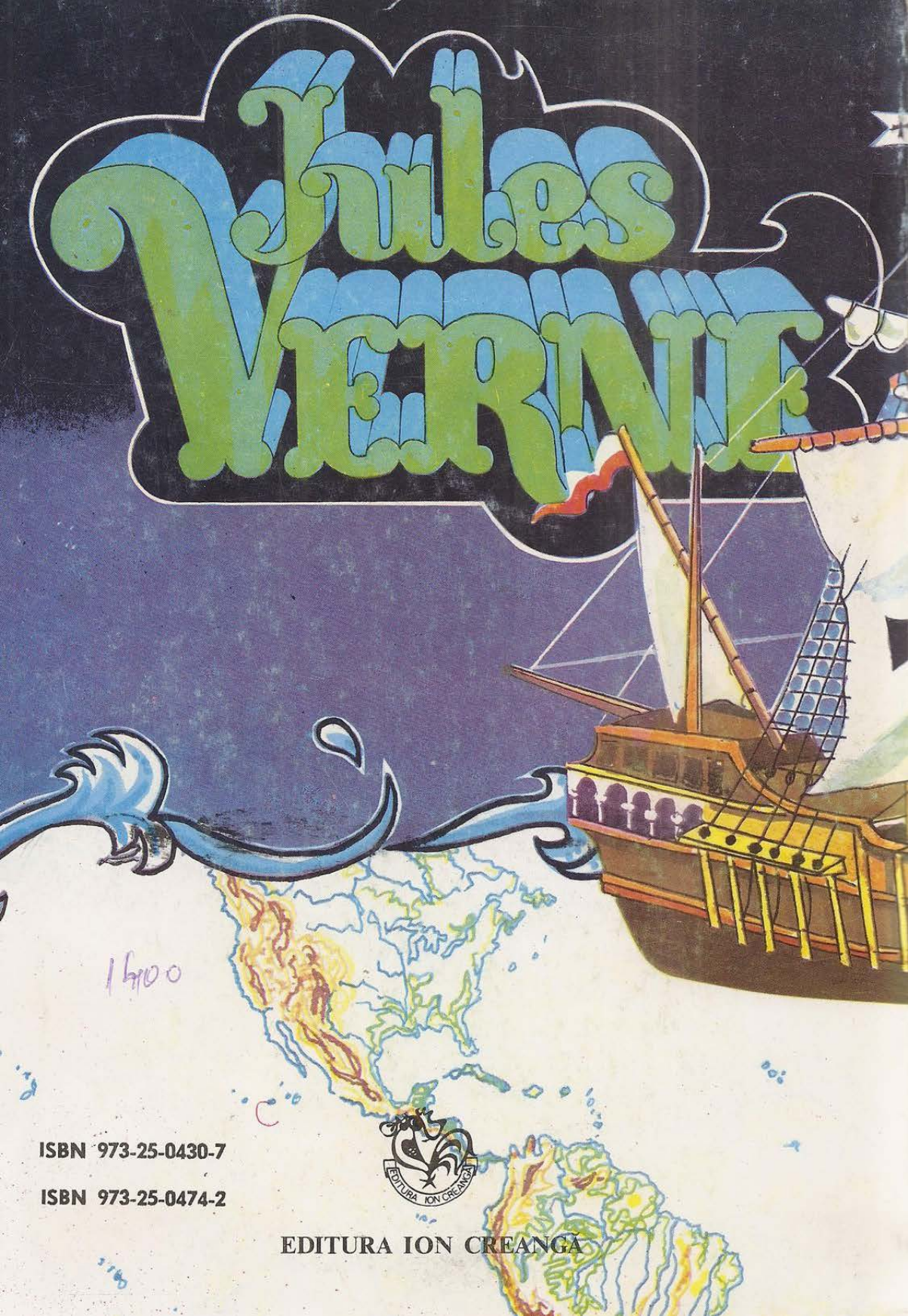

ISBN 973-25-0430-7

ISBN 973-25-0474-2

EDITURA ION CREANGĂ